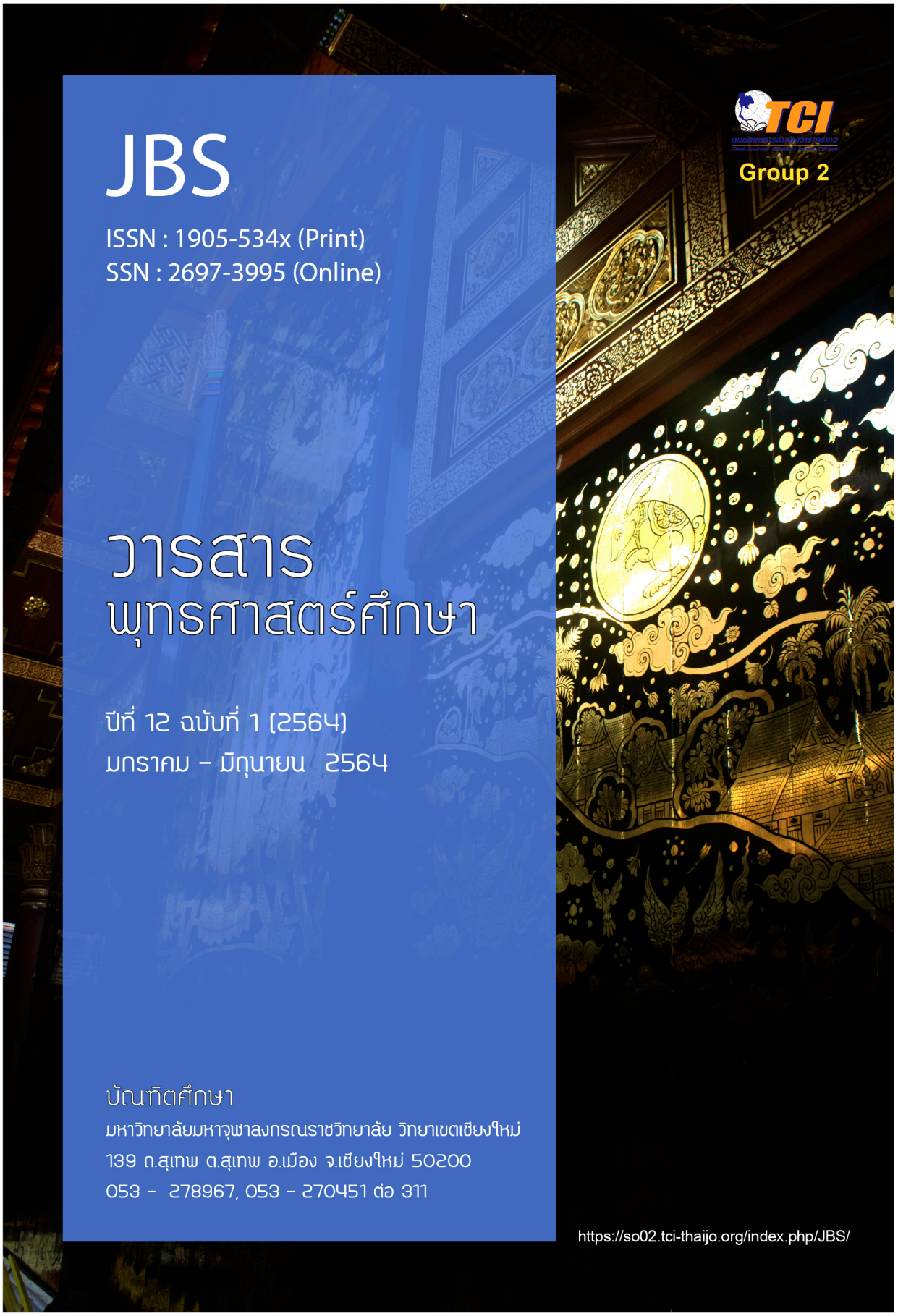

JBS

ISSN : 1905-534x (Print)
SSN : 2697-3995 (Online)

TCI
ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre
Group 2

วารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (2564)
มกราคม – มิถุนายน 2564

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
139 ถ.สุเทพ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200
053 – 278967, 053 – 270451 ต่อ 311

https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา
Journal of Buddhist Studies

ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน) 2564

Vol. 11 No. 2 (January - June) 2021

ISSN : 1905-534x (Print)

ISSN : 2697-3995 (Online)

วัตถุประสงค์

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษาเป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนิสิตในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา สังคมวิทยา พัฒนาสังคม เศรษฐศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ศิลปกรรม และรัฐศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา (Journal of Buddhist Studies) อย่างเคร่งครัดรวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่วารสารพุทธศาสตร์ศึกษากำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

◎ เจ้าของ (Owner)

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

139 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

053 - 278967, 053 - 270451 ต่อ 311

◎ ที่ปรึกษา (Advisors)

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร	อธิการบดี
พระวิมลมุนี	รองอธิการบดีวิทยาเขตเชียงใหม่
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระมหาสมบูรณ์ วุฒิกโร, รศ. ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระครูพิพิธสุตาทร, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
พระครูสิริปริยัตยาภิรัต, ผศ	รก. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่
พระมหาชุติภัค อภินนฺโท	ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย

◎ บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

◎ ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายบุญมี แก้วตา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

◎ หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editor)

รศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

◎ กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

พระครูประวิตรวรานุยุต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่
พระสัญชัย ญาณวีโร, ดร	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
พระอธิวัฒน์ รตนวณฺโณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่
รศ. ดร. ฉลองเดช คูภานุมาต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ลิปิกร มาแก้ว	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา

ผศ. ดร. ตระกูล ชำนาญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร. โผน นามณี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ผศ. ดร. สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร. สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
ผศ. ดร. ประทีป พืชทองหลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ดร. ส่งเสริม แสงทอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร. บุญญาพร ยอดคง	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
พอ.พญ.นิภาพรรณ ธรรมเดชศักดิ์	โรงพยาบาลค่ายกาวิละ

◎ ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูพิพิธสุตาทร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระครูสิริปริยัตยานุศาสก์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระวิสิทธิ์ **ฐิ**ตวิสิทฺโธ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
รศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
รศ.ดร. วรวิทย์ นิเทศศิลป์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

◎ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ศ.ดร.สิทธิ์ บุตรอินทร์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.สรัสวดี อ๋องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.(เกียรติคุณ) พงศ์เดช ไชยคุตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.สมโชติ อ๋องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.อุเทน ปัญโญ	มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่
รศ.ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.สุชารัช ริมกีรติกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร. บุณย์ นิลเกษ	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร. ฉลองเดช คูภานุมาต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร. ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	มหาวิทยาลัยเชียใหม่
รศ.ดร. ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์	มหาวิทยาลัยเชียใหม่
รศ.ดร. สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รศ. ลิปิกร มาแก้ว	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา
ผศ.รุ่งเรือง บุญโญรส	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว	Huachiew Chalermprakiet University
ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ประทีป พืชทองหลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ผศ.ดร. ตระกูล ชำนาญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร. โผน นามณี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร. อุเทน ลาพิงค์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.แสวง แสนบุตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.ส่งเสริม แสงทอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พอ.พญ.นิภาพรรณ ธรรมเดชศักดิ์ โรงพยาบาลค่ายกาวิละ

◎ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)
นางสาวอรชร เรือนคำ
นายภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม
นายจิตตกร จันทร์ศิลป์

◎ ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)
นายวิทยา มาลาวัลย์

◎ ออกแบบปก (Cover Designed)
พระแสงแก้ว ปภสฺสโร

◎ จัดรูปเล่ม (Content Designed)
พระนิติพัฒน์ อุชุจาโร

◎ กำหนดออกเผยแพร่
ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - มิถุนายน
ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม

◎ Website : https://www.tci-thaijo.org/index.php/JBS

◎ Email.: jbs@mcu.ac.th

◎ หมายเลข ISSN : 1905-534x (Print) ISSN : 2697-3995 (Online)

สารบัญ **หน้า**

บทความวิจัย

◎ **กลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน** 1
ณัฐกานต์ พวงไพบูลย์, แม้นวาด รชนีกรไกรลาศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

◎ **รูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ ภาค 7** 20
พระสุวรรณเมธี (แสวง นวลใจ), เทพประวิณ จันทร์แรง, ประเสริฐ บุปผาสุข, เยื้อง ปั้นเหน่งเพ็ชร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

◎ **วิเคราะห์คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร** 36
พระอธิวัฒน์ รตนวณฺโณ (ธรรมวัฒน์ศิริ), พระครูพิพิธสุตาทร, ฉลองเดช คุภานุมาต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

◎ **ความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว และความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุในตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่** 53
อุมาพร นิ่มตระกูล, พิมพาภรณ์ พรหมใจ, สิริภา ภาคนะภา
ศูนย์อนามัยที่ 1 เชียงใหม่

◎ **ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดมนุษย์ของฌอง ฌาคส์ รุสโซ** 68
พระธีรชัย อติเมโธ, พระครูประวิตรวรานุยุต, วิโรจน์ วิชัย, สมหวัง แก้วสุฟอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

◎ **การศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง ที่ปรากฏในสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว** 86
Peng Sengmany, พระครูธีรสุตพจน์, สมยาม ราชวัตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

◎ **อภิธัมมาสำนวนล้านนา : การปริวรรต ตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์** 100
พระมหาจักรพันธ์ สุรเตโช, วิโรจน์ อินทนนท์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

◎ **การพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว บ้านขุนไชยทอง** 114
อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์
ทองพูล ขุมคำ, พิพัฒน์ วิถี, พีรวัส อินทวี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

◎ **การสร้างศรัทธาชาวพุทธผ่านคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา** 132
พระทรงศักดิ์ โชติโก (แสงทนงค์) , พระครูสิริปริยัตยานุศาสก์
เทพประวิณ จันทร์แรง, สมหวัง แก้วสุฟอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

◎ **การวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธบาทสี่รอย** 146
อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
พระจำรัส โชติธมฺโม , ลิปิกร มาแก้ว
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

◎ **มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท** 159
พระมหาปณิธาน สุเมโธ (เป็งอิ่น),
พระมหาวิเศษ ปญฺญาวิชิโร, พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

◎ **ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร** 175
ในเวสสันดรชาดก
รัฐพงค์ ทองแปง, พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม
ทรงศักดิ์ พรมดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

◎ **การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย** 188
ชาญสิทธิ์ คำพุฒ, ศานิตย์ ศรีคุณ, สิริกร บำรุงกิจ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยพะเยา
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

◎ **วิเคราะห์จริยศาสตร์ในกระบวนการทำสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ** 205
อาจ เมธารักษ์, พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทโธ, วิโรจน์ วิชัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

<u>บทความวิชาการ</u>

◎ **การประยุกต์ใช้ธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย** 217
พระมหาอำคา วรปัญโญ (สุขแดง), ยุภาพร ยุภาศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

◎ **คติอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในพะเยา** 236
ศุภสัณห์ ขันทะบุตร, สรัสวดี อ๋องสกุล
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Research Articles

Received: 2020-12-22 **Revised:** 2021-06-18 **Accepted:** 2021-06-20

กลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

Academic administration strategies of higher education institutions in Thailand to promote sustainable development

ณัฐกานต์ พวงไพบูลย์
แม้นวาด รชนีกรไกรลาศ
Nathakarn Puangpaiboon
Maenwad Rajaneekronkrilas
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
Surindra Rajabhat University
Corresponding Corresponding Author, E-mail: wardkangkun@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบัน อุดมศึกษาในประเทศไทยและ 2) เพื่อศึกษากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ กลุ่มเป้าหมายคือสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

ผลการวิจัยพบว่า 1) สถาบันอุดมศึกษามีการบริหารด้านวิชาการด้านการพัฒนาหลักสูตรทั้งสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์สอดคล้องกันเป็นลำดับที่หนึ่ง การบริหารวิชาการเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านการจัดการเรียนการสอนมีความสำคัญเป็นลำดับที่สอง การบริหารวิชาการด้านการวัดผลประเมินผลมีความสำคัญเป็นลำดับที่สาม และการบริหารวิชาการเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษามีความสำคัญเป็นลำดับที่สี่ 2) พบว่ามี 4 กลยุทธ์ดังนี้ กลยุทธ์การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กลยุทธ์วัดผลประเมินผลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กลยุทธ์ปรับการเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและกลยุทธ์เปลี่ยนกระบวนทัศน์หลักสูตร โดยข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการนำเสนอกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: กลยุทธ์การบริหารวิชาการ, การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

The research objectives of this research were 1) to study the current and desirable state of academic higher education institutions in Thailand to promote sustainable development and 2) to study the academic administration strategies of higher education institutions to promote sustainable development. This research is the qualitative research and quantitative research. The target audiences are higher education institutions which under the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation.

The research results are showed that 1) the higher education institutions had the first order of academic administration in curriculum development in both the current and desirable conditions. Academic administration to promote sustainable development in teaching and learning was the second priority. Academic administration to promote sustainable development in evaluation and evaluation was of the third priority. Academic administration to promote sustainable development in the aspect of research for improving the quality of education is of the fourth priority. 2) The 4 strategies as follows: research strategy for sustainable development, evaluation strategy for sustainable development, teaching and learning strategies for sustainable development and strategies to change the course paradigm. With the information obtained from this research, it will be useful to present the academic administration strategies of higher education institutions to promote sustainable development

Keywords: Academic Administration Strategy, Sustainable Development

บทนำ

ในปัจจุบันนานาประเทศทั่วโลกต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนและกลไกสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือการศึกษาที่ประชุมสหประชาชาติได้มีมติประกาศให้ปี พ.ศ. 2548 – 2557 เป็นทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และนอกจากนั้นยังได้เชิญชวนให้ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ร่วมกันบูรณาการแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้ากับระบบการศึกษาชาติเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับนานาชาติ โดยมีเป้าหมายหลักคือสร้างเครือข่ายการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อเสริม สร้างคุณภาพการเรียนการสอนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เปิดโอกาสให้ประเทศต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการปฏิรูปหรือจัดระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการใช้การเรียนรู้ทุกรูปแบบและการสร้างจิตสำนึกของสาธารณชน ตลอดจนส่งเสริมค่านิยมที่เหมาะสม แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 10 (พ.ศ.2550 - 2554) ซึ่งเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศที่ได้อัญเชิญแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรัชญานำทางในการบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง มุ่งการพัฒนาที่มีดุลยภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกัน สู่การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ มั่นคงและยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาประเทศอย่างองค์รวม โดยประชาชนทุกส่วนมีส่วนร่วม มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันคือ การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนอย่างถาวร รวมถึงการใช้มาตรการสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ การปฏิวัติกระบวนการเรียนรู้และการปฏิรูปการศึกษา ดังเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2545-2559 ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปการศึกษาที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาพื้นฐานในการกำหนดแผน โดยมีการผสมผสานเรื่องศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและธรรมชาติอย่างบูรณาการในทุกด้าน มีการเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวมที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่ยั่งยืนทุกด้านอย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นองค์รวมกัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างพอเหมาะพอดีและมีดุลยพินิจทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม (ยุพา เวียงกมล อัดโดดดร, 2554 : 2)

การบริหารงานวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาถือเป็นหัวใจหลักในการจัดการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มาตรฐานคุณภาพการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาจะปรากฏเด่นชัดขึ้นเมื่องานบริหารวิชาการประสบผลสำเร็จ งานสำคัญตามภารกิจของ

สถาบันอุดมศึกษาคือ งานวิชาการ หากสถาบันอุดมศึกษาใดดำเนินงานวิชาการผิดพลาด ก็อาจพิจารณาได้ว่าสถาบันการศึกษานั้นประสบความล้มเหลวในการจัดการศึกษา แต่หากสถาบันการศึกษาใดดำเนินงานวิชาการได้สำเร็จลุล่วงด้วยดีก็จะได้รับการยอมรับ จากหลักการบริหารวิชาการของสถานศึกษาจะต้องมีหลักการและวิธีดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจึงต้องมีความชัดเจนในเรื่องต่าง ๆ ในปัจจุบันแม้ว่าการศึกษาจะสามารถพัฒนาคนให้มีปัญญามากขึ้น มีความรู้มากขึ้น มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ มีความคิดวิเคราะห์และความสามารถในการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้มากขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้โดยอัตโนมัติจึงมีความจำเป็นที่ต้องเปลี่ยนแปลงการศึกษาให้มีพลังในการเสริมสร้างความตระหนัก วิสัยทัศน์และเทคนิควิธีในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยม รวมถึงวิถีชีวิตที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นกระบวนการพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ เป็นผลผลิตของการศึกษาที่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้ในสังคม จึงมีความจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าว เนื่องด้วยเห็นว่าการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณภาพตามคุณลักษณะที่สังคมยุคใหม่ต้องการ โดยที่ประชุมสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 5 ข้อดังนี้ (พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. 2553 : 78)

1. เพื่อส่งเสริมบทบาทการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ในการเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. เพื่อสนับสนุนการประสานงาน การสร้างเครือข่าย การแลกเปลี่ยนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. ส่งเสริมการเสริมสร้างวิสัยทัศน์ด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการเรียนรู้และการสร้างความตระหนักของสารณชนทุกรูปแบบ

4. สนับสนุนการยกระดับคุณภาพการเรียนและการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

5. พัฒนากลยุทธ์ทุกระดับเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เข้มแข็ง

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการบริหารงานวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการนำเสนอกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาได้นำไปปฏิบัติเป็นกลยุทธ์เดียวกัน รวมถึงสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน

สำหรับองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย

2) เพื่อศึกษากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างแบบสอบถามเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ตามกรอบแนวคิดการบริหารวิชาการและแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อสอบถามผู้บริหารที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ ดังนี้

1) ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา กลยุทธ์วิธีวิจัยที่เกี่ยวกับการกำหนดกลยุทธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

2.1) การบริหารวิชาการ ใช้แนวคิดการบริหารวิชาการ ตามกฎกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2550 ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล และการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

2.2) แนวคิดการพัฒนาทียังยืนใช้แนวคิดของ Ontario Learning for Sustainability Partnership (1996) ใน 3 มิติ คือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมและมิติด้านสิ่งแวดล้อม

2.3) การพัฒนาแผนกลยุทธ์ มีส่วนประกอบดังนี้

2.3.1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก (Environment Analysis)

2.3.2) พิจารณา SWOT

2.3.3) การเลือกกลยุทธ์และการจัดวางกลยุทธ์ (Generating Strategic Alternatives)

2.3.4) กำหนดนโยบายและแผนงาน/โครงการตามกลยุทธ์ (Action Plan)

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการให้ผู้บริหารและผู้ที่มีหน้าเกี่ยวข้องกับงานวิชาการ ตอบแบบสอบถาม และสัมภาษณ์จากสถาบันอุดมศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 แห่ง ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีการจับฉลากจากสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นประชากรทั้งหมด

การดำเนินการในขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน มีวิธีดำเนินการ 2 วิธีดังนี้

1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนจากแบบสอบถาม

2) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์สภาพแวดล้อม ประเมินจุดแข็ง-จุดอ่อน โอกาส-ภาวะคุกคาม สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน จากแบบลอบถามและแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยนำเสนอการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 จุดแข็ง จุดอ่อน ของการบริหารวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยวิเคราะห์จากสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จากแบบสอบถามตามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหาร รองวิชาการ และผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยนำค่าเฉลี่ยสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนตามความคิดเห็นของผู้บริหารและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องจากแบบสอบถาม มาแปลความหมายตัวแปรที่การวัดเป็นมาตรประมาณค่าแบบ Likert ชนิด 5 ระดับและมีค่าคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1 - 5 คะแนน โดยกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมายเป็น 5 ระดับคือ

คะแนนเฉลี่ย	ความหมาย
1.00 - 1.49	ระดับน้อยที่สุด

1.50 - 2-49	ระดับน้อย
2:50 - 3.49	ระดับปานกลาง
3.50 - 4.49	ระดับมาก
4.50 - 5.00	ระดับมากที่สุด

ส่วนที่ 2 โอกาส ภาวะคุกคาม ของการบริหารวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์ตามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม

ขั้นตอนที่ 4 ยกร่างกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยนำเสนอกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน แบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การประเมินความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริม การพัฒนาที่ยั่งยืนรายละเอียด มีดังนี้

การประเมินความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิค Modified Priority Needs Index ($PNI_{modified}$) ซึ่ง หมายถึง ดัชนีการจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น ใช้ในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วย การบริหารวิชาการทั้ง 4 ด้านได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลและการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งแต่ละด้านมีข้อย่อยดังนี้ ด้านการพัฒนาหลักสูตร 4 ประเด็น ด้านการเรียนการสอน 18 ประเด็น ด้านการวัดผลประเมินผล 4 ประเด็น และด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 4 ประเด็น รวมทั้งหมด 30 ประเด็น เมื่อนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามที่เป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับที่การตอบสนองรายคู่ มาวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นรายข้อ ในส่วนที่เป็นข้อมูลสภาพปัจจุบันของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนและส่วนที่เป็นข้อมูลสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคำนวณค่าดัชนี $PNI_{modified}$ เพื่อระบุความต้องการจำเป็น จากสูตร $PNI_{modified} = (I - D) / D$ (I หมายถึง ค่าเฉลี่ยของความ

คาดหวัง และ D หมายถึง ค่าเฉลี่ยของสภาพที่เป็นจริง) และกำหนดให้ค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ที่มีค่ามากกว่าค่าดัชนี $PNI_{modified}$ เฉลี่ยของความต้องการจำเป็นในแต่ละกลุ่มผู้ระบุความต้องการจำเป็น เป็นค่าที่แสดงถึงความต้องการจำเป็นต้องพัฒนา และเรียงลำดับความสำคัญตามประเด็นความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกตามมุมมองของผู้บริหารและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ โดยการเปรียบเทียบค่าดัชนี $PNI_{modified}$ จากมากไปหาน้อย ซึ่งดัชนี $PNI_{modified}$ ที่มีค่ามากแปลว่า มีความต้องการจำเป็นสูงที่ต้องได้รับความสนใจต้องพัฒนามากกว่าดัชนี $PNI_{modified}$ ที่มีค่าน้อยกว่าและกำหนดให้ต้องมีผู้ให้ข้อมูลอย่างน้อย 1 กลุ่มระบุว่ามีความต้องการจำเป็นพัฒนาผลการประเมินความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม

ส่วนที่ 2 การจัดกลุ่มความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนจำแนกตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม มาจัดกลุ่มค่าดัชนี $PNI_{modified}$ โดยนำค่าดัชนี $PNI_{modified}$ สูงสุดลบด้วยค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ต่ำสุด นำระยะห่างที่ได้มาจัดกลุ่มค่าดัชนี $PNI_{modified}$ เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ สูง กลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ปานกลางและกลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$

ส่วนที่ 3 การกำหนดกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยวิธี SWOT Matrix (ฉบับร่างที่ 1) ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน โดยนำผลการจัดกลุ่มความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่มซึ่งพิจารณาจากกลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ สูง กลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ปานกลางและกลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ต่ำ โดยกลุ่มที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ สูง เป็นจุดอ่อนของความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลในการนำเสนอกลยุทธ์ที่จะขจัด/ลดจุดอ่อน สำหรับที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ปานกลางและที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ต่ำ จะเป็นจุดแข็งของความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่ง เสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลในการนำเสนอกลยุทธ์ที่จะเสริมจุดแข็ง แล้วนำมาสังเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลใน

การกำหนดกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบัน อุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

2) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก โดยวิเคราะห์ โอกาส ภาวะคุกคาม ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม โดยวิธีการวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

3) การวิเคราะห์ SWOT Analysis นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก มาจัดทำ SWOT Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน และการจัดทำ SWOT Matrix ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1) จุดแข็ง (Strength = S) วิเคราะห์จากการประเมินความต้องการจำเป็นที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ต่ำ จะเป็นจุดแข็งของความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่มเพื่อเป็นข้อมูลในการนำเสนอกลยุทธ์ที่จะเสริมจุดแข็ง

3.2) จุดอ่อน (W = Weaknesses) วิเคราะห์จากการประเมินความต้องการจำเป็นที่มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ สูง เป็นจุดอ่อนของความต้องการจำเป็นของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่มเพื่อเป็นข้อมูลในการนำเสนอกลยุทธ์ที่จะขจัด / ลดจุดอ่อน

3.3) โอกาส (O = Opportunities) ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์ตามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม โดยหาแนวทางส่งเสริมให้เกิดโอกาส

3.4) ภาวะคุกคาม (T= Threats) ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์ตามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม โดยหลีกเลี่ยงแนวทางที่จะเกิดภาวะคุกคาม โดยจัดทำเป็นตาราง SWOT Matrix ด้วยการจับคู่ ดังนี้

(1) จับคู่จุดแข็ง-โอกาส (SO) กำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะลมสำหรับช่องนี้เป็นกลยุทธ์ที่ใช้จุดแข็งเพื่อให้ได้รับโอกาสมากที่สุดหรือเรียกว่ากลยุทธ์เพื่อขยายงานและสร้างความเจริญเติบโต

(2) จับคู่จุดแข็ง- ภาวะคุกคาม (ST) กำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะลมสำหรับช่องนี้เป็นกลยุทธ์ที่ใช้จุดแข็งเพื่อหลีกเลี่ยงอุปสรรค หรือเรียกว่า กลยุทธ์รักษาเสถียรภาพ ชะลอ ปรับปรุงพัฒนาสมรรถนะภายในเพื่อรอโอกาสที่เหมาะสมในการดำเนินกิจการให้เจริญเติบโตต่อไป

(3) จับคู่จุดอ่อน-โอกาส (WO) กำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมสำหรับช่อง

นี้เป็นกลยุทธ์ลดจุดอ่อน หรือกลยุทธ์ส่งเสริม ปรับปรุง เร่งรัดเพื่อสร้างโอกาลในการขยายงานหรือสร้างความเจริญเติบโตในอนาคต

(4) จับคู่จุดอ่อน-ภาวะคุกคาม กำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมสำหรับช่องนี้ โดยเป็นกลยุทธ์ลดจุดอ่อน และหลีกเลี่ยงอุปสรรค หรือเรียกว่ากลยุทธ์ตัดทอน ยุบเลิกควบกิจการ

ขั้นตอนที่ 5 ตรวจสอบร่างกลยุทธ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 คน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ที่มีความรู้หรือประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษา การบริหารสถานศึกษา การวิจัยและประเมินผล และมีความรู้ ความสามารถและมีผลงานวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อเป็นผู้ประเมินความเหมาะสมของกลยุทธ์ ผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจง แล้วปรับแก้ไขร่างกลยุทธ์

การตรวจสอบกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยตรวจสอบกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนดังนี้

การตรวจสอบความเหมาะสมของกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบัน อุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยังยืนไปให้จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 15 ท่าน ได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษาจำนาน 7 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารสถานศึกษาจำนวน 5 ท่าน และอาจารย์มหาวิทยาลัยหรือผู้มีผลวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนอีก 3 ท่าน โดยใช้วิธีส่งเอกสารทางจดหมายอิเลคทรอนิกส์และดำเนินการส่งเอกสารด้วยตนเอง ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 6 ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้หรือประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษา การบริหารสถานศึกษา การวิจัยและประเมินผล และมีความรู้ความสามารถและมีผลงานวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจง จำนวน 11 คน ทำการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Technique) และปรับปรุงกลยุทธ์ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

การสนทนากลุ่มโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผู้วิจัยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 11 ท่าน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษาจำนวน 5 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารสถานศึกษา จำนวน 3 ท่าน และอาจารย์มหาวิทยาลัยหรือผู้มีผลวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนอีก 3 ท่าน รวมทั้งสิ้น 11 คน

ผลการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยนำกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาทียั่งยืน มานำเสนอเป็นกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้มีการเก็บข้อมูลในการวิจัย 2 ลักษณะ คือข้อมูลเชิงปริมาณ คือการตอบแบบสอบถาม และข้อมูลเชิงคุณภาพคือข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยขอนำเสนอตามลำดับดังนี้

1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการสอบถาม

1.1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1.1) ประชากร คือสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาจำนวน 157แห่ง โดยแบ่งเป็น สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ 78 แห่ง สถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐบาล 14 แห่ง สถาบันอุดมศึกษาเอกชน 69 แห่ง และวิทยาลัยชุมชน 19 แห่ง แล้วกำหนดให้จังหวัดที่เป็นศูนย์กลางของกลุ่มจังหวัดเป็นตัวแทนประชากร

1.1.2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สถาบันอุดมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา จำนวน 20 แห่ง จากกลุ่มประชากรดังกล่าว ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling)

2) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้พิจารณาการเป็นตัวแทนที่ดีจากสถาบันอุดมศึกษาในเขตเมืองและนอกเขตเมืองอย่างละ 1 แห่ง ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ในขั้นตอนนี้ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบ

มีโครงสร้าง และแบบตรวจสอบความเหมาะสมของกลยุทธ์ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างดังนี้

1. แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ตามกรอบแนวคิดการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาและแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีขั้นตอนการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

1.1) กำหนดประเด็นหลักในการสร้างแบบลอบถามจากกรอบแนวคิดในการวิจัย

1.2) จัดทำร่างแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนและรายการข้อคำถามแต่ละประเด็นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มี 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนใช้คำตอบแบบตอบสนองคู่

ตอนที่ 3 คำถามปลายเปิด

รายละเอียดในการสร้างมีเป็นลำดับดังนี้

1) ศึกษาขั้นตอนในการสร้างแบบสอบถามดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) ศึกษาและทบทวนทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่ต้องการ นำมาสร้างแบบสอบถาม ซึ่งตัวแปรดังกล่าวได้แก่ การบริหารงานวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา 4 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดผลประเมินผล และด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

(2) กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของการบริหารงานวิชาการทั้ง 4 ด้านให้ชัดเจน

2) สร้างแบบสอบถามแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ใช้คำตอบแบบตอบสนองคู่ (Dual Responses) มีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

(1) ศึกษานิยามเชิงปฏิบัติการของการบริหารวิชาการ ทั้ง 4 ด้านให้ชัดเจน รวมทั้งศึกษานิยามกรอบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามกรอบแนวคิดของ Ontario Learning for Sustainability Partnership (OLSP) (1996)

(2) นำรายละเอียดของการพัฒนาที่ยั่งยืนจากกรอบแนวคิดของ The Ontario Partnership (1996) ใน 3 มิติ คือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมมาสร้างเป็นข้อคำถามของแบบสอบถาม

(3) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้ที่ปรึกษาตรวจสอบความตรงตามพา (Content Validity) ตลอดจนความครบถ้วนสมบูรณ์และความครอบคลุมของคำถาม และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแบบสอบถามให้ดีขึ้น

(4) ตรวจสอบความเหมาะสมของแบบสอบถามที่สร้างขึ้นว่า มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ โดยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของที่ปรึกษาไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 ท่าน ได้แก่ อาจารย์ที่สอนสาขาวิชาการพัฒนาที่ยั่งยืน จำนวน 3 ท่าน และอาจารย์มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารวิชาการ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาตลอดจนความครอบคลุมของคำถามและความชัดเจนของการใช้ภาษา การตรวจสอบพิจารณาตามแบบประเมินดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ มีมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตัดสินว่าประเด็นต่าง ๆ ที่พิจารณามีความเหมาะสม ไม่แน่ใจ หรือไม่เหมาะสม และใช้สูตรการคำนวณดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตามวิธีของโรวิเนลลี่ (Rovinelli) และแฮมเบิลตัน (Hamblenton) (ศิริชัย กาญจนวาสี. 2552 : 242) แล้วคัดเลือกข้อสอบที่อยู่ในเกณฑ์ความเที่ยงตรงทางเนื้อหาที่ใช้ได้โดยใช้ค่า IOC ที่มีค่าตั้งแต่ .50 ถึง 1.00

(5) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับผู้บริหาร รองฝ่ายวิชาการ และผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความเข้าใจในการใช้ภาษาและประเด็นการด’อบของข้อคำถามในแบบสอบถามแต่ละข้อ แล้วหาค่าความเที่ยง ด้วยวิธีการประมาณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach Alpha Coefficient) โดยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.70 ขึ้นไป จึงยอมรับว่า แบบสอบถามมีความเที่ยงโดยแบบสอบถามนี้ มีค่าพิสัยความเที่ยงเท่ากับ 0.9692 ซึ่งถือว่า แบบสอบถามที่สร้างขึ้น มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลได้

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อสัมภาษณ์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน แบบสัมภาษณ์นี้ผู้วิจัยนำไปให้ที่ปรึกษาตรวจ

สอบความตรงตามเนื้อหาตลอดจนความครบถ้วนสมบูรณ์ และความครอบคลุมของคำถามที่มุ่งสัมภาษณ์ และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงข้อคำถามตามคำแนะนำก่อนนำไปใช้จริง

3. แบบตรวจสอบความเหมาะสมของกลยุทธ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างแบบตรวจสอบความเหมาะสมของกลยุทธ์ เพื่อสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิถึงความเหมาะสมของกลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน แบบตรวจสอบความเหมาะสมของกลยุทธ์นี้ผู้วิจัยนำไปให้ที่ปรึกษาตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาตลอดจนความครบถ้วนสมบูรณ์ของคำถามที่มุ่งสอบถาม และนำข้อเสนอแนะมารับปรุงข้อคำถามตามคำแนะนำก่อนนำไปใช้จริง

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 2 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน และ 2) เพื่อพัฒนากลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบัน อุดมศึกษาในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่าค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน เรียงตามลำดับความสำคัญจากผู้ให้ข้อมูล มีดังต่อไปนี้ 1) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2) การวัดผลประเมินผล 3) การจัดการเรียนการสอน และ 4) การพัฒนาหลักสูตร ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และลำดับความสำคัญของการบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน (n = 81)

การบริหารวิชาการ	สภาพปัจจุบัน Mean	สภาพที่พึงประสงค์ Mean	PNI modified	ลำดับความสำคัญ

1. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพ การศึกษา	3.07	4.16	0.34	1
2. การวัดผลประเมินผล	3.42	4.33	0.27	2
3. การจัดการเรียนการสอน	3.64	4.44	0.22	3
4. การพัฒนาหลักสูตร	3.76	4.51	0.21	4
รวม	**3.47**	**4.36**	**0.25**	

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการศึกษากลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วยกลยุทธ์หลัก 4 กลยุทธ์ ดังนี้ 1) พลิกโฉมการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 2) วัดผลประเมินผลการพัฒนาที่ยั่งยืน 3) ปรับการเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ 4) เปลี่ยนกระบวนทัศน์หลักสูตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับกลยุทธ์ที่ 1 มี 3 กลยุทธ์รอง ได้แก่ กลยุทธ์ระดมทุนสนับสนุนวิจัยของอาจารย์และนักศึกษาเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน กลยุทธ์จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การวิจัยของอาจารย์และนักศึกษา และกลยุทธ์เสริมสร้างเครือข่ายความเข้มแข็งของการวิจัยเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน กลยุทธ์ที่ 2 มี 2 กลยุทธ์รอง ได้แก่ กลยุทธ์วิจัยและพัฒนาการวัดผลประเมินผลด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนและกลยุทธ์วัดผลประเมินผลงานโดยใช้ตัวชี้วัดผลงานด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน กลยุทธ์ที่ 3 มี 3 กลยุทธ์รอง ได้แก่ กลยุทธ์ปรับการเรียนเปลี่ยนการสอนเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการพัฒนาที่ยั่งยืนของผู้เรียน กลยุทธ์วิเคราะห์เจาะลึกข้อมูลสารสนเทศที่สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และกลยุทธ์แสวงหาความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมในการพัฒนาพฤติกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์ที่ 4 มี 3 กลยุทธ์รอง ได้แก่ กลยุทธ์วิจัยและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน กลยุทธ์พัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรในการปรับปรุงหลักสูตรสถาบันอุดมศึกษาอย่างต่อเนื่อง และกลยุทธ์กระชับความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายและชุมชนในการระดมทรัพยากรเพื่อการปรับปรุงหลักสูตร

อภิปรายผล

กลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ามานั้น อภิปรายผลแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. สถาบันอุดมศึกษามีการบริหารวิชาการด้านการพัฒนาหลักสูตรทั้งสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์สอดคล้องกันคือเป็นลำดับที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการบริหารการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ความสำคัญด้านการพัฒนาหลักสูตรมากที่สุดซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่มีความสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารงานของสถาบัน อุดมศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดหลักสูตรเป็นอันดับแรกเพื่อเป็นเข็มทิศเป็นแนวทางให้สถาบันได้ปฏิบัติด้วยการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการปฏิบัติที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีทักษะและการปฏิบัติที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีทักษะและการปฏิบัติที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน และมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีความตระหนักในวิกฤตของการพัฒนา อันถือเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดของ Ontario Learning for Sustainability Partnership ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของจุรีลักษณ์ พิมพ์รสและคงศักดิ์ ธาตุทอง นอกจากนี้ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้กล่าวถึงหลักการในการบริหารวิชาการไว้ว่าประกอบไปด้วยหลักแห่งประสิทธิภาพ การศึกษาตามกำหนดของหลักสูตร โดยไม่ลาออกกลางคัน เรียนเกินเวลาและช้ากว่ากำหนด และหลักแห่งประสิทธิผล ซึ่งได้ผลผลิตตาม จุดมุ่งหมายที่วางไว้ นั่นคือ นักเรียนนักศึกษา มีคุณภาพตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความรู้ความสามารถทักษะ คุณภาพ และการจัดการได้

2. กลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบไปด้วย 1) กลยุทธ์การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นกลยุทธ์ที่เสริมสร้างเครือข่ายความเข้มแข็งของการวิจัยเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะการมีเครือข่ายทางด้านการวิจัยจะเป็นการแลก เปลี่ยนเรียนรู้ที่กว้างขวางในวงวิชาการเพื่อเป็นการเตรียมพร้อมนักวิจัยและเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายให้กว้างขวางยิ่งขึ้นสอดคล้องกับการศึกษาของศิริมาศ โกศัลย์พิพัฒน์ (ศิริมาศ โกศัลย์พิพัฒน์, 2553 : 38) 2) กลยุทธ์วัดผลประเมินผลการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะด้านการเตรียมการสอนและการวางแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านการวัดผลประเมิน ผลการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง (Jairo H. Garcia. 2010) พบว่าการประเมินผลการจัดการศึกษาอาจนำมาใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาในอนาคตที่จะดำเนินการวัดผลประเมิน ผลความยั่งยืนในสถาบันการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบ 3) กลยุทธ์ปรับการเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครูผู้สอนต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นมาใช้ในการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นไปดัง (Dess, G and Miller, A.

1993) ได้กล่าวไว้ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับวิไลพร วงศ์ฤทธิ์ (วิไลพร วงศ์ฤทธิ์, 2547 : 82) และ 4) กลยุทธ์เปลี่ยนกระบวนทัศน์หลักสูตร หากสถานศึกษาสามารถปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมได้แล้วก็เป็นแนวทางแห่ง ความสำเร็จแรกที่จะนำไปสู่การเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการวิจัยสอดคล้องกับผลการวิจัยของกิตติมา ไกรพีรพรรณ. (กิตติมา ไกรพีรพรรณ, 2550 : 75)

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

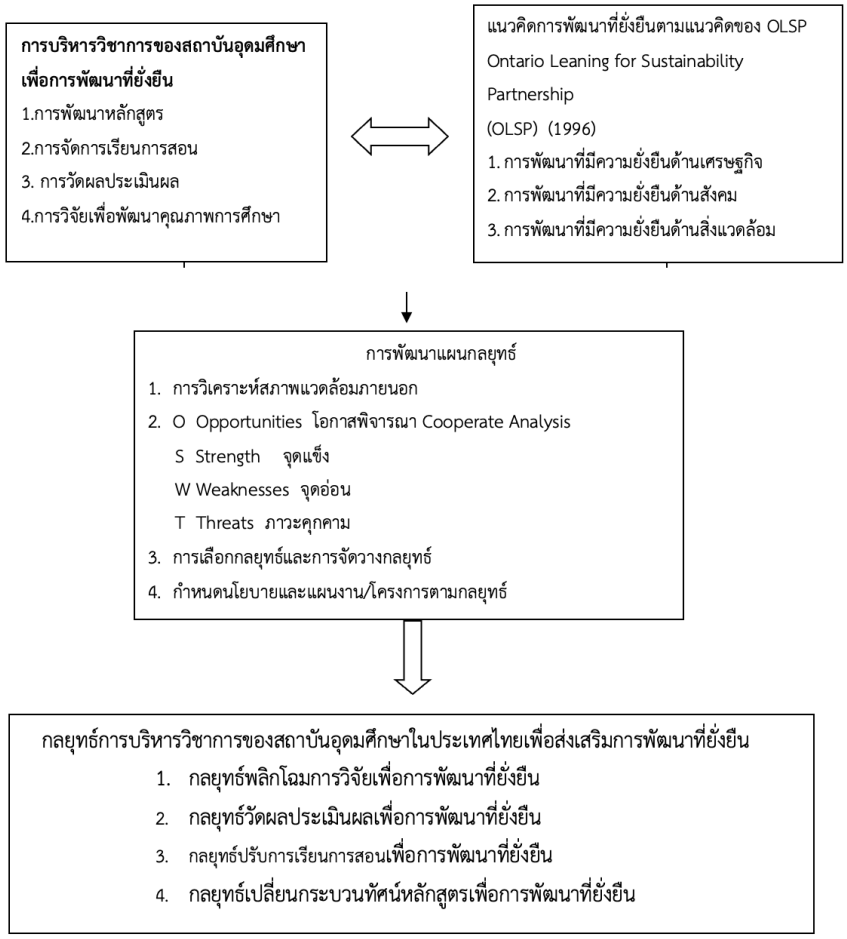

สรุป

จากผลการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้ทราบว่าสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึง

ประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ได้ทราบแนวทางในการที่จะพัฒนาและปรับปรุงสภาพการบริหารงานวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป โดยสามารถสรุปกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาในการบริหารงานวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาได้ 4 กลยุทธ์ดังต่อไปนี้ 1. กลยุทธ์พลิกโฉมการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 2. กลยุทธ์วัดผลประเมินผลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. กลยุทธ์ปรับการเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ 4.กลยุทธ์เปลี่ยนกระบวนทัศน์หลักสูตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

กิตติมา ไกรพีรพรรณ. (2550). **การพัฒนาหลักสูตรพฤกษศาสตร์พื้นบ้านสู่การสร้างจิตวิทยาศาสตร์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน :กรณีชุมชนบ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช.** วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุรีลักษณ์ พิมพ์รสและคงศักดิ์ ธาตุทอง. (2552). **การศึกษารูปแบบการดำเนินงานของโรงเรียนสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน (Sustainable School) ในรัฐวิกทอเรีย ประเทศออสเตรเลีย.** รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยของแก่น.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2553). **การบริหารงานวิชาการ.** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร.

พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. (2553). **การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : พื้นฐานการศึกษาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ไทยสัมพันธ์.

ยุพา เวียงกมล อัดโดดดร. (2554). **กลยุทธ์การบริหารวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิไลพร วงศ์ฤทธิ์. (2547). **การปฏิบัติงานวิชาการของครูมัธยมศึกษาในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2552). ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริมาศ โกศัลย์พิพัฒน์. (2553). **การพัฒนากรบวนทัศน์การบริหารสาขาการศึกษาปฐมวัย ของคณะ ครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ.** วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Dess, G and Miller, A. (1993). **Strategic Management.** Singapore : Mc Graw-Hill.

Jairo H. Garcia. (2010). **Assessment of education for sustainable development in Universities in Costa Rica : Implications for Latin America and the Caribbean.** A dissertation Doctor of Education in Educational Technology. Pepperdine University : Copyright ProQuest, UMI Dissertations 2010.

Ontario Learning for Sustainability Partnership (OLSP). (1996). **Learning for Sustainability : Essential Outcomes and Classroom Learning Strategies.** Toronto : OLSP.

Research Articles

Received: 2021-04-24 **Revised:** 2021-06-20 **Accepted:** 2021-06-23

รูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ ภาค 7

The Buddhist Public Relation Model of Sangha Administration Section 7

พระสุวรรณเมธี (แสวง นวลใจ)
เทพประวิณ จันทร์แรง, ประเสริฐ บุปผาสุข, เยื้อง ปั้นเหน่งเพ็ชร์
Phrasuwanmethee (Sawaeng Nuanchai)
Thepprawin Chanreang , Prasert Buppasuk, Yueng Pannengpetch
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus
Corresponding Author, E-mail: phrasuwanmethee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการของการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทย และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์นักวิชาการด้านศาสนาและนักการประชาสัมพันธ์

ผลจากการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดและหลักการของการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา จำแนกเป็น (1) แนวคิด หมายถึง การที่องค์กรศาสนาต้องการสื่อสารกิจกรรมของตนต่อสาธารณชน และ (2) หลักการ หมายถึง การที่พระพุทธเจ้าต้องการที่จะแสดงธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจอุดมการณ์ของพระศาสนา

2) การประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทย มี 2 ลักษณะ คือ 1) ด้านรูปแบบ ใช้การประชาสัมพันธ์โดยตรง เช่น การสื่อสารต่อหน้า กับโดยอ้อม และ 2) ด้านขอบเขต คือ การประชาสัมพันธ์ภายในและ ภายนอกองค์กร กระบวนการประชาสัมพันธ์ยังคงรักษารูปแบบเหมือนในสมัยพุทธกาล แต่ในระยะ 10 ปีมานี้ เน้นนโยบายการประชาสัมพันธ์เชิงรุก มีการจัดทำโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ทั่วประเทศ นำเสนอผลสำเร็จ ประกาศยกย่องให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบ

3) รูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7 มี 6 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบเทศนาวิธี (2) รูปแบบการใช้เครื่องมือสื่อสาร (3) รูปแบบกิจกรรม (4) รูปแบบโครงการ (5) รูปแบบกิจวัตรประจำวัน และ (6) รูปแบบจารีตนิยม ซึ่งผู้วิจัยได้นำทั้ง 6 รูปแบบมาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหา โดยใช้โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นตัวอย่าง คือ (1) ศึกษาปัญหาและผลกระทบ (2) กำหนดนโยบายป้องกันและปราบปราม (3) ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของบุคลากร (4) จัดสรรงบประมาณที่เพียงพอ (5) กำหนดนโยบายการประชาสัมพันธ์เชิงรุก และ (6) ประเมินผลการประชาสัมพันธ์

คำสำคัญ : การประชาสัมพันธ์; การประชาสัมพันธ์เชิงพุทธ; คณะสงฆ์ไทย; คณะสงฆ์ภาค 7

Abstract

This article is of three objectives: 1) to examine the concept and principles of the public relations in Buddhism, 2) to investigate the Buddhist public-relations model of the Thai Sangha and 3) to explore the procedures of the public relations of the Sangha Administration Section 7. This is a qualitative study through interviews with religious and public relations scholars.

The results revealed the concepts and principles of public relations in Buddhism can be divided into two aspects viz., 1) the Concept: it referred religious organizations desire to spread their activities to the public and 2) Principle: It referred to the Buddha's wish to preach the Dhamma to the audience to follow the ideology of the religion.

Next, the public relations of the Thai Sangha involve two aspects: 1) style: it uses direct public relations principles like face-to-face and indirect communication. 2) Scope: it is internal and external public relations. In addition, the public relations process has retained the identical pattern as in the Buddha's time. However, in the past 10 years, the proactive public-relations policy has been consistently emphasized, with The Five Precepts Village Projects being developed across the country and successfully presented as a model village.

Lastly, the Buddhist public-relations model of the Sangha Region 7 consisted of six types: (1) method of preaching (2) the model of communication tools (3) model of activity (4) model of project (5) model of daily routine and (6) conservative. The researcher has adopted the six models as a tool to correct problems in the Five Precepts Village Project on the following issues: (1) to study the problems and impacts (2) to formulate prevention and suppression policies (3) to promote and develop the potential of personnel (4) allocates an adequate budget, (5) formulate a proactive public-relations policy and (6) evaluates public-relations results.

Keywords : Public relations; Buddhistic public relations; Thai Sangha Administration; Sangha Administration Section 7

บทนำ

แนวคิดการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นภายหลังการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ทรงใช้หลักประชาสัมพันธ์ในการประกาศพระศาสนา เห็นได้จากการส่งพระอรหันต์สาวก 60 รูป ไปประกาศพระศาสนา มีพระพุทธดำรัสรับรองว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 32: 40) จากพระพุทธดำรัสนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกได้ทำการสื่อสารกับปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลต่างๆ ได้ทรงนำวิธีการเข้าถึงธรรมสูงสุดไปพัฒนาสังคม จนเป็นที่ประจักษ์ได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏขึ้นในสังคมอินเดียในสมัยนั้น (ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, 2554: 124) การประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนาเริ่มแรกนั้น มีรูปแบบที่ปรากฏในพุทธกิจ 5 ประการ ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เวลาเย็นทรงแสดงธรรม ย่ำค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาเทวดา เวลาใกล้รุ่งทรงพิจารณาหาบุคคลที่สามารถบรรลุธรรมได้ และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรม (รังสี สุทนต์, 2549: 14) สามารถสรุปลงในหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ สัจธรรมอันเป็นวัตถุดิบ ศักยภาพในการเข้าถึงสัจธรรม และการเผยแผ่สัจธรรมที่พระองค์ได้ทรงเข้าถึง ไปสู่สังคมทั้งน้อยและใหญ่

การประชาสัมพันธ์เริ่มแรกนั้น ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่ง มีผู้เลื่อมใส ศรัทธา และได้รับประโยชน์จำนวนมาก ทำให้ในกาลต่อมา เมื่อจำนวนศาสนิกชนเพิ่มมากขึ้น ได้สร้างปัญหา หรือผลกระทบด้านความเสียหายตามมา เช่น มีการประพฤติตนไม่เหมาะสมของสาวกบางรูป เป็นเหตุให้สังคมตำหนิ ติเตียน เพื่อการแก้ปัญหา และป้องกันผลกระทบดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงพัฒนาการประชาสัมพันธ์รูปแบบเดิมๆ เช่น การฟังธรรม เป็นต้น ตามที่ปรากฏในพุทธกิจ มาเป็นการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายมากขึ้น เช่นการบัญญัติพระวินัยโดยการนำเสนอของพระสารีบุตร เกิดเป็นรูปแบบการปกครองตามพระธรรมวินัยขึ้น แต่ยังคงเป็นการประชาสัมพันธ์ในลักษณะการประกาศโฆษณาปากต่อปาก หรือรูปแบบมุขปาฐะ จนมาถึงยุคพระเจ้าอโศกมหาราช จึงได้มีการจารึกหลักธรรมคำสอนลงในหินศิลาเป็นครั้งแรก (พระธรรมปิฎก ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2540: 339.) และอาศัยความจำเป็นในด้านการปกครอง และสภาพแวดล้อมของสังคม ทำให้การประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนามีการพัฒนารูปแบบใหม่ๆ ขึ้นมาตามลำดับ โดยสรุป มี 5 ลักษณะ ได้แก่ (1) มีพุทธานุญาตให้มีการแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติเพียบพร้อมเป็นคณะปาโมกข์ (หัวหน้าคณะ) มีชื่อเรียกว่า ครู อุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ (2) มีการบัญญัติพระธรรมวินัยเพิ่มเติมส่วนที่ยังไม่ครอบคลุมซึ่งภิกษุบางรูปได้กระทำล่วงละเมิดโดยอ้างเลศบางอย่าง เรียกว่า อนุพุทธบัญญัติ (3) เมื่อเห็นว่าสิกขาบทบางอย่างที่ประกาศใช้แล้ว เป็นประโยชน์ในบางพื้นที่ แต่เกิดปัญหาแก่การดำรงชีวิตในบางพื้นที่ ทรงมีพุทธานุญาตให้ยกเลิกสิกขาบทข้อนั้นได้ เช่น กรณีทรงบัญญัติไม่ให้สวมรองเท้าพื้นหนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 2 ข้อ 245: 14) (4) ประกาศหลักการที่ถูกต้องเหมาะสมไว้สำหรับเป็นเครื่องมือในการตัดสินความถูกผิดในกรณีที่เกิดข้อสงสัยในข้อปฏิบัติโดยมีหลักธรรมเหล่านี้ คือ มหาปเทส 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 5 ข้อ 305: 139-140.) ตถาคตพจน์ 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 30 ข้อ 83: 291) หลักวินิจฉัยพระธรรมวินัยเพื่อพิจารณาว่า เข้ากับหลักเกณฑ์หรือไม่ (ปรุตม์ บุญศรีตัน, 2550: 95) และ ข้อวินิจฉัยในกาลามสูตรสำหรับใช้ในการพิจารณาหลักความเชื่อต่างๆ นั้นว่าถูกต้องหรือไม่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 66: 255-257) (5) ในบางช่วง ที่การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง หรือขาดประสิทธิภาพ คณะสงฆ์จะประชุมกันเพื่อนำหลักการพระธรรมวินัยมาตรวจสอบ และสร้างเป็นกรอบแห่งการปฏิบัติร่วมกัน เช่นการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 1

ส่วนการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทย ปรากฏรูปแบบผ่านการบริหาร การจัดการคณะสงฆ์จากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาค ได้แก่ มหาเถรสมาคม เจ้าคณะหน เจ้า

คณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองในส่วนที่เล็กที่สุด แต่มีหน้าที่รับผิดชอบงานปกครองและบริหารคณะสงฆ์ที่สำคัญที่สุด เพราะถือว่า เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด โดยมีการบริหารจัดการจากกรรมการมหาเถรสมาคม ก่อนที่จะส่งมอบคำสั่งไปยังคณะผู้บริหารส่วนต่างๆ ลงไปเป็นทอดๆ ซึ่งในช่วงแรกนั้น ลักษณะการประชาสัมพันธ์ จะมีลักษณะเป็นการประกาศคำสั่ง หรือประกาศให้ทราบ ลงเลขที่กำกับ โดยรูปแบบจดหมาย ต่อมาได้พัฒนารูปแบบตามหน่วยงานราชการ ผ่านเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย เช่น การประกาศข้อมูล การสืบค้นข้อมูล สารสนเทศ การแนะแนว หรือการนัดหมายประชุม ยกตัวอย่างเว็บไซต์ของแม่กองบาลีสนามหลวง ซึ่งจะบอกกำหนดการสอบไว้ล่วงหน้า เพื่อให้นักเรียนเตรียมตัวพร้อมตั้งแต่เนิ่นๆ ได้ มีความพร้อมที่จะเข้าสู่สนามสอบ เป็นต้น (สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, 2561: ออนไลน์) ส่วนคำสั่งพิเศษที่เป็นความลับเฉพาะหน่วยงาน ยังใช้จดหมายปิดผนึกเช่นเดิม และการประชุมในองค์กร ดังนั้น งานด้านประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทย จึงแบ่งเป็นสองลักษณะ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ที่ยังคงยึดรูปแบบเดิมจากอดีตมาถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาด้านโครงสร้างไปมากกว่าเดิม แต่ก็พัฒนาตามกรอบรูปแบบเดิม คือ ยังใช้โครงสร้างการบริหารงานเก่าๆ อยู่ เพิ่มเติมเพียงรูปแบบให้สะดวกและทันต่อเหตุการณ์ในปัจจุบันเท่านั้น และการประชาสัมพันธ์ที่มีลักษณะสอดคล้องกับสังคมปัจจุบันโดยผสมผสานกับการโฆษณาร่วมด้วย สามารถแบ่งออกเป็นระดับมหาเถรสมาคม เป็นรูปแบบการประชุมแล้วจึงสรุปเป็นนโยบาย หรือหลักการที่จะปฏิบัติต่อไป ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะหนลงมาถึงเจ้าอาวาส ปัจจุบันมีการประชาสัมพันธ์เชิงรุกโดยรูปแบบต่างๆ มีการจัดโครงการสนับสนับสนุนคุณธรรม เช่นหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นต้น

การประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ภาค 7 ที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีองค์ประกอบที่มีคุณภาพ ได้แก่ สื่อ วิธีการหรือรูปแบบ เครื่องมือสื่อสาร หรือเครื่องอำนวยความสะดวก บุคลากรในองค์กร คนในชุมชนที่ให้ความร่วมมือด้วยดี มีระบบการประเมินผลเพื่อชี้ข้อบกพร่อง สำหรับปรับปรุง แก้ไขการประชาสัมพันธ์ในคราวต่อไป มีการจัดเก็บข้อมูลไว้เพื่อทำสถิติ รวมถึงงบประมาณที่เหมาะสมเพียงพอสำหรับดำเนินการด้วย แต่จากการเข้าไปศึกษาพบว่า หลักฐานที่สามารถใช้เป็นเอกสารอ้างอิง ยังมีไม่มากนัก ซึ่งอาจเกิดจากปัญหาการเก็บรวบรวม อย่างถูกต้อง และเป็นระบบ ทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่า ควรแก้ไขให้ถูกต้อง จึงมีความประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7 เพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงในงานวิจัยสำหรับผู้สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการของการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา
2) เพื่อศึกษาการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทย
3) เพื่อศึกษารูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษารูปแบบการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7 ซึ่งประกอบไปด้วยจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย และแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาและสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก การบันทึก และการนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์จะดำเนินตามระเบียบวิธีวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

1) ขอบเขตของการวิจัย

1.1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

สำหรับขอบเขตเนื้อหาของการประชาสัมพันธ์ ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาที่เหมาะสม เพื่อเป็นกรอบในการวิจัย ดังต่อไปนี้

(1) ศึกษาแนวคิดการประชาสัมพันธ์ตามทฤษฎีการประชาสัมพันธ์ทั่วไป ที่มีสัมพันธ์กับสมาชิกในสังคม และสิ่งแวดล้อม

(2) ศึกษาการประชาสัมพันธ์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา รวมถึงลักษณะที่เข้ากับการประชาสัมพันธ์ที่พระพุทธเจ้า เหล่าพระอริยสาวก และพุทธบริษัท ๔ ใช้ในการสื่อสารกันและกัน

(3) ศึกษาการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทยด้านต่างๆ มีรูปแบบปัญหา รวมถึงวิธีแก้ปัญหาการประชาสัมพันธ์ที่ปรากฏในหลักฐานการใช้

(4) ศึกษารูปแบบการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ภาค ๗ ประกอบด้วยจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน ในด้านต่างๆ มีแนวคิด ปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านต่างๆ ลักษณะที่เป็นรูปแบบ ปัญหา รวมถึงวิธีแก้ปัญหาการประชาสัมพันธ์

1.2) ขอบเขตด้านเอกสาร

สำหรับการค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ด้านต่างๆ ผู้วิจัยได้กำหนดและวางขอบเขตไว้ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

(1) ศึกข้อมูลเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ด้านต่างๆ มีรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นต้น ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาจากเอกสาร และงานวิจัย ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ปกรณ์วิเสส และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร ตำราวิชาการ งานวิจัยของนักวิชาการ และงานวิจัยของสถาบันศึกษาต่างๆ

(2) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ด้านต่างๆ มีรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นต้น ในสาขาต่างๆ จากหนังสือ เอกสาร ตำราวิชากร และงานวิจัยด้านประชาสัมพันธ์

(3) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ด้านต่างๆ มีรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นต้น ของคณะสงฆ์ไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่ปรากฏในเอกสาร ตำราวิชากร และงานวิจัยด้านประชาสัมพันธ์ทั่วไป และที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

(4) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธด้านต่างๆ มีรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นต้น ของคณะสงฆ์ภาค ๗ จากเอกสาร ตำราวิชาการ งานวิจัย และจากแบบสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้ง ๖ ท่าน มีฝ่ายพระราชาคณะชั้นปกครองในภาค ๗ และนักวิชาการด้านการประชาสัมพันธ์และวัฒนธรรม

1.3) ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยจะได้สัมภาษณ์ทัศนะที่เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ด้านต่างๆ มีหลักการใช้การประชาสัมพันธ์ หลักการแก้ปัญหาการประชาสัมพันธ์คณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าจากกลุ่มประชากร 3 ประเภท ได้แก่

(1) พระเถระผู้เป็นพระราชาคณะชั้นปกครองคณะสงฆ์ภาค 7 ระดับเจ้าคณะจังหวัดจำนวน 3 รูป

(2) นักวิชาการด้านการประชาสัมพันธ์ จำนวน 3 ท่าน ผู้ชำนาญด้านการประชาสัมพันธ์ ระดับจังหวัด

(3) ชาวบ้านที่ถูกเลือกให้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน จังหวัดละ 1 หมู่บ้าน

2) **ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย**

2.1) เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ชุดคำถามเพื่อการวิจัยไปเพื่อใช้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและด้านการประชาสัมพันธ์

2.2) การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) ศึกษาทฤษฎีการประชาสัมพันธ์ทั่วไป

(2) ศึกษาการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้อง

(3) ศึกษาการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทยในด้านต่างๆ มีรูปแบบการประชาสัมพันธ์ ปัญหา ผลกระทบ และการแก้ปัญหาการประชาสัมพันธ์

(4) ศึกษาการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค ๗ อันประกอบด้วยคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน และแม่ฮ่องสอน ในบริบทของการประชาสัมพันธ์ มีด้านความหมาย ปัจจัยที่ส่งผลกระทบ รูปแบบ ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการประชาสัมพันธ์

2.3) ขั้นตอนการดำเนินการเก็บข้อมูล

(1) ออกแบบชุดคำถามเพื่อการวิจัย เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์ไทย และของคณะสงฆ์ภาค ๗ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและการประชาสัมพันธ์ได้พิจารณาตรวจสอบ แนะนำและแก้ไขชุดคำถามต่อไป

(2) นำชุดคำถามเพื่อการวิจัยไปเพื่อใช้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและด้านการประชาสัมพันธ์ เพื่อเก็บข้อมูลจากทัศนะที่ได้

(3) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน จังหวัดละ ๑ หมู่บ้าน

3) วิเคราะห์ ประเมินผล อภิปราย และสรุปผล

4) สรุปและเสนอแนะผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7 โดยแบ่งออกเป็นสามส่วน คือ แนวคิดและหลักการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา การประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทย และรูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7 สามารถสรุปผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1) แนวคิดและหลักการของการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา

แนวคิดการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา มีจุดกำเนิดมาจากพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่จะประกาศศาสนธรรม มีลักษณะ ดังต่อไปนี้

(1) แนวคิดการประชาสัมพันธ์ เกิดจากพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้า

ที่ทรงประสงค์จะอนุเคราะห์เหล่าไวเนยสัตว์ด้วยพระสัทธรรมเทศนา เพื่อให้พ้นจากทุกข์ อันเป็นเป้าหมายหรือพระประสงค์หลักของการบำเพ็ญบารมี

(2) แนวคิดการประชาสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ที่ดีงาม ยกตัวอย่างการรับทราบพระเกียรติยศ จากการยอมรับของสังคม ปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ มีพระเกียรติยศ ว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เป็นต้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1 ข้อ 1: 1)

(3) แนวคิดการประชาสัมพันธ์ มีลักษณะเปิดเผยคุณสมบัติที่สมบูรณ์ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความต้องการที่จะเข้ามาเป็นส่วนร่วมในกิจกรรมด้วย ยกตัวอย่าง การโปรดอุปกชีวกในระหว่างทางจะเสด็จไปเมืองพาราณสี (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 11: 17)

(4) แนวคิดการประชาสัมพันธ์เพื่อแก้ปัญหา มีความคิดไม่ลงรอยกันในบางเรื่อง ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อ การปฏิบัติ ที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่าง กรณีการวินิจฉัยสิกขาบทเล็กน้อย ในขุททานุขุททกสิกขาปทกถา พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์หวังอยู่ ก็พึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 7 ข้อ 441: 382)

(5) แนวคิดการประชาสัมพันธ์เพื่อรักษาพระธรรมวินัย เป็นแนวทางการจัดการปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์ที่พระสงฆ์บางกลุ่มได้ประพฤติตนหรือแสดงทิฏฐิที่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัย โดยวิธีการนำพระธรรมวินัยมาแสดงเพื่อทบทวนความเข้าใจกันให้ถูกต้องและมีมติรองรับ เรียกกว่า กาสังคายนา

(6) แนวคิดการประชาสัมพันธ์เพื่อปฏิรูปคำสอน มีสองกรณี ได้แก่ การปฏิรูปให้ถูกต้องกับพระธรรมวินัยเดิม และการปฏิรูปเพื่ออธิบายพระธรรมวินัยในลักษณะใหม่ ซึ่งในยุคหลังพุทธกาล ได้ปรากฏลักษณะดังกล่าวเป็นระยะๆ

(7) แนวคิดการประชาสัมพันธ์เพื่อรักษาจารีตนิยม มีลักษณะปรากฏในคำสอนยุคหลังพุทธกาล เช่น คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทได้รักษาแนวทางคำสอนที่เกิดจากการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกอย่างเหนี่ยวแน่น หรือมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และลักษณะที่เป็นคำสอนเชิงอนุรักษ์ ในฝ่ายมหายาน ซึ่งในตอนแรกได้เปลี่ยนแปลงคำสอนให้เข้ากับสังคม สิ่งแวดล้อม และยุคสมัย ต่อมาได้รักษาระเบียบที่เปลี่ยนแปลงมาแล้วนั้น อย่างเหนียวแน่นเช่นกัน

2) การประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทย

การประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น มีทั้งลักษณะที่คล้ายและแตกต่างกัน ทั้งในเนื้อหาและวิธีการปฏิบัติ เนื่องจากได้รับอิทธิพลมาจากบริบทของการปกครองและสิ่งแวดล้อม ทั้งในพระพุทธศาสนาและสังคม จากการศึกษา พบลักษณะการประชาสัมพันธ์ในส่วนของคณะสงฆ์ไทย ดังนี้

(1) การประชาสัมพันธ์แบบชี้แจง เพื่อให้ทราบและปฏิบัติคำสั่ง เช่น การประชาสัมพันธ์กฎระเบียบข้อบังคับอันเป็นพระธรรมวินัย การประชาสัมพันธ์ระเบียบและอำนาจการปฏิบัติการ ที่มาจากกฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และการประชาสัมพันธ์ถึงอำนาจการสั่งการของบุคคลกรที่ได้รับแต่งตั้ง ในตำแหน่งผู้ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองของตนเอง เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง

(2) การประชาสัมพันธ์การศึกษา เป็นงานประชาสัมพันธ์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากวิธีปฏิบัติ เพื่อพัฒนาตนเองอันเป็นเป้าหมายหลักในการประกาศศาสนธรรม มีคุณลักษณะการประชาสัมพันธ์สามประการ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ด้านการศึกษาภายในองค์กร เรียกว่า ปริยัติธรรม ต่อด้วยการลงมือปฏิบัติเพื่อนำทฤษฎีทางปริยัติไปพิสูจน์เรียกว่า ปฏิบัติธรรม และในขณะที่ปฏิบัติการอยู่นั้น ผลลัพธ์ออกมาอย่างไร ผู้ปฏิบัติสามารถรู้ด้วยตนเองแห่งผู้ปฏิบัติเรียกว่า ปฏิเวธธรรม, การประชาสัมพันธ์ด้านการศึกษาภายนอกองค์กร ได้รับอิทธิพลมากจากหลักการในพระพุทธศาสนา ทั้งยังได้รับอิทธิพลมาจากการปกครองส่วนอาณาจักร และเป็นความคาดหวังของสังคมส่วนหนึ่ง มีลักษณะสามอย่าง ได้แก่ การประชาสัมพันธ์โดยตรงอันเกิดจากกิจวัตรประจำวันขององค์กรกับกลุ่มเป้าหมาย เช่นการบิณฑบาต การสนทนา, การประชาสัมพันธ์โดยผ่านรูปแบบกิจกรรม เช่น การถวายทาน รักษาศีล และฟังธรรมเทศนาในวันธัมมัสสวนะ การอบรมสมถะวิปัสสนาในวัดที่มีโครงการจัดปฏิบัติธรรมให้แก่บุคคลทั่วไป เป็นต้น

(3) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย แบ่งออกเป็นสามประเภท ได้แก่ กิจกรรมภายในคณะสงฆ์ไทยมีการปกครอง เช่น การควบคุมดูแลความประพฤติบุคลากร พัฒนาศาสนสถาน รวมถึงสาธารณูปโภค และการส่งเสริมศักยภาพ เช่น การส่งเสริมการศึกษา การอบรมความรู้ รวมถึงการเผยแผ่ศาสนธรรมเชิงรุก เช่นการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ การแสดงธรรมผ่านช่องทางสื่อวิทยุ โทรศัพท์ และออนไลน์ เป็นต้น, กิจกรรมเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์และการเมือง เช่นการบำเพ็ญพระราชกุศลในวโรกาสสำคัญต่างๆ มีการปฏิบัติธรรมเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล เช่น วันพ่อแห่ง

ชาติ วันแม่แห่งชาติ อันเป็นวันคล้ายพระราชสมภพ, และกิจกรรมเกี่ยวกับสังคม เช่นเรื่องเกี่ยวกับการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา มีลักษณะเป็นการเชิญชวนให้เข้ามาวัด และการเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานประจำวันหยุด

(4) การประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สองประเภท ได้แก่ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวิธีปฏิบัติ และวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ยกตัวอย่าง ทรงสอนเรื่องการเคารพทิศ 6 ของสิงคาลกมาณพ จากที่กราบไหว้ทิศแบบไร้เป้าหมาย ให้หันมากราบไหว้ทิศแบบมีจุดมุ่งหมาย ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง โดยได้สร้างบุคคลที่มีอุปการคุณไว้ประจำไว้ในทิศต่างๆ เพื่อให้มาณพได้สักการะและปฏิบัติชอบ โดยมีตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง

(5) การประชาสัมพันธ์โครงการฯ แก้ปัญหาหรือส่งเสริมคุณภาพชีวิต เช่น การรณรงค์ใช้โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 สำหรับแก้ปัญหาสังคม เช่น การทำร้ายร่างกาย การลักทรัพย์ การประพฤติผิดศีลธรรม การโกหก หลอกลวง และการดื่มน้ำเมา เป็นต้น ซึ่งมีระยะการดำเนินงาน 3 ระดับ ได้แก่ ได้แก่ ระยะเร่งด่วน เร่งดำเนินการ 3 เดือน ให้ได้ผล ระยะปานกลาง กำหนดให้มีการดำเนินการในระยะเวลา 1 ปี ให้บุคคล และหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบ ได้เร่งประชาสัมพันธ์รณรงค์ เชิญชวนให้พุทธศาสนิกชน ครอบครัว หมู่บ้าน สถานศึกษา และหน่วยงาน สมัครเข้าร่วมโครงการฯ และรักษาศีล 5 ไม่น้อยกว่า 50% เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรทั้งหมด และระยะยาว ใช้เวลาดำเนินการ 3 ปี ให้ผู้รับผิดชอบประชาสัมพันธ์โครงการฯ เพื่อเพิ่มสมาชิกในสัดส่วน 80% ของจำนวนประชากรทั้งหมดในหมู่บ้าน

3) รูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7

การประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7 หมายถึงการที่พระภิกษุสงฆ์ผู้มีสังกัดในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน ได้สัมพันธ์กับบุคลากรภายใน มีพระภิกษุสามเณร เป็นต้น และบุคลากรภายนอก มีอุบาสก อุบาสิกา และสาธารณชน ผ่านรูปแบบการเผยแผ่ศาสนธรรมต่างๆ ที่มีวิธีการและวัตถุประสงค์ตรงตามหลักการประชาสัมพันธ์ของพระพุทธเจ้า มีการแสดงธรรม เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีรูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธหกลักษณะ ได้แก่ รูปแบบเทศนาวิธี รูปแบบการสื่อสาร รูปแบบกิจกรรม รูปแบบโครงการ รูปแบบกิจวัตรประจำวัน และรูปแบบจารีตนิยม ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) การประชาสัมพันธ์ตามรูปแบบเทศนาวิธี ของคณะสงฆ์ภาค 7 ที่ปรากฏให้เห็นโดยปกติ จะอยู่ในรูปแบบของเทศนาวิธี ซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิม สืบทอดมา

ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ที่ได้รับอิทธิพลมาจากการปกครองของพม่า ผสมผสานกับประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อของท้องถิ่น ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะตน และปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากคณะสงฆ์ส่วนกลาง ที่มีรูปแบบการปกครองสองส่วน คือ ยึดรูปแบบตามพระธรรมวินัยเดิม และอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย จึงทำให้เกิดเป็นรูปแบบการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ภาค 7

2) การประชาสัมพันธ์ตามรูปแบบการใช้เครื่องมือสื่อสารเป็นช่องทางในการเผยแพร่กิจกรรมที่ต้องการให้สังคมเกิดความรู้ เข้าใจ และให้ความร่วมมือโดยการสนับสนุนแนวคิด โครงการและงบประมาณ ไม่คัดค้านแต่อย่างใดแบ่งออกเป็นสองลักษณะ ได้แก่ การสื่อสารโดยตรง มีลักษณะเป็นการทำความเข้าใจระหว่างคนสองคนขึ้นไป รวมถึงเป็นหมู่คณะใหญ่ อีกอย่างหนึ่ง เป็นการบำเพ็ญกิจวัตรของคณะสงฆ์ เช่นการออกรับบิณฑบาต เป็นต้น, การสื่อสารผ่านเครื่องมือหรือช่องทางการสื่อสาร เช่นรายการวิทยุ โทรทัศน์ หรือการถ่ายทอดสดผ่านโปรแกรมแอพพลิเคชั่นมือถือ เป็นต้น

3) การประชาสัมพันธ์ตามรูปแบบกิจกรรม มีลักษณะของการอบรมหรือการจัดโครงการเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทั้งในและนอกองค์กร เนื่องจากรูปแบบกิจกรรมมีโครงสร้างการพัฒนาที่ชัดเจน เป็นระบบ ขั้นตอน มีงบประมาณในการดำเนินการ และสามารถแบ่งหน้าที่การทำงานได้อย่างชัดเจน โดยมากแบ่งกิจกรรมหรือโครงการออกเป็นสองรูปแบบ คือ กิจกรรมภายในมีการจัดการและการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา, กิจกรรมสัมพันธ์กับชุมชน มีลักษณะเป็นการประชาสัมพันธ์ภาคสังคมด้านการเผยแผ่หลักคำสอนตามช่องทางสื่อสารต่างๆ การเผยแผ่หลักธรรมสำหรับยึดเอากลุ่มที่สนใจเป็นเป้าหมาย การเผยแผ่ธรรมไปสู่เยาวชนตามสถานศึกษาต่างๆ ที่มีการเปิดสอนวิชาพระพุทธศาสนา

4) การประชาสัมพันธ์ตามรูปแบบโครงการ เช่นโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้า ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน เพื่อแก้ปัญหาชีวิตและสังคมมีปัญหาหนี้สินและอาชญากรรม โดยการดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจถึงโทษของการไม่มีศีลและอานิสงส์ของศีล เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง คอยควบคุมสมาชิกให้หมั่นปฏิบัติตามแนวทางของศีลอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้กิจกรรม การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ หรือการเก็บสะสมแต้ม เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่อย่างสมเหมาะ แนะแนวทางส่งเสริมกิจกรรมอันก่อให้เกิดรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะสมาชิกที่ยากจน มีรายได้น้อยหรืออยู่ในวัยเกษียณอายุ ภายใต้ข้อกำหนดของศีล และคอยพัฒนาพุทธสถาน สิ่งแวดล้อม

ภายในชุมชน ให้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำรายได้สู่ชุมชน ทั้งยังเป็นฐานการพัฒนาสังคมด้านอื่นๆ

5) การประชาสัมพันธ์ตามรูปแบบกิจวัตรประจำวัน เช่น กิจวัตรที่มาในพุทธกิจของพระพุทธเจ้ามีการเสด็จบิณฑบาตโปรดเหล่าเวไนยสัตว์เป็นต้น และกิจวัตรของพระสงฆ์ไทย 10 อย่าง มีการกวาดอาวาส วิหาร ลานพระเจดีย์เป็นต้น

6) การประชาสัมพันธ์ตามรูปแบบจารีตนิยม เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ใช้หลักการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาที่ใช้ความเชื่อในขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีเป็นช่องทางเผยแผ่คำสอนและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง เช่น รูปแบบประเพณีบำเพ็ญกุศล มีการบำเพ็ญบุญกุศลเพื่ออุทิศให้แก่บรรดาญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ในประเพณีสงกรานต์ ลอยโคม ทอดผ้าป่าแถว ขึ้นธาตุเดือนเก้า ตานตุง ปอยหลวง และสืบชาตาลำน้ำ การประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของจารีตนิยมนั้น จึงแบ่งส่วนสำคัญออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนา และส่วนที่เป็นกิจกรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการตอบสนองความเชื่อดั้งเดิมโดยการบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

แนวคิดการประชาสัมพันธ์ อันเกิดจากพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงประสงค์จะอนุเคราะห์เหล่าไวเนยสัตว์ด้วยพระสัทธรรมเทศนา เพื่อให้พ้นจากทุกข์ เป็นเป้าหมายหรือพระประสงค์หลักของการบำเพ็ญบารมี มีลักษณะ คือ แนวคิดการประชาสัมพันธ์ในยุคก่อนพุทธกาล มีลักษณะผสานผสมกับวิถีชีวิต ในรูปแบบของสื่อสารประจำวัน เช่นการพูดคุยสนทนา การสื่อสารทางกิริยามีการยิ้มแย้ม หรือเศร้าโสก ส่วนที่มีอิทธิพลต่อชีวิต มาจากทัศนคติการดำรงชีวิต ซึ่งแบ่งแยกมนุษย์ในสังคมออกเป็นลักษณะเฉพาะตน นำมาซึ่งหน้าที่หรืออาชีพ สำหรับการประชาสัมพันธ์ก่อนยุคพุทธกาลที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องราวชีวประวัติ ในอดีตชาติหลายร้อย หลายพัน หลายหมื่นกัปหรือหลายอสงไขยกัป ที่ทรงประสงค์จะนำมาแสดง เพื่อประกอบการแสดงธรรม ซึ่งในเรื่องอดีตเหล่านั้น ยังได้ระบุลักษณะของการประชาสัมพันธ์ไว้หลายอย่าง ยกตัวอย่างลักษณะการประชาสัมพันธ์ที่ปรากฏในพระราโชวาทของพระเจ้าจักรพรรดิที่ตรัสแก่เหล่าพระราชาทั่วแว่นแคว้นว่า “พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่พึงประพฤติผิดในกาม ไม่พึงพูดคำเท็จ ไม่พึงดื่มน้ำเมา และจงครองราชย์สมบัติไปตามเดิมเถิด”

ประเภทการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธ

รูปแบบของการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ภาค 7 พบว่า มีลักษณะที่เข้ากับวิธีการของพระพุทธเจ้า 4 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1) ประเภทเทศนาวิธี เป็นเครื่องมือสื่อสารที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการประกาศศาสนธรรม มีลักษณะแห่งเทศนาวิธี ได้แก่ การแสดงธรรม มีการแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ เป็นต้น และใช้ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ มีการบัญญัติพระธรรมวินัย การแสดงหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์

ในการประชาสัมพันธ์ประเภทเทศนาวิธีนี้ คณะสงฆ์ภาค ๗ ได้ดำเนินการตามรูปแบบเทศนาวิธี แต่ยังมีลักษณะที่แตกต่างออกไปบ้าง เพราะวิธีการดำเนินการได้อิงอาศัยปัจจัยด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และประเพณีวัฒนธรรมประจำถิ่น ซึ่งจะมีรายละเอียดปรากฏในรูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 7 ข้างหน้า

2) ประเภทประเพณีนิยม เป็นการประชาสัมพันธ์คำสอนในพระพุทธศาสนาโดยยึดเอาพื้นที่การจัดกิจกรรมในงานประเพณีต่างๆ ที่เกิดจากวิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

3) ประเภทกิจกรรม โครงการ และกิจวัตรประจำวัน จัดเป็นรูปแบบการประชาสัมพันธ์ปกติที่คณะสงฆ์ภาค ๗ ใช้ดำเนินการไปสู่กลุ่มเป้าหมาย 2 ฝ่าย คือ บุคลากรในภายใน ประกอบด้วยพระภิกษุ และสามเณร และบุคลากรในภายนอก ประกอบด้วยอุบาสก และอุบาสิกา รวมถึงบุคคลที่มีอัธยาศัยโน้มเอียงมาเลื่อมใสในธรรมของพระพุทธเจ้า การประชาสัมพันธ์เชิงพุทธลักษณะนี้

ดังนั้น การประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ภาค 7 ทำให้ทราบถึงแนวทางการปฏิบัติตนสำหรับการประชาสัมพันธ์ จะต้องอยู่ในภายใต้วัตถุประสงค์ของการประกาศศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า คือความตั้งใจที่จะพัฒนาศักยภาพของผู้รับข้อมูลข่าวสารไปสู่ความเป็นผู้มีคุณธรรมพื้นฐานของชีวิตมีศีลเป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องมือป้องกันความเสื่อมในปัจจุบัน ซึ่งประชาสัมพันธ์จะต้องยึดประโยชน์ต่อองค์กรเป็นที่ตั้ง กล่าวคือในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงมีอุปนิสัยแห่งการพัฒนาของเหล่าเวไนยสัตว์เป็นที่ตั้ง ในปัจจุบันองค์กรคณะสงฆ์ภาค 7 จะต้องยึดเอาประโยชน์ของบุคลากรภายในมีพุทธบริษัทประเภทพระภิกษุสามเณร และพุทธบริษัทภายนอกมีเหล่าอุบาสกอุบาสิกาเป็นที่ตั้ง จะต้องมุ่งพัฒนาด้วยการส่งเสริมการศึกษาให้มีศักยภาพในการพัฒนาต่อไป ส่วนสมาชิกในภายนอกนั้น

จะต้องสงเคราะห์ให้พ้นจากปัญหาความยากจนเป็นต้น โดยมีเป้าหมายในการใช้หลักประชาสัมพันธ์ของพระพุทธเจ้า คือการพัฒนา 2 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาการใช้ชีวิตและด้านส่งเสริมความไม่ประมาทในชีวิต เป็นการเรียนรู้ชีวิตในโลกปัจจุบันทั้งไม่ประมาทในการเตรียมเสบียงบุญกุศลไปเป็นที่พึ่งในภพหน้าด้วย โดยองค์กรจะต้องสร้างทีมนักการศาสนา และนักกฎหมายในการทำงานประชาสัมพันธ์เพื่อความไม่ผิดพลาดในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรม

การประชาสัมพันธ์ องค์กรจะต้องคำนึงถึงทีมงานประชาสัมพันธ์ที่มีคุณภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับสังคม เพื่อรักษาภาพลักษณ์ที่ดีงามขององค์ไว้ รวมถึงการชี้แจงรายละเอียดต่างๆ ให้สังคมได้รับรู้อย่างทันท่วงที

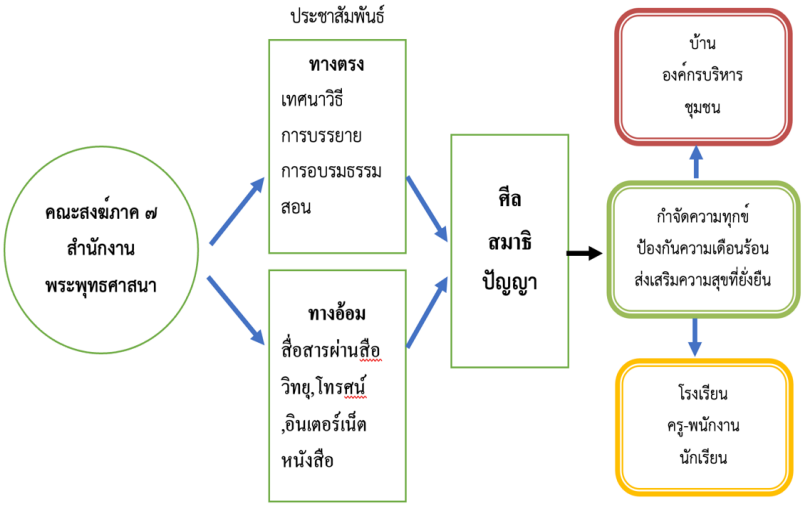

สรุป

การประชาสัมพันธ์เชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค ๗ หมายถึงการที่คณะสงฆ์ภาค ๗ ประกอบด้วยพระภิกษุสงฆ์ ผู้มีสังกัดในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน ได้สัมพันธ์กับบุคลากรภายใน มีพระภิกษุสามเณรเป็นต้น และบุคลากรภายนอกมีอุบาสกอุบาสิกาและสาธารณชน ผ่านรูปแบบการเผยแผ่ ศาสนธรรมต่างๆ มีวิธีการและวัตถุประสงค์ตรงตามหลักการประชาสัมพันธ์ของพระพุทธเจ้า เช่นการแสดงธรรมเป็นต้น มีลักษณะเป็นการชี้แจงให้ทราบ เพื่อวัตถุประสงค์ 1 อย่าง คือ ให้รับทราบและให้นำไปดำเนินการอย่างใด

อย่างหนึ่ง มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการประชาสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ภาค 7 ประกอบด้วยปัจจัยทางการเมืองการปกครองในอดีต ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านประเพณีและวัฒนธรรม ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีศรัทธาเหนียวแน่นในพระพุทธศาสนา อาจเป็นผลมาจากสภาพบ้านเมืองในสมัยนั้นเอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนธรรม เช่น สภาพบ้านเมืองที่เป็นป่า ยังไม่มีความเจริญครอบงำ และด้านการเมืองการปกครองในปัจจุบันที่เป็นปัจจัยต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย

บรรณานุกรม

คณะกรรมการโครงการฯ “หมู่บ้านรักษาศีล 5” ส่วนกลาง. (2560**). รายงานการตรวจสอบติดตามโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5 ประจำปี 2560**”. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัพทรูยู ครีเอทนิว จำกัด.

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. (2554). **การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคม.** ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปรุตม์ บุญศรีตัน. (2550). รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถร**วาท. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2540). **พระพุทธศาสนาในอาเซีย.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

พระพุทธโฆสเถระ. (2546). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** กรุงเทพมหาคร : ธนาเพรสจำกัด.

พระมหาวัชวีร์ วชิรเมธี. (2558). **สารสนเทศคณะสงฆ์อำเภอแม่ทะ.** เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แม็กซ์พริ้นติ้ง.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.** (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง. (2561). แม่กองบาลีสนามหลวง. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2561 จาก http://www.i nfopali.net/. [8 สิงหาคม 2561].

สำนักเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธรรมกาย. (2558). **ธรรมบทภาคที่ 8 แปลโดยพยัญชนะฉบับสองภาษา (ไทย-บาลี).** กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเชียง.

Research Articles

Received: 2021-02-26 **Revised:** 2021-03-07 **Accepted:** 2021-04-24

วิเคราะห์คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรม วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

The Cosmological Concept in Lanna Buddhist Architectures of Wat Phrathathariphunchai

พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์สิริ

พระครูพิพิธสุตาทร

Phra Athiwat Thammawatsiri

Phrakru Piphitsutatorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ฉลองเดช คุภานุมาต

Chalongdej Kuphanumat

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author Email: athiwat.tham@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาคติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมล้านนา 2) เพื่อศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร 3) เพื่อวิเคราะห์คติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร เป็นงานวิจัยเป็นเชิงคุณภาพประกอบด้วยการศึกษาทางเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า 1) ศิลปินล้านนาได้นำแนวความคิดเรื่องพุทธจักรวาลวิทยามาใช้ในงานศิลป์ ศิลปินได้ถ่ายทอดเรื่องพุทธจักรวาลวิทยาออกมาในงานศิลปะเชิงรูปธรรม พุทธจักรวาลวิทยา ประกอบด้วยภูเขาสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ศิลปินได้นำแนวความคิดนี้ไปสู่การวางผังวัด เช่น การสร้างเจดีย์แทนความหมายของภูเขาสุเมรุ ซึ่งเป็นศูนย์กลางจักรวาลอยู่ภายในวัด

2) พุทธสถาปัตกรรมภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร แบ่งออกเป็นสองชั้นมีกำแพงแก้วล้อมเขตพุทธาวาสชั้นใน และมีกำแพงชั้นนอกล้อมเขตของวัดไว้ทั้งหมด

มี “จตุรวิหารทิศ” ทั้งสี่ล้อมรอบองค์ พระธาตุหริภุญชัย พระวิหารหลวงตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก วิหารพระละโว้ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ วิหารพระทันใจตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก วิหารพระพุทธตั้งอยู่ด้านทิศใต้ และเขาพระสุเมรุจำลอง ทั้งหมดนี้ตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้ว จึงเป็นจุดเริ่มต้นจึงถือว่าเป็นการจัดวางผังตามคติจักรวาลวิทยาตามพระพุทธศาสนา

3) การแทนสัญลักษณ์ทางจักรวาลวิทยาภายในวัด ด้านหน้าเมื่อเดินเข้าวัดจะต้องผ่านซุ้มประตูโขง ซึ่งจำลองมาจากป่าหิมพานต์ มีสิงห์อยู่คู่หนึ่งอยู่ทางเข้าประตูก่อนเข้าไปยังเขาพระสุเมรุและยังมีทวีปทั้ง 4 คือ ชมพูทวีป อมรโคยานทวีป ปุพพวิเทหะทวีป และ อุตรกุรุทวีป

คำสำคัญ: พุทธจักรวาลวิทยา, พุทธสถาปัตยกรรม

Abstract

This research article is of three objectives: 1) to examine the concept of Buddhist cosmology in Lanna architecture, 2) to investigate the Buddhist architecture of Wat Phra That Hariphunchai and 3) to analyze the concept of Buddhist cosmology as found in architecture of Wat Phra That Hariphunchai. This research was conducted through a qualitative and documentary method.

The results revealed that It has been found that Lanna artists have applied the concept of Buddhist cosmology in art and conveyed it in concrete art. As we all know, Buddhist cosmology is composed of Sumeru mountain as the center of the universe, artists have introduced this idea to temple planning such as the construction of a pagoda instead of Sumeru mountain as the center of the universe within the temple.

Regarding the Buddhist architecture in Wat Phra That Hariphunchai, the temple wall is divided into two, one is called the low wall surrounding a pagoda or Buddhàvàsa and another called the high wall surrounding a temple. The Four Pavilions were built surrounding all four directions of the Grand Pagoda. The Four Pavilions are as: *Viharn Luang* or Buddha-image hall is located in the

east, *Lavo Vihara* is located on the north, *Tanjai Vihara* is located on the west and the Buddha Vihara is on the south. In addition, there are four small halls namely: Viharn Phra Chao Pan Ton or A Hall of Thousands Buddhas, Viharn Phra Sai Yard or the Reclining Buddha Hall, Viharn Phra Chao Klak Klua or Hall of Red Buddha, Viharn Phra Bath See Roi or Hall of Four Buddhas Footprints and Mount Sumeru models. All of these are located within the low wall surrounding a pagoda or Buddhàvàsa. Therefore, it is considered as the starting point to be an arrangement according to the Buddhist cosmology.

In terms of the representation of cosmological symbols within temples, when walking into the temple, all will pass the Arch, which was modeled from Himmavanta forest. There were a pair of lions in the entrance before entering the Sumen Mountain, and there were also four continents: Jambudvīpas, Aparagodānīyas, Pūrvavidehas and Uttarakus.

Keywords: Buddhist Cosmology, Buddhist Architecture

บทนำ

สถาปัตยกรรมในประเทศไทยมีหลักฐานอยู่มากมายในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมพระทางพุทธศาสนา ซึ่งถือกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย และได้เผยแผ่พุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย จึงมีการก่อสร้างงานพุทธสถาปัตยกรรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะแบบไทยและล้านนา ในสมัยกษัตริย์กัมพูชา ราชวงศ์สุริยวรมันเรืองอำนาจนั้นได้แผ่อาณาเขตขึ้นมาทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของประเทศไทย และตั้งเมืองละโว้ (สนอง วรอุไร, 2525: 18 - 21) ได้มีการนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานในสมัยนั้นมหายานได้ผสมผสานกับศาสนาฮินดูเข้าไว้ด้วยกัน และในสมัยอาณาจักรหริภุญชัย กษัตริย์แห่งเมืองละโว้ได้ส่งพระธิดาชื่อว่า พระนางจามเทวีให้มาปกครองเมืองหริภุญชัย (วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร, 2557: 49)

ในยุคของพระนางจามเทวี พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ในด้านงานสถาปัตยกรรมมีความโดดเด่น มีการจัดผังในการสร้างวัดได้อย่างชัดเจนเป็นรูปแบบแผน งานด้านประติมากรรมยังมีรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว

อาณาจักรหริภุญชัยในตำราจามเทวีวงศ์ได้ค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 1200 (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลำพูน มีฤาษีสององค์: มมป: 1) ชื่อสุเทวฤาษีและสุกกทันตฤาษี ได้รวบรวมสร้างเมืองหริภุญชัยจึงให้ทูตไปทูลเชิญพระนางจามเทวีซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ากรุงละโว้ปกครองเมืองหริภุญชัย จึงทำให้นครหริภุญชัยเป็นศูนย์กลางแห่งการค้า ศาสนา การเมือง และเป็นเมืองที่มียุทธศาสตร์ทางทหาร ซึ่งจุดเด่นของเมืองหริภุญชัยคือเป็นเมืองที่มีผังเมืองเป็นรูปหอยสังข์ โดยเอาระบบภูมิจักรวาล ซึ่งมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล

สถาปัตยกรรมในสมัย “อาณาจักรหริภุญชัย” (พระโพธิรังสี, 2516: 55) ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมมาจากละโว้ (ลพบุรี) และมีคติในการสร้างผังเมืองตามคติจักรวาล สถาปัตยกรรมที่ค้นพบ คือ วัดพระคง วัดประตูลี้ วัดดอนแก้ว วัดมหาวัน วัดพระคงฤาษี วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดเจดีย์กู่กุด เจดีย์สี่เหลี่ยม วัดจามเทวี และวัดพระธาตุหริภุญชัย พระเจ้าอาทิตยราชได้สร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นในเขตพระราชวัง ต่อมาเมื่อพญาสัพสิทธิราชได้ขึ้นครองราชย์ในอาณาจักรหริภุญชัย ได้มีการก่อพระธาตุให้มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าเดิม แต่ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมเอาไว้ เมื่อพญามังรายตีเมืองหริภุญชัยได้ก็ทรงให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุขึ้น และยังมีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ในอาณาจักรล้านนาที่บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุหริภุญชัย จนถึงสมัยพระเจ้าติโลกราช พระองค์ได้บูรณะองค์พระธาตุอีกครั้งโดยผสมผสานศิลปะพุกามเข้ามาในองค์ระฆังแบบทรงลังกาจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะตัว จึงได้เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา และในวัดพระธาตุหริภุญชัยยังมีเขาพระสุเมรุจำลอง ซึ่งสร้างโดยความเชื่อเรื่องของจักรวาลวิทยา ความเชื่อเรื่องของแกนกลางของจักรวาล รูปแบบทางสถาปัตยกรรมประกอบด้วยฐานเขียงกลมซ้อนกัน 3 ชั้น รองรับท้องไม้ประดับด้วยลูกแก้วอกไก่และกรอบช่องกระจก เหนือขึ้นไปเป็นบัวหงายรับเขาพระสุเมรุซึ่งประกอบด้วยสัตตบริภัณฑ์ และมหานทีสีทันดรจำลองชั้นบนสุดประดับด้วยไพชยนต์มหาปราสาทซึ่งเปรียบเสมือนที่ประทับของพระอินทร์ และถือว่าเป็นแกนกลางของจักรวาล

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาคติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมล้านนา

2) เพื่อศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

3) เพื่อวิเคราะห์คติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารการวิจัย นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

1) รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์โลกบัญญัติ คัมภีร์โลกุปปัตติ คัมภีร์จักรวาฬทีปนี คัมภีร์ไตรภูมิกถา คัมภีร์โลกทีปนี คัมภีร์จักรวาลในศาสนาพราหมณ์ฮินดู สถาปัตยกรรมไทย สถาปัตยกรรมล้านนา จามเทวีวงค์ เป็นต้น

2) รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ บทความ ตำราวิชาการ งานวิจัย เอกสาร ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

3) เก็บรวบรวมคติภูมิจักรวาล พุทธสถาปัตยกรรม รวมถึงการจัดผังจักรวาลที่ปรากฏในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานข้อมูล

4) สัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระภิกษุ ภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร และนักวิชาการด้านศิลปะ

5) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่สัมภาษณ์

6) สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการที่ ผู้วิจัยได้การศึกษาเรื่อง วิเคราะห์คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร มีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

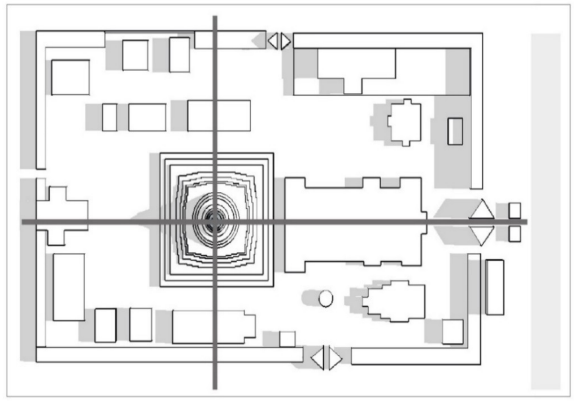

ภาพที่ 1 การแสดงให้เห็นแนวแกนของผังวัดพระธาตุหริภุญชัย

1) คติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมล้านนา

คติความเชื่อการนำแนวความคิดการสถาปัตยกรรมล้านนา ที่มีความเชื่อมโยงกับจักรวาลวิทยาขึ้นมา ในจักรวาลนั้น จะมีลักษณะเป็นวงกลมวางซ้อนเรียงกันบนแกนกลางวงกลม มีมณฑลต่างๆ และเหนือขึ้นไปเป็นวงกลมแห่งห้วงน้ำ เป็นแหล่งกำเนิดของภูเขาจักรวาล คือเขาพระสุเมรุ ซึ่งจะประกอบไปด้วยห้วงน้ำ แผ่นดิน และอากาศ ดังนั้นนักปราชญ์ชาวล้านนา สกุลช่างต่างๆ จึงได้นำแนวความคิดการสร้างสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนาขึ้น โดยให้มีความสัมพันธ์กับแนวความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาเพื่อสื่อความหมายสัญลักษณ์ต่างๆ ออกมาในรูปแบบพุทธศิลปกรรม ดังนั้นพุทธสถาปัตยกรรมที่อยู่ในวัด อาทิ สถูป หรือเจดีย์จึงเป็นศูนย์กลางจักรวาลภายในวัดนั้นๆ

คติจักรวาลวิทยาทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณของมนุษย์ด้วยการสร้าง จิตนาการ โดยการเทียบเคียงให้สอดคล้องกับธรรมชาติทางรูปธรรมจากโลกทัศน์ของคนโบราณ ศาสนาที่แพร่หลายที่สุดในสมัยสุโขทัยในขณะนั้น ได้แก่ ศาสนาพุทธทั้งนิกายมหายาน นิกายเถรวาท และศาสนาพราหมณ์

การถ่ายทอดแนวความคิดคติจักรวาลวิทยาจากในคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาด้วยวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ฮินดู เพื่อปลูกฝังความเชื่อเรื่องการละเว้นจากการทำความชั่วการสร้างคุณงามความดีเพื่อสั่งสมบุญบารมี ให้พ้นจากสังสารวัฏเข้าสู่พระนิพพาน คติจักรวาลวิทยาทางพระพุทธศาสนายังเป็นรากฐานสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ปรากฏในสังคมล้านนา จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมผ่านแนวความคิดเรื่องคติจักรวาลวิทยา

การพัฒนาคติจักรวาลเป็นเหมือนภาพสะท้อนพลังความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ในรูปแบบงานพุทธสถาปัตยกรรมที่สะท้อนเรื่องคติจักรวาลที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า ในอาณาจักรล้านนาได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่อุดมด้วยมรดกทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่งดงาม ซึ่งแสดงออกให้เป็นภาพลักษณ์อัตลักษณ์ที่เป็นของตัวเอง

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้ามาในแผ่นดินล้านนาในยุคสมัยต่างๆ จนก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และวรรณกรรม ตลอดจนค่านิยม ทัศนคติ และโลกทัศน์ ในล้านนาซึ่งได้ปรากฏวรรณกรรมที่มีชื่อเสียง อาทิ จักฺกวาฬทีปนี อรุณวดีสูตร สังขยาโลกโลกจินตา และโลกสัณฐานจึงได้นำคติจักรวาลวิทยามาตีความหมาย อาศัยเรื่องราวและรูปสัญลักษณ์มาสร้างสรรค์ศิลปะในรูปแบบต่างๆ

สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าด้วยศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ช่วยทำให้ประชาชนรู้จักร่วมแรงร่วมใจกันจัดสร้างถาวรวัตถุที่งดงามขึ้น ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หอระฆัง กุฏิ และศิลปะอันงดงาม ทางสถาปัตยกรรมยังมีอำนาจช่วยดึงดูดให้ประชาชนเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ดังนั้นสถาปัตยกรรมจึงมีความสำคัญต่อศาสนาเนื่องจากสถาปัตยกรรมทำหน้าที่ถ่ายทอดคติความเชื่อที่เป็นนามธรรมในพุทธศาสนา นำเสนอออกมาให้เป็นรูปธรรม โดยแฝงคติความเชื่อต่างๆ เข้าไปในงานสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา

2) พุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

นครหริภุญชัย หรือจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน เป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานกว่าหนึ่งพันปี ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ที่เห็นปรากฏจนถึงทุกวันนี้ ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลาจารึกต่างๆ ที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญชัย

การสร้างวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร มีพื้นที่สำคัญ คือเขตพุทธาวาส ซึ่งจะประกอบไปด้วยพระเจดีย์ วิหารซึ่งจะตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์เจดีย์ว่า “วิหารหลวง” และแทนที่สัญลักษณ์กับอาคารสถาปัตยกรรมเหล่านี้จากคติพุทธศาสนาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในผังพุทธาวาสในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร จึงเรียกว่า “คติจักรวาลวิทยา” ในการแทนที่ความหมายเป็นสัญลักษณ์นั้นมิได้เพียงทดแทนความหมายในสิ่งที่สามารถมองเห็นหรือเปรียบเทียบสัญลักษณ์สามารถแทนเรื่องของสิ่งที่คล้ายกับการจินตนาการ

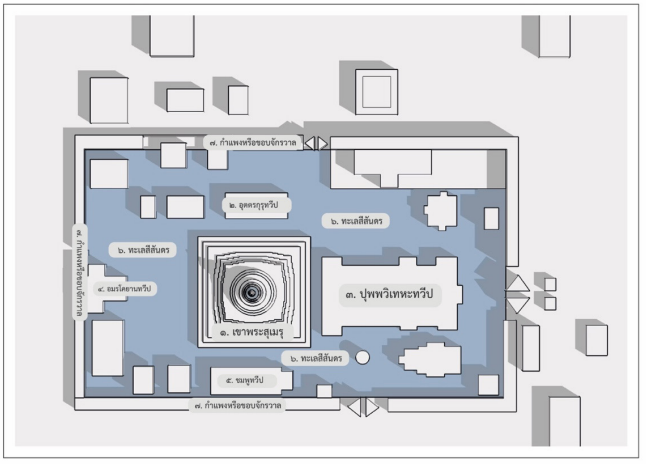

รูปภาพที่ 2 แผนผังเขตพุทธาวาส วัดพระธาตุหริภุญชัย

จากการศึกษาผังวัดพระธาตุหริภุญชัย จึงพบว่าสถาปัตยกรรมหลักที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 มีความสัมพันธ์อย่างมากกับคติจักรวาลวิทยา ซึ่งจากการศึกษาพบว่าผัง มีองค์เจดีย์เป็นประธาน มีวิหารหลวงที่สร้างในสมัยพญาแก้ว อยู่ในแนวแกนตะวันออกในแนวแกนเดียวกับองค์เจดีย์ มีวิหารทิศคือ วิหารด้านใต้คือวิหารพระพุทธสร้างในสมัยพระเมืองเกศเกล้า วิหารด้านทิศเหนือคือวิหารพระเจ้าละโว้สร้างสมัยพญาแก้ว ส่วนวิหารทิศตะวันตกคือวิหารพระเจ้าทันใจ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพญาแก้วและมีการสร้างกำแพงและซุ้มโขงตั้งแต่สมัยพระเจ้าติโลกราช

วิหารทางด้านมุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือ คือ วิหารพระพันตน วิหารพระกลักเกลือและวิหารพระไสยาสน์ รวมทั้งสุวรรณเจดีย์ แต่ไม่มีการกล่าวถึงในตำนานวัดพระธาตุหริภุญชัย สันนิษฐานว่าอาจเป็นสถาปัตยกรรมที่มีมาก่อนการสร้างกำแพงแก้วในสมัยพระเจ้าติโลกราช

พระเจ้าติโลกราชทรงสร้างกำแพงแก้วชั้นในเขตพุทธาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย มีวิหารทั้ง 3 หลังดังกล่าวจึงเข้ามาอยู่ในผังอย่างไม่ได้เข้าในระบบทิศ เมื่อมีการสร้างวิหารทิศในสมัยพญาแก้วและพระเมืองเกศเกล้าจึงสร้างตามคติจักรวาลตามทิศสำคัญครบ 4 ทิศ

ดังนั้นผังคติจักรวาลในเขตพุทธาวาสของวัดพระธาตุหริภุญชัย จึงเริ่มมีความชัดเจนในสมัยพระเจ้าติโลกราช มีการสร้างประตูโขง สร้างกำแพงชั้นใน ถือว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญในการเข้าสู่จักรวาลที่มีศูนย์กลางคือเขาพระสุเมรุ เป็นองค์พระธาตุเจดีย์ ทางทิศใต้ ยังพบว่ามีวิหารพระพุทธ คือวิหารพระพุทธด้านทิศใต้ของวัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ที่คติจักรวาลทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นทิศสำคัญเพราะว่าเป็นทิศที่ตั้งของชมพูทวีป เป็นทวีปของผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าจะมาเกิดและตรัสรู้

ผังวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางที่เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ที่ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางของจักรวาล จึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ การกระทำพิธีกรรมทางศาสนาใดๆ โดยมีกษัตริย์ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ณ ศูนย์กลางของจักรวาล

3) วิเคราะห์คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

แนวคิดเรื่องจักรวาลเชื่อว่าศูนย์กลางของจักรวาล จะประกอบไปด้วยเขาพระสุเมรุ พระธาตุหริภุญชัย จะเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งศูนย์กลางจักรวาลเปรียบเสมือนตัวแทนอำนาจของพระมหากษัตริย์ไปด้วยในเวลาเดียวกัน ในแนวคิดที่เชื่อ

ว่ากษัตริย์คือสมมติเทพที่อวตารมาจากเทพสูงสุดส่วนทางพุทธศาสนาก็เปรียบพระมหากษัตริย์เสมือนธรรมราชาซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาจักรวาลวิทยาในพระไตรปิฎก และในคัมภีร์ต่างๆ การที่ล้านนาได้รับเอาคติความเชื่อด้านพระพุทธศาสนาบางส่วนจากสุโขทัยย่อมรับเอาคติความเชื่อเกี่ยวกับคติทางจักรวาลวิทยามาด้วย แล้วแปลความหมาย ตีความ สร้างรูปลักษณ์ของพุทธสถาปัตยกรรมของตนเองขึ้นมาในที่สุด โดยสัญลักษณ์ทางพุทธสถาปัตยกรรมบางอย่าง เช่น พระพุทธรูป หรือเจดีย์ เป็นประธานของกลุ่มสถาปัตยกรรม มักจะได้รับการสร้างขึ้นในฐานะตัวแทนพระพุทธองค์ หรือ พระธรรมในทุกวัฒนธรรมที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับการสร้างเจดีย์ประธานไว้ภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

การจัดลำดับความสำคัญของพุทธสถาปัตยกรรมที่อยู่ในวัดที่สำคัญที่สุด คือ เจดีย์ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งของศูนย์กลางแห่งจักรวาลของวัด ซึ่งมีการตีความหมายการใช้สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของเจดีย์ ว่าเจดีย์ตั้งอยู่ในโดมที่มองไม่เห็น เจดีย์ คือ พระธรรม แกนกลางของการประกาศธรรมอยู่ที่ยอดของเจดีย์ พระธาตุหริภุญชัยตั้งเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ภายในวัดมีการออกแบบให้เป็นรูปทรงสามเหลี่ยมที่มีส่วนยอดเรียวแหลมขึ้นไปทางอากาศ เสมือนเป็นหนทางขึ้นไปสู่พระนิพพาน เจดีย์ได้ตั้งอยู่บนแท่นบูชาซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากเขาพระสุเมรุ โดยการสื่อความหมายออกมาในรูปแบบสัญลักษณ์ยอดของเจดีย์บอกถึงภพภูมิต่างๆ และแต่ละชั้นเป็นระดับขั้นของสวรรค์ชั้นสูง

องค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่อยู่ในผังล้วนสร้างโดยมีแนวคิดสอดคล้องกับคติจักรวาลทั้งสิ้น อาทิเช่น กำแพงสี่เหลี่ยมที่ล้อมรอบในเขตพุทธาวาส เปรียบเสมือนกำแพงจักรวาล พื้นทรายเปรียบเสมือนทะเลสีทันดร ซุ้มประตูโขงคือทางเข้าของป่าหิมพานต์ ปราสาทเฟื้องบนสันหลังคาของพระวิหาร เปรียบเสมือนเขาสัตตบริภัณฑ์เจ็ดชั้น เป็นต้น ซึ่งการอุปมาอุปมัยดังกล่าวล้วนเป็นเรื่องราวที่จำลองแผนผังของจักรวาลตามความเชื่อทางพุทธศาสนาลงไว้ในโลกมนุษย์เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และแผนผังของวัดตามคติจักรวาลดังกล่าวนี้ ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ได้กลายมาเป็นเสมือนสิ่งที่กำหนดบทบาทความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวล้านนาไปด้วยในขณะเดียวกัน เนื่องจากเมื่อเขตพุทธาวาสหมายถึง พุทธภูมิ หรือที่อยู่พระพุทธเจ้าผู้ที่บริสุทธิ์ หรือผู้ที่รู้แจ้งแล้ว ดังนั้นภายในเขตพุทธาวาสจึงเป็นเสมือนหนึ่งเป็นพื้นที่ที่บริสุทธิ์ หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง สวรรค์ ตามความเชื่อของโลกทัศน์ชาวล้านนา ดังนั้นชาวล้านนาจึงให้ความเคารพต่อศาสนสถานและเชื่อว่าการเข้าสู่เขตพุทธาวาสเป็นการเข้าสู่พื้นที่บริสุทธิ์ เข้าใกล้สภาวะ

ของการนิพพาน คติความเชื่อทางจักรวาลวิทยาในพุทธสถาปัตยกรรมของล้านนา เกิดจากความต้องการแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางของจักรวาล หรือยิ่งใหญ่ที่สุดในจักรวาลมีรากฐานความเชื่อจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา แปลความหมายเป็นแผนผังทางสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างอันเนื่องในพระพุทธศาสนา

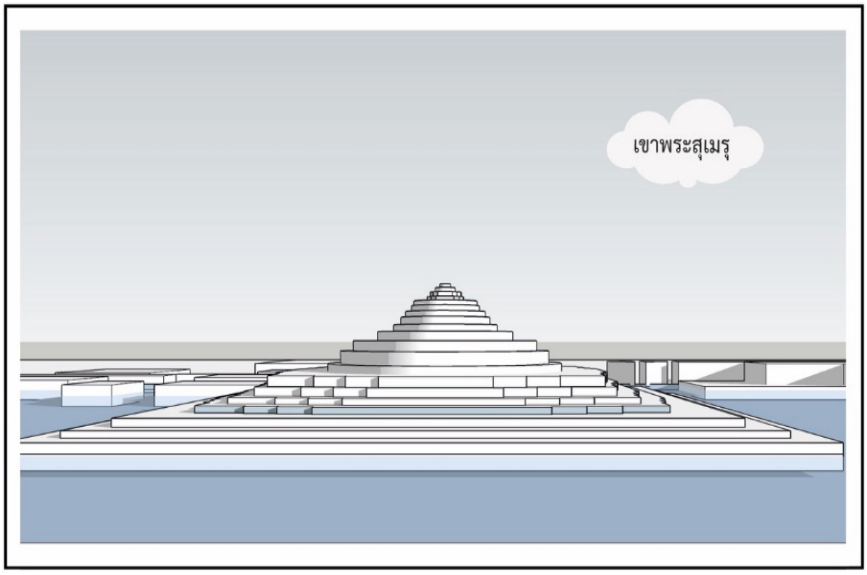

ภาพที่ 3 เขาสุเมรุ (ภาพจำลองผังวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร)

คติจักรวาลวิทยาในวัดพระธาตุหริภญชัยวรมหาวิหาร มีความซับซ้อนที่แสดงออกมาในรูปของกายภาพหลายมิติ หลายระดับ ตั้งแต่ระดับผังเมือง ผังวัด ตลอดจนรูปแบบสถาปัตยกรรมตั้งแต่อดีตก็ยังมีการออกแบบเมืองเป็นรูปแบบของหอยสังข์ในยุคสมัยของพระนางจามเทวี ต่อมาก็ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาแบบมหายาน และเถรวาท ซึ่งในอดีตนั้นยังมีความนับถือผีบรรพบุรุษ จึงมีความทับซ้อนกันในเชิงจักรวาลวิทยา มีการมองโลกออกเป็นหลายมิติ ในรูปแบบของการวางผังสถาปัตยกรรมล้านนาในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ที่ปรากฏให้เห็นเป็นคติไตรภูมิได้รับอิทธิผลมาจากวรรณกรรมทางศาสนา

การวางผังวัดตามคติจักรวาลถือได้ว่าเป็นการวางผัง จัดรูปแบบพุทธสถานได้อย่างลงตัวเป็นสัดส่วน ทำให้ผู้ได้เข้าไปสัมผัส สถาปัตยกรรมเกิดความศรัทธาเกิดความ

ซาบซึ้ง และจะส่งผลให้ผู้ที่ได้เข้าไปสัมผัสสถาปัตยกรรมนั้น เกิดการสำรวมกาย วาจา และจิตใจของผู้ที่ได้มาสัมผัส อันจะทำให้ง่ายต่อการนำหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประพฤติใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

อภิปรายผล

วัดพระธาตุหริภุญชัยเป็นวัดสำคัญของล้านนา ได้มีการบูรณะกันมาตลอดตามยุคสมัย ครั้งที่ล้านนาเกิดภาวะสงคราม ทำให้วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารกลายเป็นวัดร้างชั่วระยะหนึ่ง และหลังจากนั้นได้รับการฟื้นฟูขึ้นในสมัยพระเจ้ากาวิละจนมีความเจริญรุ่งเรืองถึงปัจจุบันนี้

ตามรูปแบบของผังวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร มีการสร้างตามพุทธคติจักรวาลวิทยา มีการวางผังในเขตพุทธาวาสโดยการสอดแทรกคติธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไป โดยมีเจดีย์เป็นศูนย์กลางจักรวาลในวัด ผังวัดแสดงให้เห็นถึงแนวคิดจักรวาลวิทยา ทางด้านหน้าวัดต้องผ่านซุ้มประตูโขง หรือเรียกว่า “ประตูป่า” จำลองมาจากป่าหิมพานต์ เขตแดนเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ก่ออิฐถือปูนประดับด้วยลวดลายอันวิจิตร เป็นสกุลช่างในสมัยศรีวิชัย หน้าซุ้มประตูมีสิงห์หนึ่งคู่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช ซึ่งจำลองเป็นประตูสู่ป่าหิมพานต์ตามคติจักรวาลวิทยา

1) เขาพระสุเมรุ คือ ภูเขาที่เป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาลเป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตมีวิญญาณในภพภูมิต่างๆ ของสัตว์โลกในจักรวาลเดียวกัน โดยการจำลองพระธาตุหริภุญชัยเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล เขาพระสุเมรุ จึงเป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดา พรหม รูปพรหม อรูปพรหม เลียงตามลำดับจนถึงพระนิพพาน

2) อุตตรกุรุทวีป อยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ ตั้งอยู่ใกล้ขอบกำแพงจักรวาลห้อมล้อมด้วยมหาสมุทรชื่อปิตสาคร มนุษย์ที่เกิดในทวีปนี้รูปหน้าเป็นสี่เหลี่ยม ตามผังจักรวาลวิทยาของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารแล้วคือ วิหารพระละโว้ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่เรียกว่าพระละโว้

3) ปุพพวิเทหะทวีป เป็นทวีปที่อยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ ตั้งอยู่ใจกลางมหาสมุทรจิรสาคร ผู้คนที่อยู่ในทวีปนี้มีหน้ากลมเหมือนดวงจันทร์มีอายุยืน ตามผังจักรวาลวิทยาของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร คือ พระวิหารหลวง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นประธานในวิหาร การสื่อความหมายได้หลากหลายที่ส่งผลกระทบความศรัทธาผู้เข้ามาทำบุญ อาทิเช่น การประกอบพิธีกรรม ฟังธรรม ในวิหารเปรียบเสมือนโรงละคร ผู้ฟังสามารถจินตนาการ ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวต่างๆ ตามพระ

ได้เทศน์ สามารถจิตนาการไปกับจิตรกรรมฝาผนังที่ในวิหารนั้นได้ และยังสื่อความหมายทางสถาปัตยกรรม จึงได้ออกแบบวิหารเป็น 3 ช่วงเสา ช่วงเปิดตรงกลางจะใหญ่ที่สุดสูงที่สุด เพื่อที่จะเอาแสงแรกเข้าไปกระทบองค์พระประธาน เปรียบเหมือนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ได้พบแสงแรกจากพระอาทิตย์ จึงเป็นความเชื่อเรื่องคติของจักรวาลวิทยา สำหรับวิหารยังมีคติที่ทับซ้อนกันอยู่ เชื่อว่าวิหารคือยานพาหนะ เป็นเรือสำเภาคำล่องลอยอยู่ในทะเลสีทันดร ข้ามสังสารวัฏเพื่อเดินทางสู่เขาพระสุเมรุขึ้นสู่สวรรค์ พรมโลก และเข้าสู่พระนิพพานในที่สุด

4) อมรโคยานทวีป เป็นทวีปทางตะวันตกของเขาพระสุเมรุ ล้อมกั้นด้วยมหาสมุทรผลึกสาคร มนุษย์มีรูปหน้าคล้ายจันทร์เสี้ยวมีอายุยืน 1,000 ปี ตามผังจักรวาลวิทยาของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร คือวิหารพระเจ้า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะล้านนา เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ หล่อด้วยโลหะ เรียกว่า “พระเจ้าทันใจ”

5) ชมพูทวีป อยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ โอบล้อมด้วยมหาสุมทรนิลสาคร มนุษย์มีรูปหน้าเป็นวงรีดุจดังดุมเกวียนอายุกำหนดแจ่มชัดมิได้ ตามผังจักรวาลวิทยาของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร คือ วิหารพระพุทธ เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่ทดแทนหลังเก่าภายในประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทองจึงมีชื่อเรียกว่า “พระพุทธ”

6) ทะเลสีทันดร มหาสมุทรใหญ่ที่มีน้ำละเอียดไม่มีสิ่งใดลอยอยู่ได้ล้อมรอบภูเขาสิเนรุไปจรดภูเขาจักรวาล ซึ่งมีการเชื่อว่า นทีสีทันดรนั้นไม่มีสิ่งใดสามารถลอยอยู่ได้ การสื่อความหมายทางพุทธสัญลักษณ์ คือ ในยุคแรกๆ วิหารล้านนา จะเป็นวิหารโถงไม่มีผนังกั้น วิหารจะต้องใช้ตลอดทั้งวัน ในยุคนั้นจะไม่มีไฟฟ้าใช้ โดยมีการจุดเทียนเพื่อให้แสงสว่างแต่แสงก็ไม่เพียงพอ จึงต้องการให้แสงเข้ามาในวิหาร จึงเกิดแนวคิดเอาทรายมาแทนค่าน้ำทะเลในทะเลสีทันดร แทนค่าโดย ทราย 1 เม็ด เท่ากับน้ำในทะเลสีทันดรหนึ่งหยด การนำทรายมาเป็นสื่อของแสงเพื่อให้แสงกระทบลงบนทรายแล้วสะท้อนเข้าในวิหาร แสงที่กระทบเข้าในตัววิหารจะได้มีแสงสีนวลทองเพิ่มความสงบนิ่งของวิหาร

7) กำแพงหรือขอบจักรวาล เป็นกำแพงแก้วล้อมรอบเขตพุทธาวาส ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ตามแนวศาลาบาล และมีการปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์

ในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ยังมีเขาพระสุเมรุจำลองตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวิหารหลวง เขาพระสุเมรุ มีภูเขาอื่น ลักษณะเหมือนวงแหวนล้อมรอบ 7 ชั้นด้วยกัน คือ เขาสัตตบริภัณฑ์ เขายุคนธร (พระอาทิตย์และพระจันทร์) เขาอิสินธร (มเหศรเทพบุตร)

เขากรวิก (นกการเวก) เขาสุทัศน์ (ทิพยโอสถ) เขาเนรมินทร (บัวใหญ่เท่ากงรถ) เขาวินันตก (แม่พญาครุฑ) เขาอัศกรรณ (กำยาน) ยังมีทวีปทั้ง 4 ทวีป ล้อมรอบ คือ

1) ชมพูทวีป ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ คือ พระวิหารพระพุทธ

2) ปุพพวิเทหะทวีป เป็นทวีปทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ คือ พระวิหารพระเจ้าละโว้

3) อุตรกุรุทวีป เป็นทวีปทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ คือ พระวิหารพระเจ้าละโว้

4) อมรโคยานทวีป เป็นทวีปทางตะวันตกของเขาพระสุเมรุ คือ พระวิหารพระบาท

จากการศึกษาผังวัดพระธาตุหริภุชัยวรมหาวิหาร พบว่าสถาปัตยกรรมหลักที่เป็นแกนกลางของจักรวาล คือ พระธาตุเจดีย์ โดยมีทวีปทั้ง 4 รองรับ คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ปัญจพัฒน์ สิริกรวัฒนกุลดร.วิโรจน์, 2558 : บทคัดย่อ) เรื่อง อิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางผังสร้างวัดในล้านนา พระพุทธศาสนาได้นำแนวคิดทางจักรวาลวิทยาโดยการผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์ เช่น การสร้างวัด สร้างบ้านเมือง โดยปรากฏหลักฐาน คือ พระสิริมังคลาจารย์ ได้รจนาคัมภีร์จักรวาลทีปนี ซึ่งเป็นคัมภีร์หลักในการอธิบายเรื่องจักรวาล โดยมีการประยุกต์คติความเชื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ในแง่ของจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมนั้นปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจน เช่น การสร้างวัดของชาวล้านนา มีความเชื่อว่าวัดมีความหมายในฐานะจักรวาลอันเป็นที่รวมของสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ทั้งหลายต่างต้องเวียนว่ายตายเกิดตามวัฏฏะสงสาร กำแพงวัดเปรียบเสมือนขอบจักรวาลอันหาที่สุดมิได้ พระวิหารเปรียบเสมือนอนุทวีป อันเป็นที่สถิตของเหล่าทวยเทพ พระธาตุหรือพระเจดีย์เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ อันเป็นหลักแกนกลางของจักรวาล ลานทรายเปรียบได้กับทะเลสีทันดรที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ ดังนั้นสรรพสัตว์ผู้มีกรรมเป็นกำเนิด ต้องแหวกว่ายเพื่อจะข้ามท้องทะเลไปพบแสงแห่งพระธรรม จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ฉลองเดช คุภานุมาต, 2557 : 2) เรื่อง การศึกษาแนวคิดคติจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาจากงานจิตรกรรมล้านนา เพื่อการสร้างสรรค์ คติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา คือ แนวคิดสำคัญที่ใช้อธิบายโครงสร้างทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้วยการสร้างจินตภาพที่แสดงธรรมชาติฝ่ายนามธรรม โดยเทียบเคียงให้สอดคล้องกับธรรมชาติทางรูปธรรมจากโลกทัศน์ของคนในสมัยโบราณ ทั้งนี้จักรวาลในคติความเชื่อของชาว

พุทธ หมายถึงปริมณฑลแห่งภพภูมิทั้ง 3 หรือไตรภูมิ ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ ซึ่งเป็นการแสดงสถานะชีวิตของสรรพสัตว์ รวมทั้งรูปพรรณสัณฐานและองค์ประกอบของโลกจักรวาลทางกายภาพในบริบทของสังคมวัฒนธรรมล้านนา คติจักรวาลวิทยายังเป็นรากฐานสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลังความศรัทธาในพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยการถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมและศิลปกรรม จากการศึกษาแนวคิดสัญลักษณ์ และรูปแบบทางศิลปกรรมของงานจิตรกรรมล้านนาพบว่าเนื้อหาเรื่องคติจักรวาลมีทั้งที่ปรากฏอยู่ในภาพเขียนเล่าเรื่องพุทธประวัติ ชาดก วรรณกรรมพื้นบ้าน และสื่อความหมายด้วยรูปทรงสัญลักษณ์ รูปแบบและกรรมวิธีในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมล้านนามีลักษณะเด่นและสามารถสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์โดยสัมพันธ์เชื่อมโยงกับงานศิลปกรรมแขนงอื่นๆ ภายในพุทธสถานล้านนาแบบเป็นองค์รวม ทั้งนี้สัมฤทธิ์ผลของการสร้างสรรค์ยังทำหน้าที่เป็นสื่อศิลปะที่สะท้อนความหมายอันลึกซึ้งของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้จากงานวิจัย

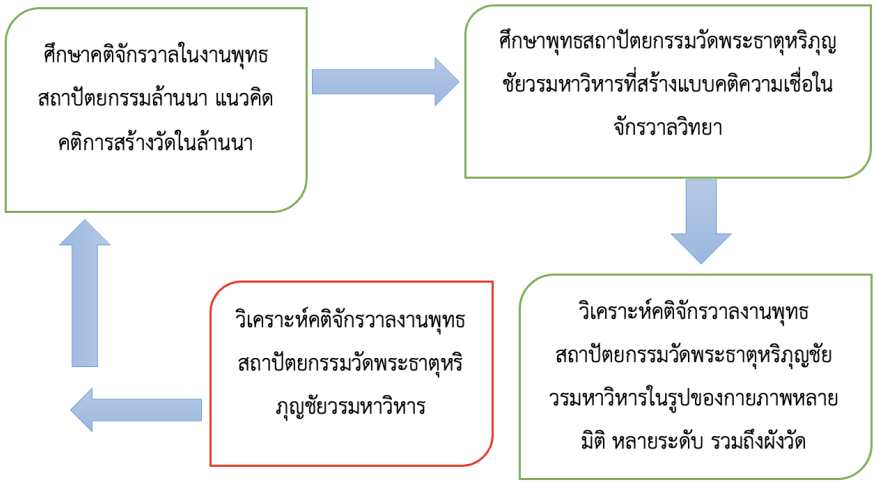

การวางผังของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ได้หันหน้าไปทางทิศตะวันออกให้กับแม่น้ำแม่กวง มีแนวแกนที่เรียกว่าประตูโขง วิหารหลวง โดยมีพระธาตุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาลปิดล้อมด้วยวิหารคด หรือระเบียงคดแสดงให้เห็นถึงการจำลองจักรวาลตามคติความเชื่อ ลงสู่ผังและการวางตำแหน่งอาคารที่สำคัญไว้ ตามแกนของเมืองหันไปทางทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ซึ่งเป็นตำแหน่งประธานของเมือง วัดเป็นเวียงพระธาตุที่สำคัญ จึงเป็นประธานในความคิดความเชื่อพระธาตุหริภุญชัยเป็นพระธาตุในระบบจักรวาลวิทยาที่สูงที่สุดในลำพูน จึงเป็นระบบของเมืองนั้นคือเป็นประธานของเมืองหริภุญชัย ในความเป็นผังของวัดนั้นหน้าที่เป็นประธานของวัดแล้วยังเป็นประธานของเมืองอยู่ในแกนของเมืองด้วยความงาม รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ความสูงที่เป็นสง่า ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของเมืองหริภุญชัย

วัดพระธาตุหริภุญชัยเป็นวัดสำคัญของล้านนา ได้มีการบูรณะกันมาตลอดตามยุคสมัย ครั้งที่ล้านนาเกิดภาวะสงคราม ทำให้วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารกลายเป็นวัดร้างชั่วระยะหนึ่ง และเมื่อได้รับการฟื้นฟูขึ้นในสมัยพระเจ้ากาวิละจนมีความเจริญรุ่งเรืองถึงปัจจุบันนี้

รูปแบบความหมายที่มีการเชื่อมโยงอันเนื่องมาจากรูปแบบของพระธาตุหริภุญชัย โดยพิจารณารูปแบบของสถาปัตยกรรมมีการแปรความหมายความคิดในคติความเชื่อของจักรวาลวิทยาในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร โดยมีการถ่ายทอดแนวความคิด ได้สื่อออกมาในคติความเชื่อแทนด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งมีความหมายอยู่หลากหลาย ทั้งแนวดิ่งและแนวราบ

สัญลักษณ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนมีการเชื่อมโยงกันกับสัญลักษณ์อื่นๆ ซึ่งเราจะสามารถเชื่อมโยงสัญลักษณ์เหล่านั้นได้ สัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นความศรัทธาในพระพุทธศาสน

สัญลักษณ์ตามคติจักรวาลวิทยาของผังเจดีย์หริภุญชัยนั้น มีการขยายแผ่รัศมีจากจุดศูนย์กลางไปตามทิศทั้งหก กากบาทสามมิติซึ่งมีเส้น 6 เส้น แผ่ออกมาจากจุดศูนย์กลางร่วมกัน ถือว่าเป็นสัญลักษณ์วิวัฒนาการของการกำเนิดจักรวาล เส้นเหล่านี้ถือว่าเป็นเส้นกำเนิดของโลกแห่งประสาทสัมผัสของเรา

สรุป

สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าด้วยศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ช่วยทำให้ประชาชนรู้จักร่วมแรงร่วมใจกันจัดสร้างถาวรวัตถุที่งดงามขึ้น ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หอระฆัง กุฏิ และศิลปะอันงดงาม ทางสถาปัตยกรรมยังมีอำนาจช่วยดึงดูดให้ประชาชนเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังนั้นสถาปัตยกรรมจึงมีความสำคัญต่อศาสนาเนื่องจากสถาปัตยกรรมทำหน้าที่ถ่ายทอดคติความเชื่อที่เป็นนามธรรมในพุทธศาสนา นำเสนอออกมาให้เป็นรูปธรรม โดยแฝงคติความเชื่อต่างๆ เข้าไปในงานสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ผังวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางที่เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ที่ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางของจักรวาล จึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ การกระทำพิธีกรรมทางศาสนาใดๆ โดยมีกษัตริย์ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ณ ศูนย์กลางของจักรวาล การวางผังวัดตามคติจักรวาลถือได้ว่าเป็นการวางผัง จัดรูปแบบพุทธสถานได้อย่างลงตัวเป็นสัดส่วน ทำให้ผู้ได้เข้าไปสัมผัส สถาปัตยกรรมเกิดความศรัทธาเกิดความซาบซึ้ง และจะส่งผลให้ผู้ที่ได้เข้าไปสัมผัสสถาปัตยกรรมนั้น เกิดการสำรวมกาย วาจา และจิตใจของผู้ที่ได้มาสัมผัส อันจะทำให้ง่ายต่อการนำหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประพฤติใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขการนำพระบรมสารีริกธาตุ มีอานิสงส์มากเหมือนการได้บูชาสักการะพระพุทธเจ้ามีพระชนม์อยู่ นับว่าเป็นมหามงคลยิ่งและมีอานิสงส์แก่ผู้สักการะอย่างหาที่เปรียบมิได้ การบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ควรบูชาและเคารพ เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเปรียบเสมือนได้เข้าเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บรรณานุกรม

ฉลองเดช คูภานุมาต. (2558). “คติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนาในจิตรกรรมล้านนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ปัญจพัฒน์ สิริกรวัฒนกุล. (2558). “อิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางผังสร้างวัดในล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย.

ปัญจพัฒน์ สิริกรวัฒนกุล. (2558). อิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางผังสร้างวัดในล้านนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโพธิรังสี. (2526). จามเทวีวงศ์. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.

วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร. (2557). **ประวัติผลงานพระเทพมหาเจติยาจารย์ และจดหมายเหตุ วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร.** ลำพูน: ณัฐพลการพิมพ์.

วัดพระธาตุหริภุญชัย. (2557). **ตำนานมูลศาสนา ปฐมพงศาวดารล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่: ณัฐพลการพิมพ์.

ภาณุมาศ ภักดี. (2561). อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. **สัมภาษณ์.** 13 กันยายน.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลำพูน. (มปพ). **สถาปัตยกรรมในเมืองลำพูนที่ควรอนุรักษ์,** ลำพูน: มปพ.

Research Articles

Received: 2021-06-20 **Revised:** 2021-06-23 **Accepted:** 2021-06-24

ความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว และความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุในตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

Relationship Between Muscle Strength, Flexibility, and Fall Risk of Older Adults in Nong Tong Sub-district, Hang Dong District, Chiang Mai Province

อุมาพร นิ่มตระกูล

พิมพาภรณ์ พรหมใจ, สิริภา ภาคนะภา

Umaporn Nimtrakul

Pimpaporn Promjai, Siripa Paknapa

ศูนย์อนามัยที่ 1 เชียงใหม่

Health Promotion Centre Region 1, Chiang Mai

Corresponding Author Email: Inice_2008@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว และความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุที่อาศัยในตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ วิจัยครั้งนี้เป็นรูปแบบการวิจัยแบบภาคตัดขวาง (Cross-Sectional Study) กลุ่มตัวอย่างคือผู้สูงอายุจำนวน 302 คน ทำการทดสอบความเสี่ยงหกล้มด้วยวิธี Time Up and Go ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อด้วยวิธีการยืน-นั่งบนเก้าอี้ 30 วินาที และทดสอบการอ่อนตัวด้วยการนั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi-square และ Multiple linear regression

ผลการวิจัยพบว่าความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ และความอ่อนตัว มีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยตัวที่ทำนายได้ดีที่สุดคือ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อสามารถทำนายความเสี่ยงหกล้มได้ร้อยละ 34.2 (R^2= .342, SE=2.29)

คำสำคัญ: ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ, ความอ่อนตัว, ความเสี่ยงหกล้ม, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research article has the objectives to study the relationship between muscle strength, flexibility and falls risk among elderly people living in Nong Tong Subdistrict, Hang Dong District, Chiang Mai Province. This research is a cross-sectional research model. (Cross-Sectional Study) A sample of 302 elderly people tested for risk of falls by the Time Up and Go method, the muscle strength by standing-sitting in a chair for 30 seconds, and the flexibility test by sitting in a chair and the arms touch the toes. Data were analyzed by descriptive statistics. The relationship was analyzed by Chi-square and Multiple linear regression statistics. Muscle strength ,flexibility, was associated with a statistically significant risk of falls among the elderly at the .001 level, with the most predictable being Muscle strength was able to predict the risk of falls by 34.2% (R2 = .342, SE = 2.29).

Keywords: Muscular strength, Flexcibility, risk of falls, elderly

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยมีประชากรผู้สูงอายุหรือคนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปตั้งแต่ปี 2548 คาดว่าในปี 2564 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ หมายถึงร้อยละ 80 ของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และในปี 2574 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด เมื่อประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด (กรมอนามัย,2562) รายงานสถิติผู้สูงอายุของประเทศไทยปี 2563 พบว่ามีจำนวน 8,805,316 คน คิดเป็นร้อยละ 19.40 และจังหวัดเชียงใหม่มีผู้สูงอายุ 283,370 คน คิดเป็นร้อยละ 23.57 กล่าวได้ว่าจังหวัดเชียงใหม่ก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากมีผู้สูงอายุร้อยละ 20 ขึ้นไป (กระทรวงสาธารณสุข,2563)

นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพโดยส่วนใหญ่มักเกิดจากโรคที่เกี่ยวข้องกับความแก่ชรา เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง กระดูกพรุน ข้ออักเสบ ความจำเสื่อมและอัลไซเมอร์ ซึ่งวัยสูงอายุเป็นวัยที่มีความเสื่อมถอย ความมีอายุเพิ่มขึ้น มีหลายพยาธิสภาพร่วมกันไม่จำเพาะเจาะจงที่ระบบใดระบบหนึ่ง เรียกว่า กลุ่มอาการสูงอายุ “Geriatric Syndrome” ที่พบได้บ่อยและมักเกิดการหกล้ม (Falls) มีการลดลงของความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ซึ่งมีความสำคัญทางสรีรวิทยาที่เกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ การลดลงของความแข็งแรงของกล้ามเนื้อยังเกี่ยวข้องกับโรคความอ่อนแอและความพิการที่จะนำไปสู่การลดลงของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เพิ่มความเสี่ยงต่อการหกล้ม ที่นำไปสู่ความผิดปกติและการเสียชีวิตได้ (Wagner RM et al, 2015)

สำหรับประเทศไทยในปีพ.ศ. 2554 พบว่ามีผู้สูงอายุที่เคยหกล้มร้อยละ 8.6 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 11.6 ในปี พ.ศ.2557 (นิพา ศรีช้างและคณะ, 2559) จากระบบการแพทย์ฉุกเฉิน ในรอบ 3 ปี พบมีผู้สูงอายุได้รับบาดเจ็บต้องใช้บริการระบบแพทย์ฉุกเฉิน 141, 895 ราย และจากสถิติที่ผ่านมาพบว่า 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุที่อายุ 60 ปีขึ้นไป เข้ารับการบริการในระบบการแพทย์ฉุกเฉินด้วยสาเหตุการพลัดตกหกล้มมากขึ้น และใช้บริการรถพยาบาลฉุกเฉินด้วยสาเหตุการพลัดตกหกล้มวันละกว่า 140 ครั้ง และมีผู้สูงอายุที่เสียชีวิตจากการหกล้มเฉลี่ยวันละ 3 คน (TCIJ, 2563) สถิติ (HDC วันที่ 7 ตุลาคม 2563) ข้อมูลการพลัดตกหกล้มของผู้สูงอายุในเขตสุขภาพที่ 1 พบว่ามีความเสี่ยงจำนวน 38,693 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.65 ของจังหวัดเชียงใหม่พบผู้สูงอายุมีความเสี่ยง 10,781 ราย คิดเป็นร้อยละ 5.23 (กระทรวงสาธารณสุข, 2563) จากการคาดการณ์ชี้ว่าในปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุพลัดตกหกล้มประมาณ 3,030,900 - 4,714,800 คนและระหว่างปี พ.ศ. 2560 – 2564 มีผู้สูงอายุพลัดตกหกล้ม 3,030,900 - 5,506,000 คนต่อปีซึ่งในจำนวนนี้จะมีผู้เสียชีวิต 5,700-10,400 คนต่อปี (TCIJ, 2563)

การหกล้มยังเกิดขึ้นจากการที่ผู้สูงอายุมีการเสื่อมลงของกล้ามเนื้อ กระบวนการเปลี่ยนแปลงของร่างกายที่เข้าสู่การเสื่อมถอย ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ และความยืดหยุ่นของร่างกายลดลง ขาดความอ่อนตัว กล้ามเนื้ออ่อนแรง การเปลี่ยนแปลงด้านความยืดหยุ่นของร่างกาย เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของร่างกายผ่านการเคลื่อนที่ของข้อต่อตลอดช่วงของการเคลื่อนไหวทำให้สามารถทำงานต่างๆได้การเปลี่ยนแปลงของกระดูกในผู้สูงอายุการลดลงความหนาแน่นของมวลกระดูกเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของกระดูกกล้ามเนื้อและข้อต่อในผู้สูงอายุเกิดจากการ

สะสมพยาธิสภาพจากการใช้งานข้อต่อต่างๆ มากขึ้นเรื่อยๆ ตามอายุการเปลี่ยนแปลงของข้อต่อที่สำคัญคือ การสูญเสียความยืดหยุ่นและการสูญเสียมวลของกระดูกอ่อน ทำให้กระดูกอ่อนบางลงและเกิดความขรุขระบริเวณผิวข้อ การที่ความแข็งแรงความสามารถในการยืดหยุ่น และปริมาณน้ำของกระดูกอ่อนลดลงจะทำให้กระดูกอ่อนสูญเสียความสามารถ ในการทำหน้าที่รองรับแรงกระแทกบริเวณข้อต่อ เช่น ข้อเข่าและข้อสะโพกจึงทำให้เกิดอาการเจ็บปวดเมื่อ มีการลงน้ำหนักความทนต่อการทำกิจกรรมลดลง จนเกิดผลลัพธ์สุขภาพไม่ดี เช่น การหกล้ม และภาวะทุพพลภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยจากกระบวนการสูงอายุด้านปัญหาที่เกิดจากการเดินและการทรงตัว (Ping, Y. & Xiaohua, W, 2012 : 299-305) โดยผู้สูงอายุที่มีปัญหาของการทรงตัวมีโอกาสเกิดการพลัดตกหกล้มได้ถึง 3.11 เท่า (Dhargave, P., &, Sendhilkumar, R, 2016 : 99-103)

ปัญหานี้เกิดจากการเคลื่อนไหว ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากการที่มวลของกล้ามเนื้อร่วมกับความแข็งแรงของกล้ามเนื้อของขาลดลง (Li, F., Harmer, P., & Fitzgerald, K, 2016 : 2026-2031)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว และความเสี่ยงหกล้มในผู้สูงอายุตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการศึกษาผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชน เพื่อนำข้อมูลผลการวิจัยไปเฝ้าระวังและคัดกรองเพื่อประเมินความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ และความอ่อนตัว ในผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ และพัฒนาโปรแกรมการสร้างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว และความเสี่ยงหกล้มในผู้สูงอายุ ไปใช้ในการวางแผน เพื่อส่งเสริมป้องกันการหกล้มของผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว และความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุที่อาศัยในตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นรูปแบบการวิจัยแบบภาคตัดขวาง ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง (Cross-Sectional Study)

ผู้สูงอายุทุกคนที่ได้รับการประเมินเป็นกลุ่มติดสังคม (คะแนน ADL มากกว่า 12 คะแนนขึ้นไป) จากตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2,185 คน

กลุ่มตัวอย่าง ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ไม่มีปัญหาด้านการมองเห็น ไม่เป็นผู้ที่มีปัญหาด้านการได้ยิน ไม่มีปัญหาการเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรง เช่น มะเร็ง ไม่มีปัญหาด้านการเดิน เช่น ความพิการ หรือมีประวัติ อุบัติเหตุ ต้องผ่าตัด แขน ขา ในช่วงก่อนเวลาทดสอบ 6 เดือน ไม่มีความบกพร่องทางสมอง ไม่มีภาวะซึมเศร้ารุนแรงและได้รับยารักษาด้านจิตเวช เป็นผู้ที่ไม่มีโรคประจำตัวที่ห้ามออกกำลังกาย เช่น โรคหัวใจ โรคถุงลมโป่งพอง โรคหอบหืดชนิดรุนแรง โรคความดันโลหิตสูงชนิดรุนแรง (ความดันโลหิตสูงมากกว่าเท่ากับ 160/100) เป็นคนที่ไม่ออกกำลังกายสม่ำเสมอ เป็นต้น และยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย คัดกรองได้จำนวนทั้งหมด 318 คน โดยการคัดกรองรอบแรกของ อสม.

ผู้วิจัยได้มีการคำนวณกลุ่มตัวอย่างด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางระบาดวิทยา Epi info ของ Center of Disease control (CDC) ประเทศสหรัฐอเมริกา ตามสูตรคำนวณขนาดตัวอย่างแบบ Population survey หรือ Descriptive study โดยแทนค่าดังนี้

Population size (จำนวนผู้สูงอายุที่ติดสังคมของตำบลหนองตอง) 2185 คน

Expected frequency (ความชุกความเสี่ยงหกล้มในผู้สูงอายุ = 16.9 % (รายงานการสำรวจสุขภาพประชากรไทยโดยการตรวจร่างกายครั้งที่ 5 พ.ศ.2557 (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2557)

Acceptable MOE : 5%

Design effect : 1.00

Confident level : 99%

คำนวณได้ขนาดตัวอย่าง = 318 คน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยนี้ได้จำนวนตัวอย่างที่มีข้อมูลสมบูรณ์ 302 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบสอบถาม ประกอบด้วย 4 ส่วนดังนี้ ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลภาวะสุขภาพ ข้อมูลพฤติกรรมสุขภาพ

2. เครื่องมือวัดสมรรถภาพทางกายประกอบด้วย เครื่องมือทางการแพทย์และวัดสมรรถภาพต่างๆ

ของร่างกาย ได้แก่ เครื่องชั่งน้ำหนัก เครื่องวัดส่วนสูง สายวัดรอบเอว นาฬิกาจับเวลาการเดิน แบบทดสอบสมรรถภาพทางกายเดินอ้อมหลัก (Time Up and

Go Test] TUG) แบบทดสอบสมรรถภาพการยืน-นั่งบนเก้าอี้ 30 วินาที (30 Seconds Chair Stand) และแบบทดสอบสมรรถภาพทางกายนั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า (Chair sit and reach test)

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ข้อมูลทั่วไปวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ความถี่

ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทั่วไป ข้อมูลด้านสุขภาพ และสมรรถภาพทางกายกับความเสี่ยงหกล้ม ด้วยสถิติ Chi-square, Pearson Correlation coefficient และ วิเคราะห์การถดถอยพหุคุณ Multiple Linear Regression

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง งานวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรม การวิจัยในมนุษย์ ศูนย์อนามัยที่ 1 เชียงใหม่ รหัสโครงการวิจัยที่ 4/ 2564 เริ่มวันที่อนุมัติ 12 พฤศจิกายน 2563

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุ

กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายร้อยละ 69.5 และเป็นกลุ่มอายุ 60-69 ปี ร้อยละ 75.8 สถานภาพสมรสแต่งงานอยู่ด้วยกัน ร้อยละ 56.0 การศึกษาส่วนมากจบระดับประถมศึกษาร้อยละ 81.5 ส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ 37.1 ความเพียงพอของรายได้ส่วนมากไม่เพียงพอ ร้อยละ 54.6 การอยู่อาศัยในปัจจุบันส่วนมากอยู่กับคู่สมรสร้อยละ 52.0 (ดังแสดงในตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุจำแนกตามความเสี่ยงหกล้ม

ข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุ (n=302)	ความเสี่ยงหกล้ม			p-value
	ไม่เสี่ยง	เสี่ยง	รวม	
1. เพศ				
ชาย	48 (52.17)	44 (47.83)	92 (30.5)	.206
หญิง	93 (44.29)	117 (55.71)	210 (69.5)	

2. กลุ่มอายุ (ปี)				
Mean = 66.88				.076
SD = 5.37	107 (46.72)	122 (53.28)	229 (75.8)	
60-69 ปี	32 (52.50)	29 (47.54)	61 (20.13)	
70-79 ปี	2 (16.67)	10 (83.33)	12 (3.97)	
80-89 ปี				
3. สถานภาพสมรส				
โสด/หย่า/แยกกันอยู่/หม้าย	63 (47.37)	70 (52.63)	133 (44.0)	.834
แต่งงานอยู่ด้วยกัน	78 (46.15)	91 (53.85)	169 (56.0)	
4. การศึกษา				
ไม่ได้เรียน	7 (43.75)	9 (56.25)	16 (5.3)	.001***
ประถมศึกษา	104 (42.28)	142 (57.72)	246 (81.5)	
มากกว่าประถมศึกษา	30 (75.00)	10 (25.00)	40 (13.2)	
5. อาชีพ				
เกษตรกรรม	48 (42.86)	64 (57.14)	112 (37.1)	.306
อื่นๆ(ค้าขาย,รับจ้าง, ข้าราชการบำนาญ)	93 (48.95)	94 (49.47)	190 (62.9)	
6. ความเพียงพอของรายได้				
เพียงพอ	63 (45.99)	74 (54.01)	137 (45.4)	.823
ไม่เพียงพอ	78 (47.27)	87 (52.73)	165 (54.6)	
7. การอยู่อาศัยในปัจจุบัน				
คนเดียว	19 (38.78)	30 (61.22)	49 (16.2)	.374
คู่สมรส	73 (46.50)	84 (53.50)	157 (52.0)	
อื่นๆ(ลูก,ญาติ)	49 (51.04)	47 (48.96)	96 (31.8)	

วิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ **Chi-square test ; **p-value > 0.001,*****

จากตาราง 2 เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้านสุขภาพของผู้สูงอายุกับความเสี่ยงหกล้มไม่มีความสัมพันธ์กัน โรคประจำตัวส่วนมากพบมากกว่า 1 โรค ร้อยละ 39.7 และพบโรคความดันโลหิตสูงมากที่สุดร้อยละ 52.3 รองลงมาคือโรคเบาหวาน

ร้อยละ 18.9 การรับรู้สุขภาพเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมาพบไม่แตกต่างกันร้อยละ 45.0 ไม่ได้รับประทานยาร้อยละ 34.1 และไม่รับประทานอาหารเสริมร้อยละ 77.5 การออกกำลังกายใน 1 เดือนที่ผ่านมาเคยร้อยละ 62.6 การมีกิจกรรมทางกายมากกว่า 1 ครั้ง/สัปดาห์ร้อยละ 88.1 ไม่สูบบุหรี่ร้อยละ 83.1 ไม่ดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 72.2 ส่วนมากมีดัชนีมวลกายอยู่ระดับอ้วนร้อยละ 42.1 และมีความยาวรอบเอวเกินมาตรฐานร้อยละ 62.3

ตารางที่ 2 ข้อมูลด้านสุขภาพและสมรรถภาพของผู้สูงอายุ จำแนกตามความเสี่ยงหกล้ม

ข้อมูลด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ความเสี่ยงหกล้ม			p-value
	ไม่เสี่ยง	เสี่ยง	รวม	
1. โรคประจำตัว				
ไม่มี	44 (50.00)	44 (50.00)	88 (29.1)	.756
มี 1 โรค	43 (45.74)	51 (54.26)	94 (31.1)	
มีมากกว่า 1 โรค	54 (45.00)	66 (55.00)	120 (39.7)	
2. ชนิดของโรคประจำตัว				
ภาวะความดันโลหิต	68 (43.04)	90 (56.96)	158 (52.3)	.183
โรคเบาหวาน	24 (42.11)	33 (57.89)	57 (18.9)	.441
โรคเส้นเลือดสมอง	3 (60.00)	2 (40.00)	5 (1.7)	.547
โรคไขข้อ	9 (31.03)	20 (68.97)	29 (9.6)	.076
โรคกระดูกพรุน	5 (50)	5 (50)	10 (3.3)	.831
โรคหอบหืด โรคถุงลมโป่งพอง[B]	3 (100)	0 (0)	3 (1.0)	.101
โรคมะเร็ง[B]	1 (50)	1 (50)	2 (0.7)	1.00
หูหนวก หรือมีปัญหาการได้ยิน	4 (40)	6 (60)	10 (3.3	.755
ปัญหาทางจิตเวชหรือกินยาฯ[B]	2 (66.67)	1 (33.33)	3 (1.0)	.600
มีปัญหาสายตาหรือด้านการมองเห็นรุนแรง	10 (38.46)	16 (61.54)	26 (8.6)	.379

3. การรับรู้สุขภาพเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา				
แข็งแรงมากกว่า	15 (48.39)	16 (51.61)	31 (10.3)	.500
อ่อนแอกว่าเดิม	58 (42.96)	77 (57.04)	135 (44.7)	
ไม่แตกต่างกัน	68 (50.00)	68 (50.00)	136 (45.0)	
4. จำนวนยาที่รับประทาน				
(เม็ด) ไม่มี	52 (50.49)	51 (49.51)	103 (34.1)	
1-2 เม็ด	47 (47.96)	51 (52.04)	98 (32.5)	.195
3-4 เม็ด	28 (49.12)	29 (50.88)	57 (18.9)	
มากกว่า 5 เม็ดขึ้นไป	14 (31.82)	30 (68.18)	44 (14.6)	

วิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ [A]**Chi-square test ;** [B]**Fisher's Exact Test**

ตารางที่ 2 ข้อมูลด้านสุขภาพและสมรรถภาพของผู้สูงอายุ จำแนกตามความเสี่ยงหกล้ม (ต่อ)

ข้อมูลด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ความเสี่ยงหกล้ม			p-value
	ไม่เสี่ยง	เสี่ยง	รวม	
5. จำนวนอาหารเสริมที่รับประทาน				
(ชนิด) ไม่มี	109 (46.58)	125 (53.42)	234 (77.5)	.694
1 ชนิด	21 (51.22)	20 (48.78)	41 (13.6)	
2-3 ชนิด	11 (40.74)	16 (59.26)	27 (8.9)	
6. การออกกำลังกายใน 1 เดือนที่ผ่านมา				
ไม่เคย	45 (39.82)	68 (60.18)	113 (37.4)	.064
เคย	96 (50.79)	93 (49.21)	189 (62.6)	
7. การมีกิจกรรมทางกาย[B]				
มากกว่า 1 ครั้ง/สัปดาห์	122 (45.86)	144 (54.14)	266 (88.1)	.645
1 ครั้งต่อสัปดาห์	12 (48.00)	13 (52.00)	25 (8.3)	
1-3 ครั้งใน 1 เดือน	6 (60.00)	4 (40.00)	10 (3.3)	
น้อยหรือไม่เคยมีกิจกรรมทางกายเลย	1 (100.00)	0 (0)	1 (0.3)	

8. การสูบบุหรี่				
ไม่เคยสูบ	116 (46.22)	135 (53.78)	251 (83.1)	.559
เคยสูบ ปัจจุบันเลิกสูบ	16 (44.44)	20 (55.56)	36 (11.9)	
ปัจจุบันยังสูบบุหรี่	9 (60.00)	6 (40.00)	15 (5.0)	
9. การดื่มแอลกอฮอล์				
ไม่เคยดื่ม	100 (45.87)	118 (54.13)	218 (72.2)	.900
เคยดื่ม ปัจจุบันเลิกดื่ม	23 (48.94)	24 (51.06)	47 (15.6)	
ปัจจุบันดื่มแอลกอฮอล์	18 (48.65)	19 (51.35)	37 (12.3)	
10. ดัชนีมวลกาย (กิโลกรัม/เมตร^2)				
ชาย Mean = 24.11 หญิง				
Mean = 24.66 SD = 3.36 SD = 4.22				
ผอม (ต่ำกว่า 18.5)	7 (36.84)	12 (63.16)	19 (6.3)	.466
ปกติ (18.5-22.9)	44 (48.89)	46 (51.11)	90 (29.8)	
น้ำหนักเกิน (23.0-24.9)	35 (53.03)	31 (46.97)	66 (21.9)	
อ้วน (มากกว่า 24.9)	55 (43.31)	72 (56.69)	127 (42.1)	
11. ความยาวรอบเอว (เซนติเมตร)				
ชาย Mean = 88.10 หญิง				
Mean = 85.53				
SD = 8.63				
SD = 9.86				
ไม่เกินมาตรฐาน	60 (52.63)	54 (47.37)	114 (37.7)	.107
เกินมาตรฐาน	81 (43.09)	107 (56.91)	188 (62.3)	

วิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ [A]**Chi-square test ;** [B]**Fisher's Exact Test**

จากตารางที่ 3 เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคุณหลังปรับความแตกต่างของกลุ่มอายุ เพศ การศึกษา จำนวนยาที่รับประทานและการออกำลังกายภายใน 1 เดือนที่ผ่านมา และความยาวรอบเอว พบว่าความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัวมีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ตัวที่ทำนายได้ดีที่สุดคือ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อสามารถทำนายได้ร้อยละ 34.2 เขียนเป็นสมการถดถอยดังนี้

สมการถดถอย Y = 14.162 - .266X1 - .158X2

Y คือ ความเสี่ยงหกล้ม

X1 คือ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ (ยืน- นั่ง บนเก้าอี้ 30 วินาที)

X2 คือ ความอ่อนตัว

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัวและความเสี่ยงหกล้มของ

ผู้สูงอายุ ด้วยการวิเคราะห์ด้วย Multiple Linear Regression

ตัวแปร	B	SE	p-value
ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ (ยืน-นั่ง บนเก้าอี้ 30 วินาที)	-.266	.029	.000***
ความอ่อนตัว (Flexibility)	-.158	.049	.001***

Adjusted R^2 = .342 ; p-value < .001; **Adjusted by** กลุ่มอายุ เพศ การศึกษา จำนวนยาที่รับประทาน การออกำลังกายภายใน 1 เดือนที่ผ่านมา และความยาวรอบเอว

อภิปรายผล

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัวและความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุหลังปรับความแตกต่างของกลุ่มอายุ เพศ การศึกษา จำนวนยาที่รับประทาน การออกำลังกายภายใน 1 เดือนที่ผ่านมา และความยาวรอบเอว ยังพบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งนี้เพราะว่าผู้สูงอายุมีการเสื่อมลงของกล้ามเนื้อกระบวนการเปลี่ยนแปลงของร่างกายเข้าสู่การเสื่อมถอย ซึ่งจะส่งผลต่อสมรรถภาพทางกาย ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อและความยืดหยุ่นของร่างกายลดลง ขาดความอ่อนตัว กล้ามเนื้ออ่อนแรง การเปลี่ยนแปลงด้านความยืดหยุ่นและการสูญเสียมวลของกระดูกอ่อนทำให้กระดูกอ่อนบางลง ทำให้กระดูกอ่อนสูญเสียความสามารถในการทำหน้าที่รองรับแรงกระแทกบริเวณข้อต่อ เช่น ข้อเข่าและข้อสะโพกจึงทำให้เกิดอาการเจ็บปวดและเป็นสาเหตุให้เกิดการหกล้มได้ (Office of National Health Examination Survey, 2116) ส่วนความอ่อนตัวที่มีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงหกล้มนั้นเป็นเพราะความสามารถในการเคลื่อนไหวของข้อต่อ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการมีระยะการเคลื่อนไหวของข้อต่อได้มากหรือน้อยนั้นเกิดจากความยาวของกล้ามเนื้อ โครงสร้างของข้อต่อแต่และแห่งและปัจจัยด้านอื่นๆ หากผู้ที่ขาดการยืดเหยียดกล้ามเนื้อเป็นประจำก็จะทำให้กล้ามเนื้อเส้น

เอ็นสั้นเข้าและกลายเป็นมีอาการแข็งตึงเกิดขึ้น ซึ่งทำให้เป็นอุปสรรคขัดขวางการเคลื่อนไหวบริเวณรอบข้อต่อและเป็นผลทำให้มีความอ่อนตัวลดลง (ธีระศักดิ์ อาภาวัฒนาสกุล, 2522) สอดคล้องกับคำกล่าวของ สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล ที่กล่าวว่าสาเหตุการหกล้มของผู้สูงอายุนั้นเกิดจากหลายปัจจัย มีทั้งปัจจัยที่เกิดภายในตัวบุคคลและปัจจัยที่เกิดจากภายนอกบุคคล ปัจจัยที่เกิดจากภายในตัวบุคคลที่สำคัญของการหกล้มของผู้สูงอายุคือ ปัญหากล้ามเนื้อไม่มีแรงโดยเฉพาะบริเวณขา ปัญหาการทรงตัว ทำให้ร่างกายเสียหลัก หกล้มได้ง่าย (สุทธิชัย จิตะพันธ์, 2544) สอดคล้องกับการศึกษาของอาพัทธ์ เตียวตระกูลและอาทิตยา วังวนสินธุ์ ที่ศึกษาการพัฒนาสมรรถภาพทางกายเพื่อช่วยในการทรงตัวและป้องกันการหกล้มในผู้สูงอายุผลการวิจัยพบว่า การประเมินสมรรถภาพทางกายในการทรงตัวและป้องกันการหกล้มในผู้สูงอายุภายหลังจากการได้รับการพัฒนาสมรรถภาพ พบว่า การศึกษาปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดการหกล้มในผู้สูงอายุและสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุ พบว่าปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดการหกล้มในผู้สูงอายุมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลง สภาพร่างกายตามวัยสูงอายุ ความเสื่อมสภาพของร่างกายการมีโรคประจำตัว ปัญหาการเดิน การทรงตัว สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยไม่เอื้อต่อการเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ และการไม่ออกกำลังกาย (อาพัทธ์ เตียวตระกูล และอาทิตยา วังวนสินธุ์, 2562 : 89) และจากการศึกษาของ ฟลูเลอร์ (Fuller)พบว่าปัจจัยที่สำคัญในการทรงตัวและการหกล้มของผู้สูงอายุคือความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ จากงานวิจัยพบว่าความแข็งแรงหรือแรงที่เกิดจาการหดตัวของกล้ามเนื้อขาอาจลดลงถึง 40 เปอร์เซ็นต์ จากช่วงอายุ 30 ถึง 80 ปี เมื่ออายุมากขึ้นขนาดของกล้ามเนื้อจะเล็กลงและปริมาณกล้ามเนื้อลดลง กล้ามเนื้อขาจะลดลงมากกว่ากล้ามเนื้อแขน (Fuller, G.F, 2000 : 2159-2168,2173-2174)

สอดคล้องกับงานวิจัยของดาราวรรณ รองเมือง และคณะ ที่ศึกษาอุบัติการณ์ของการหกล้ม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการหกล้มในผู้สูงอายุที่อาศัยในชุมชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าปัจจัยภายในบุคคลประกอบด้วยอายุ 80 ปีขึ้นไป ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน และความสามารถในการทรงตัวขณะเคลื่อนไหวต่ำ (ดาราวรรณ รองเมือง และคณะ, 2559 : 132)

จากการวิจัยดังกล่าวพบว่าความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว มีผลต่อความเสี่ยงหกล้มในผู้สูงอายุ ควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับความเสี่ยง ในการหกล้มแก่ผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชน และบุคลากรทางสาธารณสุขควรมีการเฝ้าระวังคัดกรองความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เน้นผู้สูงอายุให้มีการออกกำลังกายสร้างความแข็ง

แรงของของกล้ามเนื้อ และสร้างความอ่อนตัว เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันการพลัดตกหกล้ม ซึ่งจะสามารถ ช่วยลดอัตราการพลัดตกหกล้มได้

องค์ความรู้จากงานวิจัย

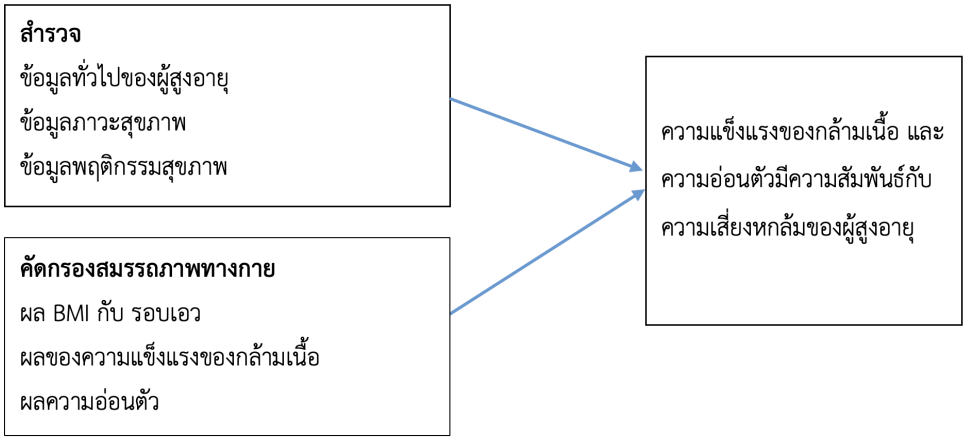

สรุป

งานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว และความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุในตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว และความเสี่ยงหกล้ม ในผู้สูงอายุที่อาศัยในตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัวมีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และสามารถทำนายความเสี่ยงหกล้มได้ร้อยละ 34.2 (R2= .342, SE=2.29)

บรรณานุกรม

กรมอนามัย. (2562). **คู่มือแนวทางการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ภายใต้แนวคิด “สุขเพียงพอ ชะลอชรา ชีวายืนยาว” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 – 2565.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

กระทรวงสาธารณสุข. (2563). HDC V4.0. การคัดกรองผู้สูงอายุ 10 เรื่อง. สืบค้นเมื่อ (7 ตุลาคม 2563). เข้าถึงได้จาก https://hdcservice.moph.go.th/hdc/main/index.php.

ดาราวรรณ รองเมือง พร้อมคณะ. (2559). อุบัติการณ์ของการหกล้ม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการหกล้มในผู้สูงอายุที่อาศัยในชุมชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี.** 27 (1), 132.

นิพา ศรีช้าง, ลวิตรา ก่ำวี. (2559). **รายงานการพยากรณ์การพลัดตกหกล้มของผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้น ไป) ในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2560-2564.** นนทบุรี: สำนักโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข.

ธีระศักดิ์ อาภาวัฒนาสกุล. (2552). **หลักวิทยาศาสตร์ในการฝึกกีฬา. วิทยาศาสตร์การกีฬา**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. (2557). รายงานการสำรวจสุขภาพประชากรไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ.2557.

สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. (2544). หลักสำคัญของเวชศาตร์ผู้สูงอายุ. พิมพ์ครั้งที่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาพัทธ์ เตียวตระกูล และอาทิตยา วังวนสินธุ์. (2562). การพัฒนาสมรรถภาพทางกายเพื่อช่วยในการทรงตัวและป้องกันการหกล้มในผู้สูงอายุ. **วารสารวิชาการ สถาบันการพลศึกษา.** 11(1), 89.

Dhargave, P., &, Sendhilkumar. (2016). R. Prevalence of risk factors for falls among elderly people living in long-term care homes. **Journal of Clinical Gerontology & Geriatrics.** 1 (7), 99-103.

Fuller, G.F. Fall in the elderly. (2000). American Family Physician. 61(7), 2159-2168, 2173-2174.

Li, F., Harmer, P., & Fitzgerald, K. (2016). Implementing an evidence-based

fall prevention intervention in community senior centers. **AJPH**. 106(11), 2026-2031.

Office of National Health Examination Survey. Department of Health. (2016). **Recommendations and guidelinesfor physical activity-for all agegroups.** (Online). Retrieved January 23, 2018, from http://203.157.65.18/doh_info/web/uploads/pdf_1283/GYHKvH-vACQmPpH6WNXhWpnIvvq0UsZXmSq8tjs4JQJviLL78orV2z9s3cHczjaLeN82oMoQQd8Zrne8r910U4p0npBeKRtXZ2GB.pdf.

Ping, Y. & Xiaohua, W. (2012). Risk factors for accidental falls in the elderly and intervention strategy. **Journal of Medical Colleges of PLA** 27:299-305.

TCIJ. (2563). **ทำความจริงให้ปรากฏ. ผู้สูงอายุ "พลัดตก-หกล้ม"เข้ารักษาฉุกเฉิน 140 คน/วัน เสียชีวิต 3 คน/วัน**. สืบคนเมื่อ 19 ตุลาคม 2563 เข้าถึงได้จาก https://www.tcijthai.com/news/2019/12/scoop/9641

Wagner RM, Marisete PS, Martin B, Juacelino CB, Leonardo RD, Romulo Maia CF, Ana Clara br, de Oliveira RJ. (2015). Effects of short term elastic resistance on muscle mass and strength in untrained older adults : a randomized clinical trial. **BMC Geriatr**. 15: 99.

Research Articles

Received: 2020-12-01 **Revised:** 2021-06-23 **Accepted:** 2021-06-25

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดมนุษย์ของฌอง ฌาคส์ รุสโซ

An Analytical Study The Concept Of Human Being In J.J. Rousseau's Works.

พระธีรชัย อติเมโธ

พระครูประวิตรวรานุยุต, วิโรจน์ วิชัย

Phra Thirachai Atimetho,

Phrakrupravitvaranuyut, Viroj Vichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

สมหวัง แก้วสุฟอง

Somwang Kaewsufong

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author Email: thirachaiatimetho@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมนุษย์ในทัศนะทางปรัชญาตะวันตก 2) เพื่อศึกษาแนวคิดมนุษย์ในทัศนะของฌอง ฌาคส์ รุสโซ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดมนุษย์ตามทัศนะของฌอง ฌาคส์ รุสโซ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดมนุษย์ของปรัชญาตะวันตกนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ 1) ยุคกรีก ซึ่งยุคนี้มองว่ามนุษย์ คือ ผู้รู้ รู้จักกำหนดหรือบัญญัติสิ่งต่างๆ เช่น ความดี ความชั่ว ซึ่งความรู้นั้นมนุษย์ได้มาจากการศึกษาเล่าเรียนมา 2) ยุคกลาง มองว่า มนุษย์ คือ ผลิตของพระผู้เป็นเจ้า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามความประสงค์ของพระเจ้า เมื่อทุกอย่างลิขิลไว้ด้วยน้ำมือของของพระเจ้าแล้ว มนุษย์ต้องมีความเคารพศรัทธาต่อพระเจ้า เพื่อให้ตนได้หลุดพ้นจากความทุกข์เหล่านั้น 3) ยุคสมัยใหม่ มองว่า มนุษย์ คือ สัตว์ที่มีเสรีภาพ มีเจตจำนงค์เป็นของตัวเอง

คำสำคัญ : ศึกษาวิเคราะห์, ฌอง ฌาคส์ รุสโซ

Abstract

This research article is of three objectives: 1) to examine the concept of man in Western Philosophy, 2) to explore Jean Jacques Rousseau's concept of man, and 3) to analyze Jean Jacques Rousseau's concept of man. This study was carried out by the qualitative research method.

The results revealed that the concept of man in Western Philosophy was divided into three periods viz.1) Greek period: In this time, the man was the one who knew or decreed things such as good, evil, and all knowledge of man had acquired through education. 2) Middle Ages: The concept of man represented the specific product of God. Everything is based on the will of God and destined by God's hand, then man must have faith in Him to release himself from those sufferings. 3) Modern Age: The human concept is regarded as a freedom animal with free will.

Keywords: Concept of Man, Jean Jacques Rousseau

บทนำ

นับตั้งแต่โบราณกาล คำถามเกี่ยวกับมนุษย์ คืออะไร มาจากไหน ต้องดำเนินไปอย่างไร มีเป้าหมายเพื่ออะไร ซึ่งคำถามเหล่านี้ได้มีนักคิดในสาขาวิชาต่างๆ ได้พยายามแสวงหาคำตอบมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เช่น นักปรัชญา นักศาสนา นักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น นักคิดเหล่านั้นได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น เหลาจื้อเป็นนักปรัชญาชาวจีนสำนักเต๋า เขาได้กล่าวว่า สรรพสิ่งเกิดมาจากเต๋าและจะต้องกลับไปสู่เต๋า เขาได้อธิบายเกี่ยวกับการดำเนินไปของธรรมชาติซึ่งท่านเห็นว่า เป็นสิ่งน่าประทับใจมากที่สุดอีกทั้งมองว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติควรอยู่ร่วมกับสิ่งอื่นๆ ในธรรมชาติอย่างกลมกลืน(มาลี ศรีเพชรภูมิ, 2526: 59.) นักศาสนาที่เป็นฝ่ายเทวนิยมแนวคิดเรื่องกำเนิดโลกและชีวิตกล่าวว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นมาเพราะเทพเจ้าหรือพระเจ้าในศาสนาของตนเป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้นหรือสร้างขึ้นโดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ได้ยกพระอินทร์ พระพรหมเป็นผู้สร้างโลกและชีวิตทุกอย่างถูกกำหนดโดยพระเจ้า (เดือน คำดี, 2534: 64) ในศาสนาคริสต์ถือว่า พระยะโฮวาเป็นผู้สร้างสัตว์โลก ศาสนาอิสลามถือว่า พระอัลล่าห์ เป็นผู้สร้าง

วิญญาณและสิ่งต่างๆ ในโลก (เดือน คำดี, 2534: 65) ในทางพระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึงเรื่องกำเนิดโลกและมนุษย์ไว้ในอัคคัญญสูตรว่า สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เสื่อม เมื่อโลกเสื่อมเหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสระ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นาน สมัยนั้น ทั่วทั้งจักรวาลนี้แหละเป็นน้ำทั้งนั้น ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืน กลางวัน วัน เดือน ปี หญิง ชาย สัตว์ทั้งหลายปรากฏชื่อแต่เพียงว่า สัตว์ เท่านั้น ครั้งล่วงเลยมาช้านาน เกิดง้วนดินลอยอยู่บนน้ำ ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นดุจน้ำนมที่บุคคลเคี่ยวให้แห้งแล้วทำให้เย็นสนิท ต่อมาสัตว์เหล่านั้นก็ใช้นิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มดู รสง้วนดินได้แผ่ซ่านไป เขาจึงเกิดความอยากในรส แม้สัตว์เหล่าอื่นก็พากันถือแบบอย่างสัตว์นั้น(พระไตรปิฎกไทย เล่ม 11 ข้อ 119: 88) ส่วนนักวิทยาศาสตร์ก็ว่าสิ่งที่มีชีวิตได้เกิดขึ้นมาบนโลกเมื่อ 1,200 ล้านปีมาแล้ว และมนุษย์เกิดขึ้นมาประมาณ 1 ล้านปีมาแล้ว (วิทย์ วิศทเวทย์, 2521: 1)

ย่างไรก็ตามมนุษย์ยุคแรกน่าจะเริ่มประวัติศาสตร์ของเขาด้วยการเป็นมนุษย์ลิงอาศัยอยู่บนต้นไม้ตัวเดียวหรือสองตัวกับคู่ของมันหรือหากมีครอบครัวก็คงมีครอบครัวขนาดเล็กๆ เรารู้ได้จะการสังเกตชีวิตของลิงอุรังอุตัง ชิมแปนซีและกอริลล่า เป็นต้น มนุษย์ลิงตัวหนึ่งๆ ครอบครัวๆ หนึ่งจะครอบครองป่าตอนใดตอนหนึ่งอยู่และสงวนสิทธิ์มิให้ลิงพวกอื่นเข้ามาในเขตของตน มันกินลูกไม้ ใบไม้และอาจลงมาจับหอย ปูหรือปลาตามชายน้ำบ้าง เพราะเราพบหลักฐานเป็น Eotiths แสดงว่า มนุษย์ลิงรู้จักการใช้อาวุธหินแล้ว(สมัคร บุราวาศ.2544: 26) เราจะเห็นว่า มนุษย์ลิงนั้นเริ่มมีวิวัฒนาการต่างๆ วิวัฒนาการเหล่านั้นอาจเกิดจากภัยอันตรายต่างๆ เช่น ภัยธรรมชาติ ภัยจากสัตว์อื่นๆ เลยทำให้มนุษย์เริ่มคิดที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ จากการที่อยู่บนต้นไม้ตัวเดียวเริ่มมีการอยู่เป็นคู่ เป็นครอบครัวและเริ่มมีการคิดค้นอาวุธด้วยหิน คิดวิธีการล่าสัตว์ เพื่อความอยู่รอดปลอดภัย เราจะเห็นหลักฐานการใช้อาวุธนี้ในยุคน้ำแข็งซึ่งมีสัตว์ร่วมสมัยด้วย คือ ช้าง ม้า แรด วัวกระทิง เสื้อเขี้ยวยาว สิงโตเมื่อเกิดปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติ มนุษย์ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะทางธรรมชาติและมีการวิวัฒนาการไปตามยุคตามสมัยไป เช่น มนุษย์ยุคถ้ำ ยุคหินใหม่ ยุคนีโอลิธิคตอนกลางและยุคปัจจุบัน เป็นต้น (สมัคร บุราวาศ, 2544: 28,31)

นักปรัชญาได้แบ่งแนวคิดหลักๆ ออกเป็น 2 สาย คือ สายตะวันออกกับสายตะวันตกและมีการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเทวนิยมกับกลุ่มอเทวนิยม ทั้งสองฝ่ายเป็นระบบปรัชญาพัฒนาขึ้นมาบนรากฐานแห่งธรรมชาตินิยม ประสบการณ์นิยมและเหตุผลนิยม มนุษย์มีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดในจักรวาล ความเป็นมนุษย์มีคุณค่าและ

ความหมายสูงสุดเท่าเทียมกันหมด ต้องมีความรับผิดชอบต่อตัวเอง เป็นศูนย์กลางการกำหนดวัดมาตรการและมาตรฐานทุกอย่างที่เกี่ยวกับมนุษย์ มนุษย์ คือ สัตว์ชนิดหนึ่ง แต่เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยเหตุผลและคุณธรรม มีอยู่ในธรรมชาติและภายใต้กฎธรรมชาติ (The natural) มีเจตจำนงอิสระ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีคุณค่าสูงสุด มีศักดิ์ศรี ศักยภาพและมีความสามารถเหนือสัตว์อื่นใดในการพัฒนาตนเองให้บรรลุวัตถุประสงค์ในระดับต่างๆ โดยการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ ใช้เหตุผล มีมโนธรรม(สิทธิ์ บุตรอินทร์, 2554: 20) แต่พอมาถึงยุควิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 17 เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อนักปราชญ์ของยุคนี้ คือ ยุคช่วงศตวรรษที่ 18 พวกอังกฤษ ฝรั่งเศส ได้มีความเจริญก้าวหน้าไปไกลโดยได้รับอิทธิพลจากนิวตันและล็อค ในช่วงศตวรรษที่ 18 นักคิดยุคแสงสว่างทางปัญญามีความสนใจในเหตุผลและธรรมชาติ พวกเขาถือว่า โดยการใช้เหตุผล มนุษย์ย่อมสามารถสร้างธรรมชาติของมนุษย์ได้ เช่น การวาดภาพจากทิวทัศน์ต่างๆ และอาจสร้างสังคมโดยธรรมชาติได้สังคมปัจจุบัน มนุษย์ได้พัฒนาเฉพาะฝ่ายวิทยาศาสตร์ ทุกวันนี้ วิทยาศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน วิทยาศาสตร์ได้เป็นเครื่องมือของมนุษย์ในการจัดการกับธรรมชาติให้ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของมนุษย์ ตัววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนี้ก็ได้เข้ามามีบทบาทหน้าที่อำนวยความสะดวกสบายให้กับมนุษย์เราอีกทั้งยังเป็นสิ่งใหม่ๆ สำหรับมนุษย์เรา สังคมและธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปมากด้วยฝีมือมนุษย์และมีแนวโน้มถึงอัตราการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นๆ ทั้งในทิศทางที่ดีและที่ไม่ดี การที่มนุษย์ได้ยึดติดกับวัตถุ ความมั่งมี การครอบครอง การตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างไม่มีขีดจำกัดเป็นที่ตั้ง ป็นเหตุให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์เองในระยะสั้นและระยะยาว ย่อมส่งผลถึงสังคมและสรรพสิ่งรอบตัวมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เราจะเห็นว่า วิกฤตปัญหานี้ประจักษ์ชัดทั่วมุมโลกในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ด้วยความวุ่นวายสับสน ท่ามกลางความวุ่นวายต่างๆ เหล่านี้ มนุษย์ไม่มีจุดหมายปลายทางของการดำเนินชีวิตที่แน่นอน ประสบความทุกข์ยากทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ประสบความขัดแย้งนานาประการ อาทิ ความขัดแย้งด้านชนชั้น ชาติพันธุ์ สีผิว เพศ ดินแดน ศาสนา การเมือง โดยเฉพาะการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์แขนงใหม่และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีด้านต่างๆ ที่สร้างผลกระทบให้แก่สังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างมากมายมหาศาล (ใจรัตน์ จตุรภัทรพร, 2541: 1)

ปัญหาเหล่านี้ ฌอง ฌาคส์ รุสโซ มีความคิดเห็นว่า โดยปกติแล้วมนุษย์เป็นคนดีโดยธรรมชาติหรือเป็นคนเถื่อนใจธรรม (Noble savage) เมื่ออยู่ในสภาวธรรมชาติ เป็น

สภาวะเดียวกับสัตว์อื่นๆ และเป็นสภาวะที่มนุษย์อยู่มาก่อนที่จะมีการสร้างอารยธรรมและสังคม แต่กลับถูกแปดเปื้อนโดยสังคม เขามองสังคมว่า เป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น เขาเชื่อว่าการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของการพึ่งพากันในสังคมเป็นสิ่งที่อันตรายต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ โดยการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์นั้น ไม่เป็นประโยชน์กับมนุษย์ เขาได้เสนอว่า พัฒนาการของความรู้ทำให้รัฐบาลมีอำนาจมากขึ้น แต่กลับทำลายเสรีภาพของปัจเจกชน กล่าว คือ พัฒนาการเชิงวัตถุทำลายโอกาสของความเป็นเพื่อนที่จริงใจต่อกัน โดยจะทำให้เกิดความอิจฉา ความกลัวและความระแวงสงสัยซึ่งกันและกันในกลุ่มเพื่อมนุษย์ด้วยกัน เมื่อมีความอิจฉา ความกลัวและความระแวงสงสัยซึ่งกันและกันก็เกิดปัญหาความไม่เสมอภาคทางสังคมของมนุษย์ อาทิ การแยกคนออกจากกัน การจำกัดสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกันมนุษย์นั้นมีความเสมอภาคและมีความสุข แต่เมื่อมีสังคมมนุษย์ก็เริ่มถือกรรมสิทธิ์ว่า อะไรเป็นของตน จึงเป็นบ่อเกิดแห่งความเห็นแก่ตัว

งานวิจัยชิ้นนี้ ต้องการศึกษาเรื่องมนุษย์ในทัศนะของรุสโซ เนื่องจากว่ารุสโซเป็นนักปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องสัญญาประชาคม อันจะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการต่อไป

วัตถุประสงค์

1.เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมนุษย์ในทัศนะทางปรัชญาตะวันตก

2.เพื่อศึกษาแนวคิดมนุษย์ในทัศนะของฌอง ฌาคส์ รุสโซ

3.เพื่อวิเคราะห์แนวคิดมนุษย์ตามทัศนะของฌอง ฌาคส์ รุสโซ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้เป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตามลำดับต่อไปนี้

เก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นงานของฌอง ฌาคส์ รุสโซทั้งหมด เช่น หนังสือ งานแปล บทความ และบทความวิชาการ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้เป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขอบเขตการวิจัยถึงความหมาย เป้าหมายและการปฏิบัติตนของมนุษย์ในทัศนะของฌอง ฌาคส์ รุสโซ โดยการค้นคว้าข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่

1.The social contract

2. The confession

3. Discourse on art and science

และผลงานของรุสโซ รวมทั้งเอกสาร หนังสือ งานวิชาการ ที่เกี่ยวข้องและนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วนำเสนอรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

แนวคิดเรื่องมนุษย์นั้นเป็นอีกระบบหนึ่งของวิชาปรัชญาที่กล่าวถึงความเป็นตัวตนของมนุษย์ มีความเชื่อในศักยภาพทางสติปัญญา เสรีภาพ ศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ซึ่งแนวคิดเรื่องมนุษย์นั้นได้ครอบคลุมเนื้อหาไปถึงสาขาต่างๆ เช่น อภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ในอดีตมีนักคิดที่สนใจศึกษาหาคำตอบโดยการตั้งคำถามเกี่ยวกับมนุษย์ว่า มนุษย์ คืออะไร มนุษย์ควรดำเนินชีวิตอย่างไร จุดหมายของมนุษย์คือ อะไร เพื่อแสวงหาคำตอบเหล่านี้ พวกเขาเหล่านั้นได้ศึกษาทดลอง สังเกต หาข้อสรุปและตั้งเป็นทฤษฎีเป็นของตนเอ ผลการศึกษาวิเคราะห์มีดังนี้ **1.**มนุษย์ในทัศนะทางปรัชญาตะวันตก พบว่าแนวคิดเรื่องมนุษย์ของปรัชญาตะวันตกนั้นมีความเห็นแตกต่างกันออกไปเป็นอย่างมาก เพื่อให้เข้าใจถึงแนวคิดเรื่องมนุษย์ของปรัชญาตะวันตกนั้น ผู้วิจัยต้องขอแบ่งออกเป็น 3 ยุค ซึ่งแต่ละยุคนั้นเขามองว่า มนุษย์นั้นเป็นอย่างไร ทั้ง 3 ยุคนี้ประกอบไปด้วย ยุคกรีก ยุคกลาง ยุคสมัยใหม่

ยุคกรีกนั้นนับว่าเป็นยุคแห่งการเริ่มวางรากฐานทางความคิดให้แก่ชาวตะวันตกและในยุคนี้ก็มีความเห็นที่แตกต่างกันอย่างมากเช่นกัน ดังนั้นเราจะต้องเป็นยุคให้ออกเป็น 3 ยุค เพื่อให้เห็นถึงลำดับเหตุการณ์ทางความคิดของชนชาติตะวันตกว่ามองมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร เริ่มที่ยุคกรีกเริ่มต้น ซึ่งยุคนี้ประกอบไปด้วยนักปรัชญาคำสำคัญอย่างธาเลส อริสติปปุส (Aristippus) เป็นนักปรัชญาชาวกรีกผู้เริ่มสอนเรื่องความสุข เขามองว่าความสุขคือ จุดหมายชีวิตของมนุษย์ ความสุขของมนุษย์นั้นเกิดจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้งห้าของร่างกาย คือ ตา หู จมูก ลิ้นและกาย (มาลี ศรีเพชรภูมิ, 2536: 63.) เอปีคคิวรัส (Apicurus) เป็นนักปรัญาในสำนักเอปิคคิวเรียน เขามีทัศนะเหมือนกับอริสติปปุสว่าจุดหมายชีวิตของมนุษย์คือ ความสุข เขาเห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความทุกข์ เพราะกลัวที่จะเกิดหรือเมื่อเกิดแล้วพวกเขาต้องการหลีกเลี่ยงความกลัวเหล่านั้นโดยการศึกษาหาความรู้ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เพื่อที่จะได้หลุดพ้นจากความกลัวโดยเขาเสนอวิธีการของเขา

ว่า มนุษย์ต้องมีชีวิตในการเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย คือ ไม่ต้องมีความทะเยอทะยานในความอยาก ในเรื่อง ยศ ลาภ เกียรติในทางสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้มนุษย์สูญเสียอิสระกลายมาเป็นทาส (มาลี ศรีเพชรภูมิ, 2536: 64-65) ปรัชญายุคเริ่มต้นเป็นปรัชญาที่ศึกษาในด้านสภาวะทางธรรมชาติของโลกและจักรวาลแล้วก็เป็นการสร้างระบบทางความคิดให้แก่มวลมนุษย์ให้คิดอย่างมีเหตุมีผล อย่างที่ธาเลสได้พยายามตั้งคำถามในประเด่นเรื่องโลกและท่านเองก็พยายามตอบด้วยความคิดตามเหตุผลของท่านโดยที่ไม่ได้อ้างถึงเทพเจ้าหรือเทพนิยาย ซึ่งท่านแสดงให้เห็นว่า ท่านกำลังเปิดโอกาสให้มนุษย์ทุกคนมีเสรีในการคิด (พระพรหมบัณฑิต, 2559: 40) ซึ่งปรัชญาในยุคนี้จะสนใจในทางอภิปรัชญากันเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อเราศึกษาดูถึงแม้ไม่ได้กล่าวเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องของมนุษย์ แต่เราพอจะเห็นว่า ในยุคนี้เป็นยุคแห่งการริบเริ่มของประวัติศาสตร์ทางความคิดของมนุษย์โดยให้มนุษย์เริ่มสงสัย เริ่มตั้งคำถามและให้มนุษย์ได้เรียนรู้ในการใช้สติปัญญาของตัวเองในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยตัวของมนุษย์เองโดยที่ไม่ต้องพึ่งพาเทพเจ้าหรือสิ่งที่มองไม่เห็น เมื่อมนุษย์รู้จักใช้สติปัญญาของตัวเอง

ยุคกรีกรุ่งเรืองนั้นมีนักปรัชญาสำคัญอยู่ 4 ท่าน คือ 1. โปรแทกกอรัส เป็นคนที่ดึงปรัชญาที่กำลังออกไปจากตัวมนุษย์ กล่าวคือ ปรัชญาช่วงแรกจะมีความสนใจศึกษาเรื่องสิ่งต่างๆ นอกตัวมนุษย์หรือที่เรารู้จักกันในนามวิชาอภิปรัชญา เขาเองที่เป็นคนดึงปรัชญากลับมาหาตัวมนุษย์ ดังที่เขากล่าวว่า“มนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่ง” มนุษย์ในที่นี้หมายถึงมนุษย์แต่ละบุคคล เป็นมาตรฐานของสิ่งที่เป็นจริงต่อเขาไม่มีความจริงอื่นใดนอกเหนือไปจากความรู้สึกและสิ่งประทับใจของแต่ละคน สิ่งที่ข้าพเจ้ารู้ว่า เป็นจริง ย่อมเป็นความจริงสำหรับข้าพเจ้า สิ่งที่ท่านรู้สึกว่า เป็นจริงย่อมเป็นจริงสำหรับท่าน (ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, 2559: 110.) 2. โสเครติส เขากล่าวว่า ความรู้ในเรื่องธรรมชาติก็ไม่มีผลต่อชีวิตของมนุษย์ สิ่งที่มนุษย์ควรศึกษาอย่างแท้จริงก็คือ เรื่องของมนุษย์เอง เช่น ควรจะรู้ว่าคนเราเกิดมาเพื่ออะไร เกิดมาแล้วอะไรเป็นจุดหมายของชีวิตและมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร อะไรเรียกว่าจุดหมายปลายทางของมนุษย์ อะไรที่เรียกว่า ความดีความชั่ว ความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์นั้นจะต้องมีความเป็นอยู่อย่างไรจึงจะทำความเป็นมนุษย์ให้มีคุณค่า(สิงห์ทน คำซาว, 2519: 5) เขาสอนเรื่องความแท้จริงมีสภาพเป็นจิตอมตะและการที่จะรู้จักจิตได้ก็โดยการขจัดกิเลสตัณหาภายในจิตคน เพื่อจะบรรลุถึงความจริงสูงสุด เขากล่าวว่า มนุษย์ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยคุณงามความดีและต้องเป็นผู้มีความรู้จริง (สถิต วงศ์สวรรค์, 2543: 44) 3. เพลโต เขาคิดว่า มนุษย์เรามีวิญญาณอมตะอยู่ ก่อนจะมาจุติมาเกิดเป็นคนอยู่ในโลก วิญญาณของคนทุก

คนสถิตอยู่ในโลกแห่งจิตหรือโลกแห่งมโนคติ ซึ่งเป็นโลกที่ว่างเปล่า ไม่มีสสาร ไม่มีวัตถุแห่งผัสสะ มีแต่มโนเท่านั้น(สถิต วงศ์สวรรค์, 2543: 50) เราจะเห็นว่า เพลโตได้อธิบายต้นกำเนิดของมนุษย์โดยที่ไม่ได้ยึดนิทานหรือเทพนิยายของชาวกรีกโบราณเลย โดยเขาได้ตั้งทฤษฎีตัวหนึ่งขึ้นมาเพื่ออธิบายเรื่องของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะเรื่องของมนุษย์ เขาได้แบ่งโลกออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. โลกแห่งเภทนาการหรือโลกที่ปรากฏแก่สายตาของเรา2. โลกแห่งแบบหรือโลกแห่งมโนคติ โลกแห่งเภทนาการหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สสาร เราเข้าใจด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้นและกาย ส่วนโลกแห่งแบบ เป็นโลกที่รวมคุณสมบัติต่างๆ เข้าใจได้ด้วยการใช้เหตุผลและสติปัญญา(ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, 118) 3. อริสโตเติลเขาได้แบ่งสิ่งต่างๆ ในโลกออกเป็น 2 อย่างคือ

1) อนินทรียสาร (Inorganic matter) คือ สิ่งไม่มีชีวิตทั้งหลาย เช่น อิฐ ดิน หิน ทราย เป็นต้น

2) อินทรียสาร (Organic matter) คือ สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย สิ่งที่พัฒนา สิ่งที่เจริญเติบโตได้ เป็นต้น ซึ่งอินทรียสารนั้นอริสโตเติลก็ยังแบ่งออกอีกเป็น 3 ระดับ

(1) ระดับต่ำที่สูง ได้แก่ พืช ต้นไม้ ซึ่งมีชีววิญญาณหรือกายวิญญาณ ที่มีพลัง ทางอาหาร เจริญเติบโตและขยายพันธุ์ ทำหน้าที่ควบคุมชีวิต

(2) ระดับกลาง ได้แก่ สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมีผัสสะวิญญาณหรือจิตวิญาณ มีพลังรู้ผ่านผัสสะและมีการทำงานภายในตัว

(3) ระดับสูง ได้แก่ มนุษย์ ซึ่งมนุษย์นั้นมีมนัสวิญญาณหรือพุทธิวิญญาณ มนุษย์นอกจากจะมีวิญญาณเหมือนพืชและสัตว์แล้วก็ยังมีปัญญาสามารถคิดหาเหตุผลได้ (สถิต วงศ์สวรรค์, 2543: 53, 54) ดังที่เขาได้กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์รู้คิด (Man is a thinking animal) หมายความว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งหนึ่งเช่นเดียวกับสัตว์โลกทั้งหลาย แต่มนุษย์มีความต่างจากสัตว์โลกเหล่านั้นอยู่ตรงที่มนุษย์รู้จักคิด (สุจิตรา (อ่อนค้อม) รณรื่น, 2540: 3) เหตุผลหรือปัญญาของมนุษย์นั้นอริสโตเติลได้แบ่งออกเป็น2 ระดับ คือ

1) เหตุผลหลับ (Passive reason) ได้แก่ ความสามารถแฝงของจิต คือ จิตที่มีอำนาจในการคิดก่อนที่จะคิดจริงๆ อุปมาเหมือนแผ่นขี้ผึ้งเรียบๆ ที่สามารถรับการเขียนได้ แต่ยังไม่ถูกเขียน

2) เหตุผลตื่น (Active reason) ได้แก่ กิจกรรมที่แท้จริงของความคิดหรือการลงมือคิดจริงๆ อุปมาเหมือนแผ่นขี้ผึ้งที่กำลังถูกเขียน (สุจิตรา (อ่อนค้อม)รณรื่น, 2540: 3) อริสโตเติลมองว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประกอบด้วยอินทรีย์สารในระดับที่ 3 หรือ

ระดับสูงที่สุดที่มีความเป็นพุทธิปัญญาหรือความรู้

ยุคปรัชญากรีกกำลังเสื่อมยุคนี้นักปรัญาที่สำคัญคือ เซโน (zeno) ท่านเซโนได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่กรุงเอเธนส์ โดยท่านได้ไปศึกษาอยู่ที่สำนักไซนิกและท่านมีความเชื่อมั่นอยู่มากในการควบคุมตัวเอง ซึ่งหลักการนี้ที่ทำให้กลายมาเป็นสโตอิก (จำนง ทองประเสริฐ, 2539: 321) พวกสโตอิกได้นำแนวความคิดของ เซโนมาใช้โดยเขามองว่ามนุษย์ดำรงอยู่ได้เพราะเหตุผลภายในจิตใจ อันเป็นการสะท้อนขึ้นของกฎของสากล ซึ่งทำให้มนุษย์ได้อิสระจากความกลัวและความกดดันของสิ่งภายนอก พวกสโตอิกเห็นว่า ความอิสระนั้นเป็นสิ่งที่สร้างความสุขให้กับมนุษย์และมนุษย์ทุกคนที่มีความอิสระ ย่อมอยู่ภายใต้เจตจำนงของตัวเองเท่านั้น ความสุขของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่ความพึ่งพอใจทางร่างกายแต่หากอยู่ที่ความรู้สึกในเรื่องของคุณธรรม (virtue) (สมัคร บุราวาศ, 2544: 157) พวกสโตอิกมีความคิดว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลและการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ก็เป็นผลของการที่ไม่ได้รับรู้การควบคุม(จำนง ทองประเสริฐ, 2539: 325)

ปรัชญายุคกลาง (Medieval Philosophy) เป็นยุคแห่งวัฒนธรรมศาสนา ปรัชญาเป็นเพียงตัวช่วย ให้วัฒนธรรมศาสนาบรรลุเป้าหมาย (จารุณี วงค์ละคร, 2548: 49) ยุคนี้มองว่า มนุษย์ หมายถึง จิตวิญญาณ กล่าวคือ มนุษย์ไม่มีแต่เพียงร่างกายที่เป็นสสาร ที่จับต้องได้เท่านั้น แต่มนุษย์ยังมีสิ่งที่เป็นความคิด ความรู้สึก ความอยาก เป็นสิ่งที่ทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวได้ตามความต้องการของเรา สิ่งนี้เรียกว่า จิต จิตเป็นสิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวมันเอง ไม่ถูกเปลี่ยนแปลงไม่ถูกจำกัดด้วย กาละ (Time) และเทศะ (Space) จิตมีความเป็นอยู่นิรันดร์และเป็นต้นตอนของสิ่งทั้งปวง ซึ่งนักปรัชญาคริสต์เรียกว่า พระเจ้า (God) สิ่งเหล่านี้เป็นหลักการสำคัญที่ทำให้ โลก มนุษย์ มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ มนุษย์เป็นผลผลิตจากพระเจ้าหรือเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น เพราะพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสิ่งมีชีวิตทุกอย่างบนโลก จิตหรือวิญญาณ เป็น อสสาร เป็นความจริงอันหนึ่งของมนุษย์นอกเหนือไปจากร่างกาย เป็นตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์ ร่างกายของมนุษย์เป็นที่อยู่อาศัยของจิต ซึ่งเซนต์ ออกัสติส ได้พยายามประสานแนวความคิดของเพลโต้ให้เข้ากับแนวความคิดทางคริสต์ศาสนา โดยเชื่อว่า จิตบริสุทธิ์ (Pure Spirit)ของมนุษย์นี้ พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นและประทานให้แก่มนุษย์ (สุพัตรา คำแก้ว, 2554: 27)

ปรัชญาตะวันตกยุคใหม่ เริ่มต้นด้วยการปฏิวัติแนวคิดทางปรัชญาให้หันเหไปจากแนวคิดของปรัชญาในยุคกลางที่มุ่งไปในทางศาสนากลับมาสู่แนวคิดอย่างอิสระด้วยสติปัญญาอย่างแท้จริง(ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 78) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ยุคแห่งแสงสว่าง

ทางปัญญา (Enlightenment Age) ในยุคนี้ มนุษย์เริ่มสนใจในเรื่องเหตุผลและธรรมชาติมากขึ้น โดยถือว่า การใช้เหตุผลของมนุษย์สามารถสร้างธรรมชาติของมนุษย์ได้ (พระมหาอำนาจ พลปณฺโญ, 2537: 99) มนุษย์สามารถใช้สติปัญญาของตัวเองสร้างสังคม สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาเอง โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติ เพราะสิ่งเหล่านั้นคือ เป็นกระบวนการทำลายศักยภาพของมนุษย์ ทำให้มนุษย์กลายมาเป็นมนุษย์ที่พิการ และเราจะเห็นว่าในยุคนี้มีนักปรัชญาเกิดขึ้นมากมายนักปรัชญาที่มีความสำคัญๆ ในสมัยใหม่ที่เด่นๆมากล่าว เพื่อให้เห็นภาพของแนวคิดเรื่องมนุษย์ในทัศนะของท่านเหล่านั้น คือ

1. เดสคาร์ตนั้นเป็นปรัชญาเหตุผลนิยมที่ยึดตัวมนุษย์มากกว่าสิ่งอื่นใดโดยการคิดตามเหตุผล เพื่อให้ได้มาเพื่อความแท้จริง ความแท้จริงนั้นเขาถือว่าต้องมาจากการคิดหาเหตุของมนุษย์หรือตัวเราเอง ดังที่เขากล่าวว่า “ฉันคิดฉันจึงมี (I think therefore I am)” (ชเอิญศรี อิศรากูร ณ อยุธยา, 2539: 30) เขาได้ถือว่า ในตัวมนุษย์นั้นต้องมีองค์ประกอบที่เป็นสารอยู่ 2 ลักษณะ คือ จิตและร่างกาย จิตคือ สิ่งที่คิดได้และไม่กินที่ ส่วนร่างกายคือ สิ่งที่คิดไม่ได้และกินที่จิตหรือความคิดนั้นเดการ์ตแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) ความคิดที่ได้จากประสบการณ์หรือประสาทสัมผัส (Adventitious idea) เป็นความคิดที่ไม่ชัดเจน อยู่ในระดับที่ต้องสงสัย

2) ความคิดที่เกิดจากการจิตนาการ (Factitious idea) ก็ยังไม่ชัดเจนและเป็นสิ่งที่น่าสงสัยเช่นกัน

3) ความคิดที่แฝงอยู่ใต้จิตตั้งแต่เกิด (Innate idea) เป็นสิ่งที่จิตรู้ได้เอง มีความชัดเจนในตัวเอง เป็นความคิดที่เห็นแจ้งแน่นอนที่สุด (clear and distinct idea) (ชเอิญศรี อิศรากูร ณ อยุธยา, 2539: 30) หมายความว่า ในตัวมนุษย์ประกอบไปด้วยจิตกับร่างกาย ซึ่งจิตนั้นทำหน้าที่คิดและรับรู้สิ่งต่างๆ จิตหรือความคิดทั้ง 3 นี้เป็นการรับรู้ของมนุษย์ 2 ข้อแรกเดการ์ตเห็นว่า การรับสิ่งต่างๆ แบบต่ำสุด เพราะมันยังไม่มีความชันเจนแน่นอนที่จะให้มนุษย์เข้าถึงความจริงอันสูงสุดได้ สิ่งที่เขาเห็นว่า ความคิดที่จะพามนุษย์เข้าถึงความจริงได้คือความคิดข้อที่ 3 ที่ให้มนุษย์เชื่อในความรู้ที่ติดตัวมาแต่เกิด

2. โทมัสฮ๊อบส์ (Thomas Hobbes) เขามองว่า มนุษย์เราวิวัฒนาการมาจากสัตว์ จึงน่าจะได้รับสัญชาตญาณที่จะรักษาตนนี้ไว้ เพราะมนุษย์ไม่มีสัญชาตญาณนี้แล้วไหนเลยจะสืบพันธุ์และอยู่รอดจนวิวัฒนาการกลายมาเป็นมนุษย์มาได้ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งมีชีวิตและสิ่งมีชีวิตนั้นมีลักษณะด้วยกันอันหนึ่งคือ ความพยายามที่จะรักษาตัวเอง(ประภาศรี ยะสง่า, 2554: 28) มนุษย์แสวงหาอำนาจอยู่ตลอดเวลา เพราะอำนาจคือสิ่ง

ที่จะทำให้มนุษย์ได้มาในสิ่งที่ตัวเองชอบ อำนาจเป็นเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์บรรลุถึงสิ่งที่เขาปรารถนาและคุ้มกันสิ่งที่เขามีอยู่ไม่ให้คนอื่นแย่งไป สภาวะธรรมชาติของมนุษย์จึงเป็นสภาวะสงคราม มีการแย่งชิงกันตลอดเวลาและไม่มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ปัจเจกบุคคลถูกผลักดันให้แก่งแย่งช่วงชิง ด้วยสภาวะทางจิต 3 ประการ คือ 1) แข่งขัน 2) หวาดระแวงกัน 3) การแสวงหาชื่อเสียงเกียรติยศ(ประภาศรี ยะสง่า, 2554: 28) ดังนั้นในสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์ต้องดิ้นรนเพื่อการเอาตัวรอด เพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ สภาวะที่ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนมีอยู่ 2 อย่างคือ สภาวะทางธรรมชาติกับสภาวะความขัดแย้งของมนุษย์สภาวะทางธรรมชาติ หมายถึง ภัยพิบัติทางธรรมชาติต่างๆ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ไฟไหม้ น้ำท่วม เป็นต้น เป็นสาเหตุที่ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนเพื่อความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนสภาวะความขัดแย้งของมนุษย์ หมายถึง สิ่งที่คนสองคนมีความเห็นไม่ตรงกัน สงครามภัยอันตราย เช่น ความไม่เพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิ เกียรติยศ เป็นต้น เพราะความต้องการของมนุษย์มีมากกว่าทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติและนี่คือสาเหตุที่ทำให้มนุษย์มีความขัดแย้งกัน เมื่อมีความขัดแย้งกันมนุษย์ก็เกิดการต้องสู้กัน ซึ่งการต้องสู้นี้ส่งผลให้เกิดการสูญเสีย มนุษย์เลยต้องหาวิธีเพื่อความอยู่รอดด้วยการทำสัญญาประชาคม เพื่อรักษาสิทธิ ชีวิต ข้าวของ เกียรติยศ เป็นต้น

3. ศึกษาแนวคิดมนุษย์ในทัศนะของฌอง ฌาคส์ รุสโซ รุสโซเองเห็นว่าเรื่องเสรีภาพนี้เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นของมนุษย์ทุกคน เพราะเสรีภาพคือเป้าหมายของความเป็นมนุษย์ ดังที่เขากล่าวว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมามีอิสระและไม่มีใครมีสิทธิหรืออำนาจเหนือคนอื่น(Jean Jacques Rousseau, 1998: 9)

โดยเขากล่าวว่า เสรีภาพที่มีร่วมกันนี้เป็นผลของธรรมชาติมนุษย์ กฎข้อแรกของมนุษย์คือการดำรงอยู่ของตน การดูแลประการแรกของเขาคือดูแลตัวเองและทันทีที่เขาเจริญเติบโตถึงวัยที่รู้เหตุผล ตัวเขาเองเท่านั้นที่จะรู้ว่าจะดูและตัวเองอย่างไรให้ดีที่สุด(Jean Jacques Rousseau, 1998: 6) เมื่อเขาเห็นถึงความอยุติธรรมในสังคมมนุษย์โดยผ่านชีวิตจริงของเขานั้น เขาเริ่มอธิบายแนวคิดเรื่องมนุษย์ของเขาในงานที่มีชื่อว่า ความเรียงว่าด้วยต้นกำเนิดและรากฐานแห่งความไม่เท่าเทียมกันของมวลมนุษย์ชาติ ซึ่งเป็นงานที่ได้รับชัยชนะในการเรียนความในครั้งนั้นด้วย เขาเป็นคนแรกที่เริ่มใช้คำว่า The noble savage หรือ คนเถื่อนใจธรรม รุสโซมีทัศนะเกี่ยวกับมนุษย์อยู่ 2 แบบ คือ แบบสภาวะทางธรรมชาติกับสภาวะทางสังคม

1. แบบสภาวะทางธรรมชาติ รุสโซได้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับต้นกำเนิดของมนุษย์เพื่อจะอธิบายถึงแนวความคิดของเขาเกี่ยวกับมนุษย์ โดยเขากล่าวว่า“มนุษย์อุบัติขึ้นมาจากน้ำมือของธรรมชาติ”(Jean Jacques Rousseau, 2555: 27) หมายความว่า มนุษย์นั้นได้กำเนิดเกิดขึ้นมาจากธรรมชาติเป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่ามนุษย์เป็นผลผลิตทางธรรมชาตินั่นเอง เรื่องกระบวนการกำเนิดของมนุษย์นั้นรุสโซไม่ได้อธิบายไว้อย่างละเอียด โดยเขาให้เหตุผลว่า การพิจารณาจากต้นกำเนิดของมนุษย์นั้น ถ้าเริ่มพิจารณาตั้งแต่เผ่าพันธุ์ของพวกเขายังเป็นตัวอ่อนอยู่ อย่างไรก็ดีข้าพเจ้าจะไม่ใช้วิธีการศึกษาแบบนั้นและเขายังกล่าวอีกว่า ข้าพเจ้าจะไม่เชื่ออย่างอริสโตเติลที่คิดว่า มนุษย์ในตอนแรกนั้นมีกรงเล็บแบบตะขอก่อนที่จะมีเล็บยาวเรียว หรือมีขนยาวปรกคลุมตัวเหมือนหมี สำหรับเขาแล้วเขาบอกว่า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะสร้างสิ่งใดที่ชัดเจนขึ้นมาได้นอกจากความคลุมเครือและสิ่งที่ได้มาส่วนใหญ่นั้นก็มาจากการคาดคะเนตามจิตนาการของข้าพเจ้าเองแทบทั้งสิ้น(Jean Jacques Rousseau, 2555: 26) รุสโซตั้งสมมุติฐานว่า มนุษย์ยุคแรกมีตัวตั้งตรงเดินสองขา สามารถใช้มืออย่างที่เราใช้ สามารถมองดูสิ่งต่างๆ รอบตัวของเขาอย่างที่เรามองและด้วยตาทั้งสองของเขานั่นเองที่สามารถใช้มันสำรวจสิ่งต่างๆ อันกว้างใหญ่ไพศาลและมนุษย์มีพรสวรรค์อันพิเศษเหนือธรรมชาติที่สามารถพัฒนาได้ เมื่อโลกถูกปล่อยทิ้งตามธรรมชาติให้มีลักษณะอันอุดมสมบูรณ์และถูกปกคลุมด้วยป่าหนาทึบซึ่งมันไม่เคยแม้จะถูกสัมผัสด้วยคมขวานใดๆ มากไปกว่านั้น มันเองก็ยังได้หยิบยื่นอาหารและที่พักพิงให้แก่มวลสัตว์ทุกเผ่าพันธุ์ อันหนึ่งมนุษย์ได้กระจัดกระจ่ายอยู่ท่ามกลางมวลสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ซึ่งสิ่งที่มนุษย์อยู่ท่ามกลางสัตว์ป่า มันก็ได้ทำให้มนุษย์เริ่มฝึกเลียนแบบพฤติกรรมของพวกสัตว์ต่างๆ เหล่านั้นและด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้มนุษย์มีสัญชาติญาณเหมือนสัตว์ทั่วไป (Jean Jacques Rousseau, 2555: 27) จากสมมุติฐานในแบบของรุสโซนั้นคือการจิตนาการ โดยการจิตนาการให้มนุษย์ยุคแรกอาศัยอยู่ในป่ามีนิสัยที่ขี้อายและมีความชอบอิสรเสรีในการดำเนินชีวิตในท่ามกลางสรรพชีวิตและมนุษย์นั้นเคยชินอยู่กับการปรับตัวต่อสภาพอากาศอันรุนแรงและไม่อำนวยต่อการมีชีวิตตั้งแต่วัยเด็ก พวกเขาเหล่านั้นต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากนานาประการ มนุษย์จำเป็นต้องปกป้องชีวิตจากสัตว์ร้ายต่างๆ ด้วยร่างกายที่เปล่าเปลือยอันปราศจากเขี้ยวเล็บหรืออาวุธใดๆ ตลอดจนต้องวิ่งหนีไปเมื่อถึงคราวจำเป็น สิ่งเหล่านี้มันสามารถทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาจิตใจที่เข้มแข็งและหนักแน่ขึ้นมาได้ สำหรับพวกเด็กๆ เมื่อเกิดมาพร้อมกับร่างกายที่ประเสริฐตามแบบบิดามาดารของพวกเขา และเด็กๆ ก็จะค่อยๆ ทวีความแข็งแกร่งมากขึ้นเหมือนแบบเดี่ยวกันที่

สร้างคนอื่นๆ ขึ้นมา ด้วยเหตุนี้มันจึงทำให้พวกเขามีพลังอำนาจเท่าที่เผ่าพันธุ์อื่น มนุษย์จะพึงมีได้ เมื่อเราเห็นแนวความคิดเรื่องวิวัฒนามนุษย์ของรุสโซแล้ว เราพอจะเห็นถึงแนวคิดเรื่องมนุษย์ในสภาวะทางธรรมชาติของเขาโดยเขาเริ่มอธิบายมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติของเขาว่า เมื่อโลกทั้งโลกถูกปล่อยทิ้งตามธรรมชาติให้มีลักษณะอันอุดมสมบูรณ์และถูกปกคลุมด้วยป่าหนาทึบ มนุษย์ก็ได้กระจัดกระจายอยู่ท่ามกลางมวลสัตว์ทั้งหลายซึ่งการที่มนุษย์อยู่ท่ามกลางเหล่าสัตว์นั้น มนุษย์ก็เกิดการเรียนรู้ในการลอกเลียนแบบกิจกรรมต่างๆ ของสัตว์เหล่านั้น ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้มนุษย์มีสัญชาติญาณเหมือนแบบพวกสัตว์ เมื่อเทียบกับสัตว์แล้วพวกมันมีเพียงแค่สัญชาติญาณเท่านั้น นับว่าเป็นข้อได้เปรียบสำหรับมนุษย์ในการปรับตัวเองให้เข้ากับสภาวะธรรมชาติได้และทำให้มนุษย์สามารถใช้ชีวิตในการอยู่ในสภาวะทางธรรมชาตินั้นได้ง่ายกว่าสัตว์อื่นๆ (Jean Jacques Rousseau, 2555: 27)

2. แบบสภาวะทางสังคม รุสโซเริ่มอธิบายมนุษย์ในสภาวะทางสังคมของเขาโดยเชื่อโยมความสัมพันระหว่ามนุษย์ในสภาวะทางธรรมชาติ ด้วยเหตุผลคือ เราสามารถเห็นถึงการวิวัฒนการของเหล่ามนุษย์ขึ้น ตลอดจนเห็นถึงสาเหตุที่ทำให้มนุษย์ออกจากธรรมชาติ สิ่งที่ทำให้มนุษย์ออกจากธรรมชาติ คือมีการขยายตัวของมนุษย์หรือการเพิ่มจำนวนของประชากรมนุษย์เลยทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการหากินมีมนุษย์คนแรกที่เริ่มต้นล้อมผืนดินแห่งหนึ่งพร้อมๆ กับบอกตนเองว่านี้เป็นของๆ ข้า และก็มีคนอื่นเชื่อคำกล่าวอ้างของมนายค์คนนั้น คนที่กั้นรั้วนี่แหละเป็นผู้ก่อตั้งสังคมเป็นคนแรก(Jean Jacques Rousseau, 2555: 69) การที่ประชากรของมนุษย์เพิ่มขึ้นนั้นก็ได้สร้างปัญหาต่างๆ ตามมาให้มนุษย์ เช่น ทรัพยกรเริ่มถูกจำกัด ความอิสระเริ่มถูกจำกัด สูญเสียสัญชาตญาณ เมื่อสิ่งต่างเริ่มถูกจำกัดพวกเขาต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างนั้น เพื่อให้ตัวเองหรือเผ่าพันธุ์ของตัวเองดำรงอยู่ได้ ซึ่งการปรับตัวเองนี้เองที่เป็นสิ่งแรงดึงดูดมนุษย์ให้มารวมตัวกันเพื่อสร้างสังคมของตัวเอง การเข้ามาอยู่ในสังคมนั้นก็ได้ทำลายสัญชาตญาณความเป็นมนุษย์คนป่าหรือสภาวะธรรมชาติไป แต่สิ่งที่มาที่สัญชาตญาณนั้นคือความยติธรรมหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ มนุษย์ในสภาวะทางสังคมนั้นแทนที่จะมีสัญชาตญาณเรื่องความเห็นอกเห็นใจกันที่ธรรมชาติได้วางไว้ เพื่อเป็นกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ในการควบคุมมนุษย์ในดำรงชีวิตอย่างสงบสุขนั้นได้ถูกทำลายลงได้ด้วยน้ำมือมนุษย์เองและพวกเขาก็สร้างเงื่อนไขแทนที่เงื่อนไขของธรรมชาติขึ้นมา ที่เรียกว่าศีลธรรม คุณธรรม ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้ได้เข้ามาควบคุมมนุษย์ในการประพฤติต่างๆ

สภาวะสังคมนี้เองที่ทำให้มนุษย์เริ่มรู้จักคำว่า ความดี ความชั่ว เพราะพวกเขาได้เอาเงื่อนไขที่พวกเขาสร้างขึ้นแทนที่เงื่อนไขของธรรมชาตินั้นมาเป็นตัววัดพฤติกรรมหรือการกระทำของเหล่ามนุษย์ขึ้นมา

3. วิเคราะห์แนวคิดมนุษย์ตามทัศนะของฌอง ฌาคส์ รุสโซ จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ศึกษามานั้นเราจะเห็นว่ารุสโซนั้นได้รับอิทธิพลทางความคิดจากยุคปรัชญาต่างๆเริ่มตั้งแต่ปรัชญากรีกรุ่งเรืองและยุคกลาง ซึ่งปรัชญาทั้งสองยุคนี้ได้ทรงมีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องมนุษย์ของรุสโซอยู่บ้างในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น รุสโซเห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในหมู่ของมนุษย์ เขาเลยต้องกลับไปศึกษาเรื่องประวัตศาสตร์ทางความคิดของมนุษย์ เพื่อได้รู้ถึงต้นตอนของสาเหตุของความไม่เท่าเทียมกันของมวลมนุษยชาติ จากการศึกษาเขาก็ได้พบว่า เขาต้องย้อนกลับไปที่จุดเริ่มต้นของมนุษย์ ซึ่งจุดเริ่มต้นของมนุษย์นั้นก็มีนักปรัชญาต่างแสดงความเห็นกันออกไป รุสโซเองเห็นว่า ความคิดแบบนักปรัชญารุ่งก่อนๆ นั้นยังมีข้อผิดพลาดอยู่ในเรื่องจุดเริ่มต้นของมนุษย์ ดังนั้นเขาเลยเห็นว่า ก่อนที่ความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้นกับมนุษย์นั้นสาเหตุมาจากเรื่องของกรรมสิทธิ์ ทรัพย์สิน โดยเขาอธิบายไว้เป็นลำดับ เพื่อให้เราเห็นถึงปัญหาต่างๆ เหล่านั้นด้วยการแบ่งมนุษย์ออกเป็น 2 สภาวะ กล่าวคือ สภาวธรรมชาติกับสภาวะสังคม 1) มนุษย์ในสภาวะธรรมชาตินั้นมีความสมบูรณ์แบบอยู่ภายในตัวเองอยู่แล้ว เพราะพวกเขาไม่รู้จัดคำว่า ความดี ความชั่วหรือหลักเหตุผลทางศีลธรรมแต่ประการใดๆ เลย สิ่งเดียวที่พวกเขารู้นั้นคือ การปฏิบัติตามเสรีภาพแห่งสัญชาติญาณที่ตนได้มาจากธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องการเห็นอกเห็นใจกันนี้เองที่บ่งบอกว่ามนุษย์มีความแตกต่างจากเหล่าสัตว์อื่นๆ 2) มนุษย์ในสภาวะสังคมรุสโซมองว่าเมื่อมนุษย์ได้ก้าวมาถึงจุดที่อุปสรรคซึ่งขัดขวางการดำรงอยู่ของตนในสภาพธรรมชาติอันใหญ่หลวงเกินกว่าที่จะสามารถเอาชนะได้โดยลำพังหากเขาอยู่ในสภาพเดิม ภาวะการณ์ดำรงอยู่แบบดั้งเดิมไม่อาจคงอยู่ต่อไปได้ พวกเขาเลยต้องพึ่งพากัน การมาอยู่รวมกันของมนุษย์นั้น โดยมีเงื่อนไขหรือข้อตกลงกัน เพราะมนุษย์สังคมนั้นได้สูญเสียซึ่งอิสระภาพในแบบธรรมชาติไป พวกเขาเลยต้องการสร้างตัวตนหรือการสร้างคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในแบบสังคม โดยพวกเขาจำเป็นจะต้องเป็นคนทีมีคุณธรรม เมื่อมนุษย์สร้างคุณค่าของตัวเองแล้วและเป้าหมายของมนุษย์คืออะไร รุสโซมองว่า เป้าหมายของมนุษย์คือ ต้องมาอยู่รวมกันเป็นสังคมเพื่อที่จะได้บรรลุตามเสรีภาพที่วางไว้ในทางสังคม การเมือง มนุษย์จากบรรลุในเรื่องเสรีภาพได้นั้นพวกเขาต้องเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการออกกฎหมาย

อภิปรายผล

จากการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องมนุษย์นั้น เป็นอีกสาขาหนึ่งหนึ่งของวิชาปรัชญาที่เรียกกันว่า มนุษยนิยม ซึ่งสาขาวิชานี้จะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของมนุษย์ โดยการศึกษาที่เรื่องต้นด้วยคำถามว่า มนุษย์คือ อะไร มนุษย์ควรดำเนินไปอย่างไร จุดหมายของมนุษย์คือ อะไร ซึ่งคำถามเหล่านี้เป็นคำถามทางปรัชญาที่เริ่มใช้โดยบิดาทางปรัชญาที่มีนามว่า ธาเลส ที่เริ่มตั้งปัญหาเกี่ยวกับเรื่องของโลกและจักรวาล ว่า อะไรคือ ธาตุแท้ของโลกและจักรวาล ในยุคปรัชญาเริ่มต้นนั้นถึงแม้จากไม่ได้สนใจเรื่องของมนุษย์อย่างจริงๆ จังๆ แต่เมื่อเราพิจารณาอย่างลึกๆ เราจะเห็นว่า คำว่า ธาตุ ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ลม ไฟ อะตอม เหล่านี้มันก็อยู่ในร่างกายของมนุษย์และวิธีการเริ่มต้นคำถามที่ว่า (What, why, how) อะไร ทำไม อย่างไร คำเหล่านี้ได้เป็นรูปแบบในการตั้งสมมติฐานทางปรัชญาหรือแม้แต่การทำงานวิจัยต่างๆ การที่นักปรัชญากรีกโบราณได้วางรากฐานไว้เป็นอย่างดีในการศึกษาในเรื่องของโลกและจักรวาลหรือที่วงการปรัชญาเข้าใจกันว่าปรัชญากรีกโบราณสนใจศึกษาในเรื่องของอภิปรัชญา แต่ต่อมาวิชาปรัชญาเริ่มเป็นที่สนใจของเหล่าชาวกรีกมีการตั้งสำนักเรียนกันตามเมืองต่างๆ ของอาณาจักรกรีก โดยเฉพาะ กรุงเอนเธนส์ ซึ่งเป็นที่ดึงดูดของเหล่าผู้แสวงหาความรู้ สำนักสำคัญที่มีชื่อเสียงมีอยู่สองสำนักคือ สำนักโซฟิสต์กับโสเครติส ซึ่งทั้งสองสำนักนี้ได้พยายามดึงปรัชญากลับเข้ามาสู่มนุษย์มนุย์ โดยสำนักโซฟิสต์กล่าวว่ามนุษย์คือ เครื่องวัดของสรรพสิ่ง มนุษย์ควรมีศักดิ์ศรี เสรีภาพเป็นของตัวเอง และเป้าหมายของมนุษย์คือ การกลับมาหาตัวเราเอง ส่วนสำนักโสเครติสกล่าวว่า มนุษย์คือ คนที่มีความรู้ มีคุณธรรมและมนุษย์ควรฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เกิดความรู้ เพราะความรู้นี้เองที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่นๆ ดังนั้นเป้าหมายของมนุษย์อยู่ที่การศึกษา พัฒนาสติปัญญาของมนุษย์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการทำลายความโง่ของเราเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้หรือคุณธรรม ความรู้หรือคุณธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคน

เมื่อยุคกรีกผ่านไปความเสื่อมเริ่มต้นขึ้นมาซึ่งเป็นปกติของรบบธรรมชาติที่สร้างให้เกิดความสมดุลกันในระบบจักรวาล ยุกเสื่อมมีสำนักทางปรัชญาสำคัญอยู่หนึ่งแห่งคือ สโตอิก โดยสโตอิกมองว่ามนุษย์ดำรงอยู่ได้ เพราะเหตุผลภายในจิตใจ อันเป็นการสะท้อนขึ้นของกฎของสากล ซึ่งทำให้มนุษย์ได้อิสระจากความกลัวและความกดดันของสิ่งภายนอก พวกสโตอิกเห็นว่า ความอิสระนั้นเป็นสิ่งที่สร้างความสุขให้กับมนุษย์และมนุษย์ทุกคนที่มีความอิสระ ย่อมอยู่ภายใต้เจตจำนงของตัวเองเท่านั้นและเป้าหมายของมนุษย์

ของสำนักสโตอิกคือ การทำให้มนุษย์มีการพัฒนาตนเองในด้านสติปัญญาโดยอาศัยวิชาตรรตศาสตร์และฟิสิกส์ วิชาปรัชญาเดินทางมาถึงจุดๆ หนึ่งดูเหมือนจะตายลงด้วยน้ำมือของศาสนา ซึ่งยุคนี้วงการปรัชญาเรียกว่ายุคมืดทางปัญญา เพราะศาสนาเข้ามามีบทบาทและทรงอิทธิพลเป็นอย่างมากในยุคนั้น ใครมีความคิดที่แตกต่างออกไปจากหลักศาสนาก็จะถูกเผาทั้งเป็น แต่อย่างไรก็ตามปรัชญาก็ก็ไม่ได้ตายลงไปอีกทั้งปรัชญากลายมาเป็นเครื่องมือในการอธิบายหลักคำสอนของศาสนา โดยยุคนี้มองว่ามนุษย์เป็น ผลผลิตของพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์ควรปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนของศาสนาและจุดหมายปลายทางคือ เมื่อสิ้นลมหายใจแล้วจะได้ไปอยู่ในดินแดนของพระเจ้า หลังจากยุคแห่งความมืดบอดเริ่มมีแสงสว่างค่อยออกมาทีละนิดๆ จงกลายมาเป็นแสงสว่างอันรุ่งเรืองอีกครั้ง ครั้งที่ผู้ที่นาปรัชญาออกจากความมืดคือ เดสคาร์ เขาได้ถือว่า ในตัวมนุษย์นั้นต้องมีองค์ประกอบที่เป็นสารอยู่ 2 ลักษณะ คือ จิตและร่างกาย จิตคือ สิ่งที่คิดได้และไม่กินที่ ส่วนร่างกายคือ สิ่งที่คิดไม่ได้และกินที่จิตหรือความคิดนั้นเดการ์ตแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ความคิดที่ได้จากประสบการณ์หรือประสาทสัมผัส (Adventitious idea) เป็นความคิดที่ไม่ชัดเจนอยู่ในระดับที่ต้องสงสัย 2) ความคิดที่เกิดจากการจิตนาการ (Factitious idea) ก็ยังไม่ชัดเจนและเป็นสิ่งที่น่าสงสัยเช่นกัน 3) ความคิดที่แฝงอยู่ใต้จิตตั้งแต่เกิด (Innate idea) เป็นสิ่งที่จิตรู้ได้เอง มีความชัดเจนในตัวเอง เป็นความคิดที่เห็นแจ้งแน่นอนที่สุด (clear and distinct idea) และเป้าหมายของมนุษย์ในทัศนะของเดการ์ต คือ การแสวงหาความจริงความแน่นอนในธรรมชาติ ซึ่งยุคแห่งแสงสว่างทางปัญญานั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ายุคสมัยใหม่ ยุคนี้มองว่า มนุษย์มีเหตุผลในการสร้างตัวตน อิสรภาพ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ส่วนรุสโซเองมองว่า มนุษย์คือ ผลผลิตของธรรมชาติ เขาควรปฏิบัติตามกฎเกฑณ์ของธรรมชาติ เป้าหมายของมนุษย์คือ การอยู่รวมกันอย่างมีสิทธิเท่าเทียมกันในสังคมมนุษย์ ไม่มีการเอารับเอาเปรียบกันและทุกคนต้องมีบทบาทในการออกกฎเกฑณ์

องค์ความรู้จากงานวิจัย

มนุษย์ในทัศนะของรุสโซนั้น คือ มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ เพื่อปรับตัวกับสภาวะแวดล้อมได้เป็นอย่างดีและมนุษย์มีเจตจำนงเสรีในการดำเนินชีวิตภายใต้กฎหมายที่พวกเขาเป็นผู้กำหนดขึ้นสาระสำคัญของมนุษย์ในทัศนะของรุสโซนั้น มีอยู่ 2 สภาวะ (1) สภาวะทางธรรมชาติ (2) สภาวะทางสังคม รุสโซเองไม่ได้ต้องการให้มนุษย์กลับไปสู่สภาวะทางธรรมชาติ เพราะว่า เมื่อมนุษย์ออกจากสภาวะธรรมชาติแล้วนั้น พวก

เขาก็ได้สูญเสียอิสระภาพในแบบธรรมชาติออกไป พวกเขาเลยต้องสร้างกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมขึ้นมาทดแทนกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่คอยควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ เพื่อให้พวกเขาดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีเสรีภาพและเท่าเทียมกันในแบบสังคมเมือง

สรุป

การศึกษาเรื่องมนุษย์ของฌอง ฌาสค์ รุสโซนั้นเราจะเห็นถึงลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ของโลกตะวันตกไม่ว่าจะเป็นเรื่องแนวคิด สังคม การศึกษา สงคราม เป็นต้น อย่างที่รุสโซเองเห็นถึงความไม่ยุติธรรมในหมู่มนุษย์ด้วยกัน เขาเลยตั้งคำถามว่า อะไรคือ สาเหตุแห่งความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์และเขาก็ได้ย้อนกลับไปศึกษาเรื่องประวัติศาตร์ทางความคิดของมนุษย์ว่า มันเกิดอะไรขึ้น อย่างไร โดยเขาสมมติว่าเมื่อธรรมชาติสร้าง สรรพสิ่งขึ้นมา ธรรมชาติเองก็ต้องสร้างกฎเกฑณ์หรือเงื่อนไขเช่นกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลกันในระบบของธรรมชาติ รุสโซมองว่าโดยภาวะธรรมชาติของมนุษย์นั้น ชอบความสันโดษ มีความอิสระ มนุษย์ในสภาะนี้ไม่มีความต้องการอะไรมาก ความต้องการของพวกเขามีเพียงแค่สองสามอย่างเอง คือ เรื่องอาหาร เพศ การได้พักผ่อนและเห็นว่ามนุษย์ในธรรมชาตินี้เป็นคนดี ไม่มีการเอารับเอาเปรียบกัน ไม่มีความขัดแย้ซึ่งกันและกัน เพราะมนุษย์ในสภาวะทางธรรมชาตินั้น ไม่รู้จัดคำว่าความดีความชั่ว ไม่มีการครอบครองสิ่งของ พวกเขาอยู่ภายใต้กฎเกฑณ์ของธรรมชาติ เคารพต่อกฎเกฑณ์หรือเงื่อนไขที่ธรรมชาติได้วางไว้ ซึ่งรุสโซเองก็ไม่ได้เห็นปัญหาอะไร เขาลองพิจารณาต่อไปอีก คือมีการเพิ่มขึ้นของประชากรมนุษย์ เมื่อการเพิ่มขึ้นสิ่งที่ตามมาก็คือ ปัญหา ตรงนี้เองที่รุสโซเริ่มเห็นถึงความไม่เท่าเทียนการ มนุษย์มีการครอบครองผืนดิน เริ่มมีการแบ่งแยกชนชั้นขึ้นมา มีเจ้า มีผู้นาย มีทาส เกิดขึ้น เขาเห็นว่าสังคมนี้เองที่เป็นตัวทำร้ายมนุษย์และพามนุษย์ออกจากธรรมชาติ อีกทั้งไม่เคารพต่อกฎเกฑณ์ของธรรมชาติ เมื่อปัญหาเหล่านี้ รุสโซก็ได้เสนอทางออกให้มนุษย์ในการอยู่ในสังคม คือ มนุษย์ทุกคนควรมีการทำข้อตกลงซึ่งกันและกันในการมาอยู่ในสังคมและทุกคนควรมีบทบาทหรือมีสิทธิในการเสนอกฎหมาย กฎเกฑณ์ต่างๆ เพื่อควบคุมมนุษย์ให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและมีความเท่าเทียนกัน

บรรณานุกรม

ใจรัตน์ จตุรภัทรพร. (2541). มนุษย์ในทรรศนะของปรัชญามนุษย์นิยมใหม่. **วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทย์วิศทเวทย์. (2521). **ปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

สิทธิ์ บุตรอินทร์. (2554). **ปรัชญาเปรียบเทียบมนุษย์ตะวันออกกับตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

Jean Jacques Rousseau. (2555). แปลโดย เตียง ศิริขันธ์. **Emile**. ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โฆษิต.

Jean Jacques Rousseau. (2555). แปลโดย ศุภชัย ศุภผล. **ความเรียงว่าด้วยต้นกำเนิดและรากฐานแห่งความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ชาติ**. กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์ จำกัด.

Jean Jacques Rousseau. (2558). แปลโดย ศุภชัย ศุภผล, ปาลิตา จุนแสงจันทร์**. ความเรียงว่าด้วยเศรษฐกิจการเมือง.**กรุงเทพมหานคร: วิคตอรี่.

Jean Jacques Rousseau. **(**1996**). The confessions**. by Derek Matravers. Wordsworth Editions Limited.

Jean Jacques Rousseau. (1998). **The social contract**, Translation by H.J.Tozer, Wordsworth Editions Limited.

Research Articles

Received: 2021-06-20 **Revised:** 2021-06-24 **Accepted:** 2021-06-26

การศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง ที่ปรากฏในสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว

An Analysis on Lanxang Buddhist Arts Appeared in Sim (Hall) of Wat Xiengthong, Luangphrabang Lao PDR

Peng Sengmany

พระครูพิพิธสุตาทร, พระครูธีรสุตพจน์

Phrakru Piphitsutatorn, Phrakrutheerasutapoj

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus

สมยาม ราชวัตร

Sayam Rachawat

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

chiangmai University

Corresponding Author, E-mail: seangmany2533@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษางานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง หลวงพระบาง 2) เพื่อศึกษางานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้างที่ปรากฏในสิมวัดเชียงทอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ (Document Research) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork Research)

ผลการวิจัยพบว่า 1) การเข้ามาของงานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง เริ่มต้นจากการเข้ามามีบทบาทของพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช ที่ถือเป็นยุครุ่งเรืองของพุทธศาสนา ประมาณปี พ.ศ. 1896 2) โครงสร้างงานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง จะมีลักษณะเตี้ยตามแบบของสิมหลวงพระบางดั้งเดิม มีหลังคาซ้อนทับกันเป็นสามตับ จุดเด่นอยู่บนหลังคา มีช่อฟ้าทรงปราสาท 17 หลัง และโหง (นาค) ส่วนทางด้านหน้าจั่วประดับด้วยรวงผึ้ง แกะลวดลายดอกไม้เป็นนูนต่ำ ประดับด้วยลวดลายจิตรกรรม

ฝาผนังที่ใช้เทคนิคแบบพอกคำบนพื้นรักสีดำ รูปแบบการประดับตกแต่งด้วยแก้วโมเสค โดยภาพที่วาดบนหัวเสาเป็นรูปพระพุทธเจ้า 3) งานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง นอกจากจะมีคุณค่าในเรื่องของบทบาทของความศรัทธา รวมไปถึงการออกแบบพุทธสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม จากนามธรรมสู่รูปธรรมเพื่อสู่มรรคผลทางพระพุทธศาสนาต่อไป

คำสำคัญ : งานพุทธศิลป์; แบบล้านช้างหลวงพระบาง; สิมวัดเชียงทอง

Abstract

This article consists of three objectives: 1) to examine the tradition of creating the Buddha image in Buddhism, 2) to investigate the culture of creating Phra Chao Tan Jai in Lanna and 3) to analyze the tradition of creating Phra Chao Tan Jai in Lanna Culture.

According to the Lanna Buddhist people, they have the culture and beliefs of creating Phra Chao Tan Jai as a replica of the Buddha, and when the image is constructed in a meticulous manner and accordance with the Buddha Characteristics viz., grace, bravado, asymmetry and able to persuade people to become faithful. When anyone perceives the beauty of the Buddha image, it will bring faith and satisfaction. Buddhists conventionally consider the Buddha image to represent a recognized symbol of the Buddha, a symbol of the purity of the Dharma, and both as a symbol of the relief of suffering according to the Noble monks, so those who create the Buddha image will equally receive that virtue.

In the land of Lanna, there is a tradition of creating Phra Chao Tan Jai and beliefs of the sacredness and the miraculous power of the creation of that Buddha image. For this reason, they have mighty minds and diligent efforts to build Buddha seriously. However, in this belief in Buddhism, it is considered a matter for the mortals who still demand these things to nourish the mind. The key is not to become extremely passionate, insane, and lacking in the Law of Kamma. In regard to the respect of sacred things, supernatural powers and miracles, if as long as they believe in the Law of Kamma, they are,

however, considered to be indispensable from the principles of Buddhism.
คำสำคัญ : Buddhist Arts; Sim of Wat Xiengthong, Luangphrabang

บทนำ

หลวงพระบางเป็นเมืองหลวงเก่าของอาณาจักรลาวล้านช้างในอดีต ก่อนที่จะย้ายลงมาเป็นนครหลวงเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบางมีบางตำนานโบราณเรียกว่า เมืองซวา เซียงดง เซียงคาน เซียงทอง ตามลำดับสมัย ต่อมาเมื่อประมาณพุทธศักราช 2043 เรียกว่า หลวงพระบาง เหตุที่เรียกหลวงพระบางว่า “เมืองซัว” ตามตำนานพงศาวดารเมืองหลวงพระบางเล่าว่า ปฐมกษัตริย์ที่ปกครองเมืองนี้มีชื่อว่า “ซวา” เหตุที่เรียกว่า “เซียงดง เซียงคาน” เพราะว่า เมืองนี้ตั้งอยู่ระหว่างปากน้ำคานและน้ำดงซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำโขง และที่เรียกว่า “เมืองเชียงทอง” เพราะว่าในสมัยดึกดำบรรพ์เมื่อครั้งที่ยังไม่ค่อยมีบ้านและคนอยู่อาศัย มีต้นไม้ทองต้นใหญ่ต้นหนึ่งขึ้นอยู่กลางเมือง “ต้นทองที่ว่าใหญ่วัดได้ถึง 27 โอบ สูง 117 วา ดังนั้นชื่อวัดจึงถูกเรียกตามต้นไม้ชนิดคือคำว่า “เชียง” หมายถึง “เมือง”และคำว่า “ทอง”มาจาก ชื่อของต้นทอง” (เจ้าคำหมั้น วงกดรัตนะ, 2507: 37) พระฤาษีจึงถือเอาต้นทองต้นนั้นเป็นนิมิตหมายอันดีงามปักหลักเมืองเพื่อสร้างเมืองขึ้นมา คนทั่วไปจึงเรียกว่า “เมืองทอง” แต่ความเป็นจริงที่พูดถึงอีกนัยหนึ่งของเมืองนี้คือ “เมืองทอง” หมายถึงเมืองทองคำ เพราะว่าเมืองหลวงพระบางในสมัยโบราณเป็นเมืองที่อุดมไปด้วยแร่ทองคำ ซึ่งปัจจุบันนี้ประชาชนก็ยังร่อนเร่หาแร่ทองคำตามลำน้ำโขงอยู่ หลังจากนั้นเมื่อปี ค.ศ. 1500-1502 (พ.ศ.2043-2045) พระเจ้าวิชุนนะราช ได้อันเชิญพระพุทธรูปที่ชื่อว่า “พระบาง” จากเมืองเวียงคำ (แขวงเวียงจันทน์) ขึ้นมาประดิษฐานไว้ ณ วัดมะโนนครเชียงทอง ตั้งแต่นั้นมาคนทั่วไปจึงเรียกว่า “นครหลวงพระบาง” (บุนเฮ็ง บัวสีแสงปะเสิด, 2537: 72) นับตั้งแต่รัชสมัยการสร้างนครหลวงพระบางมา มีพระมหากษัตริย์ปกครองถึง 21 พระองค์ด้วยกันนับตั้งแต่รัชสมัยพญาลังกาธิราช ระยะที่ครองราช (พ.ศ. 1814-1858 ตรงกับ ค.ศ. 1271-1316 หรือ จ.ศ. 633-678) นับรวมการปกครอง 45 ปี, รัชสมัยพญาสุวรรณคำผง (พ.ศ. 1859-1887 ตรงกับ ค.ศ.1316-1344 หรือ จ.ศ. 678-706) นับรวมการปกครอง 28 ปี, รัชสมัยเจ้าฟ้าเงี้ยวหรือขุนผีฟ้า (พ.ศ. 1877-1891 ตรงกับ ค.ศ. 1344-1648 หรือ จ.ศ. 706-713) นับรวมการปกครอง 4 ปี เป็นต้น จนมาถึงรัชสมัยของพระเจ้าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2093-2144 ตรงกับ ค.ศ.1550-1571 หรือ 912-933) นับรวมการปกครอง 21 ปี (มหาบุนมี เทบสีเมือง, 2009: 1-3) ซึ่งในรัชสมัยถือได้ว่าเป็นเป็นยุครุ่งเรืองที่สุดของนครหลวงพระบางเรียกได้ว่าทั้งสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ต่างก็รุ่งเรืองไปตาม ๆ กันและ ท่านยังมีความเก่งกล้า ปรีชาสามารถในด้านศิลปะและ

วิทยาการต่าง ๆ อีกด้วย นอกจากนั้น แขวงหลวงพระบางมีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนและมีลักษณะหลายรูปแบบ หลายสีสันและรูปแบบการประดิษฐ์ตกแต่ง ในสมัยล่าเมืองขึ้นของชาติตะวันตก จักรวรรดินิยม ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองลาว เป็นประเทศอาณานิคม ฝรั่งเศสได้พยายามทำลายพื้นฐานวัฒนธรรมอันดีงามของลาว ด้วยการนำ เอาวัฒนธรรมของพวกยุโรปเข้ามาเผยแผ่ทั้งทางตรงและทางอ้อมหลายรูปแบบภายหลังประเทศชาติได้รับการปลดปล่อยอย่างสมบูรณ์ (ได้รับอิสรภาพ) พื้นฐานวัฒนธรรมได้รับการเสริมขยายเพื่อภารกิจปกปักรักษาและพัฒนาประเทศชาติ (บุนเหลือ อินสีเชียงใหม่ และคณะ, 2013: 8)

ปัจจุบัน แขวงหลวงพระบาง ซึ่งตั้งอยู่เขตภาคเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว มีร่องรอยอารยะธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต มีจารีตประเพณีและศิลปวัฒนธรรมมายาวนาน พุทธศาสนานับเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวหลวงพระบาง แม้วิถีชีวิตจะแตกต่างไปจากอดีตแล้ว แต่ผู้คนยังคงยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการใส่บาตรข้าวเหนียวตอนเช้าแทบทุกบ้าน ในตอนสายหมู่ศรัทธาจะจัดภัตตาหารไปถวายให้พระสงฆ์ที่วัดทุกวันอีกทั้งในวันธรรมสวนะจะมีผู้คนไปทำบุญที่วัดอย่างเนืองแน่นรวมทั้งการส่งลูกหลานเข้าไปบวชเป็นอ้ายจัว หรือ “สามเณร” เพื่อการศึกษาเล่าเรียนแทบทุกวัด สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างวัดและชาวบ้านในเมืองหลวงพระบางได้เป็นอย่างดี (วรลัญจก์ บุณยสุรัตน์, 2555: 15) วัดเชียงทองเป็นวัดที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของหลวงพระบาง สร้างราว พ.ศ. 2102-2103 โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้ครองล้านนา-ล้านช้าง ก่อนที่จะย้ายนครหลวงไปยังนครหลวงเวียงจันทน์ไม่นานนัก วัดนี้ถือเป็น “วัดประตูเมือง” ทั้งยังเป็นที่เทียบเรือด้านเหนือ (หุม พันรัดตะนะวง และคณะ, 2000: 29)

สิ่งก่อสร้างที่สำคัญ คือ ซุ้มประตูโขง พระธาตุ พุทธสีมา หอไหว้น้อยหอไหว้สีกุหลาบ หอไหว้หลังสิม หอกลอง หอราชโกศเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ (วรลัญจก์ บุณยสุรัตน์, 2555: 96) และนอกจากนั้นองค์การยูเนสโก ได้ประกาศเอาหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกตามเงื่อนไขที่เหมาะสม เหตุผลที่เอาหลวงพระบางมรดกโลกโดยมี 3 เงื่อนไขเช่นว่า มีทิวทัศน์ธรรมชาติที่ตั้งผังเมือง 1 สถาปัตยกรรม 1 และฮีตคลองประเพณีวัฒนธรรม 1 เห็นว่าเงื่อนไขต่าง ๆ นี้ที่มีทิวทัศน์อันงดงาม ที่ตั้งของเมืองประกอบเข้ากับวัดวาอาราม ฮีตคลองประเพณีวัฒนธรรมของชาวหลวงพระบางที่ได้อนุรักษ์ รักษา และเสริมขยายมาโดยตลอดจึงทำให้องค์การยูเนสโกให้ความสนใจ และได้ประกาศรับรองจดทะเบียนเมืองหลวงพระบางขึ้นบัญชีมรดกของโลกในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2538 และมอบใบยั้งยืนในวันที่ 21 กุมพาพันธ์ พ.ศ. 2541 ภายหลังหลวงพระบางได้เข้าเป็นเมืองมรดกโลกแล้วก็ได้มีนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ ได้

หลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวหลวงพระบาง และได้รับความนิยมชมชอบยกย่องจากองค์การยูเนสโก จนได้รับเหรียญทองคำยอดนิยมอันดับ 4 ปีซ้อน คือ ครั้งที่ 1, 2, 3 ปี พ.ศ. 2549-2551 และ ครั้งที่ 4 ปี พ.ศ. 2552 (บุนเหลือ อินสีเชียงใหม่ และคณะ, 2013: 89-90)

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษางานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง หลวงพระบาง

2) เพื่อศึกษางานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง

3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้างที่ปรากฏในสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประสมประสานระหว่างการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) และการเก็บขอ้มูลภาคสนาม(Fieldwork Research) ที่โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1) ศึกษาจากงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความรวมไปถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ล้านช้างและสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมของวัดเชียงทอง แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

2) ศึกษาจาก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ที่ชี่มโยงไปถึงงานพุทธศิลป์ล้านช้างและสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมของวัดเชียงทอง แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว

3) เก็บรวบรวมภาพถ่ายงานพุทธศิลป์ เอกสารข้อมูลอิเลคทรอนิคส์ของวัดเชียงทอง เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานข้อมูล

4) สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งผู้วิจัยได้วางกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลไว้ 3 กลุ่ม มีจำนวน 14 รูป/คน ดังนี้1). พระสงฆ์ 4 รูป, 2). นักวิชาการด้านศิลปะจำนวน 9 คน จำแนกเป็น ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรม 5 คน ด้านประติมากรรม 2 คนและด้านจิตรกรรม อีก 2 คน และ 3). คณะกรรมการมรดกโลกประจำแขวง 1 คน(รวมทั้งสิ้น 14 รูป/คน)

5) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่สัมภาษณ์

6) สรุปผลการวิจัยและเสนอแนะ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าทำวิจัย เรื่องศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้างที่ปรากฏในสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว อาณาจักรลาวล้านช้างก็นับได้ว่าเป็นอาณาจักรหนึ่งเก่าแก่มีประวัติศาสตร์ในแหลมทะเลอินดูจีนมายาวนานหลายยุคหลายสมัย จากการศึกษาความเป็นมาพบว่าการนับตั้งแต่ในราชสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช (พระยาฟ้าหล้าธรณีมหาราช) ได้สถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ราวปี พ.ศ. 1896 เป็นจุดเริ่มต้นการปรากฏตัวขึ้นของพุทธศาสนาในดินแดนล้านช้างแห่งนี้ งานทางด้านพุทธศิลป์หรือพุทธสถานที่มารองรับงานทางด้านพุทธศาสนาก็เริ่มปรากฏตัวขึ้น แต่จุดดังกล่าวนี้ในปัจจุบันไม่ปรากฏเหลือหลักฐานที่เป็นองค์ประกอบทางด้านพุทธสถานให้เห็นเพราะด้วยเหตุของการเวลาด้วยภัยต่าง ๆ ตามยุคสมัย เหลือเพียงพระพุทธประติมากรรมที่นำเข้ามาจากขอมคือ “พระบางพุทธลาวัลย์หรือพระบาง” ซึ่งถูกนำมาตั้งเป็นชื่อบ้านเมืองในเวลาต่อมา ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตเนื้อหาให้แคบลง คือมาศึกษามุมมองความงามในยุคที่ล้านช้างเฟื่องฟูด้านงานศิลปะหรือในยุคที่ล้านช้างมีเมืองหลวงพระบางเป็นราชธานีเป็นต้นมา

1) งานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง หลวงพระบาง

จากการศึกษาสรุปได้ว่าพุทธศิลปะล้านช้างในยุคนครหลวงพระบางเป็นเมืองราชธานีหรือในยุคราชสมัยการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้เรืองนามปกครองสองแผ่นดินคือทั้งล้านช้างและล้านนา นับได้ว่าเป็นยุคที่ศิลปะแบบล้านช้างเริ่มปรากฏตัวเด่นชัด มีการสร้างวัดวาอาราม สร้างพระพุทธรูปสร้างสิมขึ้นอย่างมากมายจนนับได้ว่าเป็นยุคทองของล้านช้าง

วัฒนธรรมเค้าเดิมของคนลาวหรือชาวล้านช้างร่มขาวในอดีตมีความถูกพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อตามบรรพบุรุษ คือ เรื่องผีสางนางไม้ เทวดา ผีฟ้า ผีแถน และผีบรรพบุรุษบรรพชน ตามคติความเชื่อของคนพื้นถิ่นเดิมของคนลาวถือว่ามีอำนาจสูงสุด จากเบื้องบนสวรรค์ชั้นฟ้าท่านเหล่านี้สามารถบันดานให้ชีวิตประจำวันมีความสุขสมหวังได้ดังใจ แคล้วคาดปลอดภัยในการดำรงชีวิตประจำวันรวมไปถึงปกปักรักษาลูกหลานที่ออกไปอยู่เป็นแขกต่างด้าวท้าวต่างเมือง ตลอดถึงการทำเกษตรกรรมไร่นา ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทในสมัยของกษัตริย์พระเจ้าฟ้างุ้มก็ตาม

กล่าวโดยสรุปแล้วจุดกำเนิดของงานพุทธศิลป์ในล้านช้าง นครหลวงพระบางก็คงเฉกเช่นเดียวกับที่อื่น ๆ น่าจะเริ่มต้นจากการเข้ามามีบทของพระพุทธศาสนา หรือภูมิหลังตั้งแต่การสร้างเสนาสนะ 5 ชนิดของเศรษฐีชาวราชคฤห์ เพื่อถวายพระภิกขุสงฆ์ เช่น การก่อสร้างวัดบุพผารามของนางวิสาขาอุบาสิกา โดยมีพระโมคคัลลานะเป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง แต่การกำเนิดพุทธศิลป์ที่เด่นชัด เริ่มต้นจากการสร้างสถูปหรือธาตุเจดีย์ กล่าวคือ เมื่อ

เหล่ามัลลกษัตริย์ถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้ว ข่าวการเสด็จปรินิพพานของพระพุทธองค์ก็ทราบไปถึงเมืองอื่น ๆ จึ่งได้มีการแจกพระบรมสารีริกธาตุไปในแค้วนต่าง ๆ มีทังหมด 8 หัวเมือง เพื่อเป็นที่สักการะของมหาชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บรรดาแคว้นเหล่านั้นก็สร้างพระสถูปให้ไว้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุจึงเกิดมีพระเจดีย์ขึ้นดังนี้เป็นต้น

2) งานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียง เมืองหลวงพระบาง

สิม หรือพุทธสีมาวัดเชียงทอง ที่เป็นศูนย์รวมศิลปะและสถาปัตยกรรมแขนงต่าง ๆ ของล้านช้างเพราะว่า วัดนี้ได้รวบรวมเอาศิลปะสถาปัตยกรรมของแต่ละยุคมาผสมผสานประยุกต์สร้างขึ้นอย่างสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และไม่เหมือนกับวัดอื่นในล้านช้าง ความพิเศษคือการนำวัสดุที่มีค่า เช่น ทองคำ อัญมณีและ ดิน ไม้ สีธรรมชาติมาเป็นส่วนประกอบสำคัญ ประดับลงบนงานไม้แกะสลักได้งดงามลงตัวโดยเฉพาะหน้าบัน แขนนาง บานประตู สีหน้าท่าทาง ตลอดถึงการติดมุกแก้วอันวิจิตรปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

สิมหรือพุทธสีมาวัดเชียงทอง ที่เป็นศูนย์รวมศิลปะและสถาปัตยกรรมแขนงต่าง ๆ ของล้านช้างเพราะว่า วัดนี้ได้รวบรวมเอาศิลปะสถาปัตยกรรมของแต่ละยุคมาผสมผสานประยุกต์สร้างขึ้นอย่างสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และไม่เหมือนกับวัดอื่นในล้านช้าง ความพิเศษคือการนำวัสดุที่มีค่า เช่น ทองคำ อัญมณีและ ดิน ไม้ สีธรรมชาติมาเป็นส่วนประกอบสำคัญ ประดับลงบนงานไม้แกะสลักได้งดงามลงตัวโดยเฉพาะ หน้าบัน แขนนาง บานประตู สีหน้าท่าทาง ตลอดถึงการติดมุกแก้วอันวิจิตรปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

3) ศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้างที่ปรากฏในสิมวัดเชียงทอง

งานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง นอกจากจะมีคุณค่าในเรื่องของบทบาทความศรัทธา รวมไปถึงการออกแบบให้มีรองรับการใช้งานทางพระพุทธศาสนาแล้วผู้วิจัยเห็นว่า ในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม หรือองค์รวมชาวลาวเรียกงานวิจิตศิลป์ จากนามธรรมสู่รูปธรรมเป็นเหมือนเฉกเช่นกุญแจที่ไขเข้าไปสู่ห้องศิลธรรมแห่งความดีงาม หรือมรรคผลทางพระพุทธศาสนา งานพุทธศิลป์ สิมวัดเชียงทอง มีดังต่อไปนี้

3.1) ด้านสถาปัตยกรรม ในทางด้านนี้ของสิมวัดเชียงทอง เรียกได้ว่าเป็นความอ่อนช้อยงดงามบริบูรณ์ทางด้านศิลปะ เพราะว่าวัดนี้ดูเหมือนว่ามีการเก็บเล็กผสมน้อยรวบรวมเอาศิลปะสถาปัตยกรรมของแต่ละยุคมาประดิษฐ์ประยุกต์และสร้างขึ้นอย่างมีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โครงสร้างเต้ย หลังคาหลดหลั่นซ้อนกันสามตับแลดูด้านหน้าคล้ายแม่ไก่กกลูกกกไข่ คล้ายจอมแห มียอดช่อฟ้า 17 ยอด ซึ่งมีนักประวัติศาสตร์ศิลปะให้นิยามความหมาย อิงตามหลักความเชื่อของไตรภูมิโดยใช้พุทธสัญลักษณ์ และคติจักรวาลวิทยามาใช้ จึงมีพระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางของจักรวาลพิเศษไปกว่านั้นก็คือกันการนำวัสดุพื้นถิ่นเช่น ดิน ไม้ สีธรรมชาติ สีดำจากต้นน้ำเกี๋ยง (ต้นรัก) สี

แดงจากน้ำหาง (ชาติ) แบบพื้นเมืองโบราณ มีการแกะสลักที่สวยงามโดยเฉพาะ ดอกดวงพฤกษาพันธุ์ต่าง ๆ แขนนาง บานประตู สีหน้าท่าทาง ตลอดถึงการติดมุกแก้วอันสวยงามจนรับการยกย่องว่าขนานนามว่าเป็นดุจดัง “อัญมณีแห่งสถาปัตยกรรมลาวล้านช้าง”

3.2) ประติมากรรม ในทางด้านประติมากรรมหลักที่เด่นสหง่าแต่ก็ดูเย็นสงบนั้นครูหลวงพ่อพระประธานในสิมเป็นปางมารวิชัย เป็นข้อสังเกตและได้ข้อสรุปภายหลังว่าวัดที่สร้างยุคสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแทบทั้งสิ้นพระประธานจะเป็นปางมารวิชัยหรือปางสะดุ้งมาร คงเป็นเพราะในยุคของท่านอยู่ในช่วงบ้านเมืองตกอยู่ในยุคแห่งสงครามต้องรบลาฆ่าฟันผจญศึกทั้งพายในและพายนอกหรือเป็นการถือเคล็ด แก้เคล็ด จะได้มีชัยตลอดก็เป็นได้ แต่ในทางด้านมุมมองความงามทางด้านศิลปะผู้วิจัยก็เห็นว่าดูแล้วดูองค์อาดและน่าเคารพกราบไหว้ยิ่งรวมไปถึงประติมกรรมศิลป์อื่น ๆ นอกนั้น ตัวโหง ลายแกะดอกดวงต่าง ๆ ที่ประดับทั้งงานนูนสูงต่ำ ลอยตัวล้วนแล้วแต่ระเอียดลงตัวงดงามบงบอกถึงความอ่อนน้อมของจิตใจของช่างหลวงผู้สร้าง ที่แสดงออก มาด้วยความเคารพศรัทธา ความตั้งมั่นที่มีต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

3.3) จิตรกรรมฝาผนัง (ที่วัดเชียงทอง) ถือเป็นศิลปกรรมชิ้นเอกแสดงออกเด่นชัดในรูปแบบรูปธรรม ด้านในเป็นงานที่ชาวลาวเรียกว่าดอกพอกหรือลายคำน้ำแต้มแบบทางล้านนากล่าวคือ รองพื้นผนังด้วยสีดำน้ำยางรักแล้วพอกด้วยลายทองคำเปลว คงด้วยเหตุนี้ชาวลาวเลยเรียกง่ายว่าลายดอกพอก ด้านในหลัก ๆ จะเป็นเรื่องของพระเจ้าสิบชาติ ตำนานพื้นบ้าน ลายเทวดา สัตว์ในป่าหิมพานต์ตลอดลายพันธุ์พฤกษา อันบ่งบอกถึงการสักการบูชาแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือตัวแทนพระพุทธเจ้าในสิม คือ พระประธานหรือการนมัสการพระธาตุจุฬามณีอีกในหนึ่งก็เป็นได้ด้านหน้าและสองข้างด้านนอกก็ใช้เทคนิคเดียวกันตามีความพิเศษอันโด่งดังและโดดเด่นคือด้านหลังงานประดับด้วยแก้วสี (ชาวลาวเรียก) หรือกระจกโมเสก คือ มีการตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ หลากสี เนื้อหาภาพเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ตำนานการสร้างเมืองและนิทานพื้นบ้าน ที่ผนังด้านหลังภายนอกของสิมเป็นรูปต้นทองขนาดใหญ่บนพื้นสีแดงเหนือต้นทองขึ้นไปเป็นรูปพระพุทธเจ้าและทางด้านลางเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องนายพรานกับกวางนกและเต่า ที่ผนังด้านนอกของหอไหว้เป็นนิทานชาดกหลายเรื่อง เช่น กรรมตามสนอง ทำคุณบูชาโทษ ความกตัญญู ความมีศีลธรรมทางพุทธศาสนาเป็นต้น

อภิปรายผล

สิมวัดเชียงทอง ได้จัดรูปแบบการวางผังออกเป็น 2 รูปแบบ ด้วยกัน คือ เขตพุทธาวาส และสังฆาวาส เป็นเขตนามธรรมที่หมายถึงดินแดนแห่งเขาพระสุเมรุ เขตสังฆาวาสเป็นเขตที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์อันได้แก่ กุฏิ การวางผัง จะให้ความสำคัญกับเขตพุทธาวาสก่อน โดยจะเน้นไปที่วิหาร หรือเจดีย์เป็นอันดับแรก จากนั้นก็จะเป็นโบสถ์ และหอไตร

วัดเชียงทองไม่ปรากฏการมีเจดีย์เป็นศูนย์กลาง เป็นแกนกลาง การวางวิหารหลวงรวมทั้งศาสนสถานอื่นๆ เกือบทั้งหมดจะเป็นแนวตะวันออกเฉียงเหนือ - ตะวันตกเฉียงใต้ การที่วัดเชียงทองไม่ได้มีเจดีย์หลวงเป็นศูนย์กลางนั้น เป็นเพราะการผสมผสานภูมิจักรวาลของศาสนาเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น การที่วัดเชียงทองไม่ได้มีการวางแนวแกนของวัดในทิศตะวันออกตะวันตกตามคติทั่วไป ของการสร้างวัดแต่เป็นการวางแกนในแนวตะวันออกเฉียงเหนือนั้นเป็นเพราะการปรับคติให้เข้ากับแนวคิดเรื่องทิศในหลวงพระบางที่กำหนดทิศเป็น 2 ทิศตาม การไหลของน้ำคือทิศมาและทิศไป หรือทิศหัวน้ำ และหางน้ำ รวมไปถึงผังเมืองเดิมตามคติที่ฤาษีสองตนได้วางไว้

ผังของวัดเชียงทองมีวิหารหลวงเป็นศูนย์กลางแทนเขาพระสุเมรุองค์ประกอบของวัดเชียงทองที่พบคือ สิม (วิหาร) ทาด (พระธาตุ) อุมงหรืออูบมูง ลานทราย ประตูโขง หอกลอง กุดติ(กุฏิพระ) หอไหว้ หอเรือ (โรงเก็บเรือ) ต้นโพธิ์ ห้องน้ำ เฮือนคัว (โรงครัว) หอเทวดาหรือหอผีเสื้อวัด กำแพงวัด กำแพงวัด สิ่งพิเศษที่พบต่างไปจากวัดทั่วไป คือ หอลาดสะลด (โรงเก็บราชรถ) สิ่งที่ไม่พบคือ หอไต (ไตร) หอแจก (ศาลา) ฮอยพะบาด (รอยพระพุทธบาท) หอละคัง (หอระฆัง) สาลา (ศาลา) จมกม (โรงเดินจงกรม) โฮงเฮียน (โรงเรียน) แท่นโพธิ์ เจดีย์หรือช่องเก็บอัฐิคนตายที่เป็นสามัญชน เกยช้าง (ที่เทียบช้างทรง) และน้ำส้าง (บ่อน้ำ) เดิมในวัดเชียงทองทมีบ่อน้ำแต่ปัจจุบันถูกถมไป และวัดเชียงทองแบ่งตามรูปแบบดังนี้

1) จิตรกรรมฝาผนังวัดเชียงทองแบ่งออก 2 แบบ

(1.1) คือ “พอกคำ” หรือการลงรักปิดทองหรือการปิดทองฉลุลายและแบบที่สองคือจิตรกรรมกระจกสี “พอกคำ” หรือ “ฟอกคำ” พบที่สิมทั้งด้านในและด้านนอกอาคารยกเว้นผนังอาคารข้างนอกด้านหลังมีทั้งภาพเล่าเรื่องและลวดลายที่เป็นพืชและสัตว์ในป่าหิมพานต์เทวดา ตำนานทางพุทธศาสนา และนิทานพื้นบ้าน เช่น ลายต้นกัลปพฤกษ์ ลาย “ปูรณฆฏะ” ลายเถาวัลย์ ลายดอกจันและดอกดวง เทวดา การนมัสการพระธาตุจุฬามณี ลายเทพพนม บนหลังราชสีห์ ภาพเรื่องการตกนรกของคนทำบาป เรื่องท้าวจันทะพานิคผู้สร้างวัดเชียงทอง (พระไพวัน มาลาวง, 2562: สัมภาษณ์)

เรื่องพุทธประวัติตอนปราบมาร เรื่องของพระสุธนและนางมโนราห์ ส่วนด้านในเป็นเรื่องพระเวสสันดร เรื่องวิทูรฑบัณฑิตเทศนาให้พระอินทร์ฟัง เรื่องสังข์ทองตอนรจนาเลือกคู่และสังข์ทองเนรมิตกระท่อมให้กลายเป็นพระราชวัง นิทานชาดกเรื่องพระมหาชนกและสุวรรณสาม ลาย “พอกคำ” ที่พบนี้แทบจะเหมือนกับภาพการลงรักปิดทองเรื่องพุทธประวัติที่วิหารวัดปราสาทของเมืองเชียงใหม่ ยกเว้นผนังทางด้านทิศใต้ซึ่งเป็นจิตรกรรมติดแก้วสีเรื่อง เรื่องราวของจิตรกรรมจะเป็นเรื่องทศชาติชาดก และปัญญาสชาดก

รูปที่ 1 ผนังทางด้านทิศเหนือ บนต้นกัลปพฤกษ์ นกหัศดีลิงค์

(1.2) จิตรกรรมกระจกสีเป็นศิลปะแบบไรมายา (Naïve Art) ภาพฝาผนังที่สร้างขึ้นจากการนำกระจกชิ้นเล็กๆ สีสันต่างๆ มาต่อเป็นรูปภาพและเรื่องราว พบได้ที่วัดเชียงทองและห้องพระโรงพระราชวังหรือพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าจิตรกรรมของทั้งสองที่สร้างโดยช่างคนเดียวกันคือ เพียตัน ภาพกระจกสีมีความแวววาวคล้ายทองและมีความคงทนกว่าการลงรักปิดทองถือเป็นเทคนิคใหม่ของช่างรุ่นหลังที่ต่อเนื่องมาจากลาย “พอกคำ” ที่วัดเชียงทองพบได้ที่ผนังด้านหลังภายนอกของสิมและหอไหว้ทั้งสองเป็นภาพกระจกสีบนพื้นสีชมพูสดใส เนื้อหาภาพเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ตำนานการสร้างเมืองและนิทานพื้นบ้าน ที่ผนังด้านหลังภายนอกของสิมเป็นรูปต้นทองขนาดใหญ่บนพื้นสีแดงเหนือต้นทองขึ้นไปเป็นรูปพระพุทธเจ้าและทางด้านล่างเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องนายพรานกับกวางนกและเต่า ที่ผนังด้านนอกของหอไหว้เป็นนิทานชาดกหลายเรื่อง เช่น กรรมตามสนอง ทำคุณบูชาโทษ ความกตัญญู

รูปที่ 2 ภาพต้นทอง จิตรกรรมกระจกสี ทางด้านหลังของสิมวัดเชียงทอง

2) องค์ประกอบภาพจิตรกรรม ลายฟอกคำ และรูปแต้มแก้วสี ที่แสดงออกในทางศิลปะ (Elements of Art) ของสิม วัดเชียงทอง มีดังนี้ คือ

(1) จุด (Point)
(2) เส้น (Line)
(3) รูปร่าง และรูปทรง (Shape and Form)
(4) ลักษณะผิว (Texture)
(5) ส่วนสัด (Proportion)
(6) สี (Color)
(7) น้ำหนักหรือค่าความอ่อนแก่ (Tone)
(8) แสง และเงา (Light and Shade)

3) เรื่องราวในจิตรกรรม

ในวัดเชียงทอง มีจิตกรรมลายทองเรื่องของพระเวสสันดรชาดกภายในสิมวัดเชียงทอง เป็นส่วนที่มีการบูรณะใหม่ ในพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งมีทั้งหมด 14 กัณฑ์ คือ ได้เพิ่มกัณฑ์กุมารบั้นปลายรวมเข้าไปด้วย ภาพทั้งหมดแบ่งออกเป็นสองผนัง แต่ละผนังแบ่งเป็นชั้นสามชั้น

โดยเริ่มจากชั้นบนสุดของผนังแรกเป็นกัณฑ์ทศพร และหิมพานต์ ชั้นที่สองเป็นทานกัณฑ์ วน ประเวศน์ และกัณฑ์ชูชก ส่วนชั้นล่างสุดประกอบด้วยกัณฑ์จุลพล มหาพลและกุมารบั้นต้น ส่วนผนังที่สองชั้นบนสุดเริ่มจากกัณฑ์กุมารบั้นปลาย กัณฑ์มัทรี กัณฑ์นี้มีการเพิ่มเติมภาพเหตุการณ์ ตอนที่นางมัทรีออกตามสองกุมารอยู่ทั้งคืนจนรุ่งเช้ากลับมาถึงอาศรมด้วยความอิดโรยจึงสลบไป พระเวสสันดรตกพระทัยสำคัญว่านางสิ้นใจจึงโศกเศร้า แต่เมื่อพิจารณาว่านางเพียงแต่สลบไปจึงยกพระเศียรขึ้นวางบนตักแล้วเอาน้ำรดลงที่พระอุระ พระนางก็ฟื้นคืนสมปฤดี ชั้นที่สองเป็นกัณฑ์สักกบรรพ และ กัณฑ์มหาราชที่ได้เพิ่มเติมภาพเขาวงกตเข้าไปด้วย ส่วนชั้นล่างสุดเป็นกัณฑ์ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ สถาปัตยกรรมสิมวัดเชียงทอง ได้รับการยกย่องว่าเป็น “อัญมณีแห่งสถาปัตยกรรมลาว จุดเด่นของสิมคือมีหลังคา 3 ชั้นซ้อนกัน เป็นชั้นเชิงที่มีป้านลมที่อ่อนช้อยลดหลั่นและชายคาปีกนกอ่อนโค้งลดหลั่นลาดลงมาเกือบจรดพื้น หากมองจากด้านหน้าดูคล้ายเหยี่ยวกำลังสยายปีกถลาร่อนลงพื้น หากมองจากด้านข้างจะเห็นหลังคาประมาณร้อยละ 80 ของตัวอาคาร สีหน้า หรือหน้าบันเป็นลายปิดทองรูปวงกลมดอกบัว โก่งคิ้วหน้าบันแกะสลักไว้อย่างงดงามเช่นเดียวกับโก่งคิ้วที่ชายคาปีกนก สิมมีประตูเขาด้านข้างทั้งสองและด้านหลังมีการขยายระเบียงออกไปด้านหน้า สิมในหลวงพระบาง ซึ่งสอดคล้องกับ **ประภัสสร์ ชูวิเชียร** เรื่อง **“ศิลปะลาว”** ได้กล่าวถึงเมืองเชียงดง-เชียงทอง หรือหลวงพระบาง ถูกสถาปนาเป็นศูนย์กลางของล้านช้างตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19-20 เป็นต้นมา ลักษณะสำคัญของเมืองหลวงพระบางหรือเป็นจุดที่แม่น้ำคานไหลลงสู่แม่น้ำโขง คือเป็นชุมทางสำคัญในการติดต่อระหว่างแม่น้ำโขงกับบ้านเมืองทางเหนือขึ้นไป โดยมีจุดหมายสำคัญคือ พูสี (ภูศรี) อันถูกกำหนดให้เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง และเป็นตัวแทนของจักรวาลตามความเชื่อของศาสนาฮินดู-พุทธศาสนา ในสมัยหลังการสร้างพระธาตุเจดีย์บนยอดเขา คติเช่นนี้พบรวมกันพบร่วมกันอยู่ในชุมชนหลายแห่งในสมัยใกล้เคียงกัน เช่น เมืองศรีสัชนาลัย หรือเมืองโบราณบางแห่งทางล้านนา (ประภัสสร์ ชูวิเชียร, 2557: 68) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุพาสน์ แสงสุรินทร์** (สุพาสน์ แสงสุรินทร์, 2557: 56) เรื่อง **“การเปลี่ยนแปลงทางคติสัญลักษณ์ในประติมากรรมประดับสิมและวิหารเมืองหลวงพระบาง”** กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้คติสัญลักษณ์ รูปแบบประติมากรรมประดับตกแต่งสิมและวิหารเมืองหลวงพระบางมีการเปลี่ยนแปลงไปตาม**ปัจจัยที่ 1)** ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย (1) การเมืองการปกครองและคติกษัตริย์ และ (2) การเป็นประเทศราช **ปัจจัยที่ 2)** ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย (1) สภาพสังคมเมืองหลวงพระบาง และ 2 ศาสนาความเชื่อและประเพณี **ปัจจัยที่ 3)** ปัจจัยด้านอิทธิพลด้านศิลปกรรมจากวัฒนธรรมอื่น ประกอบด้วย (1) อิทธิพลศิลปกรรมจากวัฒนธรรมอื่น และ (2) ภูมิปัญญา การศึกษาและการบูรณปฏิสังขรณ์ คติสัญลักษณ์รูปแบบประติมากรรมตกแต่งสิมและวิหารหลวงพระบางเป็นงานที่สร้างสรรค์

จากกระบวนการทางศิลปกรรม เน้นให้เกิดความงามตามหลักสุนทรียศาสตร์ เพื่อสร้างความประทับใจแก่ผู้ชม โดยแฝงนัยยะการถ่ายทอด แนวคิด ความรู้ ความเข้าใจ ปรัชญาทางศาสนาจากนามธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรม เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อความศรัทธาและการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ และที่สำคัญง่ายต่อการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา

องค์ความรู้จากงานวิจัย

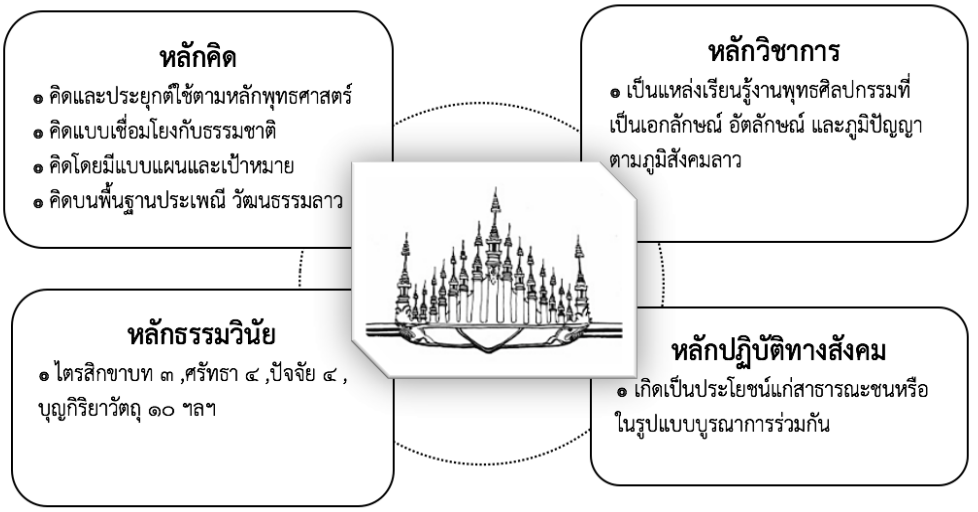

สรุป

คติสัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์ของสิมและวิหาร ยังมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครอง ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ภูมิปัญญา และประเพณี ทั้งสภาพสังคมตามยุคสมัย และปัจจัยด้านอิทธิพลของศิลปกรรมจากวัฒนธรรมอื่น ซึ่งคติสัญลักษณ์รูปแบบประติมากรรมตกแต่งสิมและวิหารหลวงพระบาง ได้ถูกสร้างสรรค์จากกระบวนการทางศิลปกรรมที่เน้นให้เกิดความงามในสุนทรียศาสตร์ และแฝงนัยยะการถ่ายทอด แนวคิด องค์ความรู้ ปรัชญาศาสนาจากนามธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อความศรัทธา ง่ายต่อการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา และเป็นการสืบทอด พระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบต่อไป

บรรณานุกรม

มหาบุนมี เทพสีเมือง. (2555). **ความเป็นมาของชนชาติลาว.** นครหลวงเวียงจันทน์ : โรงพิพม์ สีสวาด.

วิทย์ บัณฑิตกุล. (2555). ประชาคมอาเซียน สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว**.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สถาพรบุคส์.

วรลัญจก์ บุณยสุรัตน์. (2555). **ชื่นชมสถาปัตย์ วัดในหลวงพระบาง.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

บุนเหลือ อินสีเชียงใหม่ และคณะ. (2013). **ตำนาน-พงศาวดารเมือง.** หลวงพระบาง: มมพ.

บุญเฮ็ง บัวสีแสงปะเสีด. (1991). **ประวัติศาตร์ศิลปะและสถาปัตยกรรมศิลป์ลาว.** เล่ม 1.

หุมพัน รัดตะนะวง และคณะ. (2543). **มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง.** Singapore

พระไพวัน มาลาวง. (2562). วัดเชียงทอง. สัมภาษณ์. 18 เมษายน.

Research Articles

Received: 2021-06-20 **Revised:** 2021-06-24 **Accepted:** 2021-06-26

อภิธัมมาสำนวนล้านนา : การปริวรรต ตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์

The Lanna Version Abhidhamma Manuscripts : Transliteration, Verification And Analysis

พระมหาจักรพันธ์ สุรเตโช

PhramahaJakkaphan Suratejo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

วิโรจน์ อินทนนท์

Viroj Inthanon

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author Email: watkaokeaw@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อปริวรรตและตรวจชำระคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา 2) เพื่อเรียบเรียงคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนาให้เป็นภาษาไทย 3) เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research)

ผลการวิจัยพบว่า 1) คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา จาจึกโดยคันธิยารัสสะภิกขุ วัดสูงเม่น เมื่อจุลศักราช 1228 มีจำนวน 7 ผูก 403 หน้าลาน เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งอีกฉบับหนึ่งของล้านนา ที่มีอายุถึง 154 ปี เขียนเพื่ออธิบายคัมภีร์อภิธรรม 7 คัมภีร์ มีวิธีการเขียนเป็นทั้งแบบนิสสัยและโวหาร แบบนิสสัยมีการยกคำที่เป็นบาลีมาเป็นตัวแม่บท แล้วจึงแปลความหมายเป็นสำนวนโวหาร บางแห่งมีการอธิบายความเพิ่มเติมโดยยกบาลีมาเพียงบทเดียว การปริวรรต ได้ทำการปริวรรตตามตัวอักษรล้านนาที่ปรากฏ การชำระได้ชำระภาษาบาลีที่มีการเขียนผิดให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ปัจจุบัน 2) การเรียบเรียงคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนาที่ผ่านการตรวจชำระให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ทำการถอดความแปลความหมายของคำที่เป็นภาษาล้านนาให้เป็นภาษาไทยเพื่อให้ผู้ศึกษาหรืออ่านเข้าใจมากยิ่งขึ้น 3) คัมภีร์นี้ได้วางโครงสร้างหลักเหมือนกับอภิธรรมปิฎก ทั้ง

การจัดเนื้อหาไปตามลำดับอภิธรรม 7 คัมภีร์ ขยายความตามกรอบอรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกา แต่ข้อแตกต่างอยู่การอธิบายสภาวธรรมเป็นภาษาล้านนา เนื้อหาหลักธรรมในคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา แบ่งออกเป็น 7 หมวด กล่าวถึงปรมัตถธรรม 4 คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งจำแนกจิตออกโดย ประเภทต่างๆ เช่น กุศล อกุศล ภูมิ เหตุ เพื่อให้กุลบุตรสามารถเรียนรู้พระอภิธรรมปิฎกได้ง่ายขึ้น

คำสำคัญ: การปริวรรต, ตรวจชำระ, อภิธัมมาสำนวนล้านนา

Abstract

This research has three objectives: 1) to oversee and purify the Apithamma Lanna scriptures; 2) to compile the Abidhamma scriptures and Lanna expressions into Thai language; 3) to analyze the Apithamma scriptures, million idioms Field In this research, qualitative research methods were used, consisting of documentary research

The results of the research were as follows: 1) Apithamma scriptures, Lanna expressions Jajuk by Khanthiya Rasaphikkhu, Sung Men Temple, in the commemoration of 1228, has a number of 7, tied 403 in front of the courtyard, is another important Buddhist literature of Lanna that is up to 154 years old. Written in both Nissai and stylistic styles In the Nissai style, the words that are Pali are quoted as the precedent And then translate the meaning into a rhetorical In some places there is an additional explanation by quoting Pali in only one chapter. The Settlement has paid off the Pali language that has been incorrectly written according to the current grammatical principles The researcher has transcribed the meaning of Lanna words into Thai language for the study or reading to understand better And the content is arranged according to the order of metaphysics 7 scripture expands according to the commentary framework Petitions and petty disciples But the difference is in describing the situation in Lanna language The main content of the Dharma script in the Abidhamma

scriptures is divided into 7 categories, referring to the four main Phramathatham, namely the mind, the mind, the figure and the nirvana, which is classified by various categories such as charity, the holy spirit, in order for the nobility to learn the Buddha Metaphysics easier

Keywords: Transliteration, Verification, Lanna Version Abhidhamma

บทนำ

การทำสังคายนาพระธรรมวินัย หรือพระไตรปิฎกมีมาแล้วหลายครั้ง มีทั้งที่ทำโดยคณะสงฆ์ในนิกายเถรวาท และไม่ใช่เถรวาท ทำให้การนับจำนวนครั้งที่แตกต่างกันไปตามมติของแต่ประเทศโดยเฉพาะประเทศไทยจะนับการทำสังคายนาในอินเดีย 3 ครั้ง ที่ลังกา 4 ครั้ง และในประเทศไทยอีก 2 ครั้ง ซึ่งในการทำสังคายนาแต่ละครั้งจะมีมูลเหตุและความจำเป็น แกนนำผู้ร่วมการสังคายนา และผู้สนับสนุน โดยรูปแบบการทำสังคายนาก็มีทั้งการซักถาม และทบทวนพระธรรมวินัยเมื่อเกิดอธิกรณ์หรือข้อสงสัยที่สำคัญๆ ตลอดจนถึงการแปล และการจารึกพระไตรปิฎกด้วย (พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ, 2549 : 41) คัมภีร์พระไตรปิฎก ถือเป็นคัมภีร์หลักในการศึกษา และเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาในแต่ละครั้งจะมีพระสาวกเป็นผู้ท่องจำไว้เสมอโดยในขณะนั้นเรียกว่า “พระธรรมวินัย” เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วพระสาวกจึงมีการรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ ต่อมาภายหลังได้ได้รวบรวมหลักคำสอนแบ่งเป็น 3 หมวด และจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏขึ้นในการทำสังคายนาครั้งที่ 5 ที่ลังกา เมื่อ (พ.ศ.433) คือเปลี่ยนการศึกษา หรือสืบทอดจากการท่องจำแบบมุขปาฐะเป็นการบันทึกลงในใบลานถือว่าเป็นการปฏิวัติวงการพระพุทธศาสนาครั้งสำคัญ (เสถียร โพธินันทะ, 2513 : 46) พระอภิธรรมปิฎก หรือเรียกสั้นๆ ว่า พระอภิธรรม เป็นหมวดที่ประมวลพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักธรรมที่เป็นวิชาการ ว่าด้วยเรื่องของปรมัตถธรรม (มี 4 ประการ อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน) (สภาวธรรม) ล้วนๆ พระอภิธรรมปิฎกมีอยู่ทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น 7 คัมภีร์ ได้แก่ 1) คัมภีร์ธัมมสังคณี ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม เรียกว่า กัณฑ์ มี 4 กัณฑ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 34 ข้อ 1-3: 1) 2) คัมภีร์วิภังค์ แสดงการจำแนกปรมัตถธรรมออกเป็นข้อๆ แบ่งออกเป็น 18 วิภังค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 35 ข้อ 1-2: 1) 3) คัมภีร์ธาตุกถา แสดง

การจัดหมวดหมู่ของปรมัตถธรรมโดยสงเคราะห์ด้วย ธาตุ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 36 ข้อ 1: 1) 4) คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ 6 ประการเกี่ยวกับบุคคล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 36 ข้อ 1-3: 135) 5) คัมภีร์กถาวัตถุ ว่าด้วยคำถามคำตอบประมาณ 219 หัวข้อ อันถือเป็นหลักในการตัดสินเรื่องปรมัตถ์ของนิกายเถรวาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 37 ข้อ 1: 1) 6) คัมภีร์ยมก การวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 38 ข้อ 1-3: 1) 7) คัมภีร์มหาปัฏฐาน แสดงเหตุปัจจัยแห่งปรมัตถธรรมโดยพิสดาร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 40 ข้ 482: 1)

พระอภิธรรมที่พระองค์ได้ทรงแสดงแก่เหล่าเทวดา และพรหมทรงนำมาสอนให้พระสารีบุตรฟังวันต่อวัน (พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระสารีบุตรด้วย สังเขปนัย คือ แสดงอย่างย่นย่อ) และพระสารีบุตรจึงได้นำมาสอนต่อภิกษุ 500 รูป เป็นการสอนชนิดไม่ย่อเกินไป ไม่พิสดารเกินไป เรียกว่า นาติวิตถารนาติสังเขปนัย (สุชีพ บุญญานุภาพ, 2535 : 8)

อย่างไรก็ตามในแดนล้านนาแนวคิดเรื่องการสร้างคัมภีร์ใบลานเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนานั้นจะพบได้จากข้อความท้ายคัมภีร์ใบลานหลายเรื่องที่ระบุว่า “โชฏกะวรพุทธสาสนา 5 พันพระวัสสา” คือตราบใดยังมีคัมภีร์ธรรมที่จารึกหลักธรรมคำสอนอยู่พระพุทธศาสนาก็ยังคงอยู่ตราบนั้น หรือพบข้อความที่ว่า “ตราบอายุลาน” คัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาในยุคล้านนามีหลักฐานปรากฏชัดเจน และควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ในจำนวนคัมภีร์ภาษาล้านนาที่มีการปริวรรตและแปล เพื่อนำองค์ความรู้มาศึกษามีจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นวัดที่มีปราญ์สำคัญ คือครูบากัญจนอรัญญวาสีท่านได้รวมรวมคัมภีร์ใบลานทั่วล้านนาและเก็บรักษาไว้อย่างสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ไปศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานที่จารึกคำสอนของพระพุทธศาสนา และได้พบคัมภีร์สำคัญฉบับหนึ่งของวัดสูงเม่น คือ พระอภิธัมมา 7 คัมภีร์แบบนิสสัย จารเมื่อจุลศักราช 1228 อายุได้ 154 ปี ผู้จารคัมภีร์นั้น ชื่อคันธิยารัสสภิกขุ คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนานี้ เป็นข้อความซึ่งนำมาจากพระอภิธรรมปิฎก แต่การแปลนั้นเป็นการแปลแบบยกศัพท์ของจินตกวีล้านนา ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจเป็นอย่างยิ่ง ที่จะทำการปริวรรต ตรวจชำระเป็นภาษาไทย ให้ถูกต้องตามหลักบาลีไวยากรณ์ โดยเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกฉบับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเฉพาะพระอภิธรรมปิฎก/คัมภีร์อัฏฐสาลินี/ฎีกาอภิธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง และให้ได้เนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคัมภีร์ใบลานทางล้านนาอันเป็นภูมิปัญญาที่เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาชั้นสูงในทางวิชาการสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อปริวรรตและตรวจชำระคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา

2. เพื่อเรียบเรียงคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนาที่ผ่านการตรวจชำระให้เป็นภาษาไทย

3. เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยเรื่อง คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา : การปริวรรตตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

1) การปริวรรต ตรวจชำระและเรียบเรียงคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนาด้วยภาษาปัจจุบัน/รวมถึงด้านเนื้อหา/ภาษา/สภาวธรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา โดยเทียบเคียงกับคัมภีร์อนุฎีกาอภิธรรมและคัมภีร์อัฏฐสาลินี

2) นำข้อมูลที่ได้มาจัดเป็นหมวดหมู่ให้เป็นระบบของมหาวิทยาลัย

3) ศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

4) นำเสนอการวิจัยให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบให้คำแนะนำ

5) นำคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความถูกต้องสมบูรณ์ตามรูปแบบ

6) สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการที่ ผู้วิจัยได้การศึกษาเรื่อง คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา : การปริวรรตตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์ มีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1) การปริวรรตและตรวจชำระคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา

พระอภิธรรมเป็นคำขยายความพุทธพจน์ คำว่า “อภิธรรม”นั้น มีนัย 2 ประการด้วยกัน คือ 1) อภิธรรมเป็นธรรมที่ยอดเยี่ยมและเป็นวิสัยของพระสัพพัญญูเท่านั้นจะทรงรู้ 2) อภิธรรมเป็นธรรมที่เกินกว่าธรรมสามัญ และบางแห่งไม่ใช่พระพุทธพจน์ทั้งหมดโดยถูกแต่งขึ้นใหม่ประมาณ 100 ปีหลังพุทธกาล (สังคายนาครั้งที่ 3) ความย่อเล่าว่า พรรษาที่ 7 พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปโปรด พระมารดาซึ่งสถิตในสวรรค์ชั้นดุสิตและเกิดเป็นเทพบุตรพระนามว่า “สันดุสิตเทพบุตร” โดยในการแสดงธรรมครั้งนี้ก็มีเหล่าเทวดาและ

พรหมหลายแสนโกฏิมาร่วมรับฟังด้วย ซึ่งทรงแสดงด้วย วิตถารนัย หรือแสดงโดยพิสดาร ตลอดระยะเวลาครบไตรมาส 3 เดือน ส่วนในการแสดงที่มนุษยโลกนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระสารีบุตรเถระในเวลาเช้าของทุกวัน และทรงแสดงด้วยสังเขปนัย (คือ โดยย่อ) เสร็จแล้ว จึงเสด็จกลับไปยังเทวโลกอีกในแต่ละวัน จนครบ 3 เดือนในพรรษาที่ 7 นั้นเอง (ขุนสรรพกิจโกศล, โกวิท ปัทมะสุนทร, 2542, น 4)

เกณฑ์การปริวรรต

ส่วนการปริวรรตได้ใช้เกณฑ์การปริวรรตโดยการเทียบเคียงอักษรล้านนากับภาษาไทย ตามหลักการเทียบอักษรของรองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ ในหนังสือมังคลัตถทีปนีสำนวนล้านนา (รศ.ดร. วิโรจน์ อินทนนท์, 2561, น ฐ – ฑ)

คำที่ไม่ได้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ

-คำที่รู้กันโดยทั่วไปในภาษาไทย เช่น ค็ เปน ก็, ไพ เปน ไป

-คำที่ต้องการรักษาสำเนียงของล้านนาไว้ เช่น คำที่ผะกอบด้วย

ᨠᩕ - กร = ขขระกูล

ᨲᩕ - ตร = ถร ถรัส, ถราบ, ถริ

ᨻᩕ - บร = ผ ผะการ, ผะโยชนะ, ผะหมาน, ผารม, ผาสารท, ผาถะนา, ผาสะจาก, ผากฎ, ผะกอบ, ผะหยา, ผาโมช

ᨠᩕᩣ = พญา (ใช้เมื่อหมายเถิงกษัตริย์, เจ้าเมือง, ผู้เป็นใหญ่, หัวหน้า)

หมายเหตุ : คำที่อ่านไม่ได้จะใช้ จุด (...) แทน เนื่องจากการชำรุดของใบลานหรือหน้าเอกสารไม่ชัดเจน

คัมภีร์อภิธัมมาเป็นคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนา คือ พระอภิธัมมา 7 คัมภีร์แบบนิสสัย จารเมื่อจุลศักราช 1228 อายุได้ 154 ปี ผู้จารคัมภีร์นั้นชื่อ คันธิยารัสสภิกขุ วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ คัมภีร์นี้ได้ยกบาลีอภิธรรมและอนุฎีกามาเป็นตัวแม่บท แล้วขยายความภาษาบาลีนั้นออกมาเป็นภาษาล้านนา ซึ่งจินตกวีเองได้นำคาถาแม่บทส่วนมากมาจากอนุฎีกาอภิธรรม ผู้วิจัยได้ทำการชำระภาษาบาลีที่ใช้ปัจจุบันไว้ในเชิงอรรถด้านล้างและคงภาษาลีของเดิมไว้เพื่อให้เห็นความแตกต่างของอักระรวมถึงภาษาบาลีโบราณทางล้านนา (อภิธัมมาสำนวนล้านนา, ตัวล้านนา)

ตัวอย่างการปริวรรต

เทสนาวิภังคทังหลายอันมีอายตนวิภังคเปนต้นด้วยล่ำดับไปเถิงสิกขาปทวิภังคอันถ้วน 14 แล้ว อันจักเทสนายังปฏิสัมภิทามี 5 วิภังคอันถ้วน 15 เล่า จิ่งกล่าวว่า **เจตโส ปฏิสมฺภิทา อตฺถปฏิสมฺภิทา ธมฺมปฏิสมฺภิทา นิรุตฺติปฏิสมฺภิทา ปฏิสมฺภิทา ปฏิภาณปฏิ**

สมฺภิทา นี้แล มักว่า ปเภทแห่งญาณอันชื่อปฏิสัมภิทามี 4 คือ อัตถปฏิสัมภิทา ธัมมปฏิสัมภิทา นิรุตติปฏิสัมภิทา ปฏิภาณปฏิสัมภิทา แล ล้ำปฏิสัมภิทา 4 ผะการนั้น ญาณอันเปนในอัตถะชื่อ อัตถปฏิสัมภิทา เหตุบาลีว่า **อตฺเถญาณ์ อตฺถปฏิสมฺภิทา** ดั่งนี้ มักว่าได้ญาณอันแขวดกฎหมายยังปเภทแห่งอัตถะ เหตุอัตถกถาว่า **อตฺถปฏิสมฺภิทาติ อตฺเถปฏิสมฺภิทา อตฺถปฺป** เป็นต้น (อภิธัมมาสำนวนล้านนา, ตัวล้านนา, ผูกที่ 2, หน้าลานที่ 10)

2) เพื่อเรียบเรียงคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนาที่ผ่านการตรวจชำระให้เป็นภาษาไทย

ในการเรียบเรียงนี้ ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างการเรียบเรียงคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนาที่ผ่านการชำระมาแล้วให้เป็นภาษาไทย

ขระกูล เป็น ตระกูล

ถรัส, ถราบ, เป็น ตรัส ตราบ

ผะการ, ผะโยชนะ, ผะมาณ, ผาสาท, เป็น ประการ ประโยชน์ ประมาณ ประสาท

ผาถะนา, ผาสะจาก, ผากฏ, ผะะกอบ, ผะหยา, ผาโมช เป็น ปรารถรา ปราศจาก ปรากฏ ประกอบ ปัญญา ปราโมทย์

พญา เป็น พระญา ร่ำเพิง เป็น รำพึง อันเปน เป็น อันเป็น หื้อ เป็น ให้ จิ่ง เป็น จะ บ่ เป็น ไม่ อาสไหร เป็น อาศัย ล้ำ เป็น เกิน เป็นต้น

ตัวอย่างการเรียงเรียงเป็นภาษาไทย

ธมฺมสงฺคิณี วิคหวา ธมฺมสงฺคิณี ยนฺติ เอตฺถติ ธมฺมสงฺคิณี ธมฺมา มักว่า กุศลาทิธมฺมา อันว่า กุศลาทิธรรมทั้งหลายอันเกิดเป็นปรมัตถะ 4 โกฏฐาก คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ภควตา อันพระพุทธเจ้า สงฺคิณียนฺติ มักว่า สคยฺหนฺติ หมายเอา เอตฺถปกรณชาติยๆ ในปกรณ์ชาติอันนั้น อิติ เหตุดั่งนั้น สาปกรณ์ชาติ อันว่า ปกรณ์ชาติ อันนั้น ธมฺมสงฺคิณี ชื่อธรรมสังคิณีแล ธมฺมสงฺคิณี หากเป็น 4 อัน คือ จิตฺตุปฺปากณฺฑนิกฺเขปกณฺฑ เหตุอัตถกถาว่า จิตฺตวิภตฺติ รูปญฺจนิกฺเขโป อตฺถโชตนา คมฺภิรๆ นิปุณฺณาฐานๆ ตมฺปิ พุทฺเธนเทสิตๆ ดั่งนี้ เกินกัณฑ์ 4 อันนั้น บาลีว่า กุศลาธมฺมา อกุศลาธมฺมา อพฺยากตาธมฺมา นี้เป็นต้น สงเคราะห์เข้ากับ จิตฺตุปฺปาทกณฺฑ จิตตุปปาทกัณฑเป็น 2 คือมาติกาแล (อภิธัมมาสำนวนล้านนา, ตัวล้านนา, ผูกที่ 1, หน้าลานที่ 14)

ตัวอย่างการเรียบเรียงเป็นภาษาไทย

เภทสฺสลกฺขณวิภาวนาวตฺถานรณสมตฺถํ อตฺเถ ปเภทคตํ ญาณนฺติ อตฺโถ ดั่งนี้ อัตถะได้เหตุผลคือได้ผลแต่งเหตุคือว่า อัตถะ ด้วยวจนัตถะว่า อรณิโยคนฺตพฺโพปตฺตพฺโพติ อตฺโถ สภาวะอันใด อันบุคคลพึงถึงด้วยเหตุชื่อว่าอัตถะแล เหตุอัตถะว่า ตตฺถ อตฺโถติ สงฺเขปโต เหตุ ผลํ หิ เหตุ วเสน อรณิยํ คนฺตพฺพํ ปตฺตพฺพํ กสฺมา ติ วุจฺจติ ดั่งนี้ ปเภทแห่งอัตถะมี 5 คือ ปจฺจยสมุปฺปนฺนธมฺม หนึ่ง นิพฺพาน หนึ่ง วิปาก หนึ่ง กิริย หนึ่ง เหตุอัตถกถาว่า ปเภทโต ปน ยํ กิญฺจิ ปจฺจยสมฺปนฺนํ นิพฺพานํ ภาสิตตฺโถ วิปาโก กิริยาติ อิเม ปญฺเจ ธมฺมา อตฺโถติ เวทิตพฺโพ ดั่งนี้ เกินอัตถะ 4 ประการนั้น เมื่ออัตถะใด ปัจจุสมุปปันนะนั้นดังนั้น พระพุทธเจ้า (อภิธัมมาสำนวนล้านนา, ตัวล้านนา, ผูกที่ 2, หน้าลานที่ 4)

3) การวิเคราะห์คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา

โครงสร้างอภิธัมมาสำนวนล้านนา

ผูกที่	คัมภีร์	หน้าลาน	รวม
1	พระสังคณี	78	1 ผูก
2	พระวิภังค์	48	1 ผูก
3	พระธาตุกถา	39	1 ผูก
4	พระปุคคลบัญญัติ	55	1 ผูก
5	พระกถาวัตถุ	46	1 ผูก
6	พระยมก	45	1 ผูก
7	พระปัฏฐาน	92	1 ผูก
ทั้งหมด	7 คัมภีร์	403 หน้าลาน	7 ผูก

ลักษณะการยกพระบาลีและการแปล

คัมภีร์	การยกพระบาลี	การแปล
พระสังคณี	เอตฺถา อภิธมฺโม อติเกนตฺเถน อภิธมฺโม ธมฺมาติเรกธมฺม วิเสสติทีปโก เอตฺถ อภิสทฺโท พาชาเม ทุกฺขเวทนา อภิกฺกมนฺตวณฺณาติ อาทิสุวิย	ดั่งนี้ มักว่า อภิธัมมปาลีนั้นเปนธัมม์อันยิ่งอันวิเสสแวนภิจิตรกว่าสุตตันตบาลี เหตุพระพุทธเจ้าเทสนาเปนไนย 3 ผะการคือ สุตตันตภาชนิย อภิธัมมาภาชนิย ปัญหาปุจฉก อันเปนนิปปเทสแท้ พ้นสุตตันตบาลีนั้น พระพุทธเจ้าเทสนาแบ่งขันธาทิธัมม์ด้วยอันเปน เอกเทส สิ่งเดียว พ้อยจักเทสนาเปนอุเทสนิเทเส เปนดั่งอภิธัมมบาลีนั้นบมี เหตุดั่งอั้นว่า อภิธัมมบาลีเปนธัมม์อันยิ่งอันวิเสสลวดได้ชื่อว่า อภิธัมม์

ในคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนากล่าวถึง ปุคคลปัญญัตติใน อุเทสวาร ด้วยอันเป็น เอกเทศนา แล้ว ที่นี้จะเทศนาด้วยวิตถารอันต่างจะตั้งเป็นมาติกาแต่ เอก ไปถึง ทสก ด้วยนัยยะมีต้นว่า สมยวิมุตฺโต และปุคฺคลปณฺญายจตฺตาริสจฺจารนิทิสฺวา เป็นเหตุไปก่อนปริกขิณา แม้นว่า อาสวะ 4 ประการจะสิ้นแก่บุคคลผู้นั้น เหตุปัญญา 2 ประการ คือ วิปัสสนาปัญญาแล มัคคปัญญา

ในคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนาก็มี จิตตุปาท 52 คือ เอกนฺตปก 21 คือ รูปาวจร 15 เท่ากับเว้นอันเป็นอภิญญาแล ปถมอรูป 3 อเนกนฺตปณฺญตฺตา อารมฺมณิก 31 คอ อกุศลจิต 15 มหากุศล 8 มหากิริยา 8 มโนทวาราวัชชนอภิญญา 2 ดังนิพพานนั้นเป็นอารัมมณปัจจัยแก่จิตตุปาท 19

ในคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนามีคำว่า ฐิติ ตั้งอยู่ยังไม่ดับนั้น ปจฺจาต ปจฺจย ปจฺจฉาชาต วิปฺปยุตฺต วิปฺปยุตฺตปจฺฉาชาต อวิคต นั้นปัจจยเกิดหลัง ปัจจยุปปันนก็เกิดก่อนเท่ากับยัง ฐิติตั้งอยู่ยังไม่ดับ เหตุดังนั้นบาลีจะว่า จกฺขุยตนำ จกฺขุวิญฺญาณธาตุยา สมฺปยุตฺตกานำ ปุเรขาต ปจฺจเยน ปจฺจโย ดังนี้ เมื่อดูในเนื้อหาของคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนาก็พบอยู่เช่นกัน

ในคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนามีคำว่า รสารัมมณ อารัมมณสุทธมโนทวารวิถี โผฏฐัพพารัมมณ และอารมฺมณปจฺจเยนปจฺจโย เอว อนาคตัสญาเณ ปิยทารหำ โยเชตพฺพำ ตสฺมานิพฺพานำ นกสฺสจิ รูปาวจรสฺส อารมฺมณนฺติ จตุนำ ราสีณนฺติ วุตฺตำ แม้อนาคตังสญาณก็พึงโยชนาเหมือนเดียว เมื่อนิพพานเป็นอารัมมณแห่งปุพเพนิวาสญาณดังนั้น นิพพานก็ไม่เป็นอารัมมณ แห่งอนาคตังสญาณเหมือนเดียวนั้น ก็มีคำว่าอารมณ์ในสภาวะเช่นกัน

ในคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนามีการใช้ภาษาบาลีโดยผู้เขียนนั้นจะเขียนเป็นอักษรล้านนา จึงมีประเด็นที่จะวิเคราะห์ว่า การเขียนตัวอักษรล้านนาบางคำโดยเฉพาะตัวบาลีบางคำหรือบางประโยคมีการซ้อนตัวสะกด เช่น ᨠᩩᩈᩃᩣᨵᨾ᩠ᨾᩣ ᨡᨠᩩᩈᩃᩣᨵᨾ᩠ᨾᩣ = กุสสฺลา ธมฺมา อกุสสฺลา ธมฺมา เมื่อชำระภาษาบาลีไวยากรณ์ที่ใช่เป็นหลักสูตรในการศึกษาปัจจุบัน ก็เป็น กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา ซึ่งเป็การชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างตัวอักษรล้านนาที่ใช้เขียน

คำบางคำของภาษาล้านนาเมื่อทำการปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทยแล้วจำเป็นต้องแปลความหมายของคำ เช่น ᨡᩯᩢᨠᩮᩬᩣᩅᩤᨿ = กดเข้าใน เมื่อแปลเป็นภาษาไทย = สงเคราะห์เข้าใน

ความหมายของศัพท์ในทางพระอภิธรรม บางคำของภาษาล้านนาเมื่อทำการปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทยแล้ว จำเป็นต้องแปลความหมายของคำ เช่น ᨠᩣᨾᩣᩅᨧᩁᨠᩩᩈᩃᨧᩥᨲ᩠ᨲᩃᨸᨶ᩠ᨲᩮ = กามาวจรกุสลจิตลูกเปน เมื่อแปลเป็นภาษาไทย = กามาวจรกุศลจิตดวงอันเป็น

อภิปรายผล

อภิธัมมาสำนวนล้านนา แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ หรือ 7 ปกรณ์ตามพระอภิธรรมปิฎก โดยผู้จารึกคัมภีร์ได้แบ่งออกเป็น 7 ผูกลาน ผูกที่ 1 พระสังคณี มี 78 หน้าลาน ผูกที่ 2 พระวิภังค์ มี 48 หน้าลาน ผูกที่ 3 พระธาตุกถา มี 39 หน้าลาน ผูกที่ 4 พระปุคคลบัญญัติ มี 55 หน้าลาน ผูกที่ 5 พระกถาวัตถุ มี 46 หน้าลาน ผูกที่ 6 พระยมก มี 45 หน้าลาน ผูกที่ 7 พระปัฏฐาน มี 92 ผูกลาน รวมทั้งหมด 7 ผูกลาน 403 หน้าลาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง, 2560 : บทคัดย่อ) เรื่อง คัมภีร์สุจิตตาลังการ: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์ คัมภีร์สุจิตตาลังการนี้ เป็นคัมภีร์ที่อธิบายเรื่องเกี่ยวกับพระอภิธรรมไว้โดยย่อ เปรียบเสมือนแบบเรียนเร็วรจนาโดยพระกัลยาณเถระแห่งประเทศพม่า ส่วนการวิเคราะห์คัมภีร์สุจิตตาลังการที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 3 ผูก การ

วิเคราะห์การเรียนการสอนพระอภิธรรมในคัมภีร์สุจิตตาลังการ โดยพระกัลยาณเถระได้รจนาตามแนวของคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะมีเนื้อหาที่สละสลวยจัดเป็น หมวดหมู่เป็นเรื่องๆ จำนวน 17 หมวด เพื่อให้เรียนรู้พระอภิธรรมได้ง่าย ส่วนในการปริวรรตสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระศรีวิสุทธิคุณ, 2558 : บทคัดย่อ) เรื่อง คัมภีร์สีวิชัยชาดก : ตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์ คัมภีร์สีวิชัยชาดก เป็นชาดกนอกนิบาต ซึ่งรวมอยู่ในปัญญาสชาดก (ชาดก 50 เรื่อง) สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระพุทธรักขิต ภิกษุชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่ง เมื่อประมาณช่วงปี 1974–2068 แต่งในเชิงพรรณนาโดยใช้รูปแบบของคัมภีร์ชาดกในพระไตรปิฎกเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง ซึ่งเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการปริวรรต แล้วจึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ, 2559 : บทคัดย่อ) เรื่อง คัมภีร์วิสุทธิมัคคคัณฐี : การชำระและการศึกษาวิเคราะห์ การปริวรรตนั้นยังมีส่วนที่บกพร่องบ้างโดยมากเป็นเรื่องอักษรที่มีลักษณะคล้ายกัน หรือออกเสียใกล้เคียงกัน ส่วนเนื้อหาของธรรมที่พระสารทัสสียกมาอธิบายนั้นมักเป็นการอธิบายเสริมคัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์วิสุทธิมรรคมหาฎีกา คัมภีร์วิสุทธิมัคคจูฬฎีกา หรืออธิบายสรุปให้เห็นเนื้อความส่วนนั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ง่ายต่อการกำหนดจดจำ งานวิจัยที่กล่าวมานี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปริวรรตคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา คัมภีร์นี้ผู้แต่งได้ยกตัวบาลีมาวางเป็นตัวแม่บท แล้วจึงแปลออกมาเป็นภาษาล้านนาในการอธิบายตัวสภาวะธรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ศรัทธาสาธุชนได้ศึกษาและรู้ถึงพระธรรมโดยเฉพาะพระอภิธรรม แต่เมื่อถามว่าทำไมจึงไม่แต่งเป็นภาษาล้านนาทั้งหมดเพื่อจะให้ชาวบ้านได้รู้ถึงอภิธรรมปิฎกนั้น ก็เพราะสาเหตุว่า เกรงศรัทธาสาธุชนหรือชาวบ้านทั่วไปจะตั้งข้อสงสัยว่า พระผู้รจนาคัมภีร์ยกเมฆคำสอนนั้นขึ้นมาเอง เหตุนั้นปราชญ์ผู้รจนาคัมภีร์จึงยกเอาพระบาลีมาเป็นหลักแม่บทหรือตัวมาติกา แล้วจึงแปลออกมาเป็นภาษาล้านนาแบบศัพท์ต่อศัพท์ หรือประโยคต่อประโยคให้เข้าใจ จึงเป็นเหตุให้เรียกว่าคัมภีร์อภิธรรมแบบนิสสัย มีนักวิชาการบางท่านได้ตั้งข้อสันนิฐานว่า การรจนาคัมภีร์ธรรมในลักษณะแบบนี้ อยู่ในช่วงที่บ้านเมืองโดยเฉพาะดินแดนล้านนาว่างเว้นสงบจากภัยอันเกิดจากศึกสงคราม เมื่อบ้านเมืองเกิดความสงบสุข บรรดาพระสงฆ์ก็มีเวลาที่จะศึกษาพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ จึงมีเวลาที่จะรจนาคัมภีร์แบบแปลออกจากภาษาบาลีให้เป็นภาษาในท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้ชาวบ้านได้ศึกษา

องค์ความรู้จากงานวิจัย

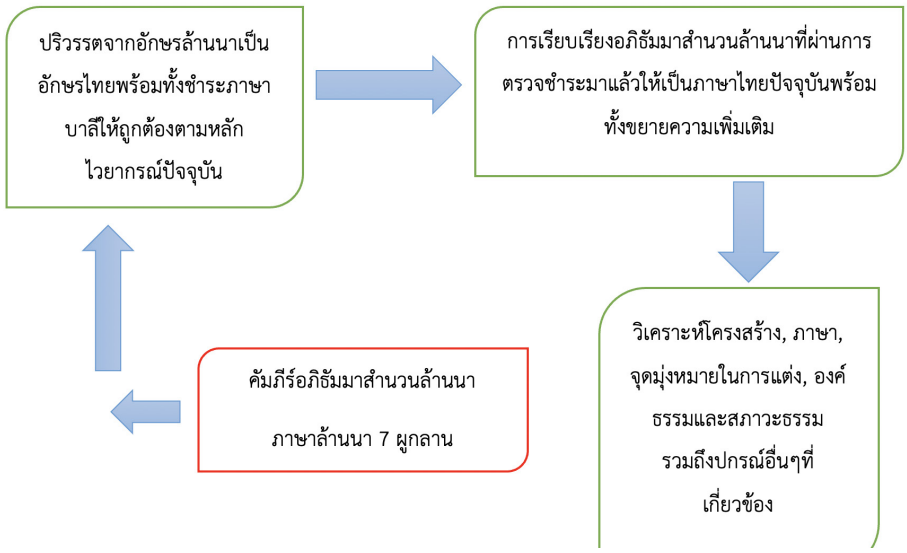

การศึกษาคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนาจะเข้าใจเรื่องของปรมัตถธรรม หรือสภาวธรรมอันจริงแท้ตาม ธรรมชาติ ในพระอภิธรรมจะแยกสภาวะออกให้เห็นว่าทุกสิ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลอะไร ทั้งนั้น คงมีแต่สภาวธรรมคือ จิต เจตสิก รูป ที่วนเวียนอยู่ในความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยอาศัยเหตุอาศัยปัจจัยอุดหนุนซึ่งกันและกัน เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เกิดขึ้นใหม่แล้วก็ดับไปอีก มีสภาพเกิดดับอยู่เช่นนี้ โดยไม่รู้จักจบจักสิ้น แม้ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม สภาธรรมทั้ง 3 นี้ก็ทำงานอยู่เช่นนี้โดยไม่มีเวลาหยุด พักเลย สภาวธรรมหรือธรรมชาติเหล่านี้มิใช่เกิดขึ้นจากพระผู้เป็นเจ้า พระพรหมพระอินทร์ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ เป็นผู้บันดาลหรือเป็นผู้สร้าง แต่สภาวธรรมเหล่านี้เป็นผลอันเกิดมาจากเหตุ คือกิเลสตัณหานั่นเองที่เป็นผู้สร้าง

การศึกษาพระอภิธรรมทางล้านนา จะทำให้เข้าใจสภาวธรรมอีกประการหนึ่งอันเป็นจุดมุ่งหมาย สูงสุดในพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้เข้าถึงนั่นก็คือนิพพาน นิพพานหมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา ผู้ที่ปราศจากกิเลสตัณหาแล้วนั้น เมื่อหมดอายุขัย ก็จะไม่มีการสืบต่อของ จิต + เจตสิก และรูป อีกต่อไป ไม่มีการสืบต่อภพชาติ หยุดการเวียนว่ายตายเกิด พ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง จึงกล่าวว่านิพพานเป็นธรรมชาติที่ปราศจากกิเลสตัณหา เป็นธรรมชาติที่ดับทุกข์โดยสิ้นเชิงและเป็นธรรมชาติที่ พ้นจากจิต เจตสิก รูป

นิพพานมิใช่เป็นแดนสุขาวดีที่เป็นอมตะและเพียบพร้อมด้วยความสุขล้วนๆ ตลอดนิรันดร์กาลตามที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ

การศึกษาพระอภิธรรมสำนวนล้านนาจะทำให้เข้าใจคำสอนที่มีคุณค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะแค่การทำทาน รักษาศีล และการทำสมาธิก็ยังมิใช่คำสอนที่มีค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นเหตุให้ต้องเกิดมารับผลของกุศลเหล่านั้นอีก ท่านเรียกว่า วัฏฏกุศล เพราะกุศลชนิดนี้ยังไม่ทำให้พ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด คำสอนที่มีค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนาคือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน 4 เพื่อให้เห็นว่าทั้งนามธรรม (จิต + เจตสิก) และรูปธรรม (รูป) มีสภาพที่ไม่เที่ยง ทนอยู่ไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ มีการเกิดดับ เกิดดับ ตลอดเวลา หาแก่นสาร หาตัวตน หาเจ้าของไม่ได้ เมื่อมีปัญญาเห็นแจ้งในสภาวธรรมตามความเป็นจริงเช่นนี้แล้วก็จะนำไปสู่การประหาณกิเลสและเข้าถึงพระนิพพานได้ในที่สุด

การศึกษาพระอภิธรรม เป็นการช่วยกันรักษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไว้ ให้อนุชนรุ่นหลังและเป็นการช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรตลอดไป

สรุป

คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนานี้มีเนื้อหาครอบคลุมกว้างขวาง เป็นคู่มือใน การเรียนรู้พระอภิธรรมแบบง่ายๆ สมัยล้านนาโบราณ โดยจำแนกจิตไปตามประเภทแห่งบุคคลในแต่ละภพภูมิ เป็นต้น ซึ่งท่านได้วางกรอบของในการรจนาคัมภีร์เพื่อแสดงความสำคัญของเนื้อหาในคัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา แบ่งออกเป็น 7 หมวด กล่าวถึงปรมัตถธรรม 4 จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งจำแนกจิตออกโดย ประเภทต่างๆ ที่แสดงเนื้อหาโดยย่อที่สอดคล้องกับคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหวิภาวินีฎีกาที่ใช้ในการเรียน การสอนพระอภิธรรมเช่น ในบุคคลเภทกล่าวถึงบุคคล 214 ประเภท แบบง่ายๆ ในหมวดนี้จำแนก บุคคลกับจิต กล่าวถึงบุคคล 214 ประเภท โดยจำแนกบุคคลออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ตามภูมิที่เกิด คือผู้ที่ยังข้องเกี่ยวอยู่ในกามาวจรภูมิ เรียกว่า กามาวจรบุคคล ผู้ที่ยังอยู่ในรูปาวจรภูมิ เรียกว่า รูปาวจรบุคคล และผู้ที่ข้องอยู่ในอรูปภูมิ เรียกว่า อรูปาวจรบุคคล ซึ่งบุคคลแต่ละประเภทแบ่งตามจำนวนของ ปฏิสนธิจิต รวมทั้งหมด 31 ภูมิ เป็นที่เกิดของบุคคล 214 จำพวก ส่วนอสัญญสัตตพรหมก็เรียกว่า สุคติอเหตุกบุคคล เพราะปฏิสนธิด้วยรูปอย่างเดียว ซึ่งรูปทั้งหลายนั้นเป็นธรรมที่ไม่มีสัมปยุตตเหตุ เหมือนกัน และในนิพพานเภทกล่าวประเภทแห่งนิพพานแบบง่ายๆ คือ นิพพานมี 2 คือ สอุปาทิ เสสนิพพาน เพราะยังมีขันธบัญจกที่ถูกยึดครองที่

เหลือลงจากกิเลสอยู่ หลังจากภวังคจิตของนิพพาน จิตอนุปาทิเสสนิพพาน เพราะยังมีขันธบัญจกที่ถูกยึดครองที่เหลือลงจากกิเลสอยู่ หลังจากภวังคจิต ของนิพพานจิต นิพพานชื่อว่า อนุตตระ (ยอดเยี่ยม) เพราะไม่มีธรรมอื่นที่ยิ่งกว่าตน และเพราะไม่มี ธรรมที่ยิ่งกว่า ที่เหมาะสมเพื่อกล่าวว่า ธรรมนี้ยิ่งกว่านิพพานโดยคุณความดีเป็นต้นที่พระกัลยาณ เถระได้รจนาตามแนวของคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะมีเนื้อหาที่สละสลวยจัดเป็นหมวดหมู่เป็นเรื่องๆ จำนวน 7 คัมภีร์กล่าวถึงปรมัตถธรรม 4 จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งจำแนกจิตออกโดยประเภท ต่างๆ เพื่อให้กุลบุตรสามารถเรียนรู้พระอภิธรรมปิฎกได้ง่าย

บรรณานุกรม

ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). (2542). **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ.

คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา 7 ผูกลาน พระคันธิยารัสสะภิกขุ ฉบับวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ. (2549). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จำลองศิลป์.

วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี. (2556). **คู่มือการศึกษาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ 5 วิถีวิมุตตสังคหวิภาค**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิแนบมหานีรานนท์.

สุชีพ บุญญานุภาพ. (2535). **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : โดยพระบรมราชูปถัมภ์. พิมพ์ครั้งที่ 26.

เสถียร โพธินันทะ. (2513). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร.

อภิธัมมัตถสังคหะ, (2545). **และปรมัตถทีปนี**. พระภัททันตะธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัดท่ามะโอ.

Research Articles

Received: 2021-02-170 **Revised:** 2021-02-27 **Accepted:** 2021-06-26

การพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว บ้านขุนไชยทอง อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์

Development of Tourism Promotion Innovation at Ban Khunchaithong, Chumphonburi District, Surin Province

ทองพูล ขุมคำ
พีรวัส อินทวี, พิพัฒน์ วิถี
Thongphoon Khumkam
Peerawat Intawee, Phiphat Withee
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
Surindra Rajabhat University
Corresponding Author Email: phiphat.withee@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทอง อำเภอชุมพลบุรีจังหวัดสุรินทร์ เพื่อสร้างและพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองอำเภอชุมพลบุรีจังหวัดสุรินทร์ และเพื่อพัฒนาการใช้นวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองอำเภอชุมพลบุรีจังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม กำหนดกลุ่มเป้าหมายการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มประกอบการด้านการท่องเที่ยวของบ้านขุนไชยทอง และกลุ่มประชาชนและนักท่องเที่ยวผู้ใช้บริการในพื้นที่บ้านขุนไชยทอง โดยการสุ่มเลือกอย่างง่าย จำนวน 80 คน เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถามโดยคณะผู้วิจัย และนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ การเลี้ยงช้าง จำนวน 25 ครัวเรือน โดยมีช้างขึ้นทะเบียน 69 ตัว มีจุดเด่นที่ช้างเลี้ยงในโครงการนำช้างกลับบ้าน พาควาญคืนถิ่น และโฮมสเตย์ช้าง 2) การสร้างและพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองอำเภอชุมพลบุรีจังหวัดสุรินทร์ โดยการสำรวจความคิดเห็นโดยภาพรวมมีศักยภาพการรับรองอยู่ในระดับปานกลาง

($\overline{X}$=3.21; S.D.=0.385) สามารถนำข้อมูลการท่องเที่ยวเรื่องช้างเลี้ยงต้องห้ามและส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยโฮมสเตย์ช้างมาสร้างและพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบเว็บไซต์การท่องเที่ยวของหมู่บ้าน คือ http://khunchaithong.srru.ac.th

คำสำคัญ : การพัฒนานวัตกรรม ส่งเสริมการท่องเที่ยว

Abstract

The purposes of this research were to study tourisms condition of Ban Khunchaithong, Chumphonburi District, Surin Province for create and develop Tourism Promotion Innovation at Ban Khunchaithong, Chumphonburi District, Surin Province and For development of usage Tourism Promotion Innovation at Ban Khunchaithong, Chumphonburi District, Surin Province with the suitable innovation. Target group of research divided in to 2 groups were the producer group of tourism Ban Khunchaithong by Simple random sampling was 80 people and Researchers were selected data by In-depth interview and questionaire and analyzed Descriptive statistics.

The results revealed that; 1) The best statustourists attraction of Ban Khunchaithong were elephants careers 25 chains and elephants were registered 69 and the highlight of this village was the project “Take the elephant home, Return the mahout” and Elephant Home stay. 2) Creation and development of Tourism Promotion Innovation at Ban Khunchaithong, Chumphonburi District, Surin Province by surveys overall overview have potential approval in average level ($\overline{X}$=3.21; S.D.=0.385) able to bring tourism information about “Forbidden elephants” and to support tourism with Elephant Home Stay. Therefore developed village tourism Website: http://khunchaithong.srru.ac.th/

Keywords : Development of Innovation , Tourism Promotion

บทนำ

การดำเนินการตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2555 - 2559) เป็นทิศทางและแผนหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศในระยะ 5 ปี เพื่อมุ่งให้ประเทศไทย เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในด้านการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้ โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน ซึ่งผลดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา แม้จะประสบผลสำเร็จในการเพิ่มจำนวนและรายได้จากการท่องเที่ยวแต่ยังประสบปัญหาและอุปสรรคสำคัญหลายประการ ประกอบกับสภาพและบริบทต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น สถานการณ์การเมืองของประเทศ นโยบายของภาครัฐ การปรับตัวของภาคเอกชน และปัจจัยภายนอก (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560: 1)

“นครชัยบุรินทร์” เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวของกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ที่ได้ร่วมมือกันจับกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายใต้แนวความคิดเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ถูกถ่ายทอดกันมาส่งเสริมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นในด้านเศรษฐกิจและสังคมและที่สำคัญที่สุดคือให้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่ตนเองมีอยู่จากมนต์เสน่ห์แห่งนครชัยบุรินทร์ ให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ อารยธรรม แหล่งโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวสวยงาม แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และประเพณีวัฒนธรรมที่มีเสน่ห์จากการเป็นของแท้และดั้งเดิม โดยวิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์ คือ“ประตูอีสานสู่สากล” เพราะถือว่าเป็นจังหวัดที่เชื่อมระหว่างภาคกลางและภาคอีสานเชื่อมโยงไปยังประเทศเพื่อนบ้านได้ (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1, 2555: 37)

ชุมชนเลี้ยงช้างบ้านขุนไชยทอง หมู่ที่ 4 ตำบลหนองเรือ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ที่ตั้งของชุมชนห่างจากจังหวัดสุรินทร์ 73 กิโลเมตร ตามถนน สาย 214 ถึงสามแยกเลี้ยวซ้ายไปตามถนนสาย 2081 ถึงตำบลไพรขลา เลี้ยวซ้ายไปยังตำบลหนองเรือและไปยังหมู่บ้านขุนไชยทอง ห่างจากอำเภอชุมพลบุรี 21 กิโลเมตร เป็นชุมชนเก่าแก่ ในอดีต บรรพบุรุษได้อพยพมาจากชายแดนเขมร ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กูย มีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหลากหลาย จากการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้านได้มีโครงการนำช้างคืนบ้าน นำควาญคืนถิ่น ซึ่งเป็นโครงการที่ริเริ่มโดยมูลนิธิของเอกชน ที่เข้ามาช่วย

เหลือเพื่อให้ช้างได้กลับบ้านและไม่ต้องลำบาก โดยใช้สถานที่บริเวณโรงเรียนบ้านขุนไชยทอง เป็นสถานที่พักช้างในเบื้องต้น ตลอดจนทำกิจกรรมและพบปะกันระหว่างกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ด้วยต้นทุนที่มีอยู่ ประกอบกับความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียน ตลอดจนภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดภาพของสถานศึกษาเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่มีภาพของการอยู่ร่วมกันระหว่างช้างกับคน (นายเกียรติศักดิ์ ลักขษร, 2561: สัมภาษณ์) การท่องเที่ยวของหมู่บ้านจึงเกิดการแข่งขันภายในหมู่บ้านด้วยการสร้างจุดแข่งทางการท่องเที่ยวให้มีศักภาพความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนในหมู่บ้าน ทางหน่วยงานทางราชการได้เห็นความสำคัญจึงได้เข้ามาให้การช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง ในรูปแบบช้างต้องห้ามตามแนวคิดของโครงการที่กล่าวข้างต้นจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการทำวิจัยเรื่อง การพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทอง อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ในครั้งนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองอำเภอชุมพลบุรีจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อสร้างและพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองอำเภอชุมพลบุรีจังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อพัฒนาการใช้นวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองอำเภอชุมพลบุรีจังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มเป้าหมายสำหรับการวิจัยออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวของบ้านขุนไชยทอง กลุ่มประชาชนและนักท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านขุนไชยทอง โดยการสุ่มเลือกอย่างง่าย จำนวน 80 คน เป็นการผสมผสานการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ จึงมีเครื่องมือการวิจัยที่จำเพาะประเด็นศึกษา ดังนี้

1. ประเด็นศึกษาสภาพการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการเข้าสังเกต สัมภาษณ์ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน ซึ่งมีประเด็นในการศึกษา คือ 1) สภาพทางกายภาพ 2) ทรัพยากรทางธรรมชาติ 3) ประชากร 4) สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม และ5) การท่องเที่ยว การเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นศึกษาแล้ว ผู้วิจัยนำมาตรวจ

สอบความถูกต้องด้วยการยึดทฤษฎี 3 เส้า (สุภางค์ จันทวานิช, 2542: 129-130) ได้แก่ การตรวจสอบบุคคล เวลา และสถานที่ เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทอง

2. ประเด็นศึกษาแหล่งท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทอง ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

2) ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่และหาค่าร้อยละ(บุญชม ศรีสะอาด, 2545: 105) และนำเสนอพรรณนาใต้ตาราง

3. ตอนที่ 2 ความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทอง วิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviati0n) แล้วนำคะแนนเฉลี่ยที่ได้มาแปลความหมายเป็น 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545: 106)

สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยใช้สถิติพื้นฐานได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์ค่าความสอดคล้องของเนื้อหาแบบสอบถาม (IOC) และค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา

ผลการวิจัย

จากการวิจัยได้ค้นพบจาการเข้าสำรวจพื้นที่ สัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และตอบแบบสอบถาม รวมทั้งเอกสารและข้อมูลที่จัดเก็บเป็นสารสนเทศของชุมชนมาวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อสนับสนุนในการตอบโจนท์การวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏผลดังนี้

1. สภาพการท่องเที่ยวพบว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ประชากรสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว บ้านขุนไชยทอง หมู่ที่ 4 ตำบลหนองเรือ อำเภอ ชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเรือ มีเนื้อที่ทั้งหมด 1,900 ไร่ ครัวเรือนทั้งหมด 143 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 582 คน ชาย 304 คน หญิง 278 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คืออาชีพทำนา อาชีพเสริมคือค้าขาย และเลี้ยงสัตว์ บ้าน

ชุนไชยทอง เดิมขึ้นเป็นหมู่ที่ 8 ตำบล ไพรขลา ปัจจุบันขึ้นตรงกับตำบลหนองเรือ หมู่ที่ 4 ตำบลหนองเรือ ประวัติเดิมไม่แน่ชัด ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายเกียรติศักดิ์ ลักขษร ในอดีตบ้านขุนไชยทองเป็นหมู่บ้านที่มีช้างลี้ยงมากที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ เดิมทีบรรพบุรุษได้มีการคล้องช้างมาไว้ใช้งาน จึงได้รับการสืบทอดเป็นมรดกช้างเลี้ยงของชุมชนจากปู่ย่าตายาย เป็นชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอชุมพลบุรี 21 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากจังหวัดสุรินทร์ 78 กิโลเมตร มีป่าบุ่งป่าทาม เขตริมฝั่งแม่น้ำมูลชาวบ้านในชุมชน ให้เป็นแหล่งทำการเกษตร แหล่งอาหารช้าง ไม้ใช้สอย และทำเลี้ยงสัตว์

การประเมินผลการวิเคราะห์ข้อมูลการรองรับการท่องเที่ยวหมู่บ้านขุนไชยทอง โดยการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายผู้ตอบแบบสอบถามเป็นนักท่องเที่ยวผู้เข้ามาท่องเที่ยวและผู้ประกอบการสำหรับการโฮมสเตย์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 53.80 รองลงมาเพศหญิง จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 46.20 ส่วนใหญ่อายุ 31-40 ปีจำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 48.80 ส่วนใหญ่เป็นอาชีพ เกษตรกรรม จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 33.80 ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 63.80 ส่วนใหญ่รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001-20,000 บาท จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 38.80 ผลการศึกษาตามแสดงให้เห็นว่าความคิดเห็นโดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน พบว่า ศักยภาพการรับรองอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$=3.21; S.D.=0.385) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 4 ด้าน สามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านเส้นทาง ($\overline{X}$ =3.40; S.D.=0.358) ด้านความปลอดภัย ($\overline{X}$ =3.31; S.D.=0.560) ด้านกายภาพ ($\overline{X}$ =3.11; S.D.=0.286) และด้านแหล่งท่องเที่ยว ($\overline{X}$ =3.01; S.D.=0.334)

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของบ้านขุนไชยทองโดยการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองมีอาชีพเลี้ยงช้าง จำนวน 25 ครัวเรือน มีช้างขึ้นทะเบียน 69 ตัว ซึ่งการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแห่งนี้มีจุดเด่นที่สำคัญคือ ช้างเลี้ยง จากจำนวนสถิติช้างที่มีอยู่ มีช้างที่เข้าร่วมโครงการพาช้างกลับบ้านนำความคืนถิ่น จำนวน 18 ตัว ช้างที่เข้าร่วมโครงการเป็นการเปิดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้มีคำประกาศิษย์ที่ผู้นำช้างเข้าร่วมโครงการต้องให้คำมั่นสัญญา เกี่ยวกับช้างต้องห้าม ซึ่งมีเงื่อนไขต้องให้ความสำคัญกับสุขภาพ สวัสดิการของช้างไม่มีการพันธนาการด้วยโซ่ตรวน ไม่มีการใช้ตะขอ และไม่ทำร้ายทารุณกรรมใด ๆ ทั้งสิ้นกับช้าง ดังนั้นการท่องเที่ยวช้างเลี้ยงของหมู่บ้านขุนไชยทองจึงจุดประกายความคิดสร้างสรรค์และนำมาซึ่งการเปิดตลาดท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ มี

สวัสดิการต่าง ๆ รองรับการท่องเที่ยวมากขึ้น

และการท่องเที่ยวของบ้านขุนไชยทองนั้นมีรูปแบบที่น่าสนใจคือ การสัมผัสกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัว ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลกับช้างกลายเป็นวิถีชีวิตของช้างกับคนที่แปลกใหม่สำหรับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวของหมู่บ้านแห่งนี้มีองค์ประกอบสำคัญหลายอย่างที่สร้างสรรค์เป็นการเสริมสร้างการท่องเที่ยวให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ

หมู่บ้านยังใช้สถานที่ของโรงเรียนเป็นจุดเรียนรู้ เรื่องการท่องเที่ยวหมู่บ้านเลี้ยงช้างอีกด้วย และโรงเรียนบ้านขุนไชยทอง เป็นจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวชุมชนหมู่บ้านช้างไร้โซ่ เป็นแหล่งเรียนรู้ ของวัฒนธรรมของหมู่บ้านกับการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างลงตัว

กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดไว้สำหรับการเข้าเที่ยวของนักท่องเที่ยว จะขอยกตัวอย่างการท่องเที่ยวในลักษณะ 2 วัน 1 คืน นักท่องเที่ยว 10 คนขึ้นไป ราคาอยู่ที่ 990 บาท และสามารถจัดตารางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับช้างได้อย่างเต็มที่ ผู้วิจัยขอนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ดังนี้

การท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างเลี้ยงบ้านขุนไชยทอง จะรับนักท่องเที่ยวที่สนใจวิถีชีวิตช้างต้องห้าม โดยจะได้พบกับจุดนัดพบซึ่งทีมงานได้เตรียมไว้ต้อนรับ คือ บริเวณโรงเรียนบ้านขุนไชยทอง

ณ บริเวณโรงเรียนบ้านขุนไชยทองนั้นได้มีการจัดบริบทสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อรองรับการมาของนักท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายอย่าง ผู้วิจัยจะขอนำเสนอออกเป็น 3 แห่ง คือ

1) ภายในโรงเรียนบ้านขุนไชยทอง ถือเป็นจุดสำคัญของการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว เพราะเป็นจุดที่ตั้งของคอกช้างสาธารณะ ซึ่งเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาที่นี่จะพบกับช้างที่อยู่ในโครงการนำมาแสดงไว้ในคอกที่สร้างอย่างเรียบง่าย และมีจุดแสดงข้อมูลสารสนเทศของโครงการ ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงช้างอื่น ๆ ผู้วิจัยสามารถแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

(1) คอกช้าง เป็นการนำไม้ธรรมชาติและไม้ไผ่ที่เป็นไม้ดังเดิมมีบทบาทสำคัญกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตและเป็นพืชที่อยู่คู่กับสายน้ำทุกแห่ง ที่มีคุณาประการหลายด้าน ใช้ในการดำรงชีวิตหลายอย่าง ทั้งเป็นแหล่งอาหารให้กับช้าง และประโยชน์ในครอบเรือนประเภทเครื่องจักรสานและการสร้างที่อยู่อาศัย

(2) จุดทำกิจกรรมที่มีบริเวณกว้างขวาง และมีธรรมชาติเป็นเครื่องมือเอื้อต่อการทำกิจกรรม จุดสำคัญของการอาศัยธรรมชาติและทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีอยู่นำมาร

องรับการสร้างบรรยากาศที่ดีต่อการทำกิจกรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวจะสามารถมาทำกิจกรรมสับอ้อยเพื่อเตรียมเป็นอาหารเลี้ยงช้างในแต่ละวัน มีการป้อนหญ้าในคอกให้ช้าง และเรียนรู้การอยู่กับช้าง

(3) สระน้ำสำหรับให้ช้างทำกิจกรรม เป็นอีกจุดที่ให้นักท่องเที่ยวได้สร้างความคุ้นเคยกับช้าง สระน้ำช้างแห่งนี้สร้างโดย LEN JEFFRIES ร่วมกับมูลนิธิอนุรักช้างและหจก.เอลลิเฟนท์ เนเจอร์ปาร์ค จุดสำคัญที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับช้างอย่างใกล้ชิดด้วยการอาบน้ำให้กับช้าง โดยในแต่ละวันนักท่องเที่ยวจะมีตารางอาบน้ำให้ช้างและเล่นกับช้างในสระแห่งนี้ร่วมกับควาญช้างที่ดูแลนักท่องเที่ยวอย่างใกล้ชิดและให้คำแนะนำนักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมการอาบน้ำให้ช้างอย่างถูกต้องและปลอดภัย

น้ำกับช้างเป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างมาให้คู่กัน เพราะร่างกายที่ใหญ่โตเป็นที่มาของการกินอาหารจำนวนมาก ความร้อนในร่างกายย่อมมีจำนวนมากตามมา วิธีการธรรมชาติสร้างมาให้ครบหมดทุกอย่าง แต่การที่มนุษย์นำช้างมาเลี้ยงและฝึกให้ใช้ชีวิตร่วมกับมนุษย์นั้นเป็นการฝืนธรรมชาติ ณ ที่หมู่บ้านแห่งนี้จึงจำเป็นต้องนำธรรมชาติของช้างมาบูรณาการให้กลมกลืนอยู่ร่วมกันได้

2) แม่น้ำ สายน้ำกับช้างถือว่าเป็นวิถีชีวิตที่แยกกันไม่ออก เพราะแหล่งกำเนิดอาหารทุกอย่างย่อมมีมาแต่สายน้ำ พืชพรรณธัญญาหารล้วนต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยส่งผลให้เป็นหัวใจหลักสำหรับการใช้ชีวิตร่วมกันของสรรพสิ่งในโลกใบนี้ การใช้ชีวิตร่วมกันของช้างกับน้ำนั้นเป็นวิถีชีวิตที่อัศจรรย์ยิ่งนักเพราะช้างเป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่และมีนิสัยขี้เล่นร่าเริง และกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวนั้นจะน่าสนใจยิ่งขึ้น เพื่อได้สัมผัสช้างในน้ำ มีการขี้ช้างเล่นน้ำ ดำน้ำหรือแม้กระทั้งการพ้นน้ำใส่กันและกัน นักท่องเที่ยวจะต้องไปกับควาญช้างเพื่อไปทำกิจกรรมอาบน้ำให้กับช้าง ซึ่งในหมู่บ้านขุนไชยทองนั้นจะมีจุดอาบน้ำให้ช้างอยู่ 2 จุด คือ สระน้ำช้างในโรงเรียน และแม่น้ำธรรมชาติที่ท้ายหมู่บ้าน ซึ่งแม่น้ำธรรมชาตินี้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของช้างอย่างมากเพราะการอยู่แบบธรรมชาตินั้นจะสร้างความรู้สึกสบายใจให้กับช้างเป็นอย่างดี เพราะภายในน้ำนั้นจะมีโคลนได้เล่นกันในน้ำด้วย

3) โฮมสเตย์ช้าง กลุ่มของผู้เข้าร่วมโครงการพาช้างกลับบ้านนำควาญคืนถิ่นทุกหลังคาจะต้องเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และเป็นอีกจุดหนึ่งที่จะสร้างความภูมิใจให้กับนักท่องเที่ยวที่จะได้สัมผัสกับช้างทั้งกลางวันและกลางคืน ด้วยการผักผ่อนไปพร้อมกับช้างที่ตนเองได้ทำกิจกรรมด้วย จะขอยกตัวอย่างบ้านของนางอรัญญา น้อยถนอม ซึ่งมีช้างอยู่ในโครงการและมีโฮมสเตย์ช้างให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักด้วย ซึ่ง

จากการสัมภาษณ์พบว่า การอัตราค่าบริการนั้นมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ

(1) กรณีที่ 1 นักท่องเที่ยวที่มาเองโดยไม่ผ่านโครงการของมูลนิธิอนุรักช้าง อัตราค่าห้องพักจะเป็นเตียงคู่หรือเตียงเดียวในราคา 400 บาทต่อคืน ทั้งนี้จะมีเครื่องอำนวยความสะดวกภายในห้องจะมีเครื่องปรับอากาศ พัดลมเพดาน โทรทัศน์ ตู้เสื้อผ้า น้ำและเครื่องดื่ม และยังมีบริการเสริมการซักเสื้อผ้าให้ฟรี

(2) กรณีที่ 2 นักท่องเที่ยวที่มาโดยโครงการของมูลนิธิอนุรักช้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะมาครั้งละ 3 หรือ 5 วัน จะคิดอัตราค่าห้องพักจะเป็นเตียงคู่หรือเตียงเดียวในราคา 1,500 บาทต่อห้อง ทั้งนี้จะมีเครื่องอำนวยความสะดวกภายในห้องลักษณ์เหมือนกับกรณีที่ 1 ซึ่งผู้ประกอบการจะมีรายได้เสริมเพิ่มเติมจากการให้เข้าพักแล้วยังมีการบริการอาหารหรือเครื่องดื่มนอกจากที่เตรียมไว้ในเบื้องต้นอีกด้วย และผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือหรืองานฝีมือทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจของนักท่องเที่ยวด้วย

2. การสร้างและพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทอง ใช้รูปแบบการวิจัยผสมผสาน เพื่อสร้างนวัตกรรมตามกระบวนการพัฒนา พบว่า 1) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมในวัตถุประสงค์ที่ 1 มาวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นข้อมูลหลัก คือ สภาพทางกายภาพ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ประชากร สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม และ การท่องเที่ยว โดยนำมาจัดเป็นลำดับความสำคัญในการออกแบบนวัตกรรมกรรม 2) นำแนวคิดการท่องเที่ยวเป็นฐานในการเออกแบบที่เหมาะสมกับแอบพลิเคชั่นและเว็ปเพจ 3) พัฒนาข้อมูลที่มีอยู่ให้เกิดความน่าสนใจในการสร้างนวัตกรรมให้ครบถ้วนตามประเด็นที่เหมาะสมและสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวหมู่บ้านขุนไชยทอง ได้ตรงตามความต้องการ 4) สร้างและพัฒนาเสร็จแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญได้ประเมินนวัตกรรม โดยกำหนดให้มีผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านในการประเมินนวัตกรรม มีคุณสมบัติเฉพาะ 3 ด้าน คือ ด้านการท่องเที่ยว ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี และด้านการศึกษา 5) นำข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญให้ดำเนินการแก้ไข และปรับปรุงตามข้อแนะนำ และพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความต้องการ และ 6) นำไปใช้ โดยนำไปมอบให้กับหัวหน้าชุมชนบ้านขุนไชยทองเพื่อใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างต้องห้ามในหมู่บ้านของตนเอง ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวหมู่บ้านขุนไชยทองนั้นพบว่า มีปัจจัยหลักอยู่ 2 อย่าง คือ 1) สิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติสร้างขึ้น และ 2) สิ่งที่มนุษย์สร้างหรือดัดแปลงขึ้นมาเพื่อใช้ร่วมกันกับธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านอย่างดียิ่ง การท่องเที่ยวของหมู่บ้านนี้ได้เริ่มต้นขึ้นได้เพียง

2 ปี ทำให้ยอดนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาที่นี้ค่อนข้างมากและเกิดกระแสการท่องเที่ยวเข้ามาอีกหลายอย่างที่ดึงดูดการท่องเที่ยวมาที่นี่ คำว่า ช้างต้องห้าม คือ นิยามการท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองที่ทุกคนต้องออกตามหา และมาสัมผัสกับตนเองเท่านั้นจึงจะสามารถเข้าใจความหมายคำนี้ โดยการสำรวจความคิดเห็นโดยภาพรวมมีศักยภาพการรับรองอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$=3.21; S.D.=0.385) สามารถนำข้อมูลการท่องเที่ยวเรื่องช้างเลี้ยงต้องห้ามและส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยโฮมสเตย์ช้าง

3. ผลจาการสร้างและพัฒนานวัตกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของคณะผู้วิจัยจึงสามารถนำมาเป็นข้อมูลสำหรับการออกแบบนวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ในรูปแบบของเว็บไซต์การท่องเที่ยวของหมู่บ้าน คือ http://khunchaithong.srru.ac.th โดยมีภาพตัวอย่างดังนี้

รูปที่ 1 เว็บไซต์การท่องเที่ยวหมู่บ้านขุนไชยทอง
ที่มา : http://khunchaithong.srru.ac.th/

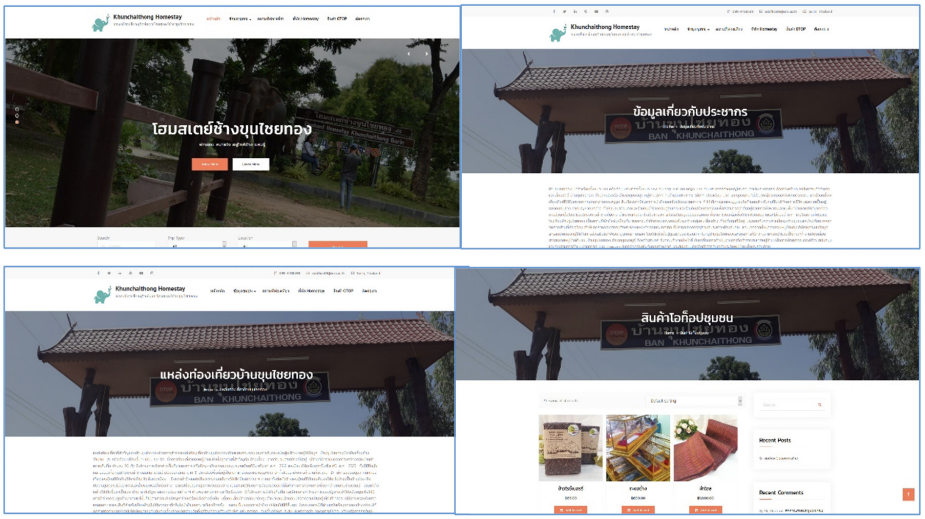

รูปที่ 2 เนื้อหาสำหรับประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวหมู่บ้านขุนไชยทองบนโลกออนไลน์
ที่มา : http://khunchaithong.srru.ac.th/

อภิปรายผล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ประชากรสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว พบว่าบ้านขุนไชยทองเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตอำเภอชุมพลบุรีเป็นรอยต่อเชื่อมเส้นทางไปหาอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดมหาสารคาม มีลักษณะทางกายภาพที่มีป่าบุ้ง-ป่าทาม เหมาะสมสำหรับใช้เป็นแหล่งเลี้ยงช้าง ซึ่งมีทรัพยากรทางธรรมชาติเอื้อต่อการดำรงอยู่ของช้าง เช่น มีแม่น้ำ มีป่าไม้และแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีดังเดิมตามโบราณเคยปฏิบัติมา และได้พัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยการนำโครงการพาช้างกลับบ้าน นำความคืนถิ่น มีทุนเดิมคือช้างเลี้ยงที่มีอยู่ในหมู่บ้านจำนวนมาก สอดคล้องกับแนวคิดของมีชัย แก้วหอม และคณะ (ชัย แก้วหอม, 2553: 1) ได้มีผู้คนจากต่างถิ่นอพยพเข้ามาอยู่ร่วมกันจนกลายเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ขึ้นตามลำดับ บริเวณดั้งเดิมของการตั้งหมู่บ้านจะเป็นโคกบ้านเก่าห่างจากหมู่บ้านในระยะแรก ๆ ประมาณ 500 เมตร จากนั้นจึงย้ายมาตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน ต่อมาได้ตั้งชื่อบ้านโดยเอาชื่อ “ขุนไชย” ซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้านในขณะนั้น และคำว่า “ทอง” ก็มาจากภรรยาของขุนไชย จึงเรียกรวมกันว่า “บ้านขุนไชยทอง” และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ

สภาวัฒนธรรมอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ (2553) ทั้งนี้สืบเนื่องจากเขตบริเวณอำเภอท่าตูม อำเภอชุมพลบุรี รอยต่ออำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดมหาสารคาม เป็นเขตที่มีแม่น้ำมูล แม่น้ำชีมาบรรจบกัน ทำให้มีแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่เหมาะสมสำหรับเลี้ยงช้างได้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของทองใบ ศรีสมบัติ (ทองใบ ศรีสมบัติ, 2535) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างและการประกอบอาชีพเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรกรรมคือ การทำนาทำไร่และการเลี้ยงช้างสภาพทางสังคมของหมู่บ้านส่วนใหญ่มีความเป็นเอกภาพสูง เคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสมีความเคร่งครัดในประเพณีและวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากการเลี้ยงช้าง โดยเฉพาะพิธีเซ่นหนังปะกำที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัดแม้ว่าปัจจุบันจะไม่ได้เป็นเจ้าของช้างก็ตาม

2. แหล่งท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองโดยการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล พบว่า การท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านนี้เน้นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจให้เกิดความสุข โดยใช้ช้างเลี้ยงเป็นทุนในการสร้างกิจกรรม และมีโฮมสเตย์เป็นจุดเชื่อมการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดของดำเกิง โถทอง และคณะ (ดำเกิง โถทอง, 2550) ได้กล่าวถึง การจำแนกประเภทของการท่องเที่ยวว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มนุษย์เน้นเป็นกิจกรรมนันทนาการการเรียนรู้ไปในโลกกว้างตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สอดคล้องกับงานวิจัยของสันติ ปานน้อย (สันติ ปานน้อย, 2551) การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวในหมู่บ้านช้างในพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานตอนใต้ เพื่อการเชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ การศึกษาวิจัยชุมชนเลี้ยงช้างในอีสานใต้ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวแบบ Long Stay พบว่าชุมชนที่มีศักยภาพที่เหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยวแบบ Long Stay ใน เขตอีสานตอนใต้ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ชุมชนบ้านตากลาง ต.กระโพ อ.ท่าตูม จังหวัด สุรินทร์ มีศักยภาพสูงสุด รองลงมาได้แก่ชุมชนบ้านกระโพ ต.กระโพ อ.ท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และชุมชนบ้านศาลา ต.กระโพ อ.ท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ตามลำดับจากมากไปน้อย เนื่องจาก เป็นชุมชนที่มีช้างอยู่ในพื้นที่มากที่สุด มีศูนย์คชศึกษาที่ทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่รวบรวมช้างในจังหวัดสุรินทร์ และเป็นศูนย์ควบคุม กำกับดูแลช้างในทุกด้าน ทั้งนี้ในชุมชนยังมีความเข้มแข็งส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ด้านประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนหลายด้าน ได้แก่ การทอผ้า พื้นบ้าน พิธีกรรมการเซ่นไหว้ผีปู่ตา พิธีกรรมปะกำช้าง เทคนิควิธีการฝึกช้างแบบโบราณ(ส่วย) สมุนไพรที่รักษาโรค

ของช้าง ลักษณะของช้าง ตลอดจนลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนชาว ส่วยที่เลี้ยงช้างก็มีลักษณะที่โดดเด่นกว่าชุมชนอื่นๆ ได้แก่ บ้านพักอาศัยจะมี Function ภายใน บ้านที่เล่นระดับไม่มีการกั้นห้องและบริเวณเชิงชายมีการต่อออกมาคลุมพื้นที่ เพื่อเป็นพื้นที่ให้ช้าง อยู่อาศัยในบริเวณข้างบ้าน นอกจากนั้นในบริเวณบ้านพักอาศัย ปรกติจะประกอบไปด้วย บ้านพักอาศัย และยุ้งข้าวเท่านั้น แต่ชุมชนดังกล่าวจะต้องมีเรือนปะกำ(ศาลปะกำ) อยู่ในบริเวณ บ้าน และมีพื้นที่ลานเปิดโล่งเพื่อเป็นที่พักช้างหรือฝึกช้าง นอกจากนั้นยังต้องมีพื้นที่ปลูกพืชที่เป็น อาหารทั้งคนและสัตว์ ได้แก่ พืชพวกอ้อย หม่อน สับประรด กระถิ่น มะม่วง อื่นๆเป็นต้น ส่วน ในด้านทัศนคติที่มีต่อนักท่องเที่ยวนั้น ชาวบ้านในชุมชนรู้สึกคุ้นเคยกับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว ที่เข้ามาพำนักเป็นเวลานานๆ ซึ่งทุกคนจะช่วยกันต้อนรับและแนะนำในด้านต่างๆให้นักท่องเที่ยว ที่เข้ามาในชุมชนเกิดความภูมิใจ แต่สิ่งที่ยังต้องปรับปรุงและควรต้องเร่งดำเนินการเป็นประเด็น แรกคือ การสร้างความสามัคคีในหมู่ของผู้นำท้องถิ่นซึ่งเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาท้องถิ่นให้ เป็นรูปธรรม ซึ่งถ้าหากผู้นำท้องถิ่นอ่อนแอและขัดแย้งกัน ก็จะส่งผลให้ชุมชนดังกล่าวมีแต่ความ ถดถอยและจะนำไปสู่การล่มสลายลงในที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของสมาพร คล้ายวิเชียร (สมาพร คล้ายวิเชียร, 2551) ศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาเรื่องการไม่มีพื้นที่เลี้ยงช้าง เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลาย ป่าไม้ที่มีบางส่วนก็เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล จึงเป็น สาเหตุให้อาหารช้างไม่เพียงพอ ทำให้ออกเร่ร่อนตามเมืองบ้างก็ออกรับงานแสดงตามปางช้างต่างๆ แต่อย่างก็ตามโอกาสในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวก็มีจุดแข็งในด้านความโดดเด่นของวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และจากการสอบถามประชาชนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่แหล่งท่องเที่ยว ควาญช้างมีทัศนคติเชิงบวกต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ซึ่งกล่าวว่าทำให้เกิดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคโครงสร้างพื้นฐาน ฐานะทางเศรษฐกิจ และการเกิดอาชีพที่หลากหลายจากการมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนตนเองโดยตรงเพิ่มมากขึ้น

นอกนี้แล้วบ้านขุนไชยทองได้พยายามแก้ไขปัญหาช้างเร่ร่อนโดยการจัดโครงการนำช้างกลับบ้าน พาควาญคืนถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้แก่เจ้าของช้างได้นำช้างกลับบ้านมาอยู่ในโครงการและสร้างกระบวนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคนกับช้าง สอดคล้องกับงานวิจัยของสมาพร คล้ายวิเชียร (สมาพร คล้ายวิเชียร, 2551) ศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ได้เสนอทางออกเป็น 3 แนวทาง คือ 1. แนวทางการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว

2. แนวทางการพัฒนาตลาดท่องเที่ยว 3. แนวทางการพัฒนาด้านความพร้อมทางการท่องเที่ยว และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของทองใบ ศรีสมบัติ (ทองใบ ศรีสมบัติ, 2535) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างและการประกอบอาชีพเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มผู้เลี้ยงช้างที่ประกอบอาชีพเลี้ยงช้างร้อยละ 18.33 เป็นเจ้าของช้างส่วนร้อยละ 81.67 ไม่ได้เป็นเจ้าของช้าง 4.6 การรวมกลุ่มของผู้เลี้ยงช้างในหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มทั้งหมด 15 กลุ่มๆ ละ6-8 คนต่อช้าง 1 เชือกเพื่อใช้เป็นพาหนะเดินทางนำสินค้าผลิตภัณฑ์วัสดุที่ได้จากตัวช้างไปจำหน่าย และเปิดหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3. สร้างและพัฒนานวัตกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบแอ๊พพลิเคชั่นและเว็บไซต์การท่องเที่ยวบ้านขุนไชยทองอำเภอชุมพลบุรีจังหวัดสุรินทร์ โดยการสำรวจความคิดเห็นโดยภาพรวมมีศักยภาพการรับรองอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.21; S.D.=0.385) สามารถนำข้อมูลการท่องเที่ยวเรื่องช้างเลี้ยงต้องห้ามและส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยโฮมสเตย์ช้าง จึงได้พัฒนาเว็บไซต์การท่องเที่ยวของหมู่บ้าน คือ http://khun-chaithong.srru.ac.th/ สอดคล้องกับงานวิจัยของชาญชัย อรรคผาติและณิชกานต์ เฟื่องชูนุช (ชาญชัย อรรคผาติ พร้อมคณะ, 2561: 581) การพัฒนาแอปพลิเคชันแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์โดยใช้เทคโนโลยีภาพเสมือนจริง ด้วยกระบวนการพัฒนาแอปพลิเคชันใช้วิธีตามแนวทางวิจัย เริ่มจากการศึกษาและเก็บข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์ ศึกษาข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ และรวบรวมข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบวิเคราะห์วางแผนขั้นตอนการศึกษา เลือกเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาระบบ วางแผนและออกแบบระบบ ภายหลังการพัฒนาเสร็จสิ้นมีการนำระบบไปทดสอบและปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดเพื่อสรุปผล และนำเสนอผลการประเมินความพึงพอใจจากการใช้ระบบโดยกลุ่มผู้ใช้งานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสเทศและกลุ่มผู้ใช้งานทั่วไป พร้อมทั้งจัดทำคู่มือประกอบการใช้งานระบบ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของข้าวขวัญ คุณวุฒิและอารีย์ นัยพินิจ (ข้าวขวัญ คุณวุฒิ พร้อมคณะ, 2560: 200-201) ขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการตลาดการท่องเที่ยวของนครชัยบุรินทร์ พบว่า นครชัยบุรินทร์มีความโดดเด่นด้านอารยธรรมขอม แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หมู่บ้านเลี้ยงช้าง การท่องเที่ยวกีฬา และมุ่งเน้นพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามอารยธรรมขอม มีรูปแบบร้านอาหารที่พัก ที่หลากหลาย ด้านโอกาส เทคโนโลยีมีการพัฒนามากขึ้น มีโอกาสสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างจังหวัด และรัฐบาลมีโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

จึงกำหนดยุทธศาสตร์ในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการตลาดการท่องเที่ยวได้ 4 ยุทธศาสตร์คือ 1) ส่งเสริมศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มนครชัยบุรินทร์ 2) ส่งเสริมเส้นทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงของกลุ่มนครชัยบุรินทร์ 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มนครชัยบุรินทร์ และ4) ส่งเสริมการจัดกิจกรรมในการท่องเที่ยวของกลุ่มนครชัยบุรินทร์ ผู้วิจัยเห็นว่าผลจากการนำข้อมูลของหมู่บ้านขุนไชยทองไปพัฒนาเป็นข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ตสร้างเป็นเว็บไซต์ทำให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักมากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ทั้งนี้สืบเนื่องจากการสื่อสารบนโลกออนไลน์ในปัจจุบันได้รับการนิยมมาใช้สำหรับการสืบค้นข้อมูลมากยิ่งขึ้น ทำให้สังคมโลกโซเชียวมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวและเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมและสนใจเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านต่อไป

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ได้พบองค์ความรู้ที่สามารถเปิดโลกทัศน์ด้านการท่องเที่ยวหลากหลายชาติพันธุ์ สร้างประเด็นวัฒนธรรมการท่องเที่ยวที่อิงอาศัยธรรมชาติ สัตว์เลี้ยงที่มีความผูกพันกับเจ้าของ ความเหมาะสมของระบบนิเวศ ความพร้อมของประชาชนในหมู่บ้าน และระบบความเชื่อที่นำมาใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้

1. ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ นั่นคือจุดแข็งของชุมชนที่มีประชาการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านมีกลุ่มคนที่ใช้ภาษาสำหรับการสื่อสารที่เป็นภาษาถิ่นหลากหลาย คือ ภาษากูย (ส่วย) ภาษาเขมร ภาษาลาว สร้างความแปลกใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมในหมู่บ้านแห่งนี้

2. วัฒนธรรมการท่องเที่ยวที่อิงอาศัยธรรมชาติ เขตที่ตั้งที่มีธรรมชาติร่ายล้อมไปด้วยสายน้ำและป่าทามนาทาม มีทรัพยากรที่หลากหลาย มีความอัศจรรย์เกิดขึ้นได้ทุกฤดูกาล สร้างจุดเด่นให้เป็นจุดแข็งแตกต่างจากหมู่บ้านช้างอื่น ๆ ที่เน้นการแสดงของช้างหรือการอาศัยชีวิตร่วมกับช้างโดยการสร้างที่อาศัยในบริเวณบ้านให้นักท่องเที่ยวเข้ามา

3. ความผูกพันระหว่างคนกับช้าง มีจุดเด่นกว่าหมู่บ้านช้างอื่น คือ ช้างมีความอิสระไม่ถูกพันธนาการด้วยโซ่ตรวน หรือเชือกผูกมัด จึงทำให้ช้างเลี้ยงหมู่บ้านนี้จำเป็นต้องเกิดความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาในการนำช้างเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การสร้างความตื่นเต้นให้กับนักท่องเที่ยวที่ได้เห็นความเป็นอิสระของช้างที่แสนจะน่ารัก และดูเป็นธรรมชาติมากที่สุด

4. ความเหมาะสมของระบบนิเวศ ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ทามกลางธรรมชาติที่หลากหลาย การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวในฤดูฝนสามารถใช้เส้นทางสายน้ำเป็นจุดเด่นได้ดีกว่าทุกหมู่บ้าน การได้รับการปรับปรุงแหล่งน้ำทั้งที่เป็นธรรมชาติและสร้างขึ้นใหม่สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างช้างต้องห้าม

5. ความพร้อมของประชาชนในหมู่บ้าน การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการพาช้างกลับบ้านนำความคืนถิ่นทุกหลังคาจะต้องเตรียมความพร้อมโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และเป็นอีกจุดหนึ่งที่จะสร้างความภูมิใจให้กับนักท่องเที่ยวที่จะได้สัมผัสกับช้างทั้งกลางวันและกลางคืน ด้วยการผักผ่อนไปพร้อมกับช้างที่ตนเองได้ทำกิจกรรมด้วย

6. ระบบความเชื่อที่นำมาใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ความเป็นชุมชนเลี้ยงช้างที่ไม่เหมือนใครและระบบความเชื่อที่นอกเหนือจากการเป็นชาวสุรินทร์ถิ่นช้างใหญ่แล้ว ในชุมชนแห่งนี้ยังมีความเชื่อที่ถูกฝังรากหยั่งลึกถึงลูกหลานทุกคนให้ความยำเกรงต่อประกำ เป็นที่สักการบูชาและเสมือนกับว่าปะกำคืออาญาสิทธิ์ที่มีพลังอำนาจให้ทั้งคุณและโทษแก่ช้างและเจ้าของช้างได้ การยกศาลปะกำไว้หน้าบ้านเป็นสัญลักษณ์แห่งความเชื่อที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษและยังคงรักษาสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

จากองค์ความรู้เบื้องต้นสามารถนำมาสร้างเป็นแผนภูมิองค์ความรู้ได้ดังนี้

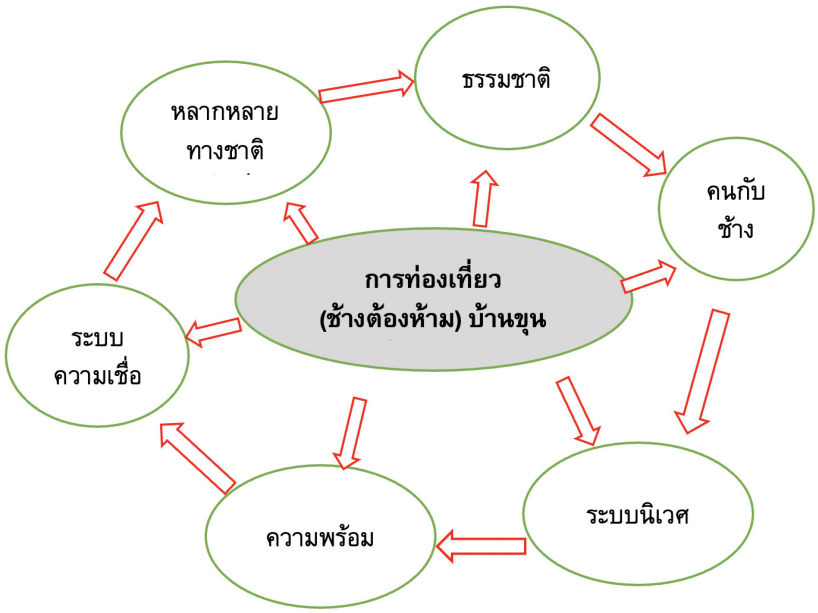

สรุป

การท่องเที่ยวมีปัจจัยสำคัญอยู่ 2 อย่าง คือ แหล่งท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยว บ้านขุนไชยทองมีความพร้อมอย่างมากสำหรับการพัฒนาหมู่บ้านตนเองให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยมีความได้เปรียบทางทุนสังคมที่มีอยู่ ได้แก่ ระบบนิเวศวิทยา ระบบทรัพยากรที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ ความพร้อมของประชาชนในหมู่บ้านที่มีความต้องการ สัตว์เลี้ยงผู้เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน คือ ช้าง รูปแบบการเลี้ยงช้างที่แตกต่างจากทุกที่ที่มีช้างเลี้ยง คือ ช้างต้องห้าม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว คือ การสร้างความพร้อมของชาวบ้านเอง คือ การที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาจะมีแหล่งท่องเที่ยวให้ได้เที่ยวชมและมีแหล่งพักผ่อนค้างแรมที่สร้างขึ้นในลักษณะโฮมสเตย์ ทำให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวอย่างยิ่ง การสร้างและพัฒนานวัตกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นมุ่งเน้นนำข้อมูลที่เป็นจุดแข็งของชุมชนเป็นทุนสังคมที่มีบทบาทอย่างยิ่งมาใช้เป็นฐานข้อมูลสร้างเว็บไซต์รองรับการท่องเที่ยวเชิงรุกที่จะทำให้นักท่องเที่ยวที่อยู่ต่างแดนสามารถเข้าถึงข้อมูลและให้ความสนใจเข้ามาท่องเที่ยวที่แห่งนี้ได้

บรรณานุกรม

กรมการท่องเที่ยว. (2560). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ พ.ศ. 2560-2564.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท พีดับบลิว ปริ้นติ้ง จำกัด.

ชาญชัย อรรคผาติและณิชกานต์ เฟื่องชูนุช. (2561). **การพัฒนาแอปพลิเคชันแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์โดยใช้เทคโนโลยีภาพเสมือนจริง.** สงขลา : การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 10.

ทองใบ ศรีสมบัติ. (2535). **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างและการประกอบอาชีพเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์.** กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **การวิจัยเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.

มีชัย แก้วหอม และคนอื่น ๆ. (2553). **ศึกษาสถานการณ์และการแก้ไขปัญหาช้างเร่ร่อน กรณีศึกษา : ชุมชนคนเลี้ยงช้าง บ้านขุนไชยทอง ตำบลหนองเรือ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สมาพร คล้ายวิเชียร. (2551). **ศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สันติ ปานน้อย. (2551). **การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวในหมู่บ้านช้างในพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานตอนใต้ เพื่อการเชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

นายเกียรติศักดิ์ ลักขษร. (2561). **ผู้ใหญ่บ้านขุนไชยทอง ตำบลหนองเรือ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์.** สัมภาษณ์.

สุภางค์ จันทวานิช. (2542). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1. (2555). **มนต์เสน่ห์แห่งนครชัยบุรินทร์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมะอินเทรนด์

Research Articles

Received: 2021-06-19 **Revised:** 2021-06-25 **Accepted:** 2021-06-27

การสร้างศรัทธาชาวพุทธผ่านคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา

Creating Buddhist Faith Through Teachings in The Lanna Dhamma Book

พระทรงศักดิ์ โชติโก

พระครูสิริปริยัตยานุศาสก์, เทพประวิณ จันทร์แรง

Phra Songsak Chottiko

Phrakhrusiripariyatyanusath, Thepprawin Chanreang,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

สมหวัง แก้วสุฟอง

Somwang Kaewsufong

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: yaiza2931@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างศรัทธาชาวพุทธผ่านคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของคัมภีร์ธรรมในล้านนา 3) เพื่อวิเคราะห์การสร้างศรัทธาชาวพุทธผ่านคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1) ความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทนั้น เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาด้วยเหตุและผล ความมุ่งหมายของศรัทธาในแบบเถรวาท คือ มุ่งพัฒนาคนไปสู่เป้าหมายของการดับทุกข์โดยสิ้นเชิงอันเป็นปัจจัตตัง มุ่งเน้นการสำเร็จเฉพาะตน 2) คัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาสมัยอาณาจักรล้านนาได้รับอิทธิพลจากศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาของของโลกโบราณ คือ อินเดีย ศรีลังกา พุกาม และสุโขทัย 3) มีพัฒนาการมากขึ้นโดยพระเถระและปราชญ์ของล้านนาในยุคทอง

ทางพระพุทธศาสนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 วิธีการสร้างศรัทธาผ่านคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนาจะใช้หลักของแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นรากฐานของสังคมล้านนาแบบจารีตมาอย่างยาวนาน กล่าวถึงเรื่องราวตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนามาช่วยเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมและการเมือง

คำสำคัญ: ศรัทธาชาวพุทธ, คำสอน, คัมภีร์ธรรมล้านนา

Abstract

Research Creating Buddhist faith through teachings in the Lanna Dhamma Book. The objectives are: 1) To study the faith in Theravada Buddhism, 2) To study the history and development of the Lanna Dharma Book, 3) To analyze the construction of Buddhist faith through the teachings of the Lanna Dhamma teachings. This research study is a qualitative research. By collecting data by interviewing with the target group in the area.

The study results showed that : Faith in Theravada Buddhism is a belief that consists of wisdom for reason and effect. The ambition of faith in the rhetoric aimed at developing people to the goal of extinguishing the individual suffering is to focus on their unique success. The Book of Buddhism during the Lanna Kingdom Influenced by the Buddhist center of the ancient world is India, Sri Lanka, Bagan and Sukhothai. It was developed more by the Phra thera and the sage of Lanna in the Golden Age of Buddhism during the 19th - 20th century. How to build faith through the teachings of the Lanna Dhamma Book uses the principles of Buddhist concepts that have long been the foundation of Lanna society. Use the principles of Buddhism to help strengthen social and political unity.

Keywords: Buddhist faith, teachings, Lanna Dhamma Book

บทนำ

ประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ทั้งทางด้านคุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระศาสดามีพระธรรมที่พระองค์ตรัสสอนไว้เป็นหลักคำสอนสำคัญ มีพุทธบริษัท 4 (ภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก, อุบาสิกา) เป็นชุมชนของผู้นับถือศาสนา และศึกษาปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยม เป็นศาสนาที่เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่า ทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจ ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเพียรของตน มีตนเท่านั้นเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครจะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ฝึกตนมาดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก กล่าวคือ การกระทำของตัวเองเท่านั้น ที่ทำให้ชีวิตดีขึ้นหรือเลวลงได้ ไม่ใช่ผู้อื่นเป็นผู้กระทำให้และไม่ต้องอ้อนวอนขอจากพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกตัว (พระไตรปิฎกฉลับภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 160: 82) อ้างอิงผิด คือ ให้พึ่งตนเอง (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 17 ข้อ 43: 59 - 61) อ้างอิงผิด เพื่อพาตัวเองให้ออกจากกองทุกข์ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 380: 234) อ้างอิงผิด และมีความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา

ศรัทธาเป็นคำภาษาสันสกฤต ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า สทฺธา แปลว่า ความเชื่อ ความศรัทธาของมนุษย์ของบุคคลเกิดขึ้นจากความศรัทธา เพราะเป็นเหตุให้บุคคลเชื่อมั่น (สทฺทหติ เอตายาติ สทฺธา) ศรัทธาเพราะเป็นเหตุให้บุคคลตั้งจิตชอบ (มูลนิธิภูมิพโล, 2523: 404) อ้างอิงผิด (สมฺมา จิตฺตำ นิเธติ เอตายาติ สทฺทา) ศรัทธาเพราะเป็นธรรมชาติตั้งมั่น (มูลนิธิภูมิพโล, 2523: 404) อ้างอิงผิด (สยำ สทฺทหติ สทฺธา) ศรัทธามักจะใช้กับคำว่า ปสาทะ ที่แปลว่าความเลื่อมใส ซึ่งมีความหมายในสถานะเดียวกัน คือ ความเชื่อถือ ในพระพุทธศาสนาถือว่าศรัทธาเป็นธรรมเบื้องต้นที่จะทำให้บุคคลดำเนินกิจการต่าง ๆ ไปสู่ความสำเร็จได้ ศรัทธา มี 4 ประการ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 33 ข้อ 87-92: 531) อ้างอิงผิด คือ (1) อาคมนียะ (ศรัทธาของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญเพื่อพระสัพพัญญุตญาณ) (2) อธิคมะ (ศรัทธาของพระอริยบุคคล) (3) ปสาทะ (ศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์) (4) โอกัปปนี (ศรัทธาอย่างมั่นคง) แต่ในที่นี้หมายถึงปสาทะและโอกัปปนะเท่านั้น

ในหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสร้างศรัทธาของแต่ละภูมิภาคนั้น มีรูปแบบ ที่แตกต่างกันออกไป เพื่อต้องการให้ประชาชนทั่วไปและชาวพุทธได้รับรู้ถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ชาวล้านนานั้น ก็มีรูปแบบที่การเผยแผ่หลากหลายทั้งในรูปแบบประเพณีวัฒนธรรม สังคม วิถีการดำเนินชีวิต อาณาจักรล้านนา นับเป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานเจริญมั่นคงมานาน พระสงฆ์ล้านนาในอดีตได้สืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยการเทศนาธรรมตามรอยพระพุทธเจ้าและยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติตามแบบอย่างของเหล่าพระสาวก แต่วิธีการเทศนาธรรมมีลักษณะเฉพาะผสมผสานทั้งคติทางพระพุทธศาสนาและคติท้องถิ่น โดยยึดรูปแบบการเทศนาธรรมแบบอ่านตามคัมภีร์ใบลานที่นักปราชญ์ได้รจนาไว้แต่ละวัดในล้านนาจะมีคัมภีร์ธรรมล้านนาหรือพระธรรมเทศนาพื้นเมืองนั้น เป็นการรจนาขึ้นมา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ให้เข้ากับวิถีชีวิต ชาวล้านนามีธรรมเนียมในการสร้างพระธรรมคัมภีร์ถวายเป็นทานตามความเชื่อว่าการทานนั้น มีอานิสงส์มาก โดยกำหนดให้ผู้เกิดพึงสร้างหรือมีส่วนสร้างถวายกำหนดตามวัน เดือน ปีที่เกิดนอกจากความเชื่อในเรื่องการสร้างธรรมเป็นทานตามชาตาเกิดแล้ว ชาวล้านนายังเชื่อว่า การสร้างเขียนธรรมเป็นทานนั้นจะได้รับอานิสงส์มากในบันทึกท้ายใบลานคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ผู้ที่จารนิยมที่จะจารข้อความที่เป็นความปรารถนาของผู้อุปถัมภ์หรือผู้จาร กล่าวถึงอานิสงส์ที่จะพึงมีพึงได้ เช่น ขอให้ได้พบสุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอดบ้าง ขอให้ได้พบศาสนาพระอริยเมตไตรยบ้างและส่วนใหญ่มักจะบันทึกข้อความเป็นภาษาบาลีว่า นิพฺพานปจฺจโย โหตุ เม นิจฺจ์ ธุวฺ ขอให้ผลบุญที่ได้กระทำนี้เป็นปัจจัย ให้ได้พบพระนิพพาน เที่ยงแท้ แน่นอน เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551: 152)

การเทศนาธรรมที่ชาวล้านนานิยมฟังและถือเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่มีอานิสงส์มาก คือ การเทศนาธรรมมหาชาติเวสสันดรชาดก มักจัดพิธีเทศนาอย่างยิ่งใหญ่เรียกว่า “ประเพณีตั้งธรรมหลวง” หรือ “ประเพณีเทศน์มหาชาติ” นิยมจัดในเดือนยี่ (เหนือ) ตรงกับเดือนพฤศจิกายนของภาคกลาง ส่วนช่วงเข้าพรรษาของแต่ละปีนิยมจัดเทศนาธรรมทุกวันพระต่อเนื่องจนถึงวันออกพรรษาเรียกว่า “ประเพณีการฟังเทศน์ฟังธรรม” หรือ “การฟังธรรมเข้าวะสา” เนื่องจากเป็นช่วงที่พระสงฆ์อยู่จำพรรษาโดยไม่ไปพักค้างคืนที่ใดทำให้ชาวล้านนามีโอกาสเข้าวัดทำบุญให้ทาน รักษาศีลและฟังธรรมเทศนา (มณี พยอมยงค์, 2543: 254)

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบหลักการสร้างศรัทธาผ่านคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา ในด้านการพัฒนาและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้าง

ศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเทศนาในพระพุทธศาสนาแบบล้านนา แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม แนวคิดการสื่อหลักธรรม เชื่อว่าผลการศึกษาจะทำให้มองเห็นรูปแบบและการพัฒนาหลักการสร้างศรัทธาผ่านคำสอนคัมภีร์ธรรมล้านนาของชาวล้านนา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทและเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นการสร้างฐานข้อมูลด้านการเผยแพร่แก่สาธารณชนและผู้ที่สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของคัมภีร์ธรรมในล้านนา

3) เพื่อวิเคราะห์การสร้างศรัทธาชาวพุทธผ่านคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และศึกษาข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์ธรรมล้านนา และ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่วิจัย โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล ได้แบ่งตามแหล่งข้อมูล ดังนี้

1.1) ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, คัมภีร์ธรรมมหาวิบากฉบับล้านนาของบุญคิด วัชรศาสตร์ คัมภีร์มาลัยโผด คัมภีร์ธรรมพุทธาภิเษก คัมภีร์ธรรมจักกัปปวัตนสูตร คัมภีร์ปฐมสมโพธิ์

1.2) ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือหรืองานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ธรรมล้านนา หนังสือ เอกสารวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนถึงการเทศน์ธรรมพื้นเมือง

2) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ในขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากท่านผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับคัมภีร์ล้านนา และผู้ที่มีผลงานวิจัยด้านคัมภีร์ล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่

3) ขั้นตอนการประมวลผล และเรียบเรียง เป็นขั้นตอนสุดท้ายซึ่งเป็นการนำข้อมูลจากขั้นตอนต่าง ๆ ในข้างต้นมาทำการประมวลผล เรียบเรียง และสรุป เพื่อเขียน

งานวิจัยให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบ และตั้งข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1) ศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ความเชื่อความศรัทธานี้ในทางพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทนั้นมี 4 ลักษณะ คือ 1) **กัมมสัทธา** เชื่อกรรม คือ สิ่งที่บุคคลทำจะดีหรือชั่วมีผล การกระทำใด ๆ ก็ตาม ไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำและตนจะได้รับผลของการกระทำนั้น ๆ ทั้งด้านดีและร้าย 2) **วิปากสัทธา** เชื่อผลของกรรม คือ เชื่อว่าที่บุคคลได้รับสุขหรือทุกข์ก็เพราะกรรมดีหรือชั่วที่ตนทำไว้ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดเกิดจากกรรมชั่ว 3) **กัมมัสสกตาสัทธา** เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนมีกรรมแห่งตนเองเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน 4) **ตถาคตโพธิสัทธา** เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ความเชื่อและศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้จะนำไปสู่ ความจริงที่เป็นประโยชน์ ใช้แก้ทุกข์ได้ นำไปสู่จุดหมาย ลักษณะทั่วไปของหลักธรรมทางพุทธศาสนาประการหนึ่ง ก็คือเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิต หรือหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าสู่จุดหมาย ทีนี้ จุดหมายในทางพระพุทธศาสนาจะแบ่งตามระดับก็คงจะได้เป็น 3 อย่าง คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ปัจจุบัน) สัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์เบื้องหน้า) ปรมัตถ์ หรือ ปรมัตถะ (ประโยชน์อย่างสูงสุด)

ความมุ่งหมายของศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา จะมุ่งพัฒนาคนไปสู่จุดสุดอันเป็นเป้าหมายที่แท้จริงของการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง อันเป็นลักษณะเฉพาะบุคคลหรือเป็นปัจจัตตัง หรือมุ่งเน้นการสำเร็จเฉพาะตน

2) ประวัติและพัฒนาการของคัมภีร์ธรรมในล้านนา

คัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาวรรณกรรมภาษาบาลีสมัยอาณาจักรล้านนาได้รับอิทธิพลการแต่งคัมภีร์จากศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาของของโลกโบราณ เช่น อินเดีย ศรีลังกา พุกาม และสุโขทัยเป็นต้น พระภิกษุชาวล้านนาหลายรูปมีประวัติที่ชัดเจนในการเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกาซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางทางด้านวรรณกรรมด้านพระพุทธศาสนาของโลก ซึ่งขณะนั้นพระพุทธศาสนาเริ่มเสื่อมลงจากชมพูทวีป เพราะคัมภีร์ที่สำคัญหลาย ๆ “คัมภีร์วิสุทธิมรรค โดย พระพุทธโฆษาจารย์” ถูกรวบรวมและศึกษามาจากลังกาทั้งสิ้น เมื่อพระภิกษุชาวล้านนาไปศึกษาพระพุทธ

ธรรมโดยใช้ภาษาบาลีเป็นสื่อการสอนซึ่งเป็นผลให้พระภิกษุชาวล้านนามีความรู้แตกฉานในภาษาลีอย่างดีเยี่ยม จนสามารถรจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง ซึ่งคัมภีร์ต่าง ๆ อันเป็นอักษรทางธรรมของล้านนา (ตั๋วเมือง) มีประวัติศาสตร์ตั้งแต่กำเนิดขึ้นมาในล้านนาตั้งร่วมสมัยกับอาณาจักรสุโขทัยจากเอกสารจารึกของล้านนา คือ พื้นเมืองเชียงใหม่ และพงศาวดารลาว ระบุถึงจารึกอักษรธรรมล้านนานี้ พระพุทธศาสนาในล้านนาได้รับการส่งเสริมและทำนุบำรุงก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดในช่วงยุคทองของอาณาจักรล้านนา คือ การทำสังคายนาครั้งที่ 8 ของโลก (ครั้งแรกของแผ่นดินไทย) ในช่วงปี พ.ศ. 2020 ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช เป็นการชำระพระพุทธศาสนาให้เกิดความบริสุทธิ์

พระเถระผู้ทรงคุณความรู้ นักปราชญ์ผู้ทรงภูมิปัญญาของล้านนาแตกฉานรู้ธรรมในพระไตรปิฎก รจนาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องราวต่าง ๆ ทรงคุณค่ามีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ล้านนา เช่น ตำนานมูลศาสนา จามเทวีวงศ์ สิงหิงคนิทาน ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นการสร้างเสริมศรัทธาให้เกิดขึ้นและบ่มเพาะเป็นปัจจัยอันสำคัญทำให้เกิดพัฒนาการและนำไปสู่ยุคทองของล้านนา วรรณกรรมที่สำคัญของล้านนาถูกแต่งขึ้นในราว พุทธศตวรรษที่ 20 - 21 มีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับมาจนถึงทุกวันนี้ ชาวล้านนามีคติความเชื่อในเรื่องอานิสงส์ของการเขียนหรือจารึกธรรมเป็นทาน ซึ่งมีผลทำให้เกิดธรรมเนียมในการคัดลอกคัมภีร์ใบลานต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

ลักษณะของคัมภีร์ธรรมล้านนาแม้จะมีการใช้แนวความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแต่จะมีพัฒนาการในการแต่งเนื้อหาจากต้นแบบที่ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพทางสังคมวัฒนธรรมและท้องถิ่นของล้านนา เพราะพระคัมภีร์ของล้านนาที่สำคัญหลายคัมภีร์จะได้รับการรจนาขึ้นโดยพระมหาเถระที่แตกฉานในพระธรรมคำสอนและเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนารวมทั้งบังถูกสร้างขึ้นในยุคสมัยที่พระพุทธศาสนาในล้านนาเจริญรุ่งเรืองอย่างที่สุดอันเป็นยุคทองทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์ของล้านนนาที่สำคัญ คือ ธรรมมหาวิบาก มีการแต่งวรรณกรรมที่มุ่งเน้นด้านหลักธรรม ความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าหลักธรรมที่ปรากฏในธรรมมหาวิบากของชาวล้านนาได้ใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ธรรมมาลัยโผด คือ พระธรรมหรือคัมภีร์โปรดสัตว์นรกเป็นคัมภีร์ใบลานที่มีเนื้อหาจบในผูกเดียว คัมภีร์พระมาลัยสูตรนี้เป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎกในลักษณะนิทานธรรม ประกอบด้วยเรื่องราวบุญญาภินิหารของพระมาลัย เป็นลักษณะของแต่งแบบคัมภีร์ของลังกา ธรรมพุทธาภิเษกแบบล้านนาอันเป็นพระธรรมคัมภีร์ที่ปลูกฝังคติความเชื่อให้สอดคล้องกับศาสนวัตถุในทางพระพุทธศาสนา เช่นการสร้างพระพุทธรูป

เจดีย์ หรือหรือศาสนสถานต่าง ๆ ซึ่งเป็นศาสนวัตถุ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร คือ การประกาศพระธรรมจักร อันเกี่ยวกับที่สุด 2 ประการ บรรพชิตไม่พึงเสพที่สุด 3 ประการ คือ 1) กามสุขัลลิกานุโยค (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) 2) อัตตกิลมถานุโยค (การประกอบความเดือดร้อนแก่ตน) และมัชฌิมาปฏิปทา เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อนิพพานนั้น คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ธรรมนิทาน ธรรมปฐมสมโพธิ์ กล่าวถึงการเสด็จอุบัติในโลกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นพระศาสดาสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทรงแสดงธรรมและทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้สัทธรรมทั้ง 3 คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นไปในโลก โดยชอบเกิดมีบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ประกาศพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปในโลกแล้วได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระธรรมคัมภีร์ของล้านนาจะแสดงถึง หลักกรรม หรือหลักของการกระทำทางพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันกับจิตใจของคนล้านนาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นหลักที่พึ่งของคนล้านนา เป็นประทีปให้ความสว่างในการดำเนินชีวิต

3) วิเคราะห์การสร้างศรัทธาชาวพุทธผ่านคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา

หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่ง ในบรรดาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเชื่อ ความเลื่อมใสในทางพระพุทธศาสนา การสร้างคัมภีร์ล้านนา อันเป็นอักษรทางธรรมของล้านนา พระสงฆ์ผู้เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายรูปที่ได้แต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาด้วยภาษาบาลีหลายเรื่อง คัมภีร์ใบลานส่วนมากเป็นคัมภีร์นอกนิบาต ซึ่งประกอบด้วยวรรณกรรมที่ใช้พรรณนาโวหารโดยเฉพาะชาดก เนื้อหาในคัมภีร์ใบลานมีทั้งภาษาล้านนา ไทยเขิน ไทยลื้อ ลาว ไทยใหญ่ พม่าและภาษาบาลี จารึกด้วยอักษรหลากหลาย หลักธรรมคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา ความเชื่อในกฎแห่งกรรม ชาวล้านนาเชื่อว่าการทำดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน เช่น การทำบุญ ตักบาตร เป็นการทำนุบำรุงพุทธศาสนา ก็จะทำให้ผู้ทำบุญพบแต่สิ่งที่ดี ธรรมมหาวิบาก ประกอบไปด้วยหลักธรรม 4 ประการ คือ การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ธรรมมาลัยโผด การได้เห็นถึงความเป็นไปการกระทำกรรมชั่วต้องตกนรก ทำความดี กรรมดี ไปสวรรค์ ธรรมอานิสงส์ คือ บูชาพุทธคุณ บูชาธรรมคุณ บูชาสังฆคุณ บูชาคุณพระอุปัชฌายะ และบูชาคุณพระวิปัสสนากัมมัฏฐาน ธรรมคำสอน ธัมมจักกับปวัตนสูตร ละส่วนสุด 2 อย่าง คือ 1) อัตตกิลมถายุโยค จงละความเครียดทางร่างกาย อย่าทรมาน นี่หมายความว่า 2) จงละกามสุขัลลิกานุโยค ขยันเกินไปขั้นทรมานกาย ปฐมสมโพธิ์ พุทธานุพุทธประวัติ กล่าวถึง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติในโลก สัทธรรม ทั้ง 3 คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และ

ปฏิเวธ เป็นไปในโลกโดยชอบ ธรรมเกี่ยวกับหลักกรรม ด้านกุศลกรรม และ อกุศลกรรม การให้ผลของกรรมชั่ว ประเพณีและพิธีกรรมที่มีต่อคัมภีร์ธรรมล้านนา การเทศนาธรรม ในล้านนาถือเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวล้านนาในอดีตมีความเชื่อว่า หากจารอักขระ ตัวธรรม 1 ตัว จะได้รับอานิสงส์เท่ากับการสร้างพระพุทธรูป 1 องค์ นอกจากนี้การจาร หรือการคัดลอกคัมภีร์ใบลานถือว่าเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา อีกทั้งผู้จาร หรือ เจ้าศรัทธาผู้ถวายคัมภีร์ก็จะได้อานิสงส์ได้ผลบุญมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเพื่อจะได้บรรลุและเข้าถึงนิพพานในชาติต่อ ๆ ไป

อภิปรายผล

หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่ง ในบรรดาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเชื่อ ความเลื่อมใส ในการนำมนุษย์เข้าสู่การพัฒนาตนสู่เป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาเป็นที่พึ่งที่อาศัย หรือที่ยึดเหนี่ยวของจิตใจ ทำให้บุคคล มีความรู้สึกอุ่นใจ ทำให้เกิดการยอมรับและคล้อยตามผู้ที่ตนศรัทธา ความศรัทธาของชาวล้านนาที่มีต่อการสร้างคัมภีร์ธรรมในล้านนา ซึ่งเป็นใบลานใช้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เป็นตัวอักษร เมื่อจารเสร็จแล้ว ใช้เชือกร้อยผูกเข้าด้วยกัน เรียกกันเป็นผูก ใช้ตัวหนังสืออักษรธรรมล้านนา จารึกไว้บนใบลาน โดยใช้เหล็กแหลมจาร หรือเขียนใบลานที่จารึกเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า กล่าวได้ว่าเป็นองค์ความรู้ที่เป็นไปตามแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแหล่งที่มามีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งอาจสอดแทรกความรู้ในท้องถิ่นผสมผสานเพื่อเป็นตัวอย่างบ้างให้มีความน่าถือเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

คัมภีร์ต่าง ๆ อันเป็นอักษรทางธรรมของล้านนา (ตั๋วเมือง) มีประวัติศาสตร์ตั้งแต่กำเนิดขึ้นมาในล้านนาตั้งร่วมสมัยกับอาณาจักรสุโขทัยจากเอกสารจารึกของล้านนา คือ พื้นเมืองเชียงใหม่ และ พงศาวดารลาว ระบุถึงจารึกอักษรธรรมล้านนานี้ แพร่หลายเข้าไปในอาณาจักรล้านช้าง “ ครั้น ปีมะแม จุลศักราชได้ 885 (พ.ศ. 2066) พระเจ้าโพธิสาล (พระราชบิดาของพระไชยเชษฐา) ได้แต่งราชทูตไปขอเอาพระไตรปิฎกและพระสังฆเจ้ามาจากนครเชียงใหม่ พระเจ้าแก้วพระเจ้าแผ่นดินเชียงใหม่ จึงส่งพระเทพมงคลเถรและพระสงฆ์บริวาร กับพระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ มายังกรุงศรีศตนาคนหุต เพื่อสืบพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง..” (นพคุณ ตันติกุล, 2548; หน้า 2 - 3) ซึ่งสอดคล้องกับ พงศาวดารโยนก บันทึกไว้ว่า “..มะแมเบญจศก จุลศักราช 885 พระเจ้าศรีศตนาคนหุต แต่งราชทูต

เชิญพระราชสาสน์มายังนครเชียงใหม่ ขอพระสงฆ์และพระไตรปิฎก ไปสืบพระศาสนา พระเจ้านครเชียงใหม่จึงอาราธนาพระเทพมงคลกับภิกษุ พาคณะสงฆ์นำพระไตรปิฎกไปยังกรุงศรีศตนาค" (นพคุณ ตันติกุล, 2548; หน้า 2 - 3)

พระสงฆ์ผู้เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายรูปที่ได้แต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาด้วยภาษาบาลีหลายเรื่องหลายฉบับเผยแพร่อย่างกว้างขวางเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ในล้านนายุคก่อนนั้นมีความรู้ทางภาษาบาลีและเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี (ลิขิต ลิขิตานนท์, 2540; หน้า 115 - 119)

ช่วงรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984 - 2030) หลังจากการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ซึ่งเป็นครั้งแรกในดินแดนล้านนาและประเทศไทย มีการแต่ง การจาร และคัดลอกคัมภีร์มาโดยตลอด เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปลูกฝังให้คนล้านนามีการจาร สร้างและถวายธรรมกันเป็นจำนวนมาก ชาวล้านนานิยมคัดลอกหรือจ้างผู้อื่นให้คัดลอกคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องต่าง ๆ เพื่อนำไปถวายวัด เชื่อว่าเป็นการสั่งสมบุญบารมีให้กับตนเองและสามารถอุทิศบุญกุศลไปให้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับ (บำเพ็ญ ระวิน, 2539: 216) ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ และใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิต จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบการบุญการกุศล คัมภีร์ธรรมล้านนา มีคติหรือแง่คิดเรื่องศีลธรรมแทรกอยู่มากมาย เป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมชาวล้านนา จนเป็นส่วนหนึ่งชีวิตของคนล้านนา มีความผูกพันและได้ซึมซับเข้าในวิถีชีวิต เป็นตัวควบคุมกำหนดให้ประพฤติปฏิบัติตาม ปราชญ์พื้นบ้านได้ประพันธ์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นจำนวนมากโดยเล็ง เห็นความสำคัญของหลักธรรม ที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิต เช่น 1) ธรรมมหาวิบาก 2) ธรรมมาลัยโผด 3) ธรรมพุทธาภิเษกแบบล้านนา 4) ธรรมคำสอน ธัมมจักกับปวัตนสูตร). ปฐมสมโพธิ์ พุทธานุพุทธประวัติ 6) ธรรมเกี่ยวกับหลักกรรม

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้ ชาวบ้านหรือพุทธศาสนิกชนจะเข้าถึงได้ง่ายขึ้นโดยผ่านการบอกเล่าจากคัมภีร์อานิสงส์ เพราะคัมภีร์อานิสงส์เหล่านี้ ได้สอดแทรกความรู้ทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วย ซึ่งเป็นการแสดงเหตุและผลของการประกอบกุศล ว่าเมื่อได้กระทำเหตุเช่นนี้ ผลที่จะพึงได้รับก็สอดคล้องกับเหตุนั้น ตัวอย่างเช่น คัมภีร์อานิสงส์ศีลห้า ศีลแปด ที่กล่าวถึงว่าเมื่อบุคคลรักษาศีลแล้วย่อมได้อานิสงส์หลายประการ มีการไม่หลงลืมสติ ไม่เสียทรัพย์ เป็นต้น ตรงข้ามกับการไม่รักษาศีลย่อมได้รับผลวิบาก คือ เสียสติหลงลืม เสียทรัพย์ เสียชื่อเสียง เป็นต้น

องค์ความรู้จากงานวิจัย

การสร้างศรัทธาของชาวพุทธในล้านนาเป็นหลักของแนวคิดและศรัทธาความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาอันนับเป็นรากฐานของสังคมล้านนาแบบจารีตมาอย่างยาวนาน การสร้างตำนานพงศาวดารของล้านนา รวมทั้งศิลาจารึก จะมีคติความเชื่อที่กล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยถือว่าอาณาจักรล้านนาเป็นพุทธอาณาจักรเป็นส่วนหนึ่งของชมพูทวีป การเริ่มเรื่องตอนต้นของคัมภีร์หรือตำนาน มีความนิยมอ้างเรื่องราวตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ระบุว่าพระพุทธองค์ได้เคยเสด็จไปยังเมืองสำคัญต่าง ๆ และได้เคยมีพุทธทำนายไว้ กาลต่อมาก็จะกลายเป็นเมืองสำคัญอันเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ผู้ได้ครอบครองดินแดนนั้นถือว่าเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือบุคคลอื่น และเป็นบุคคลสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยใช้หลักการและวิธีการอธิบายถึงบุญญาธิการของผู้เป็นเจ้าแผ่นดินตามหลักทางพระพุทธศาสนามารับรอง ในการเขียนตำนานทางศาสนาและตำนานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งตำนานทางประวัติศาสตร์นั้น ช่วยเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมและการเมืองด้วย ความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระธรรมคำสอนได้รับการถ่ายทอดสู่จิตวิญญาณของความเป็นชาวพุทธในล้านนา พระธรรมคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดเป็นสถาบันอันมีฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจมาแต่อดีต เพราะเป็นสถานที่สำหรับศึกษาหาความรู้ทั้งในทางธรรมและในทางวิชาการอื่น ๆ ดังจะเห็นว่าภายในวัดมีการสอนภาษาบาลี สอนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมถึงเป็นแหล่งรวมรวมศิลปวิทยาการต่างอันเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นอีกด้วย

สรุป

การสร้างศรัทธาชาวพุทธผ่านคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา เกิดจากการเทศนาธรรมซึ่งเป็นการแสดงหลักการทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะผสมผสานกับคติท้องถิ่นจนกลายเป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่ง เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเชื่อ ความเลื่อมใสในการนำมนุษย์เข้าสู่การพัฒนาตนสู่เป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา การสร้างคัมภีร์ล้านนา อันเป็นอักษรทางธรรมของล้านนา พระสงฆ์ผู้เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายรูปที่ได้แต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาด้วยภาษาบาลีหลายเรื่องหลายฉบับเผยแพร่อย่างกว้างขวาง คัมภีร์ใบลานที่เก่าแก่ที่สุดที่มีการบันทึกปีจาร เป็นภาษาบาลีล้วน คัมภีร์ใบลานส่วนมากเป็นคัมภีร์นอกนิบาต ซึ่งประกอบด้วยวรรณกรรมที่ใช้พรรณนาโวหารโดยเฉพาะชาดก ซึ่งเชื่อว่าโดยมากมีต้นกำเนิดมาจากประเพณีพื้นถิ่นของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เนื้อหาในคัมภีร์ใบลานมีทั้งภาษาล้านนา

ไทยเขิน ไทยลื้อ ลาว ไทยใหญ่ พม่าและภาษาบาลี จารึกด้วยอักษรหลากหลาย หลักธรรมคำสอนในคัมภีร์ธรรมล้านนา ความเชื่อในกฎแห่งกรรม ชาวล้านนาเชื่อว่าการทำดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน เช่น การทำบุญทำนุบำรุงพุทธศาสนา ก็จะทำให้ผู้ทำบุญพบแต่สิ่งที่ดีงาม คิดสิ่งใดก็สมปรารถนา เชื่อในเรื่องนิพพาน เชื่อว่าหากตนได้บรรลุนิพพานก็จะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ธรรมมหาวิบาก ประกอบไปด้วยหลักธรรม 4 ประการ คือ การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ธรรมมาลัยโผด การได้เห็นถึงความเป็นไปการกระทำกรรมชั่วต้องตกนรก การทำความดี กรรมดี มีคติที่ไป คือ สวรรค์ ธรรมอานิสงส์ คือ บูชาพุทธคุณ บูชาธรรมคุณ บูชาสังฆคุณ บูชาคุณพระอุปัชฌายะ และบูชาคุณพระวิปัสสนากัมมัฏฐาน ธรรมคำสอน ธัมมจักกับปวัตนสูตร มีว่าจงละส่วนสุด 2 อย่าง คือ 1) อัตตกิลมถายุโยค 2) กามสุขัลลิกานุโยค ปฐมสมโพธิ์ พุทธานุพุทธประวัติ กล่าวถึง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติในโลก สัทธรรมทั้ง 3 คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นไปในโลกโดยชอบ ธรรมเกี่ยวกับหลักกรรม ด้านกุศลกรรม (กรรมดี) และ อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) การให้ผลของกรรมชั่ว ประเพณีและพิธีกรรมที่มีต่อคัมภีร์ธรรมล้านนา การเทศนาธรรมในล้านนาถือเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา อานิสงส์การถวายคัมภีร์ธรรมในล้านนา ชาวล้านนาในอดีตมีความเชื่อว่า หากจารอักขระตัวธรรม 1 ตัว จะได้รับอานิสงส์เท่ากับการสร้างพระพุทธรูป 1 องค์ การคัดลอกคัมภีร์ใบลานถือว่าเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา จะได้อานิสงส์ได้ผลบุญมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเพื่อจะได้บรรลุและเข้าถึงนิพพานในชาติต่อ ๆ ไป ความเชื่อเรื่องการสร้างและการถวายธรรม เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา การฟังธรรมเทศนาในคติล้านนานั้น นอกจากฟังเพื่อให้เกิดปัญญาพัฒนาจิตใจให้ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ยังถือเป็นการสั่งสมบุญบารมีให้แก่ตนเองให้ประสบกับความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า การฟังธรรมเทศนาไปให้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับ จึงนิยมฟังธรรมเทศนาตามโอกาสต่าง ๆ เพื่อระลึกถึงคุณบิดา มารดา และครูอาจารย์ เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิตาธรรมที่มีอยู่ในจิตใจของคนในล้านนา

บรรณานุกรม

นพคุณ ตันติกุล. (2548). **อักษรธรรมสัมพันธ์.** เชียงใหม่ : ล้านนาคอมพิวเตอร์พริ้นติ้ง.

บำเพ็ญ ระวิน. (2539). **“วินัยดอกเดื่อ : คัมภีร์พระวินัยที่ถือว่าอักขระเป็นพื้นฐานของพุทธธรรม”**. บทความใน Proceedings of the 6 th International Conference on Thai Studies Theme VI Chiang Mai, Thailand, (14 - 17 ตุลาคม).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ - เพิ่มเติม ช่วงที่ 1).** พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มณี พยอมยงค์. (2543). **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ. (2523). **สทฺทนีติปกรณ์ ธาตุมาลา ฉบับมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพมูลนิธิภูมิพโล.

ลิขิต ลิขิตานนท์. (2540). **วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา : “วรรณกรรมพุทธในล้านนาประเภทปกรณพิเศษอุดม”**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Research Articles

Received: 2021-06-18 **Revised:** 2021-06-25 **Accepted:** 2021-06-28

การวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

An Analysis of Beliefs About the Worship to Phrabuddhabart Si Roy Ampher Mae rim, Chiangmai Province

พระจำรัส โชติธมฺโม (พินิจกิจ)

Phra Jamrat Chotothamo (Pinitkit)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ลิปิกร มาแก้ว

Lipikorn Makaew

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Rajamangala University of Technology Lanna

Corresponding Author, E-mail: phaengchiw@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการบูชาในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผลการวิจัยพบว่า การบูชา คือ การยกย่อง เชิดชู เลื่อมใส ด้วยความบริสุทธิ์ใจ จริงใจไม่เสแสร้ง แกล้งทำ ถือเป็นมงคลอันสูงสุด ด้วยลักษณะแห่งการกระทำ 3 อย่าง คือ 1) ปัคคัณหะปูชา คือ การบูชาด้วยการกล่าวยกย่อง สรรเสริญ 2) สักการะปูชา คือ การบูชาด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูป เทียน 3) สัมมานะปูชา คือ การบูชาด้วยการยอมรับ ประวัติความเป็นมาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โยง

ไปถึงสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้า พร้อมกับสาวก 500 องค์ ได้เสด็จจาริกประกาศธรรม และโปรดเวไนยสัตว์มายังปัจจันตประเทศ ได้แวะฉันจังหันอยู่บนเขาเวภารบรรพตแห่งนี้ การวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ คติการบูชารอยพระพุทธบาทมีที่มาจากความเชื่อในเรื่องการให้ความสำคัญของพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่จะเสด็จอุบัติขึ้นได้โดยยาก ด้านการบูชา การบูชาคือการยกย่อง เชิดชู เลื่อมใส ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้านประเพณี พิธีกรรมจัดขึ้นในเดือน 6 เป็ง ด้านความสำคัญและอานิสงส์ ล้วนมีเป้าหมายไปสู่หลักธรรมอันสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ยังความเห็นถูก ให้เจริญงอกงาม ให้มีกิริยามารยาท สุภาพอ่อนโยน จิตใจผ่องใส สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ขึ้น

คำสำคัญ: ความเชื่อ, การบูชา, พระพุทธบาทสี่รอย

Abstract

The thesis is of 3 objectives: 1) to study the worship in Buddhism, 2) to study the history of Phrabuddhabart Si Roy Mae Rim District, Chiang Mai Province and 3) to analyze the beliefs about the worship to Phrabuddhabart Si Roy, Mae Rim District, Chiang Mai Province. It is a qualitative research collecting data form documents and the field work interviews. Here are the results: Worship is the sense of praising faithfully, sincere, not pretending to do as such. It is regarded to be the highest auspicious thing combining with 3 kinds of actions: 1) “Pagganaha Puja” is worship by praise. 2) “Sakkara Puja” is worshiping with flowers, incense, candles. 3) “Sammana Puja” is worshiping with acceptance. The history of Phrabuddhabart Si Roy is traced to the Buddha’s time, while the Buddha along with groups of 500 monks went on to the local countries for announcement the Dharma to teach peoples. The Buddha stopped a while to have his meal on this Vebhara Mount. In the analysis on the Beliefs about the Worship to Phrabuddhabart Si Roy, it is concerned the way of worship to the Buddha’s footprint originated from the belief on the importance of the Lord Buddha as a person who is hardly born in the world. In worship, it is to glorify and admire faithfully. Regarding to tradition, the

rituals are usually held in the full moon day of the 6th Lunar month. In the importance and virtue, they are focusing to the highest goal of Buddhist principles. They Bring about the right view, the flourishment, the good manners, polite, gentle, purified mind and fully mindfulness.

Keywords: Beliefs, Worship, Phrabuddhabart si roy

บทนำ

ตามคติความเชื่อที่ว่ารอยพระพุทธบาทซึ่งอ้างกันว่าเป็นรอยที่พระพุทธองค์เสด็จไปเหยียบไว้ด้วยพระองค์เองนั้น หมายถึง รอยเท้าของพระพุทธเจ้าซึ่งปรากฏมาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะมีการสร้างพระพุทธรูป เมื่อภายหลังจากที่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น รอยพระพุทธบาทได้กลายเป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงความเป็นดินแดนสิริมงคล ซึ่งก็คือ ดินแดนที่พระพุทธองค์ได้เสด็จดำเนินไปถึง ความศรัทธาเชื่อว่ากฎแห่งกรรมมีจริง นรกสวรรค์ บุญบาปมีจริง จึงไม่กล้าทำกรรมชั่ว การบูชารอยพระพุทธบาทตามคติความเชื่อ คือ รอยพระบาทที่พระพุทธเจ้าทรงประทับไว้เพื่อเป็นเจติยสถานที่ควรเคารพ มีอยู่ 5 แห่งด้วยกัน ที่เขาสุวรรณมาลิกแห่ง 1 ที่เขาสุวรรณบรรพตแห่ง 1 ที่เขาสุมนกูฏแห่ง 1 ที่เมืองโยนกบุรีแห่ง 1 ที่หาดทรายในลำน้ำนัมทานทีแห่ง 1 (บุญเลิศ เสนานนท์, 2536: 120) นอกจากนี้ยังมีรอยพระพุทธบาทที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นอีกด้วย เรื่องการสร้างรอยพระพุทธบาทนี้ Virginia McKeen Di Crocco ได้กล่าวว่า รอยพระพุทธบาทที่สร้างขึ้นครั้งแรก คือ ภาพนูนที่พระสถูปภารหุต มัธยมประเทศ อินเดีย รอยพระพุทธบาทมีขนาดเล็กและไม่สมส่วน ที่ส้นพระบาทมีจักร (วงล้อแห่งธรรม) ที่มีหลายซี่ มีดุมตรงกลาง และขอบล้อ ณ ใจกลางภาพนูนบนเสาหินพระเจ้าอชาตศัตรูของสถูปดังกล่าว แสดงองค์เทพมเหศวรแวดล้อมด้วยหมู่เทพ คุกเข่าแสดงความเคารพต่อเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งเพิ่งประสูติ ในที่นี้ถูกแทนที่รอยพระพุทธบาทของพระองค์ที่ประดิษฐานอยู่ด้านหลังบัลลังก์อันประดับตกแต่งอย่างสวยงาม (Virginia McKeen Di Crocco, 2555: 12) เป็นต้น รอยพระพุทธบาท ถือเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า ตั้งแต่ในสมัยที่ยังไม่ปรากฏการสร้างพระพุทธรูป ถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาจะเกิดปรากฏการณ์ทางพระพุทธรูปแล้วก็ตาม การสร้างรอยพระพุทธบาทก็ยังคงนับถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน รอยพระพุทธบาทถือเป็นสิ่งที่ควรเคารพบูชาตามคติศาสนา

พุทธเรียก “อุเทสิกะเจดีย์” คือ สิ่งที่ได้สร้างขึ้นเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าหรือเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธองค์

เมื่อมนุษย์กับความเชื่อเป็นของคู่กัน ซึ่งเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน เป็นเรื่องของความรู้สึกทางด้านจิตใจ อาจมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผลก็ได้ คนล้านนาก็มีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ เช่นเดียวกัน และมุ่งมั่น ยึดถือนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่วันที่เกิดจนถึงวันที่ตาย โดยเชื่อว่าจะช่วยทำให้มีความร่มเย็นเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งแก่ตน ครอบครัว และสังคมส่วนรวม นอกจากความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักแล้วยังมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ผีสางเทวดา เรื่องโชคลาง สังหรณ์ เรื่องเหนือธรรมชาติ ที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ ความเชื่อเหล่านี้ คนล้านนาได้นำมาผสมผสานเข้ากันอย่างลงตัว จนทำให้เกิดเป็นประเพณี พิธีกรรมและวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาไปในที่สุด (คมเนตร เชษฐพัฒนวนิช, 2540: 10)

ชาวพุทธล้านนามีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ซึ่งเราจะเห็นได้จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวล้านนาที่มีวัดเป็นศูนย์รวมของจิตใจ กิจกรรม รวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ที่นำเอาหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ถือปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนามาจนกระทั่งปัจจุบัน และได้ทำบุญบูชาพระบรมสารีริกธาตุ พระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป และรอยพระพุทธบาท ความเชื่อของชาวล้านนา ก็ไม่ต่างอะไรกับคนปัจจุบันที่เชื่อทั้งในเรื่องพระพุทธศาสนา โหราศาสตร์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่โดยความเป็นจริงแล้วความเชื่อของชาวล้านนาดังกล่าวเป็น ความเชื่อสั่งสมผ่านการสั่งสอน และปลูกฝังจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งอันสืบทอดต่อเนื่องกันมาด้วยระยะเวลาอันยาวนาน จึงปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็นเด่นชัดทั้งในโบราณสถาน โบราณวัตถุ และจารึกต่าง ๆ ตามที่กล่าวข้างต้น และเป็นความเชื่อที่มุ่งเน้นให้คนประกอบคุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ และใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มุ่งเน้นที่จะประกอบการบุญการกุศล และยังเชื่อว่ารอยพระพุทธบาทคอยคุ้มครองปกปักรักษาให้ความช่วยเหลือแก่ตนเองและลูกหลาน ถ้าบุคคลใดมาเอาใจใส่รักษาสักการบูชารอยพระพุทธบาท ชีวิตความเป็นอยู่หน้าที่การงานที่ดี ฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารมีครบถ้วนสมบูรณ์ ชาวล้านนามีพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อและศรัทธาต่อรอยพระพุทธบาทด้วยการสักการบูชา ทำบุญ ให้ทาน รักษาศีลปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทั้งกายวาจาใจและประเพณีสรงน้ำเป็นประจำในทุก ๆ ปี

วัดพระพุทธบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในป่าที่ล้อมรอบไปด้วยหุบเขา ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพระพุทธเจ้าถึง 4 พระองค์มาประทับไว้ โดยแต่ละพระองค์ก็จะมีขนาดของรอยประทับแตกต่างกันไป มีประวัติความเป็นมาว่าในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าในศาสนาปัจจุบันได้เสด็จจารึกประกาศธรรมมายังปัจจันตะประเทศ จนกระทั่งมาถึงเทือกเขาทางตอนเหนือของประเทศ ชื่อว่า “เขาเวภารบรรพต” ซึ่งพระองค์ได้เสด็จมาพร้อมกับสาวก 500 องค์ และได้แวะฉันจังหันอยู่บนเขาแห่งนี้ เมื่อฉันเสร็จพระองค์ก็ทราบได้ด้วยญาณสมาบัติว่า เทือกเขาแห่งนี้ได้มีรอยพระบาทของพระพุทธเจ้ามาประทับอยู่ที่ก้อนหินก้อนใหญ่ คือ พระพุทธเจ้าที่มาตรัสรู้ภัทรกัปป์นี้ แล้วพระองค์ก็ทรงเล็งดูรอยพระพุทธบาทแห่งพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ คือ พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ พระพุทธเจ้ากัสสปะ พุทธสาวกทั้งหลาย มีพระสารีบุตรเป็นประธานทูลถามว่า พระพุทธองค์เล็งดูด้วยเหตุใด พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า พระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ที่ล่วงมาแล้วในอดีตกาล ก็มาประทับไว้ที่นี้ทุกพระองค์ แม้พระศรีอริยเมตไตร ก็จักมาประทับรอยพระบาทไว้ที่นี้และจักประทับรอยพระบาทสี่รอยนี้เป็นรอยเดียวกัน

ดังนั้น ความเชื่อในรอยพระพุทธบาทที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในล้านนาแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับอดีตพุทธะ การแสดงถึงความเคารพพระพุทธเจ้า เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ สร้างขึ้นจากศรัทธาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา สร้างขึ้นเพื่อเป็นการสร้างเสริมบุญ ดังนั้น ศรัทธาจึงเป็นเหมือนแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดการสร้างความเชื่อเป็นการแสดงถึงความเทิดทูน เคารพ เลื่อมใส ในศาสนา ก่อเกิดคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชนในล้านนา คุณค่าในด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา คุณค่าในด้านการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม คือ พระพุทธบาทน้อมนำ ความเชื่อความศรัทธา จึงเป็นเสมือนประจักษ์พยานแห่งความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในล้านนามาจนถึงทุกวันนี้ ชาวพุทธล้านนาโดยทั่วไป ให้ความเคารพ และเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะศาสนสถานที่สำคัญทางด้านพุทธศาสนา ที่มีความเป็นมาอย่างยาวนาน ด้วยความเคารพจากสาธุชนทำให้สถานที่แห่งนี้ คือ ศาสนสถานที่สำคัญ ในความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาสักการบูชา ซึ่งเป็นความความเชื่อที่ต้องการหาคำตอบในเชิงวิชาการและหลักฐานทางตำนานที่กล่าวถึงรอยพระพุทธบาท

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความเชื่อที่มีต่อพระพุทธบาทสี่รอย ว่ามีความเป็นมาอย่างไร การรักษาประเพณี วัฒนธรรมของชาวพุทธล้านนาที่มีแนวทางปฏิบัติต่อพระพุทธบาทสี่รอยที่ประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ตำนานแบบฉบับล้านนา ปัจจุบันได้มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร ถือได้ว่าเป็นการแสดงความเชื่อความศรัทธาต่อรอยพระพุทธบาทสี่รอย ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าและเพื่อเป็นการเผยแผ่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ให้ชาวพุทธรับทราบถึงความเป็นมาของรอยพระพุทธบาทสี่รอย ทั้งนี้ ยังเป็นการตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาการบูชาในพระพุทธศาสนา

2) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

1) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ละการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งในการศึกษาเชิงเอกสารนั้นใช้เอกสารหลักฐานดังนี้

1.1) ศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส เป็นต้น

1.2) ศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำราวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น บทความทางวิชาการ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร อินเทอร์เน็ต รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3) เก็บรวบรวมภาพพระพุทธบาทสี่รอยทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเก็บเป็นหลักฐานข้อมูลประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้

1.4) การสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระภิกษุสงฆ์ ในวัดพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งนักท่องเที่ยวและชาวบ้านที่อาศัยอยู่วัดพระพุทธบาทสี่รอย

2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1) รวบรวมและเรียบเรียง ตลอดถึงการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2) แยกแยะและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดตามจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัย ทั้งในด้านเอกสารและการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลภาคสนาม

2.3) จัดทำเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอผลการวิจัย สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1) การบูชาในพระพุทธศาสนา

การบูชาในพระพุทธศาสนา เกิดมาจากการเสด็จอุบัติขึ้นของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้านับเป็นมงคลอันสูงสุด พระพุทธเจ้านั้นเป็นบุคคลที่มิใช่จะเสด็จอุบัติได้โดยง่าย เพราะพระพุทธเจ้านั้นต้องใช้เวลาสร้างสมบุญบารมีนานนับอสงไขย การบูชา คือ การยกย่อง เชิดชู เลื่อมใส ด้วยความบริสุทธิ์ใจ จริงใจไม่เสแสร้งแกล้งทำ ถือเป็นมงคลอันสูงสุดที่กล่าวว่าเป็นมงคลอย่างสูงสุดนั้น สูงสุดด้วยลักษณะแห่งการกระทำอยู่ 3 อย่าง คือ 1) ปัคคัณหะปูชา คือ การบูชาด้วยการกล่าวยกย่อง สรรเสริญ ในคุณธรรมของผู้นั้นให้เป็นที่ปรากฏ ไปที่ไหนก็มีการกล่าวถึงอยู่ตลอดเวลา 2) สักการะปูชา คือ การบูชาด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูป เทียน หรือของหอมที่โลกนิยมในปัจจุบัน เพื่อนำมาบูชา 3) สัมมานะปูชา คือ การบูชาด้วยการยอมรับ หรือถ้าจะพูดภาษาง่าย ๆ ก็คือการมีใจให้กัน ข้อนี้จะตรงกับคำว่าการบูชาต้องมีศรัทธามาก่อน ถ้าไม่มีศรัทธาจะไม่สามารถทำการบูชาได้เลยด้วย คติสอดคล้องกับงานวิจัยของ โสภณ จาเลิศ ที่กล่าวว่า ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธบาทในพระพุทธศาสนานั้น มีความเชื่อเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งเชื่อว่า รอยพระพุทธบาทนั้น มีทั้งรอยพระพุทธบาทที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับไว้ด้วยพระองค์เอง และมีทั้งรอยพระพุทธบาทที่มนุษย์สร้างขึ้น อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (โสภณ จาเลิศ, 2559: ก) ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า รอยพระพุทธบาทเปรียบดังการบันทึกพระธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ได้ไปเรียนรู้มาจนจบครบถ้วนโดยสมบูรณ์แล้วทุก

ประการ จึงเป็นการสื่อไปถึงการที่ “รอยพระพุทธบาท”ควรเป็นสิ่งที่ควรบูชาตามหลักแห่งอุเทสิกเจดีย์ (มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, 2523: 404) ตามหลักทางพระพุทธศาสนา เพราะตั้งแต่ในครั้งอดีตกาลนับจากการเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานของพระพุทธองค์แล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นสิ่งเคารพบูชาและระลึกถึงพระพุทธองค์ คือ รอยพระพุทธบาท ที่ปรากฏเป็นหลักฐานจารึกตามสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างมากมายและยังคงนับถือกันสืบเนื่องต่อมาตลอดจนถึงปัจจุบัน

การบูชารอยพระพุทธบาทนั้น มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทย เพราะเป็นศูนย์ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศานิกชนในการทำความดี ทำทาน รักษาศีล ภาวนา ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีของคนในสังคม เป็นแหล่งที่น้อมนำคนให้มีจิตตั้งมั่นในอยู่ในสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลอยู่เป็นนิตย์ ทำให้จิตเกิดความปิติ เบิกบาน ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง รู้สึกอบอุ่น คลายความวิตกกังวล จากความเจ็บป่วย ความสิ้นหวัง ท้อแท้ ทำให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ และยังเป็นการลดความมีอัตตาสูงของมนุษย์ ลดความแข็งกระด้างของจิตใจให้เป็นคนอ่อนโยน ไม่ละเมิดต่อสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพนับถือ ศรัทธาเลื่อมใสของคนในสังคม

2) ประวัติความเป็นมาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติความเป็นมาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากครั้งสมัยพุทธกาล องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในศาสนาปัจจุบัน ได้เสด็จจาริกประกาศธรรม และโปรดเวไนยสัตว์มายังปัจจันตประเทศ (ประเทศไทยปัจจุบัน) จนกระทั่งมาถึงเทือกเขาทางตอนเหนือของประเทศชื่อ เขาเวภารบรรพตซึ่งขณะนั้นได้เสด็จพร้อมกับพุทธสาวก 500 องค์และได้แวะฉันจังหันอยู่บนเขาเวภารบรรพตแห่งนี้ เมื่อพระพุทธองค์ฉันจังหันเสร็จขณะประทับอยู่ที่นั้นก็ได้ทราบด้วยญาณสมาบัติว่าบนเทือกเขาแห่งนี้ได้มีรอยพระพุทธบาทของพระพุทธเจ้ามาประทับอยู่บนก้อนหินใหญ่ คือ พระพุทธเจ้าที่มาตรัสรู้ภัทรกัลป์นี้แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงเล็งดูรอยพระพุทธบาทแห่งพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ คือ พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ พระพุทธเจ้ากัสสปะ

ความเป็นมาในเชิงตำนานมีการระบุถึงรอยพระพุทธบาทนี้ในเชิงเรื่องเล่าท้องถิ่นอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์ซึ่งเสด็จมาโดยอิทธิฤทธิ์ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก เพื่อมาโปรดเวไนยสัตว์ และการประดิษฐานพระพุทธศาสนา รวมถึงการแสดงพุทธทำนายว่าในกาลต่อไปข้างหน้าสถานที่แห่งนี้จะเป็นแผ่นดินอันพระพุทธศาสนาจะมาเจริญรุ่งเรือง มี

พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจะมาปรากฏและการปรากฏขึ้นของรอยพระพุทธบาทนั้น ชาวพุทธมีความเชื่อว่าสถานที่ใดมีรอยพระพุทธบาทนั้นถือว่าเป็นแผ่นดินอันเป็นมงคลที่เปรียบเสมือนพระพุทธองค์ได้รับรองว่าสถานที่หรือบ้านเมืองแห่งนั้นพระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองและเป็นที่พึ่งของสรรพสัตว์เป็นจำนวนมากและยาวนาน การสร้างพุทธตำนานเป็นลักษณะสำคัญอีกรูปแบบหนึ่งของลักษณะพุทธเถรวาทของอาณาจักรล้านนา โดยจะเห็นได้ว่า มีสถานที่อีกหลายแห่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและมีการแต่งตำนานเพื่อประกอบให้เห็นถึงความสำคัญและสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและศักดิ์สิทธิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธบาท 4 รอยนี้ ยิ่งแสดงถึงความสำคัญของสถานที่เพราะความเป็นมาในเชิงตำนานนั้นแสดงถึงพระพุทธเจ้ามากถึง 4 พระองค์อันสอดคล้องกับพุทธตำนานของอดีตพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตำนานนี้จึงช่วยสนับสนุนให้เห็นถึงความสำคัญและศักดิสิทธิ เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าในอดีตก็ล้วนเคยเสด็จมาประทับรอยพระพุทธบาทไว้ตลอดจนตำนานยังกล่าวถึงพระศรีอริยะเมตไตยพุทธเจ้าในอนาคตก็จะทรงเสด็จมาประทับรอยพระพุทธบาทยังสถานที่นี้ให้กลายเป็นรอยเดียวที่สอดคล้องกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงภัทรกัลป์ที่กำลังดำรงอยู่นี้เป็นกัลป์อันเป็นมงคลสูงสุดเพราะเป็นยุคสมัยที่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นถึง 5 พระองค์อันเป็นจำนวนสูงสุด ตำนานเหล่านี้แสดงถึงความพิเศษอย่างยิ่งของพระพุทธบาท 4 รอยแห่งนี้ว่าเป็นสถานที่อันพิเศษซึ่งหาได้ยากและไม่มีพุทธสถานอื่นใดปรากฏในเชิงตำนานลักษณะนี้เลย

3) วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

การบูชารอยพระพุทธบาทในล้านนาตามปกตินั้น จะบูชาด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ทองที่จำหน่ายภายในวัด หรือบริเวณใกล้รอยพระพุทธบาท โดยจะนำทองคำเปลวไปปิดที่รอยพระพุทธบาท และเมื่อพุทธศาสนิกชนจุดเทียน ธูปแล้ว จะนำเทียนไปตั้งไว้ยังเชิงเทียนที่ทางวัดจัดไว้ กล่าวคำบูชารอยพระพุทธบาท ตั้งจิตอธิษฐานตามอัธยาศัย หลังจากกราบไหว้บูชารอยพระพุทธบาทแล้ว จะนั่งสมาธิอยู่ใกล้ ๆ เพื่อให้จิตใจสงบนิ่งน้อมระลึกถึงพระพุทธองค์

3.1) ด้านคติธรรมคำสอน การด้านคติคำสอนในการมาบูชารอยพุทธบาทว่า 1) ก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ 2) เมื่อได้บูชารอยพระพุทธบาท 4 รอยแล้วก็ให้เกิดความสุข 3) บูชาพระพุทธบาท 4 รอยแล้วก่อให้เกิดความสงบภายในจิตใจ 4 เมื่อได้บูชาพระพุทธบาท 4 รอยแล้วก็ให้เกิดความร่มเย็น 5) ทำให้เกิดบุญกุศล การปฏิบัติบูชาพระพุทธบาทสี่รอย

ได้แก่ การสวดมนต์ การอธิษฐาน การเจริญภาวนา การน้อมจิตระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นจิตบูชาต่อพระองค์ ระลึกถึงพระพุทธคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3.2) ด้านการบูชา การบูชารอยพระพุทธบาทช่วยให้ระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ ทำให้เกิดพุทธานุสติ การรำลึกถึงพุทธคุณเป็นอารมณ์ทำให้จิตสงบเป็นกุศล เป็นผลบุญติดตามตัวผู้นั้น การบูชารอยพระพุทธบาทเป็นอานิสงส์ช่วยให้หลุดพ้นจากอบายภูมิส่งผลให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี ทำให้จิตใจสงบ มีสติครองตนในการใช้ชีวิตไม่ประมาท นอกจากการบูชาด้วยจตุปัจจัยสี่ ธูป เทียน ของหอมแล้ว สิ่งที่สำคัญคือ การน้อมจิตน้อมกาย การระลึกถึงพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กำหนดจิต ทำสมาธิ ถวายเป็นพุทธบูชา

3.3) ด้านประเพณีพิธีกรรม งานด้านประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญที่เกี่ยวกับการบูชาพระพุทธบาท ซึ่งเป็นประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์สมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกัน อันหมายถึง ประเพณีอันเกิดจากการปฏิบัติเองโดยองค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์จะพึงปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น พิธีบวงสรวง สักการะบูชาด้วยสิ่งของต่าง ๆ ผู้มีจิตศรัทธาสามารถถวายสิ่งของตามกำลังศรัทธา ส่วนการปฏิบัติบูชา ผู้มีจิตศรัทธาสามารถปฏิบัติธรรม รักษาศีล และเจริญภาวนาได้ด้วยตนเอง หรืออาจจะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ สวดมนต์ บูชาพระพุทธบาท และเจริญภาวนา เพื่อน้อมระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพุทธานุสติ เป็นมงคลสูงสุด ประเพณีพิธีกรรมนี้ จึงนับเป็นกุศโลบายอันสำคัญที่จะน้อมนำให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายตระหนักถึงความสำคัญอันนำไปสู่ประเพณีและพิธีกรรมอื่น ๆ อันเกี่ยวเนื่องกันต่อไป

3.4) ด้านความสำคัญและอานิสงส์ ความสำคัญรอยพระพุทธบาทต่อชาวพุทธในทุกท้องถิ่นและทุกสมัย มักมีความเชื่อว่าพระพุทธองค์นั้นได้เสด็จไปทุกหนทุกแห่งในโลก เพื่อประกาศพระศาสนา และสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้ประพฤติธรรม ณ สถานที่ทุกแห่งนั้นพระองค์ได้ทิ้งรอยพระบาทไว้ให้ปรากฏชั่วนิรันดร์กาล เป็นตราประทับยืนยันชัยชนะของพระพุทธและพระธรรม ที่มีต่อความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นเหล่านั้น และเป็นเครื่องหมายประกาศความยั่งยืนของพระพุทธศาสนา อันจะมีสืบไปชั่วนิรันดรในแดนนั้น ๆ รอยที่เชื่อกันว่า คือ รอยพระบาทของพระพุทธเจ้า เป็นปูชนียวัตถุที่ชาวพุทธได้กราบไหว้บูชามาแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

อานิสงส์ของบูชารอยพระพุทธบาท คือ เป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามที่บรรพบุรุษได้กระทำติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ทำให้เกิด

ความรักความสามัคคีของคนในชุมชน ตลอดถึงผู้คนต่างถิ่นต่างแดนที่เดินทางมากราบไหว้บูชารอยพระพุทธบาท ทำให้เกิดความเจริญขึ้นในท้องถิ่น ทำให้เกิดการปรับปรุงพัฒนา ทั้งอาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชน รอยพระพุทธบาทเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน ทำความดี ละเว้นความชั่ว เป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้จีรังยั่งยืนตราบชั่วนิรันดร์กาลสืบไป

การนับถือพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนานของพุทศาสนิกชน เป็นพื้นฐาน ด้วยความเชื่อของการบูชาตามหลักทางพระพุทธศาสนาศาสนา คติการบูชารอยพระพุทธบาทมีที่มาจากการนับถือพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนานของพุทธศาสนิกชนเป็นพื้นฐาน ด้วยความเชื่อของการบูชาตามหลักทางพระพุทธศาสนาศาสนา การสร้างความเชื่อทางพระพุทธศาสนาผ่านรอยพระพุทธบาทนั้นเป็นลักษณะของความเชื่อในเรื่องการให้ความสำคัญของพระพุทธเจ้าที่ว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่จะเสด็จอุบัติขึ้นได้โดยยาก พระองค์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ด้านคติธรรมคำสอน การแสดงถึงพระธรรมคำสอนอันงดงามของพระพุทธศาสนา ด้านการบูชาการบูชา คือ การยกย่อง เชิดชู เลื่อมใส ต่อบุคคล สถานที่ หรือวัตถุสิ่งของใด ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้านประเพณี พิธีกรรมจัดขึ้นในเดือน 6 เป็ง โดยอัญเชิญน้ำสรงพระราชทานมาจากสำนักพระราชวัง ด้านความสำคัญและอานิสงส์ ล้วนมีเป้าหมายไปสู่หลักธรรมอันสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ยังความเห็นถูก ให้เจริญงอกงาม ให้มีกิริยามารยาทสุภาพอ่อนโยน จิตใจผ่องใส สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ขึ้น

อภิปรายผล

ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธบาท เป็นการบูชาในพระพุทธศาสนาเพราะการเสด็จอุบัติขึ้นของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้านับเป็นมงคลอันสูงสุด และเป็นสิ่งที่ปรากฏในรอยพระพุทธบาท การบูชารอยพระพุทธบาทนั้น มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชนชาวล้านนา เพราะเป็นศูนย์ยึดเหนี่ยวจิตใจในการทำความดี ทำทาน รักษาศีล ภาวนา ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีของคนในสังคม เป็นแหล่งที่น้อมนำคนให้มีจิตตั้งมั่นในอยู่ในสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลอยู่เป็นนิตย์ ทำให้จิตเกิดความปิติ เบิกบาน ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง ประวัติความเป็นมาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ใน

เชิงตำนานมีการระบุถึงรอยพระพุทธบาทนี้ เรื่องเล่าท้องถิ่นอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์ ซึ่งเสด็จมาโดยอิทธิฤทธิ์ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก เพื่อมาโปรดเวไนยสัตว์ และการประดิษฐานพระพุทธศาสนา รวมถึงการแสดงพุทธทำนายว่าในกาลต่อไปข้างหน้าสถานที่แห่งนี้จะเป็นแผ่นดินอันพระพุทธศาสนาจะมาเจริญรุ่งเรือง มีพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจะมาปรากฏและการปรากฏขึ้นของรอยพระพุทธบาทนั้น ชาวพุทธมีความเชื่อว่าสถานที่ใดมีรอยพระพุทธบาทนั้นถือว่าเป็นแผ่นดินอันเป็นมงคล ที่เปรียบเสมือนพระพุทธองค์ได้รับรองว่าสถานที่หรือบ้านเมืองแห่งนั้นพระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองและเป็นที่พึ่งของสรรพสัตว์เป็นจำนวนมากและยาวนาน

คติความเชื่อในการบูชารอยพระพุทธบาทนั้นมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ ระลึกถึง รวมทั้งเป็นสิ่งเตือนใจถึงคุณธรรมความดีงามและวัตรปฏิบัติอันงดงามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปฏิปทาไว้ และยังสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อและความศรัทธาที่พุทธศาสนิกชนมีต่อทั้งองค์พระศาสดา และพระธรรมคำสอน ที่ทรงแสดงไว้เพื่อโปรดสรรพสัตว์รวมถึงเป็นการแสดงความยกย่องต่อบุคคลที่สำคัญอันเป็นที่เคารพนับถือบูชาตามแบบสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งสอดคล้องกับหลักคติความเชื่อของคนทั่วไป รอยเท้าของพระพุทธเจ้ามีมาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะมีการสร้างพระพุทธรูป เมื่อภายหลังจากที่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น รอยพระพุทธบาทได้กลายเป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงความเป็นดินแดนสิริมงคล การบูชารอยพระพุทธบาทตามคติความเชื่อ คือ รอยพระบาทที่พระพุทธเจ้าทรงประทับไว้เพื่อเป็นเจติยสถานที่ควรเคารพ

ประวัติในอดีตชาติของพระโกรัณฑปุปผิยเถระ ที่เกี่ยวข้องกับรอยพระบาทว่า พระโกรัณฑปุปผิยเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

> *“เมื่อชาติปางก่อน ข้าพเจ้ากับบิดาและปู่เป็นคนทำงานในป่าเลี้ยงชีพด้วยการฆ่าสัตว์ กุศลกรรมของเราไม่มี ใกล้ที่อยู่ของข้าพเจ้า พระศาสดาพระนามว่าติสสะผู้ทรงเป็นผู้นำชั้นเลิศของโลก ผู้มีพระจักษุได้ทรงแสดงรอยพระบาทไว้ 3 รอย เพื่ออนุเคราะห์ (ข้าพเจ้า)”*
>
> *“ข้าพเจ้าเห็นรอยพระบาทของพระศาสดาพระนามว่าติสสะ ที่พระองค์ทรงประทับไว้ ข้าพเจ้าเป็นผู้มีจิตร่าเริงบันเทิงใจ ได้ทำจิตให้เลื่อมใสในรอยพระบาทนั้น ข้าพเจ้าเห็นต้นอังกาบ ซึ่งงอกเลื้อยไปตามพื้นดิน มีดอกบานสะพรั่ง จึงเด็ดมาพร้อมทั้งยอดได้บูชารอยพระบาทอันประเสริฐที่สุด ด้วยกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีแล้วนั้น และ*

ด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่นข้าพเจ้าละกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ข้าพเจ้าเกิดในกำเนิดใด ๆ คือ จะเกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม (ในกำเนิดนั้น ๆ) ข้าพเจ้ามีผิวพรรณดังดอกอังกาบ มีรัศมีซ่านออกจากกาย ในกัปที่ ๙๒ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการบูชารอยพระบาท" (พระไตรปิฎก, 2539; 33/68 - 74/41)

รอยพระพุทธบาท จึงเปรียบได้ดั่งการบันทึกพระธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ได้ไปเรียนรู้มาจนจบครบถ้วนโดยสมบูรณ์แล้วทุกประการ จึงเป็นการสื่อไปถึงการที่ "รอยพระพุทธบาท" ควรเป็นสิ่งที่ควรบูชาตามหลักแห่งอุเทสิกเจดีย์ (มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, 2523: 404) ตามหลักทางพระพุทธศาสนา เพราะตั้งแต่ในครั้งอดีตกาลนับจากการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธองค์แล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นสิ่งเคารพบูชาและระลึกถึงพระพุทธองค์ คือ รอยพระพุทธบาท ที่ปรากฏเป็นหลักฐานจารึกตามสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างมากมายและยังคงนับถือกันสืบเนื่องต่อมาตลอดจนถึงปัจจุบัน

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่แล้ว เห็นได้ถึงความเชื่อ ความศรัทธา ที่พุทธศาสนิกชนแสดงการบูชาด้วยความเคารพต่อรอยพระพุทธบาทจากการเลื่อมใสด้วยความบริสุทธิ์ใจ ก่อให้เกิดตำนานเรื่องราวตามพระไตรปิฎกเมื่อครั้งพุทธกาล จนกระทั่งนำมาสู่ประเพณีและพิธีกรรมที่งดงาม น่าเคารพเชิดชู และสืบทอดกันไปตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน

สรุป

ชาวพุทธล้านนามีความเชื่อว่ารอยพระพุทธบาท คือ รอยพระบาทของพระพุทธเจ้าที่ประทับรอยพระบาทไว้ด้วยพระองค์เองในสมัยพุทธกาล รอยพระพุทธบาท คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าไว้สักการะกราบไหว้บูชาเช่นเดียวกับการสร้างพระพุทธรูปไว้กราบไหว้บูชา การบูชาพระพุทธบาทสี่รอยนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชนทั้งในล้านนาและคนทั่วไป เพราะเป็นศูนย์ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศานิกชนในการทำความดี ทำทาน รักษาศีล ภาวนา ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีของคนในสังคม เป็นแหล่งที่น้อมนำคนให้มีจิตตั้งมั่นในอยู่ในสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลอยู่เป็นนิตย์ ทำให้จิตเกิดความปิติ เบิกบาน ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง รอยเท้าของพระพุทธเจ้า

ก็เหมือนกับเดินตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า คือ เชื่อในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตามที่พระพุทธองค์ได้สอนไว้ ก็จะเป็นมงคลแก่ตนเอง แก่ชีวิตของตน พบกับความเจริญ การไหว้รอยพระพุทธบาท หรือไหว้พระบรมสารีริกธาตุ ก็ได้บุญได้กุศลเหมือนกัน คำว่าเดินตามรอยพระพุทธบาทไม่ได้หมายความว่าเดินตามทางที่ท่านเสด็จไป แต่เป็นการเดินทางตามคำสั่งสอนของพระองค์ท่าน ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั่นเอง แล้วก็จะได้อานิสงส์ คือ ความสุข ความเจริญในชีวิต ชีวิตไม่ตกต่ำ ตายไปแล้วก็ไม่ตกไปสู่อบายภูมิ ตามความเชื่อของชาวล้านนา

บรรณานุกรม

คมเนตร เชษฐพัฒนวนิช. (2540). **ความเชื่อพื้นบ้านล้านนา**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บุญเลิศ เสนานนท์. (2536). **ตำนานพระพุทธบาทและคัมภีร์พุทฺธปาทลกฺขณ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทศรีอนันต์ การพิมพ์ จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ. (2523). **สทฺทนีติปกรณ์ ธาตุมาลา ฉบับมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโล.

โสภณ จาเลิศ. (2559). “การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธบาทของชาวพุทธล้านนา”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Virginia McKeen Di Crocco. (2555). **รอยพระบาทพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ในภัทรกัปนี้ ตามกรอบคิดแบบสิงหล – สยาม แปลโดย สมหวัง แก้วสุฟอง**. นครปฐม : หมีดีไซน์.

Research Articles

Received: 2021-04-08 **Revised:** 2021-06-27 **Accepted:** 2021-06-29

มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

Concept of Being the Wise According to Theravada Buddhist Philosophy

พระมหาปณิธาน สุเมโธ (เป็งอิ่น)
พระมหาวิเศษ ปญฺญาวิชิโร, พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม
Phramaha Panithan Sumedho (Peng-In)
Phramaha Viset Panyavajiro, Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus
Corresponding Author, E-mail: Kiddee855@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความหมายและแนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิเคราะห์เอกสาร (Focuses on documents analysis) ที่เกี่ยวข้องจากนั้นได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล (Qualitative Research) โดยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Document Analysis) มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อเรียบเรียงเป็นรายงานวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความหมายและแนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ผู้ทรงความรู้ นักปราชญ์ หรือเป็นผู้สำเร็จการศึกษาขั้นปริญญามี 3 ขั้น คือ บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต ส่วนบัณฑิตในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ผู้เป็นนักปราชญ์ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาคติในประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ภายภาคหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง แนวคิดของบัณฑิตในพุทธปรัชญาจะมีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ เป็นผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต 2) คุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ไม่แนะนำสิ่งที่ไม่ดี แนะสิ่งที่ดี กล่าวตักเตือนไม่โกรธ รู้ระเบียบวินัย และคุณสมบัติ คือ ผู้ดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 หลักอริยบุคคล 8 และหน้าที่ของความเป็น

บัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ประกอบด้วยหน้าที่ของบัณฑิตระดับตน ครอบครัว สังคม ชาติ และระดับโลก 3) วิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ความคนที่ฉลาด มีสติปัญญา ฉลาดในเหตุและผล ชุมชน ฉลาดในการแก้ปัญหา และชี้แนะแนวทางนั้นๆ เป็นอย่างดี เป็นผู้รู้ดี รู้ถูก รู้ชอบ เป็นผู้มีปกติคิดเรื่องที่ดีมีสาระ พูดเรื่องที่ดีมีสาระ ทำเรื่องที่ดีมีสาระ ผู้ประกอบด้วยญาตปริญญา ตีรณปริญญา และปหานปริญญา พร้อมกับเป็นผู้สามารถพัฒนาตนเองจากความเป็นปุถุชนจนถึงความเป็นพระอริยบุคคล กล่าวคือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

คำสำคัญ: มโนทัศน์, ความเป็นบัณฑิต, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

The objectives of this research were as follows 1) to study the meaning and concept of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy, 2) to study the characteristics and qualifications of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy, and 3) to analyze concept of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy. It was qualitative research which focuses on documents and then using content analysis for research reports.

The results of research were found that: 1) The meaning and concept of being the Wise are to be an expert, scholar, or those who graduated with any of these three graduate degrees: Bachelor's degree, Master's degree, and Doctorate degree, but being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy means the Wise follow their lives with temporal welfare, spiritual welfare, and the final goal, i.e. Nibbana. A principle of being the Wise according to Buddhist philosophy has its own significance which is persons having good conduct in action (Kaya-sucarita), good conduct in word (Vaci-sucrita), and good conduct in thought (Mano-sucarita). 2) The characteristics of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy are not to give bad advice, give only good advice, not to get angry when being warned, and know disciplines well. The qualifications of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy mean those who follow

the five percepts (Sila), ten wholesome courses of action (Kusala-kammapatha), eight principles of being the Noble one (Ariya-puggala), and duty of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy comprises their responsibilities at the individual, family, social, national, and world level. 3) To analyze concept of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy is those who know the law, cause and effect, themselves, moderation, time and society. The Wise always have kind thoughts, kind words, and kind actions; consist of diagnosis as knowledge (Nata-parinna), diagnosis as judgment (Trana-parinna), and diagnosis as abandoning (Pahana-parinna); and develop themselves from the normal one to the noble one as a stream-enterer (Sotapanna), an Once-returner (Sakadagami), a non-returner (Anagami), and the worthy One (Arahanta).

Keywords: Concept, Being the Wise, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

การผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศมุ่งหวังการผลิตบัณฑิตให้สามารถตอบสนองความต้องการของสังคม ทั้งนี้ แต่ละสถาบันต่างมีจุดเด่น และเอกลักษณ์เฉพาะสถาบัน รวมทั้งมีศักยภาพ และข้อจำกัดที่แตกต่างกัน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาจึงพยายามกำหนดมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของบัณฑิตให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา 2540: 25) และการให้ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2554 ได้ให้ความหมายคำว่า “บัณฑิต” ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นปริญญา มี 3 ขั้น คือ ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต ผู้มีความสามารถเป็นพิเศษโดยกำเนิด เช่น คนนี้เป็นบัณฑิตในทางเล่นดนตรี

การผลิตบัณฑิตทั้งหลายมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บัณฑิตเหล่านั้นมาพัฒนาประเทศชาติ การพัฒนาต้องมีกระบวนการ วิธีการ และการวัดผลประเมินผลในพัฒนาอุดมคติ เพื่อให้ได้ความเป็นบัณฑิตที่มีอยู่ในตัวของบัณฑิตเองที่สำเร็จการศึกษา รับใช้ประเทศชาติ และสังคม

ความเป็นบัณฑิตนั้น คือ การกระทำของผู้ที่ถูกเรียกว่า บัณฑิต เพราะดำเนินในประโยชน์ทั้งหลายด้วยปัญญาคติ (อตฺเถสุ ปญฺญาคติยา คมนโต ปณฺฑิตาติ วุจฺจนฺติ) (มงฺคลตฺถ

ทีปนี (ปฐโม ภาโค), 2556: 22) ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลมีการกระทำทางกายสุภาพเรียบร้อย มีการกล่าววาจาสุภาษิตเป็นเครื่องหมาย มีใจเป็นกลางในการตัดสินคดีความฉลาดในเหตุและผล ขณะเดียวกันบัณฑิตก็ประพฤติตนเป็นตัวอย่างแก่คนในสังคมได้ด้วย เพื่อปลูกฝังค่านิยมในทางที่ถูกต้องให้เกิดขึ้น บัณฑิตพึงปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ปฏิบัติตามจารีต ประเพณีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะบัณฑิต คือ คนคิดแต่เรื่องที่ดี มีสาระ พูดแต่คำพูดที่ดี มีสาระ และทำแต่สิ่งที่ดี มีสาระ (ปณฺฑิโต สุจินฺติตจินฺตี จ โหติ สุภาสิตภาสี จ สุกตกมฺมการี จ) (มงฺคลตฺถทีปนี (ปฐโม ภาโค), 2556: 22)

นอกจากนั้น บัณฑิตยังประกอบด้วยคุณลักษณะพิเศษ คือ ฉลาดในการสอบถามสุขทุกข์ของหมู่ คณะ ชุมชน ฉลาดในการแก้ปัญหาที่ถูกถาม เขาผู้เป็นบัณฑิตก็ตอบปัญหานั้นได้ แนะนำได้ มีปรากฏในคำสอนทางพระพุทธศาสนา

เห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาท มีคำสั่งสอนและหลักปฏิบัติจะเป็นไปตามพระไตรปิฎกมีคำสอนมากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ ล้วนเป็นคำสั่งและคำสอนให้พุทธบริษัท 4 ประพฤติปฏิบัติตนเองตั้งแต่รู้จักการเลือกคบคน พระพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับคนพาล และบัณฑิต ปัญหาคือผู้เป็นบัณฑิตขาดคุณลักษณะ คุณสมบัติ หลักธรรมอันเป็นหน้าที่ประโยชน์ความเป็นบัณฑิตที่มีต่อผู้อื่น ซึ่งบัณฑิตเช่นว่านี้ มีมโนทัศน์ คือ ภาพที่เกิดในใจอันเป็นตัวแทนของสิ่งหลายสิ่งต่างกัน แต่มีลักษณะบางอย่างคล้ายกัน ไม่ว่าจะปรากฏเป็นคุณลักษณะของสิ่งใดในโอกาสใด ที่มีความแตกต่างกันออกไปตามคุณลักษณะ ด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ชุดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความหมายของบัณฑิตในทัศนะของบัณฑิตในทางพุทธปรัชญา จึงมีความแตกต่างกันตามคุณสมบัติของบัณฑิต หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของบัณฑิต แนวทางการเข้าถึงความเป็นบัณฑิต คุณค่า ประโยชน์ความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น และผลที่เกิดจากการคบบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า แนวคิดและความหมายมโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยใช้การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อจำแนกประเภทของสิ่งที่สังเกตได้และใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับทั้งตนเองและสังคมให้เป็นสุข ตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัยในเรื่องนี้สืบต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาความหมายและแนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท

2) เพื่อศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท

3) เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิเคราะห์เอกสาร (Document Research) ได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความหมายและแนวคิดของบัณฑิตทั่วไปและบัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก ส่วนที่เป็นความหมายของบัณฑิต

2. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตในพุทธปรัชญาเถรวาทจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยรวบรวมข้อมูลจากอรรถกถา คัมภีร์ปกรณ์วิเสส หนังสือพระธัมมปทัฏฐกถา หนังสือมังคลัตถทีปนี ตำรา เอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับความเป็นบัณฑิต

3. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบัณฑิตในพุทธศาสนาจากตำรา เอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

4. ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประมวลผลมโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทให้ได้เนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์

5. เรียบเรียง ขัดเกลา แก้ไขเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์

6. เขียนรายงาน และสรุปการวิจัยฉบับสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

7. นำเสนอ เผยแพร่ ผลงานวิจัยในรูปแบบบทความทางวิชาการ

ขอบเขตของการวิจัย

เนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ จะครอบคลุมถึงความหมายและแนวคิดของบัณฑิตทั่วไปและบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท ศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท วิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ปกรณ์วิเสส หนังสือพระธัมมปทัฏฐกถา หนังสือมังคลัตถทีปนี ตำรา เอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับความเป็นบัณฑิต

1. ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 เป็นเอกสารหลัก และเอกสารทุติยภูมิที่เป็นหนังสือ เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง ความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาหลักใน 3 ประเด็น ประกอบด้วย

1) ศึกษาความหมายและแนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท

(1) ความหมายของบัณฑิตตามทัศนะทั่วไป

(2) ความหมายของบัณฑิตตามทัศนะพุทธปรัชญา

(3) ความหมายของบัณฑิตตามทัศนะพุทธจริยศาสตร์

(4) แนวคิดของบัณฑิต

(5) ประโยชน์ของบัณฑิต

2) ศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท

(1) คุณลักษณะความเป็นบัณฑิตตามทัศนะพุทธจริยศาสตร์

(2) หลักธรรมอันเป็นหน้าที่ของบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

(3) คุณสมบัติของบัณฑิต

(4) การสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

(5) ผลที่เกิดจากการคบบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

3) วิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

(1) วิเคราะห์มโนทัศน์ความหมายความเป็นบัณฑิต

(2) วิเคราะห์คุณลักษณะ และคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิ

(3) วิเคราะห์การพัฒนาสู่ความเป็นบัณฑิต

(4) วิเคราะห์คุณค่าความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น

(5) วิเคราะห์ประโยชน์ความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ความหมายและแนวคิดของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า บัณฑิตมีความหมายตามทัศนะทั่วไป คือ ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นปริญญา มี 3 ขั้น คือปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) ได้สรุปไว้ว่า “บัณฑิต” คือผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ส่วนประเภทของบัณฑิตจำแนกเป็นสองประการ ได้แก่ บัณฑิตภายนอก คือ บุคคลที่ฟังเสียงจากผู้อื่น ได้รับการแนะนำจากกัลยาณมิตร ข้อนี้ทำให้เกิดสุตมยปัญญา บุคคลทั่วไปไม่ว่าใครก็ตามที่เป็นผู้ประพฤติดี มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา และบัณฑิตภายใน คือ บุคคลที่ใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักการคิดแบบสังเคราะห์และวิเคราะห์ รวมทั้งมีแบบวิจัยที่เหมาะสม ข้อนี้ทำให้เกิดจินตามยปัญญา รวมถึงขั้นตอนลงมือปฏิบัติ ข้อนี้ทำให้เกิดภาวนามยปัญญา

บัณฑิตมีความหมายตามทัศนะพุทธปรัชญา คือ ผู้เป็นนักปราชญ์เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก ภิกษุเหล่านั้นไม่มีทุคติ หวังสุคติแน่นอน ผู้เป็นพหูสูต เชี่ยวชาญปริยัติ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา เฉลียวฉลาด มีปัญญา มีความละอาย ใฝ่การศึกษา บัณฑิตย่อมไม่แก้คำกล่าวหาอย่างนี้ ฉลาดในอายตนะ ฉลาดในปฏิจจสมุปบาท และฉลาดในฐานะและอฐานะ ความละอายบาปและความเกรงกลัวบาป ธรรมเหล่านี้ชื่อว่าทำให้เป็นบัณฑิต กุศลธรรมแม้ทั้งหมดชื่อว่าทำให้เป็นบัณฑิต ความละอายบาปและความเกรงกลัวบาป ธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ทำให้เป็นบัณฑิต กุศลธรรมแม้ทั้งหมดชื่อว่าทำให้เป็นบัณฑิต

ความเป็นบัณฑิตตามทัศนะพุทธจริยศาสตร์ คือ ผู้ที่เป็นผู้รู้ดี-รู้ชั่ว ผู้มีปัญญา ผู้มีญาณคติในการดำเนินชีวิต “เป็นผู้รู้ดี รู้ถูก รู้ชอบ” บัณฑิตคือผู้รู้ดี รู้ชั่ว คือ รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไรไม่ควร รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด รู้ประมาณในตน ได้แก่ รู้ประมาณในการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ รู้ประมาณในกำลังสติปัญญาความรู้ความสามารถของตน รู้ประมาณในอกุศลที่ละได้ และที่ยังละไม่ได้ รู้ดีในทางแห่งความประพฤติในกุศลกรรมบถ เว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ โดยการประพฤติดี ประพฤติชอบในสุจริตธรรมสิบประการ ละเว้นจากทุจริตสิบประการ และมีความเห็นถูกตามธรรมนองคลองธรรม

แนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ผู้มีความรู้ และรู้แจ้งในเหตุและผล ที่พรั่งพร้อมด้วยการประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ หมายความว่า การคบบัณฑิตนั้น หมั่นเข้าไปหา สนทนาแลกเปลี่ยน ฟังคำแนะนำโดยเคารพ หมั่นจดบันทึก แยกแยะให้รู้แจ้ง นำสิ่งที่เป็นประโยชน์ไปปฏิบัติถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ญาติมิตรสหาย

คนรู้จัก และหมั่นถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนเขลาหรือคนผู้ไม่รู้ เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งทั้งทางโลกและทางธรรมอันได้มาจากคำสอน หรือข้อเสนอแนะ พร้อมนำสิ่งเหล่านั้นมายึดถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ และความเจริญทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ลักษณะของบัณฑิต จึงประกอบด้วย 3 อย่าง คือ กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต การกระทำของผู้ที่ถูกเรียกว่า บัณฑิต เพราะดำเนินในประโยชน์ทั้งหลายด้วยปัญญาคติ

ประโยชน์ของบัณฑิตตามทัศนะพุทธปรัชญา คือ ผู้ที่สามารถยึดประโยชน์ 2 ประการ คือ บุคคลผู้ที่เป็นทิฏฐธัมมิกะประโยชน์ สัมปรายิกัตถะประโยชน์ รวมไปถึงปรมัตถะประโยชน์ด้วย

2. ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะ และคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า การศึกษาคุณลักษณะของบัณฑิต พระพุทธองค์ตรัสไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1) ชอบคิดแต่เรื่องดี 2) ชอบพูดแต่เรื่องดี 3) ชอบทำแต่กรรมดี

หลักธรรมอันเป็นของบัณฑิตในระดับต่าง คือ หน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับตนในกันทรสูตร จำแนกออกเป็น 4 ประเภท คือ 1. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน 2. เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน 3. เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อนและเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน 4. เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน

หน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับครอบครัว คือ ผู้ประกอบด้วยหลักทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร หน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับสังคม คือ ผู้ที่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม 4 หน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับชาติ คือ ผู้ที่ประกอบด้วยสังคหวัตถุ 4 และหน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับโลก คือผู้ที่ปฏิบัติตามหลักพุทธจริยา 3

การศึกษาคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า คุณสมบัติบัณฑิตตามหลักการดำเนินชีวิต พระพุทธองค์ได้ตรัสแบ่งตามพุทธจริยศาสตร์ 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับต้น บัณฑิตได้ดำเนินชีวิตตาม ศีล 5 เป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์ 5 ข้อ เป็นเครื่องจำแนกความเป็นมนุษย์และสัตว์ได้อย่างดี

2. ระดับกลาง บัณฑิตได้ดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นหลักสุจริตธรรม 10 ประการ คือ ด้วยกาย 3 ด้วยวาจา 4 ด้วยใจ 3

3. ระดับสูง บัณฑิตได้ดำเนินชีวิตตามหลักพระอริยบุคคล 8 จำพวก คือ บัณฑิตขั้นสูงสุด เป็นผู้การดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 จนสามารถดำรงตนอยู่ในมรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1

การสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของผู้เป็นบัณฑิต ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า พฤติกรรมความเป็นบัณฑิตนั้น เป็นคนรู้จักการให้และช่วยเหลือ เป็นคนไม่ผูกจิตพยาบาท เป็นคนไม่หวังแต่ผลประโยชน์แก่ตน และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นคนไม่เอาแต่ตัวรอด เป็นคนยอมรับฟังความเห็นผู้อื่น เป็นคนใจเย็น ไม่โกรธง่าย บัณฑิตย่อมเว้นจาการดื่มสุรา และเว้นจากการเที่ยวราตรี บัณฑิตเป็นคนขยันทำกิน และบัณฑิตรู้จักรักษาระเบียบวินัย

ผลที่เกิดจากการคบบัณฑิต ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า ทำให้เกิดศรัทธา ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ได้อยู่ใกล้บัณฑิต ได้ปรึกษาและเรียนรู้หลักธรรมร่วมกับบัณฑิต ได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบัณฑิต และพัฒนาตนจนได้บรรลุมรรค ผล ตามคำแนะนำสั่งสอนของบัณฑิต

3. ผลการวิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า นักปราชญ์ บัณฑิตผู้สำสำเร็จการศึกษา ปัญญาในระดับชั้นปริญญาตรี เน้นการฟัง (สุตมยปัญญา) ปัญญาในระดับชั้นปริญญาโท เน้นการคิด วิเคราะห์ (จินตมยปัญญา) ปัญญาในระดับชั้นปริญญาเอก เน้นการทดลอง ทดสอบ การลงมือปฏิบัติ เป็นการตกผลึกทางความคิด แล้วทำให้ผลงานเป็นที่ประจักษ์ หรือผลิตนวัตกรรมขึ้นมาใช้งานด้วยการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา) บัณฑิตดำเนินชีวิตด้วยญาณคติ คิดดี ทำดี พูดดี บัณฑิตตามระบบปริญญาทางพระพุทธศาสนา มี 3 ขั้น คือ ญาตปริญญา กำหนดรู้ ตีรณปริญญา กำหนดพิจารณา ปหานปริญญา กำหนดละ เลิกโดยตัดทางมิให้ฉันทะเกิดขึ้น มีขึ้นได้ในสิ่งนั้น รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ละอนิจจสัญญาได้ บัณฑิต ย่อมแนะนำสิ่งที่ดีประกอบในสิ่งที่เป็นธุระ การแนะนำดี เป็นสิ่งประเสริฐสำหรับบัณฑิต บัณฑิตเมื่อมีคนอื่นว่ากล่าวตักเตือน ย่อมไม่โกรธเคือง การสมาคมกับบัณฑิต โลกก็ชื่นชม พรหมก็สรรเสริญ

มโนทัศน์ว่าด้วยประเภทของบัณฑิต พบว่า บัณฑิตเทียม คือ ผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์อันเป็นอกุศลกรรม รวมถึงผู้ทำตนเปรียบเสมือนผู้รู้ เพราะรู้ไม่แจ่มแจ้งหรือเข้าใจผิดสำคัญผิดในความรู้ของตน และบัณฑิตแท้ คือ ผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์ที่เป็นกุศลกรรม อันพรั่งพร้อมด้วยความรู้แจ้งในทางโลก และทางธรรม พร้อมทั้งแสดงออกทั้งกาย วาจา และใจที่ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม อันมุ่งหวังเพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเอง ผู้อื่น และสังคม

มโนทัศน์ว่าด้วยคุณลักษณะของความเป็นบัณฑิต พบว่า คุณลักษณะของบัณฑิต พระพุทธองค์ตรัสไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1. ชอบคิดแต่เรื่องดี 2. ชอบพูดแต่เรื่องดี 3. ชอบทำแต่กรรมดี

มโนทัศน์ว่าด้วยคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิต บัณฑิตดำเนินชีวิตตามศีล 5 อันเป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์ กุศลกรรมบถ 10 อันเป็นหลักให้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในสุจริตธรรม และอริยมรรคมีองค์ 8 ถือได้ว่าเป็นบัณฑิตชั้นสูง คือ ดำเนินชีวิตให้ประเสริฐได้

มโนทัศน์ที่เป็นผลของการคบบัณฑิต พบว่า ผลที่เกิดจากการคบบัณฑิตทำให้เป็นผู้มีคุณสมบัติเยี่ยงอย่างบัณฑิต ตามหลักธรรมที่บัณฑิตได้ประพฤติ ปฏิบัติตน เช่น ผลของความบัณฑิตตามหลักศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10 สัปปุริสธรรม 7 มงคล 38 และอริยมรรคมีองค์ 8

ผลของความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น พบว่า บัณฑิตดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์และปรัชญาการศึกษาอื่นๆ เป็นการศึกษาเพื่อให้เข้าใจความจริง ในขณะเดียวกันพุทธปรัชญา ได้นำหลักเหตุและผลไปวิเคราะห์และอธิบายความจริงและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในโลก พุทธปรัชญาจึงเป็นความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วหรือพุทธธรรม ยังได้หล่อหลอมมาเป็นวิถีดำเนินชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน พระพุทธเจ้าชี้ให้เห็นถึงความจริงหรือสัจธรรมในหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยสามารถแบ่งการประพฤติปฏิบัติได้ อันเป็นเครื่องวัดมาตรฐานความเป็นมนุษย์ 5 ข้อ ได้แก่ ศีล 5 ที่จำแนกความเป็นมนุษย์กับสัตว์ได้อย่างชัดเจน ดังนี้ ข้อที่ 1 งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ข้อที่ 2 งดเว้นจากการลักขโมย ข้อที่ 3 งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ข้อที่ 4 งดเว้นจากการพูดเท็จ ข้อที่ 5 งดเว้นจากดื่มสุรา

ผลของความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง พบว่า ผลที่ละเอียดกว่าศีล 5 คือ บัณฑิตดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ 10 โดยได้บำเพ็ญตามหลักกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นหลักสุจริตธรรม 10 ประการ คือ ทางกาย 3 คือ 1. ไม่ฆ่าสัตว์ 2. ไม่ลักทรัพย์ 3. ไม่ประพฤติผิดในกาม ทางวาจา 4 คือ 1. ไม่พูดปด 2. ไม่พูดส่อเสียด 3. ไม่พูดคำหยาบ 4. ไม่พูดเพ้อเจ้อ และทางใจ 3 คือ 1. ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น 2. ไม่มีจิตพยาบาทปองร้ายผู้อื่น 3. ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

ผลของความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง พบว่า ผลที่ละเอียดสูงที่สุด คือ บัณฑิตดำเนินชีวิตตามหลักพระอริยบุคคล 8 ได้แก่ ผู้ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 นั่นเอง

มโนทัศน์ว่าด้วยคุณค่าความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น พบว่า บัณฑิตได้ปฏิบัติตามหลักธรรมกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นเป็นความประพฤติดีปฏิบัติชอบ คือ กายสุจริต คือ ผู้ที่ประพฤติชอบทางกาย 3 ความเมตตากรุณา เคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดประเพณีคู่ครองของผู้อื่น อันเป็นศีลธรรมอันดีงาม วาจาสุจริต คือ ผู้ที่พูดจาชอบทางวาจา 4 การใช้วาจาพูดคำสัตย์ ช่วยสมานคนที่แตกร้าวกัน ส่งเสริมคนที่สมัครสมานกัน พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน พูดแต่คำมีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ มโนสุจริต คือ ผู้ที่คิดชอบทางใจ 3 คิดด้วยเมตตาธรรม ประกอบด้วยจิตกรุณา ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีความเห็นถูกต้องอันเป็นสัมมาทิฏฐิ

มโนทัศน์ว่าด้วยประโยชน์ความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น พบว่า มโนทัศน์ที่เป็นประโยชน์ของบัณฑิต คือ บัณฑิต ย่อมไม่แนะนำในสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ บัณฑิตย่อมไม่ประกอบในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ การแนะนำดี เป็นสิ่งประเสริฐสำหรับบัณฑิต บัณฑิตเมื่อมีคนอื่นว่ากล่าวตักเตือน ย่อมไม่โกรธเคือง และการสมาคมกับบัณฑิตยังประโยชน์ให้สำเร็จ ประโยชน์ของการคบบัณฑิตสามารถนำคำแนะนำสั่งสอนมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เจริญขึ้นในประโยชน์ทั้ง 2 ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ อันจะรวมไปถึงปรมัตถะด้วย

ปรากฏการณ์ที่แท้จริงเกี่ยวกับการคบบัณฑิต บุคคลผู้มีปกติเที่ยวสมคบคนพาล ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลนาน เพราะการอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นเหตุนำทุกข์มาให้ในกาลทุกเมื่อ เหมือนการอยู่ร่วมกับศัตรู ส่วนบัณฑิตมีการอยู่ร่วมเป็นสุข เหมือนสมาคมแห่งหมู่ญาติ เพราะเหตุนั้นแล นรชนพึงคบบัณฑิต ผู้มีปัญญา เป็นพหูสูต เอาการเอางาน มีศีล มีวัตร ไกลจากกิเลส และเป็นสัตบุรุษ เปรียบดังพระจันทร์คบอากาศอันเป็นทางโคจรแห่งดวงดาว นั่นเอง ถ้าหากเราทั้งหลายมีหลักการอันมั่นคงในการเกิดมาเป็นชาวพุทธ ที่ต้องยึดหลัก ไม่ทำบาปทั้งปวง และต้องทำความดีให้ถึงพร้อม เพื่อรองรับการพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นวิถีของสาธุชนในพระพุทธศาสนา ก็ไม่ควรหวั่นไหว ละทิ้งอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการปฏิบัติอันถูกต้อง นั่นเป็นวิสัยของบัณฑิตในพระพุทธศาสนา ความศรัทธาเชื่อมั่นในกรรมวิบาก และความเป็นสัตว์อาศัยผลของกรรม (กัมมัสสกตา)

ดังนั้น การวิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เกิดจากภาพหรือความคิดในสมองของบุคคลผู้เป็นบัณฑิต การดำเนินตามหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า บัณฑิตที่ดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 บัณฑิตดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ 10 และบัณฑิต เป็นผู้คิดดี ทำดี พูดดี เป็นผู้ที่ประกอบด้วยญาตปริญญา ตี

รณปริญญา และปหานปริญญา พร้อมกับเป็นผู้สามารถพัฒนาตนเอง เป็นบันไดขึ้นไปจากความเป็นปุถุชนจนถึงการบรรลุเป็นพระอรหันต์ กล่าวคือบัณฑิตที่ดำเนินชีวิตตามหลักพระอริยบุคคล 8 จำพวก ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่โสดาปัตติมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่โสดาปัตติผล พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่สกทาคามิมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่สกทาคามิผล พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่อนาคามิมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่อนาคามิผล พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่อรหัตตมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่อรหัตตผล

อภิปรายผล

1. การศึกษาความหมายและแนวคิดของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า บัณฑิตคือ ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นปริญญา มี 3 ขั้น คือปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต เป็นบัณฑิตในทางโลก ส่วนบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น หมายถึง บัณฑิตทางธรรม กล่าวคือเป็นนักปราชญ์ เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก เป็นผู้ไม่มีทุคติไมีสุคติเป็นที่ไป เชี่ยวชาญปริยัติ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา เฉลียวฉลาด มีปัญญา มีความละอาย ใฝ่การศึกษา ไม่ชอบแก้ตัว แต่ชอบแก้ไขในสิ่งที่ทำผิดพลาด ฉลาดในอายตนะ ฉลาดในปฏิจจสมุปบาท และฉลาดในฐานะและอฐานะ ความละอายชั่วและความเกรงกลัวบาป เป็นคุณธรรมประจำใจของผู้ที่ชื่อว่า บัณฑิต และบัณฑิตจะต้องเป็น “ผู้รู้ดี รู้ถูก รู้ชอบ”อภิปรายได้ว่า บัณฑิตต้องเป็นผู้รู้ดี รู้ชั่ว คือ รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไรไม่ควร รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด รู้ประมาณในตน ได้แก่ รู้ประมาณในการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ รู้ประมาณในกำลังสติปัญญาความรู้ความสามารถของตน รู้ประมาณในอกุศลที่ละได้ และที่ยังละไม่ได้ รู้ดีในทางแห่งความประพฤติในกุศลกรรมบถ เว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ โดยการประพฤติดี ประพฤติชอบในสุจริตธรรมสิบประการ ละเว้นจากทุจริตสิบประการ และมีความเห็นถูกตามธรรมนองคลองธรรม รู้แจ้งในเหตุและผลที่พรั่งพร้อมด้วยการประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ สอดคล้องกับ พระสมพร โชติวโร (ทิกามล) (2560: ก-ข) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเปรียบเทียบบัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาขงจื๊อ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า บัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึง บุคคลผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มุ่งประโยชน์ในปัจจุบันนี้และประโยชน์ในภายหน้า

2. การศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า คุณลักษณะของบัณฑิต พระพุทธองค์ตรัสไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1. ชอบคิดแต่เรื่องดี 2.

ชอบพูดแต่เรื่องดี 3. ชอบทำแต่กรรมดี และคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง อภิปรายได้ว่า ในระดับต้นนี้ บัณฑิตจะต้องดำเนินชีวิตโดยรักษาศีล 5 เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นมนุษย์ เพราะศีล 5 เป็นธรรมประจำใจของมนุษย์ เรียกว่า มนุษยธรรม อันเป็นเครื่องจำแนกความเป็นมนุษย์และสัตว์ได้อย่างดี เพื่อให้สมกับชื่อว่ามนุษย์ที่แปลว่า ผู้มีใจสูง ในระดับกลาง บัณฑิตจะต้องดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นหลักสุจริตธรรม 10 ประการ ประกอบด้วยกายสุจริต 3 วาจาสุจริต 4 มโนสุจริต (ใจ) 3 อันเป็นการประพฤติสุจริตทั้งกาย วาจา และใจ เป็นคุณสมบัติที่สูงขึ้นมาอีกขั้นหนึ่งของบัณฑิต ส่วนระดับสูง บัณฑิตจะต้องดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 จนสามารถเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง คือบรรลุมรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 อันถือว่าเป็นบัณฑิตขั้นสูงสุดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท สอดคล้องกับ พระสมพร โชติวโร (ทิกามล) (2560: ก-ข) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเปรียบเทียบบัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาขงจื๊อ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า บัณฑิตมีลักษณะคือ ชอบคิดดีเป็นปกติ ชอบพูดดีเป็นปกติ และชอบทำดีเป็นปกติ เป็นบุคคลที่รู้ดีรู้ชั่ว สามารถแยกแยะถึงสิ่งที่เป็นคุณและสิ่งที่เป็นโทษออกจากกันได้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ บัณฑิตที่อยู่ในระดับโลกิยะ และบัณฑิตที่อยู่ในระดับโลกุตตระ ความเป็นบัณฑิตนั้นจะเกิดขึ้นได้เพราะการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 และหลักสิกขา 3 คือ อธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา และสัปปุริสธรรม 7 อันเป็นธรรมของคนดีหรือสัตบุรุษในการพัฒนาตนเอง บัณฑิตใช้ปัญญาในการครองตน ครองคน และครองงาน

3. การวิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า นักปราชญ์ บัณฑิตผู้สำสำเร็จการศึกษา ปัญญาในระดับชั้นปริญญาตรี เน้นการฟัง (สุตมยปัญญา) ปัญญาในระดับชั้นปริญญาโท เน้นการคิด วิเคราะห์ (จินตมยปัญญา) ปัญญาในระดับชั้นปริญญาเอก เน้นการทดลอง ทดสอบ การลงมือปฏิบัติ เป็นการตกผลึกทางความคิด แล้วทำให้ผลงานเป็นที่ประจักษ์ หรือผลิตนวัตกรรมขึ้นมาใช้งานด้วยการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา) บัณฑิตที่กล่าวมานี้ ไม่ใช่บัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ส่วนผู้ที่ดำเนินชีวิตด้วยญาณคติ คือ คิดดี ทำดี พูดดี จึงนับว่า เป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท อภิปรายได้ว่า บัณฑิตจะต้องปฏิบัติตามระบบปริญญาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมี 3 ขั้น คือ 1) ญาตปริญญา คือกำหนดรู้ด้วยให้เป็นสิ่งอันรู้แล้ว กำหนดรู้ขั้นรู้จัก กำหนดรู้ตามสภาวลักษณะคือ ทำความรู้จักจำเพาะตัวของสิ่งนั้นโดยตรง พอให้ชื่อว่า ได้เป็นอันรู้จักสิ่งนั้นแล้ว เช่น รู้ว่า นี้คือเวทนา เวทนาคือสิ่งที่มีลักษณะเสวยอารมณ์ในสิ่งที่เป็นกุศลธรรม

เป็นต้น 2) ตีรณปริญญา คือกำหนดรู้ด้วยการพิจารณา กำหนดรู้ขั้นพิจารณา กำหนดรู้โดยสามัญลักษณะ คือ ทำความรู้จักสิ่งนั้นพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เช่นกำหนดรู้ว่า สัญญาไม่เที่ยง มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็นต้น และ 3) ปหานปริญญา คือกำหนดรู้ด้วยการละ กำหนดรู้ถึงขั้นละได้ กำหนดรู้โดยตัดทางมิให้ฉันทราคะเกิดมีในสิ่งนั้น คือกำหนดรู้ว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งไม่ยั่งยืน (อนิจจัง) ทนอยู่สภาพเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) ไม่สามารถบังคับได้ (อนัตตา) แล้วละนิจจสัญญา (ความจำได้ว่าเที่ยง ยั่งยืน) เป็นต้น ในสิ่งนั้นเสียได้ คอยแนะนำสิ่งที่ดี ประกอบในสิ่งที่เป็นธุระ เมื่อมีคนกล่าวตักเตือน จะไม่ถือโกรธ ขุ่นเคือง สรุปได้ว่า บัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทจะต้องเป็นผู้คิดดี ทำดี พูดดี เป็นผู้ที่ประกอบด้วยญาตปริญญา ตีรณปริญญา และปหานปริญญา เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา มีวิริยะ อุตสาหะจนสามารถพัฒนาตนเองจากความเป็นปุถุชนผู้มีกิเลสหนาไปจนถึงการเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคล (บุคคลผู้ประเสริญ) ขั้นใดขั้นหนึ่งจนกระทั่งสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นทางดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับ พระทนงค์ศักดิ์ ปภงฺกโร (ดื่นขุนทด) (2554: ก-ข) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แนวคิดการมองโลกในพุทธปรัชญาเถรวาท แสดงความหมายของโลกโดยตรง คือ โอกาสโลก ได้แก่ ภพภูมิ 31 ความหมายโดยอ้อม คือ สัตว์โลก ได้แก่ สิ่งมีชีวิตทั้งปวง ในที่นี้เน้นที่สัตว์โลก คือ ชีวิตและหมู่สัตว์ โดยเฉพาะชีวิตของมนุษย์นั้น มีกำเนิด 4 ประเภท มีการพัฒนาชีวิตทางกายตามวัย ส่วนพัฒนาชีวิตทางจิตใจย่อมเกี่ยวเนื่องกับอบรมโดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอก มีเป้าหมายของชีวิตทางกายมีความแข็งแรงสมบูรณ์สมวัย ส่วนทางจิตใจย่อมมีเป้าหมายที่การกำจัดกิเลสให้หมดสิ้น นำไปสู่ความพ้นทุกข์ การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการมองโลกตาม ความเป็นจริง มี 10 วิธี ในงานวิจัยนี้ เน้นแสดงการมองโลกในลักษณะคุณ โทษ และทางออก (อัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ) การมองโลกแง่เดียวมีข้อเสีย คือ แง่ดีอย่างเดียว อาจทำให้ประมาท มัวเมาในชีวิต แง่โทษอย่างเดียว อาจเกิดการประทุษร้ายตนเอง บุคคลอื่น และแง่ทางออกอย่างเดียว อาจทำให้ไม่อาจใช้ชีวิตอยู่ร่วมสังคมได้ ส่วนประโยชน์ของการมองโลกครบทุกด้าน ย่อมทำให้มีการใช้ชีวิตอย่างผู้มีสติ เหมาะสมตามสถานภาพในสังคม หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการมองโลกในพุทธปรัชญา ได้แก่ 1. หลักธรรมที่แสดงการมอง โลกในลักษณะ อัสสาทะ เช่น โลกียสุขที่เป็นกามสุขและฌานสุข สมบัติในโลกทั้ง 3, ประโยชน์ทั้ง 3 สุขของคฤหัสถ์ 4 เป็นต้น โดยมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกในลักษณะอัสสาทะนี้ เช่น บุญกิริยาวัตถุ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์,

พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4 เป็นต้น 2. หลักธรรมที่แสดงการมองโลกในลักษณะอาทีนวะ เช่น อุปาทานักขันธ์ 5 ทุกขตา 3 กามาทีนวกถา เป็นต้น โดยมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกในลักษณะอาทีนวะนี้ เช่น สังวร 5 อภิณหปัจจเวกขณ์ 5 กายคตาสติ สันโดษมรณานุสสติ เป็นต้น 3. หลักธรรมที่แสดงการมองโลกในลักษณะนิสสรณะ เช่น เนกขัมมะ, นิพพาน วิมุตติ 2, โลกุตตรธรรม 9 เป็นต้น โดยมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกในลักษณะนิสสรณะนี้ เช่น ไตรลักษณ์ โลกธรรม 8 โพธิปักขิยธรรม 7 หมวด ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น 4. หลักธรรมที่แสดงการมองโลกครบทั้งที่เป็นอัสสาทะ อาทีนวะ นิสสรณะ เช่น อนุปุพพิกถา เป็นต้น โดยมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ อริยสัจ 4 เป็นต้น แนวทางการนำหลักธรรมที่เกี่ยวกับการมองโลก ในพุทธปรัชญาไปใช้ในการพัฒนาชีวิต

องค์ความรู้จากงานวิจัย

บัณฑิตมีความหมายตามทัศนะทั่วไปและทัศนะในพุทธจริยศาสตร์ คือ ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นปริญญา มี 3 ขั้น คือปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้สรุปไว้ว่า “บัณฑิต” คือผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ส่วนประเภทของบัณฑิตจำแนกเป็นสองประการ ได้แก่ บัณฑิตภายนอก คือ บุคคลที่ฟังเสียงจากผู้อื่น ได้รับการแนะนำจากกัลยาณมิตร ข้อนี้ทำให้เกิดสุตมยปัญญา บุคคลทั่วไป ไม่ว่าใครก็ตามที่เป็นผู้ประพฤติดี มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา และบัณฑิตภายใน คือ บุคคลที่ใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักการคิดแบบสังเคราะห์และวิเคราะห์ รวมทั้งมีแบบวิจัยที่เหมาะสม ข้อนี้ทำให้เกิดจินตามยปัญญา รวมถึงขั้นตอนลงมือปฏิบัติ ข้อนี้ทำให้เกิดภาวนามยปัญญา

ความเป็นบัณฑิตตามทัศนะพุทธจริยศาสตร์ คือ ผู้ที่เป็นผู้รู้ดี-รู้ชั่ว ผู้มีปัญญา ผู้มีญาณคติในการดำเนินชีวิต “เป็นผู้รู้ดี รู้ถูก รู้ชอบ” บัณฑิตคือผู้รู้ดี รู้ชั่ว คือ รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไรไม่ควร รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด รู้ประมาณในตน ได้แก่ รู้ประมาณในการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ รู้ประมาณในกำลังสติปัญญาความรู้ความสามารถของตน รู้ประมาณในอกุศลที่ละได้ และที่ยังละไม่ได้ รู้ดีในทางแห่งความประพฤติในกุศลกรรมบถ เว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ โดยการประพฤติดี ประพฤติชอบในสุจริตธรรมสิบประการ ละเว้นจากทุจริตสิบประการ และมีความเห็นถูกตามธรรมนองคลองธรรม

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). **การศึกษาทั่วไปเพื่อสร้างบัณฑิต.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมะอินเทรนด์.

พระทนงค์ศักดิ์ ปภงฺกโร (ดื่นขุนทด). (2554). **การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา.** วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมพร โชติวโร (ทิกามล). (2560). **การศึกษาเปรียบเทียบบัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาขงจื๊อ.** วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มงฺคลตฺถทีปนี (ปฐโม ภาโค). (2556). นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2540). **เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันอุดมศึกษาในด้านที่เกี่ยวกับคุณธรรมของบัณฑิตในรูปของเครือข่ายพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย.** กรุงเทพมหานคร:สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

Research Articles

Received: 2021-03-24 **Revised:** 2021-06-28 **Accepted:** 2021-06-29

ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ในเวสสันดรชาดก

Analytical Study on Giving Perfection of Phra Vessandorn in Vessantarajataka

พระรัฐพงศ์ อาจิณฺณธมฺโม
พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม, ทรงศักดิ์ พรมดี
Rattaphong Ācinṇadhammo
Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo, Songsakdi promdee
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University
Corresponding Author, E-mail: ruttaphong2539@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท ทานบารมี เป็นแนวคิดคำสอนใน สารัตถสังคหสูตรที่กล่าวถึง การให้ การบริจาค การเสียสละ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน การให้ทานยังเป็นการคลายความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความโลภในจิตใจมนุษย์ ส่งผลให้เกิดความ ใส สว่าง สะอาดของจิตใจ ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น 2) พระเวสสันดรบำเพ็ญทานบารมีโดยบริจาคพระโอรสพระธิดาให้แก่พราหมณ์ชูชก และการบริจาคพระชายาให้กับพระอินทร์จำแลง ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการให้ทานระดับกลางคือ อุปทานบารมี แม้ทางสังคมถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง เพราะนำความทุกข์มาให้บุตรธิดาและพระชายาของตน และอาจขัดกับจริยธรรมในฐานะของบิดาที่ต้องดูแลบุตรธิดาและภรรยา

ให้มีความสุข แต่ในทางพุทธปรัชญาถือว่าการบริจาคทานของพระเวสสันดรเป็นปัญญาธิกโพธิสัตว์ คือทรงพิจารณาติตรองแล้วจึงบำเพ็ญทาน 3) คุณค่าต่อตัวบุคคลของพระเวสสันดรเป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ในการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการสละทรัพย์สินของตน เพื่อให้ทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ คุณค่าด้านสังคมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก ช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสงบทุกคนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง

คำสำคัญ ทานบารมี, พระเวสสันดร, เวสสันดรชาดก

Abstract

concepts and doctrines of giving perfection in Theravada Buddhism, 2) to study the practice of giving perfection of Phravessandorn in Vessantarajataka, and 3) to analyze the value of practicing giving perfection of Phravessandorn in Vessantarajataka. It is a qualitative research.

The results of research were found that : 1) Regarding the concept and doctrine of giving perfection in Theravada Buddhism, the giving perfection is the teaching concept in Saratthagaṅgahasutta stated the pure mindfully donation and sacrifice without any expecting in returns. The giving also relieved stinginess, selfishness and mental greed resulting the mental clarity and leading to develop the further progressive life quality. 2) Regarding to Phravessandorn's performance in giving perfection by donating his children to Chuchoka, a Brahmin, his wife to disguised Indra in was considered a medium level of giving, the Upaāramī in Buddhism. Although the society might perceive it as inaccurate for it brings suffering to his children and wife. It might be also against to ethics as a father had to take care his children and wife happy. But in Buddhist philosophy, the Vessantara's donation was recognized as Paññābodhika Bodhisatta for it had been fully considered before giving. 3) Regarding on analysis of value, it was individual valuable of Phra Vessan-

dorn. It was an example of all Buddhists in performing the giving perfection by donating his own property to benefit others with the Bodhisatta virtue. As for social value, Buddhist principles appeared in Vessantarajataka support to peacefully live in society. Everyone performed his duty and caused no trouble for oneself.

Keywords : Perfection of giving, Phravessandorn, Vessantarajataka

บทนำ

พระพุทธศาสนา เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และกลมกลืนเข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทย มีบทบาทและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา เห็นได้จากการที่คนไทยนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติได้มีการนำเอาบุคคลที่ปรากฏในชาดกต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนามาเป็นต้นแบบ โดยเฉพาะมหาเวสสันดรชาดก ที่กล่าวถึงพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีเป็นตัวอย่างที่ดีในการให้ทานทำให้คนไทยรู้จักการให้ทาน เสียสละแบ่งปัน มีน้ำใจไมตรีโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันทำให้เกิดความรักความสามัคคีที่ดีงามในสังคมไทยแต่เดิมมหาเวสสันดรชาดกแต่งไว้เป็นภาษามคธไม่ปรากฏนามผู้แต่ง(ธนิต อยู่โพธิ์, 2514 : 235) มูลเหตุการณ์เล่าเรื่องมหาชาติคัมภีร์ธรรมบทขุททกนิกายกล่าวว่าเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นพุทธดำรัสที่สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุสงฆ์ ขณาสพสองหมื่นรูป และพระประยูรญาติที่นิโครธารามมหาวิหารในนครกบิลพัสดุ์ในคราวเสด็จโปรดพระเจ้าสุโทธนะพุทธบิดา และพระวงศ์ศากยะบรรดา พระประยูรญาติไม่ปรารถนาจะทำความเคารพพระองค์ด้วยเห็นว่าอายุน้อยกว่าพระองค์ทรงทราบความคิดนี้จึงทรงแสดงปาฏิหาริย์โดยเสด็จขึ้นเบื้องนภาอากาศแล้วปล่อยให้ฝุ่นละอองธุลีพระบาทตกลงสู่เศียรของพระประยูรญาติทั้งหลาย พระประยูรญาติจึงได้ละทิ้งทิฐิแล้ว ถวายบังคมพระพุทธเจ้า ขณะนั้นได้เกิดฝนโบกขรพรรษ พระภิกษุทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์จึงได้ทูลถาม พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าฝนชนิดนี้เคยตกมาแล้วในอดีต แล้วจึงทรงแสดงธรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดก หรือเรื่องมหาชาติให้แก่พระภิกษุและพระประยูรญาติ

มหาเวสสันดรชาดก พระโพธิ์สัตว์เสวยชาติเป็นพระเวสสันดร พระองค์ทรงประสูติในวันที่ พระราชบิดาทรงทำประทักษิณพระนคร และพระราชมารดากำลังเสด็จ

ชมร้านตลาด จึงได้ทรงพระนามว่า เวสสันดร พระองค์พอพระทัยในการบริจาคทานโดยที่สุดแม้ร่างกายและชีวิตก็ทรงพอพระทัยที่จะบริจาคให้เป็นทานได้ ก่อนออกจากพระนครก็มีผู้มาขอราชรถพร้อมทั้งม้าทรง พระองค์ก็ทรงบริจาคให้เป็นทานอีก พระเวชสันดรทรงพาพระนางมัทรี พระโอรส และพระธิดา ดำเนินด้วยพระบาทผ่านเมืองเจตราชไปถือเพศเป็นฤๅษี ณ บรรณศาลาที่เขาวงกต เสวยผลหมากรากไม้เป็นอาหาร เวลาผ่านไป 7 เดือน พราหมณ์ขอทานชื่อชูชกได้เดินทางไปขอพระโอรสและธิดา คือ ชาลีและกัณหาเพื่อน าไปเป็นทาสรับใช้ พระองค์พระราชทานให้ วันรุ่งขึ้นท้าวสักกเทวราชแปลงเพศเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรีพระองค์ก็พระราชทานให้อีก พราหมณ์ชูชกพา 2 กุมาร เดินทางไปถึงเมืองเชตุดร พระ เจ้าสญชัยทรงเห็นเข้า จึงโปรดให้นำพระราชทรัพย์มาไถ่พระราชนัดดาทั้ง 2 ไว้ต่อได้ให้พระราชนัดดานำทางไปรับพระเวสสันดรกลับนคร เมื่อพระเวสสันดรเสด็จกลับพระนคร ฝนแก้ว 7 ประการได้ตกลงมาทั่วพระนคร พระองค์ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม ทรงบริจาคมหาทานและรักษาอุโบสถศีลตลอดพระชนมายุ หลังจากสวรรคตแล้วจึงไปสู่สวรรค์ชั้นดุสิต ให้ทานเป็นการบำเพ็ญบุญหรือการทำความดีสำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือนประการหนึ่ง ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ทายกผู้ต้องการบำเพ็ญบุญต้องเริ่มจากการให้ทาน เพื่อดำเนินไปสู่ศีล และภาวนาในที่สุด การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาตามหลักบุญกิริยาวัตถุจึงเป็นการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นขั้นตอน มีความสัมพันธ์สืบเนื่องกันจากระดับที่บุคคลสามารถทำได้โดยง่าย ไปถึงระดับที่ต้องอาศัยความเพียรอย่างแรงกล้า บุคคลผู้สามารถเจริญสมาธิภาวนาจนใจสงบแน่วแน่ควรแก่การงานนั้น จิตใจของบุคคลนั้น ต้องได้รับการฝึกฝนในขั้นการให้ทาน และการรักษาศีลเพื่อขจัดความโลภ ความโกรธ และความหลงอันเป็นรากเหง้าของอกุศลมาเป็นอย่างดี ซึ่งถ้าบุคคลไม่สามารถชำระศีลอันเป็นการบำเพ็ญเพียรทางกายให้บริสุทธิ์ ก็ไม่อาจจะยังสมาธิภาวนาให้เกิดและไม่อาจจะบรรลุฌาน วิปัสสนา (ญาณ) มรรคและผลใด ๆ ได้ทานในระดับปัจเจกบุคคล จึงเป็นไปเพื่อขจัดความโลภ ความโกรธ และความหลงอันเป็นเหตุเกิดแห่งอกุศลมูล ส่วนทานในระดับสังคม เป็นหลักปฏิบัติการฝึกจิตใจให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการแบ่งปัน ไม่แก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่น ไม่ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท เป็นเหตุสร้างความบาดหมางให้แก่คนในสังคม เมื่อทุกคนรู้จักการให้แก่ผู้อื่น ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก และทุกคนจะรู้สึกถึงความปลอดภัยในชีวิต การงาน และการใช้ชีวิตที่ไม่ต้องหวาดระแวง ย่อมนำมาซึ่งความสุขทั้งต่อตนเองและสังคม นอกจากทานในระดับสังคมหรือประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้ว ในระดับที่สูงขึ้นไป สำหรับผู้ที่มีความเสียสละเพื่อสังคมอย่างยอดเยี่ยม ทานยังเป็นคุณธรรมสำหรับการสร้างบารมีเพื่อ

การบรรลุคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้นไปดังเช่น ทานอุปบารมีที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมาเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ได้ทรงให้พระนางมัทรีผู้เป็นมเหสี กัณหา และชาลีบุตรธิดาเป็นทานแก่ชูชก ซึ่งเป็นทานที่กระทำได้ยากยิ่ง ทานจึงมีความสำคัญทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับสังคม

การที่ผู้วิจัยเรื่องทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เพราะเห็นว่าการบำเพ็ญทานบารมีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก ในประเด็นการบำเพ็ญทานบารมีเป็นกลไกสำคัญที่สอนให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักการถวายทานสร้างกุศลบุญอันดีงามแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม หลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก ล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ทาน การเสียสละ ของพระเวสสันดร ที่ถือเป็นการบำเพ็ญเพียรอย่างสูงสุดในชาติสุดท้ายนี้ เพื่อเป็นแนวทางให้คนรุ่นหลังได้กระทำตาม เป็นต้นแบบที่ดีเพื่อให้พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ และยังมีองค์ประกอบหลายประการที่เป็นเหตุให้การบำเพ็ญทานบารมีของท่านประสบความสำเร็จ

ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า แนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาทมีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีวิธีการปฏิบัติแนวคิดอย่างไร และการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก พระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงมีวิธีการบำเพ็ญถวายทานบารมีอย่างไรในพระชาตินี้ มีบทบาทที่สำคัญอย่างไรซึ่งท่านเป็นต้นแบบของการบำเพ็ญทานบารมี และมีคุณค่าในการบำเพ็ญทานบารมีอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท
2) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก
3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์ “ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่าง ๆ หนังสือ เอกสาร

วิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งจะมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การศึกษาและรวบรวมข้อมูล การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จะดำเนินการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎก ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และตำราอื่น ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทย เป็นต้น และศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความฯลฯ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก

2. รวบรวมเอกสาร และทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3. รวบรวมเอกสาร และทำการสังเคราะห์ข้อมูล เนื้อหา “ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก” ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

4. นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมารวบรวม และทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลผลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ รวบรวมข้อมูลจัดพิมพ์ข้อมูล จากเอกสารที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับ ในเวสสันดรชาดก” เป็นต้น

6. เขียนเรียบเรียงข้อมูล และทำการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

7. เขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

8. นำเสนอผลงานวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 เป็นเอกสารหลัก และเอกสารทุติยภูมิที่เป็นหนังสือ เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมการบำเพ็ญทานบารมีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาหลักใน 3 ประเด็น ประกอบด้วย

1) แนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท
   (1) แนวคิดทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท
   (2) การบำเพ็ญทานบารมี
   (3) หลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท
2) การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก
   (1) ความหมายการบำเพ็ญทานบารมี
   (2) การบำเพ็ญทานบารมีตามจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์
   (3) พระเวสสันดรกับการบำเพ็ญทานบารมี 3 ระดับ
3) วิเคราะห์คุณค่าการบำเพ็ญทานบารของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก
   (1) คุณค่าต่อตัวบุคคล
   (2) คุณค่าเชิงสังคม

ผลการวิจัย

หลักการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก นั้น ได้อาศัยหลักธรรมการให้ทานในทางพุทธศาสนาเป็นตัวอย่าง ที่มนุษย์ในสังคมในยุคปัจจุบันได้ศึกษาเรียนรู้การให้ การเสียสละทรัพย์สินของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และยังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้เรียนรู้การให้ทานด้วยจิตเมตตาให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จึงทำให้สังคมนั้นน่าอยู่ มีแต่สงบสุข ซึ่งได้รับต้นแบบมาจากเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องของการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร นอกจากจะเป็นเรื่องราวการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้าในครั้นเป็นพระโพธิสัตว์แล้ว ยังเป็นต้นแบบของผู้สนใจในการปฏิบัติเพื่อจะนำพาปุถุชนทั้งหลายข้ามพ้นจากวัฏฏะสงสารเข้าสู่พระนิพพานในที่สุดอีกด้วยทาน หมายถึง การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน เมื่อเราให้ทาน แม้จะไม่ได้หวังสิ่งใดตอบแทนก็ตาม แต่ก็จะมีบุญเกิดขึ้น และบุญนั้นจะช่วยออกแบบชีวิตของเราให้สมบูรณ์พร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ

พระเวสสันดร พระองค์มีคุณธรรมที่ได้เป็นแบบอย่างของชาวพุทธมากมายหลายอย่าง ตามแต่ทัศนะของแต่ละท่าน ประโยชน์ของการให้ทาน ประโยชน์ของการให้ทานหรือที่ทางศาสนาเรียกว่า“ อานิสงส์” ก็คือประโยชน์หรือผลที่เกิดจากการให้ทานนั่นเองซึ่งจะมีผลเกิดขึ้นทั้งแก่ผู้ให้ทานและผู้รับทาน แต่ถ้าพูดถึงอานิสงส์ของการให้ทานจะหมายถึงผลทานที่จะเกิดขึ้นมีขึ้นแก่ผู้ให้เป็นสำคัญเฉพาะผู้ให้ทานไม่ว่าจะให้ด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม (ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น) ผู้ให้ย่อมจะได้รับอานิสงส์คือผลที่เกิดจากการให้ทานนั้นการบำเพ็ญทานบารมีตามจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์เป็นเรื่องยากเกินไปและเกินความจำเป็นสำหรับตัวเองที่ปรารถนาเพียงทรัพย์สมบัติในชาตินี้และเมื่อตายไปก็ปรารถนาสวรรค์สมบัติ ความจริง การบำเพ็ญทสบารมีขอให้มีจุดเริ่มต้นแห่งการทำดีด้วยกุศลเจตนาอย่างแท้จริง บุคคลก็จะได้รับการพัฒนาไปตามลำดับ ในการบำเพ็ญทสบารมีไม่ต้องกำหนดเป็นทานบารมีศีลบารมี เนกขัมมบารมีก็ได้ แต่ให้เป็นไปในวิถีชีวิตโดยยึดหลักไม่ทำชั่ว ทำดีและทำจิตให้ผ่องใสซึ่งมีนัยดังกล่าวมาแล้ว เช่น ในการให้ทาน ได้ชื่อว่าทำดี ได้ชื่อว่าบำเพ็ญทานบารมี ในขณะเดียวกันขณะที่ให้ทานเกิดความตระหนี่ขึ้นมาก็ข่มไว้ ชื่อว่าได้บำเพ็ญขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี มีเหตุแทรกซ้อนขึ้นมาขณะให้ทานซึ่งจะทำให้จิตเศร้าหมองก็รักษาอาการนิ่งไว้ ชื่อว่าได้บำเพ็ญอธิษฐานบารมีและอุเบกขาบารมีเป็นต้น และในฐานะที่เป็นพระโพธิสัตว์ การที่จะเป็น พระโพธิสัตว์ได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีความเสียสละความสุขของตนเอง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนคนอื่น จะต้องบำเพ็ญในสิ่งที่สามัญชนทำได้ยาก พระเวสสันดรทรงเป็นแบบอย่างในการบำเพ็ญบารมีในหลายภพหลายชาติ โดยเฉพาะทศชาติสุดท้ายก่อนตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ในความเสียสละและหนักแน่นของพระองค์จึงน่าสรรเสริญและศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2549 : 211)

คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมี ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกมีคุณค่า 2 ด้านด้วยกัน คือ 1) คุณค่าต่อตัวบุคคลคุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดกเป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธทั้งหลาย ในการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการสละทรัพย์สินของตนและสละสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นที่ได้รับความลำบากเป็นคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ที่ยากจะทำได้ และยังน่ายกย่องเชิดชูเป็นอย่างยิ่ง การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก เป็นการสะท้อนในเชิงอุดมคตินิยม สร้างตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธทั้งหลาย ได้เข้าใจหลักการบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งมีอยู่ 3 ระดับ คือ ทานบารมี ขั้นต้น ทานอุปบารมี ขั้นกลาง ทานปรมัตถบารมี ขั้นสูง เช่น การสละทรัพย์สินของตนและสละสิ่งต่าง ๆ ของพระเวสสันดร เช่น การให้ทานช้างปัจจัยนาคเป็น

ทาน และได้ทำพิธีสัตตสดกมหาทาน คือบริจาคช้าง ม้า โคนม รถม้า ทาส และทาสีอย่างละ 700 เป็นการบริจาคให้คนทั่วไป (พระครูพิลาศสรกิจ (สุรศักดิ์ ธารายศ), 2562 : 2307) 2) คุณค่าด้านสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสงบ ทุกคนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น เมื่อใครทำผิดก็ให้อภัยซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีเป็นที่ตั้ง สังคมมีความเข็มแข็ง ปัญหาทางครอบครัวลดน้อยลงและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขคนไทยในยุคปัจจุบันมีแนวคิด มีจิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกันและกัน และมีจิตแห่งการให้ทานเป็นลักษณะปกติวิสัย ซึ่ง ทานต้องขึ้นอยู่กับเจตนาทั้ง 3 ประการ คือ ก่อนให้ กำลังให้ หลังจากให้ไปแล้ว รูปแบบในการให้มีหลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่ เขตสมบัติ คือ บุญเขตถึงพร้อม ไทยธรรมสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อม และจิตตสมบัติ คือ เจตนาถึงพร้อมการทำ

อภิปรายผล

1. แนวคิดและหลักคำสอนทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท พระเวสสันดร เป็นผู้ที่มีแนวคิดมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า ให้กับครอบครัวของพระองค์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้พระราชทานให้ทานทุกอย่าง แก่ผู้ที่มาทูนขอ เพื่อให้ทานในครั้งนี้ สำเร็จ พระองค์จึงได้เก็บความเศร้าเสียใจไว้ข้างใน ไม่ให้ผู้ใดล่วงรู้ได้ ในเชิงครอบครัวเป็นการทำให้ครอบครัวแตกแยก ไปคนละทิศละทาง ทำให้เกิดความทุกข์ ของทั้ง 4 พระองค์ แต่ในสิ่งที่ทำไปเพื่อความปรารถนาพระโพธิญาณสูงสุด ในการบริจาคมหาทานทั้งปุตตทาน คือการพระราชทานพระโอรสและพระธิดาให้เป็นทาน และภริยาทาน คือการพระราชทานพระชายาให้เป็นทานนั้นหากเมื่อมองอย่างผิวเผินในยุคสมัยที่เปลี่ยนไป อาจถูกตั้งคำถามว่าเป็นการถูกต้องเหมาะสมชอบธรรมหรือขัดกับหลักมนุษยธรรมหรือจริยศาสตร์หรือไม่ การให้ชีวิตคนอื่นเพื่อเป็นบันไดมุ่งสู่การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณของตนเองนั้น ถือว่าเป็นล่วงละเมิดในสิทธิมนุษยชนหรือไม่ คำถามเหล่านี้ล้วนแต่แฝงความเคลือบแคลงสงสัยให้กับผู้คนที่ต่างวัฒนธรรมหรือเกิดใหม่ในกาลภายหลัง ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องการหาคำตอบและเหตุผล เพื่อนำมาตีความและอธิบายขยายความเพื่อทำความเข้าใจให้กับผู้ที่ยังเคลือบแคลงสงสัยอยู่ ในกรณีการพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาให้เป็นทานของพระเวสสันดรนั้นว่าถูกต้องเหมาะสมและชอบธรรมหรือไม่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามหลักการและเหตุผล และนำมาซึ่งสัมมาทิฏฐิต่อไป

2. การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก ทานบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละทรัพย์ ในขุททกนิกาย จริยาปิฎก กล่าวถึงการบำเพ็ญทานบารมีของมหาโควินทพราหมณ์โพธิสัตว์ที่ได้บริจาคมหาทานร้อยล้านแสนโกฏิ เพื่อพระสัพพัญญูตญาณ ระดับการบำเพ็ญทานในฐานะเป็นบารมีจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์ หมายถึง การทำความดีด้วยกัมมสัทธาก็คือว่าผู้ตั้งประณิธานเป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญทสบารมีได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานก็เพราะกัมมสัทธา คือเชื่อกรรม แม้จะผ่านการเวียนว่ายตายเกิดก่อนที่จะได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระชนม์อยู่ก็นับชาติไม่ถ้วน เมื่อได้รับการพยากรณ์แล้วก็เวียนว่ายตายเกิด 547 ชาติ บำเพ็ญทสบารมี ทานอุปบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละอวัยวะ เช่นดวงตา และโลหิต ในการบำเพ็ญทานอุปบารมีนี้ ในขุททกนิกาย จริยาปิฎก กล่าวถึงพระจริยาของพระเจ้าสีวีราชโพธิสัตว์ที่ให้ทาน พระเนตรข้างหนึ่งแก่ท้าวสักกะ การให้ทานครั้งนี้ก็เพื่อสัพพัญญูตญาณทานอุปบารมี เป็นบารมีขั้นกลาง พร้อมที่ทรงฌานโลกีย์ ท่านพวกนี้จะพอใจการเจริญพระกรรมฐาน และทรงฌาน แต่ยังไม่ถึงขั้นวิปัสสนา ยังไม่พร้อมที่จะไปและไม่พร้อมที่จะยินดีเรื่องพระนิพพาน พร้อมอยู่แค่ฌานสมาบัติ เลยเป็นผู้ตั้งใจสร้างบารมีไปทางดี คือไปตามทางที่จะก้าวหน้าไปสู่ความเจริญให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละชีวิต ในปัณฑิตจริยา กล่าวถึงการบำเพ็ญทานปรมัตถปารมีของบัณฑิตพระโพธิสัตว์ที่อุทิศร่างกายให้เป็นทานแก่พราหมณ์ พระเวสสันดรพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาให้เป็นทาน ประเด็นการพระราชทานพระโอรสพระธิดาให้เป็นทานของพระเวสสันดรนั้น เมื่อมองอย่างผิวเผินก็จะดูเหมือนว่า พระเวสสันดรเป็นพ่อที่ขาดเมตตาธรรม แต่เมื่อพิจารณากันอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่า พระองค์เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ยาวไกล มีพระทัยเปี่ยมล้นด้วยเมตตา จะเห็นได้ว่าจากการที่พระองค์ไม่ปรารถนาที่จะให้พระโอรสและพระธิดาทั้งสองต้องตกระกำลำบากในป่าเขาลาเนาไพร และทรงคาดหวังลึก ๆ ว่าอยากให้พระโอรสพระธิดาของพระองค์เป็นสะพานทองติดต่อกับพระราชบิดาและพระราชมารดา และให้พระโอรสของพระองค์ได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองสีพีต่อไปพระเวสสันดร (ปัญญา สละทองตรง, 2544 : 102) ถือว่าเป็นนักบริจาคทานผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกดังปรากฏในวรรณกรรม พระเวสสันดรชาดก ดังนี้ คือ พระราชทานช้างปัจจัยนาคเป็นทาน และได้ทำพิธีสัตตสดกมหาทาน คือบริจาคช้าง ม้า โคนม รถม้า ทาส และทาสีอย่างละ 700 เป็นการบริจาคให้คนทั่วไป และพระองค์ได้ทำปัญจมหาบริจาค คือการบริจาคที่ยิ่งใหญ่ 5 ประการ คือ 1) ธนบริจาค (การสละทรัพย์สมบัติเป็นทาน) 2) อังคบริจาค(การสละร่างกายเป็นทาน) 3) ชีวิตบริจาค(การสละชีวิตให้

เป็นทาน) 4) บุตรบริจาค(การสละลูกให้เป็นทาน) 5) ภริยาบริจาค (การสละภรรยาให้เป็นทาน) และพระเวสสันดรได้บำเพ็ญคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ดังนี้ 1) ให้ในสิ่งที่บุคคลให้ได้ยาก 2) ทำในสิ่งที่บุคคลทำได้ยาก 3) ทนในสิ่งที่บุคคลทนได้ยาก 4) ชนะในสิ่งที่บุคคลชนะได้ยากและ 5) ละในสิ่งที่บุคคลละได้ยากและเมื่อวิเคราะห์จริยธรรมจากบทบาทของพระเวสสันดรพบว่า หลักทศพิธราชธรรม เป็นตัวแทนด้านคุณธรรมของพระเวสสันดรจากบทบาทและหน้าที่ที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติ (พระสุกรี ยโสธโร, 2563 : 5) พระโพธิญาณเรื่อยมานานถึง 20 อสงขัยกับ 1 แสนมหากัป ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนี้ พระองค์ต้องท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ทรงสู้อุตส่าห์สร้างบารมีด้วยน้ำพระทัยที่เด็ดเดี่ยว ทรงมุ่งมั่นต่อพระโพธิญาณบารมีที่ได้ทรงบำเพ็ญที่เกื้อกูลเป็นต่อพระโพธิญาณนั้นหากว่าด้วยพระธรรมแล้วมี 10 ประการดูบารมี 10 ที่กล่าวแล้วและในการบำเพ็ญแต่ละบารมีมีทานบารมีเป็นต้นก็ทรงบำเพ็ญไม่เท่ากันในแต่ละชาติบางชาติก็ทรงบำเพ็ญอย่างธรรมดา บางชาติก็ทรงบำเพ็ญอย่างอุกฤษฏ์ฉะนั้นหากพิจารณาตามลักษณะที่ทรงบำเพ็ญนี้บารมีจึงมี 3 ระดับชั้น (พระมหาวิลาส ญาณวโร, 2508 : 184)

3. วิเคราะห์คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก คุณค่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก เป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธทั้งหลาย ในการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการสละทรัพย์สินของตนและสละสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นที่ได้รับความลำบาก เป็นคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ที่ยากจะทำได้ และยังน่ายกย่องเชิดชูเป็นอย่างยิ่ง คุณธรรมคือการเสียสละกิเลสภายในคือโลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลงหรือหมดไปในที่สุด การเสียสละชั่วคราวหรือถาวรก็เรียกว่าได้ปฏิบัติหลักจาคะการบำเพ็ญทานคือการให้ซึ่งเจาะจงว่าเป็นการให้วัตถุสิ่งของเป็นหลัก นอกจากนี้ความหมายของคำว่าการให้ยังครอบคลุมไปถึงการให้สติปัญญา (วิทยาทาน) การให้ธรรมะ (ธรรมทาน) เพียงแต่ไม่ใช่การให้ทานโดยทั่วไปเพราะจัดอยู่ในขั้นของการบำเพ็ญเพื่อเกิดความกตัญญูรู้คุณ และตอบแทนหรือสนองคุณ สรุปได้ว่าบุคคลที่มีคุณธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีนี้ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ประเสริฐยิ่งและความซื่อสัตย์สุจริต เรื่องพระเวสสันดรชาดก มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม จารีตของคนไทยมาเป็นระยะเวลาช้านานแล้ว โดยพุทธศาสนิกชนชาวไทยได้กำหนดการทำบุบุญผะเหวด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการได้บำเพ็ญตามจริยาพระโพธิสัตว์เวสสันดรการให้ทานของพระเวสสันดรเชิงสังคมวิทยาในสังคมไทย คนไทยในยุคปัจจุบันมีแนวคิด มีจิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกันและกัน และมีจิตแห่งการให้ทานเป็นลักษณะปกติวิสัย ซึ่ง ทานต้องขึ้นอยู่กับเจตนาทั้ง

3 ประการ คือ ก่อนให้ กำลังให้ หลังจากให้ไปแล้ว รูปแบบในการให้มีหลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่ เขตสมบัติ คือ บุญเขตถึงพร้อม ไทยธรรมสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อม และจิตตสมบัติ คือ เจตนาถึงพร้อมการทำ นี้ถือได้ว่ามีเจตนาทั้ง 3 กาล เพราะตัวเจ้าของทานนั้นมีการชำระ จิตอยู่ตลอดเวลา ถือว่าผู้ให้ทานเป็นทานปติ คือ ผู้เป็นนายแห่งทาน ไม่ใช่เป็นทาสแห่งทาน สหายแห่งทาน แต่ให้ด้วยความเคารพต่อไทยทานด้วยเคารพต่อปฏิคาหกด้วยประดุจให้แก่ผู้เป็นที่เคารพนับถือและบูชาฉะนั้น ถือได้ว่ามีผลต่อการให้ทาน สังคมไทยในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม ที่มีแนวคิดด้านความเชื่อ และพิธีกรรม ที่หลากหลาย ทำให้เกิดมิติทางสังคมที่สลับซับซ้อนจนบางครั้ง ทำให้เกิดความสับสนในด้านความเชื่อ วิธีการ และพิธีกรรม โดยเฉพาะการให้ทานในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการ และแนวทางในพระไตรปิฎก อย่างชัดเจน แต่อาจจะเกิดจากความคลาดเคลื่อน ในการตีความหมายและการสื่อสารการให้คนไทยถือว่าเป็นชาวพุทธเข้าใจคำว่าทานให้มากขึ้น ทาน มีรากศัพท์ มาจากทาธาตุใน ภาษาบาลี หมายถึง การให้ การบริจาค การเสียสละ (หลวงเทพดรุณานุศิษฏ์, 2530 : 274)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

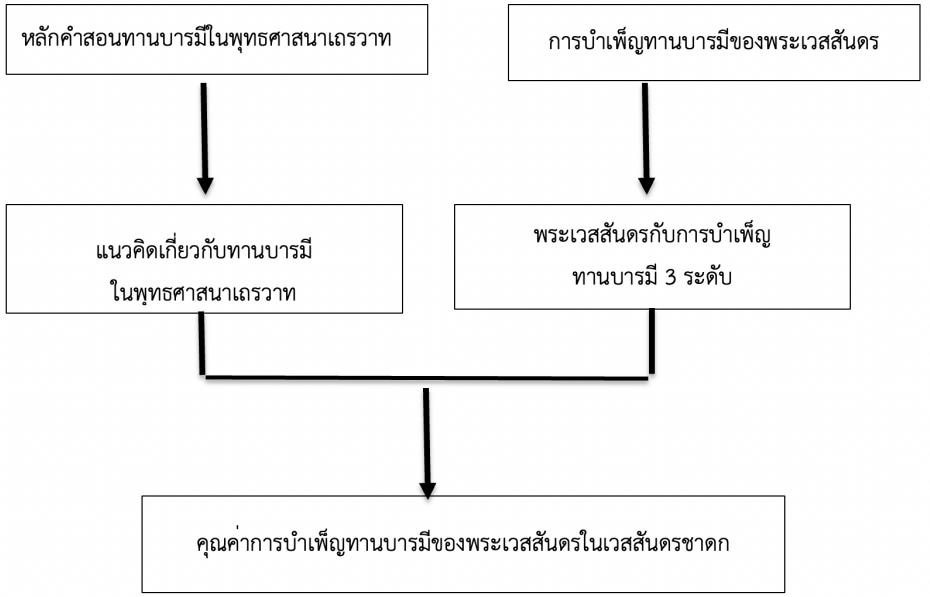

สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก พบว่าหลักการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก นั้น ได้อาศัยหลักธรรมการให้ทานในทางพุทธศาสนาเป็นตัวอย่าง ที่มนุษย์ในสังคมในยุคปัจจุบันได้ศึกษาเรียนรู้การให้ การเสียสละทรัพย์สินของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และยังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย คุณค่าที่ได้จากการศึกษาเรื่องนี้ พบว่า มีคุณค่าทั้งต่อตัวพระเวสสันดร ที่ได้บำเพ็ญบารมีได้สมบูรณ์ก่อน ตรัสรู้ ทั้งมีคุณค่าต่อสังคม คือ พระเวสสันดรเป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ในการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการสละทรัพย์สินของตน เพื่อให้ทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้เรียนรู้การให้ทานด้วยจิตเมตตาให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จึงทำให้สังคมนั้นน่าอยู่ มีแต่สงบสุข ซึ่งได้รับต้นแบบมาจากเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องของการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร นอกจากจะเป็นเรื่องราวการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้าในครั้งเป็นพระโพธิสัตว์แล้ว ยังเป็นต้นแบบของผู้สนใจในการปฏิบัติเพื่อจะนำพาปุถุชนทั้งหลายข้ามพ้นจากวัฏฏะสงสารเข้าสู่พระนิพพานในที่สุด

บรรณานุกรม

ธนิต อยู่โพธิ์. (2514). **ตำนานเทศน์มหาชาติและแหล่เครื่องเล่นมหาชาติ**. กรุงเทพมหานคร : ศิวพร.

บรรจบ บรรณรุจิ. (2549). **พระเวสสันดรชาดก มหาบุรุษแห่งหิมพานต์**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ปัญญา สละทองตรง. (2544). **มิลินทปัญหา เล่ม 2.** กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.

พระมหาวิลาส ญาณวโร. (2508). **โลกนาถทีปนี**. กรุงเทพมหานคร : จำลองศิลป์.

หลวงเทพดรุณานุศิษฏ์. (2530). **พระคัมภีร์ธาตุปปทีปิกา**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระครูพิลาศสรกิจ (สุรศักดิ์ ธารายศ). (2562). ศึกษาวิเคราะห์การให้ทานในสังคมไทยยุคปัจจุบัน. **วารสารมหาจุฬา นาครทรรศน์**. 6 (5), 2307.

พระสุกรี ยโสธโร. (2563). การศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของตัวละครในวรรณกรรมพระเวสสันดรชาดก. **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**. 7(1), 5.

Research Articles

Received: 2021-03-02 **Revised:** 2021-06-28 **Accepted:** 2021-06-30

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย

The Research Synthesis of STEM Education in Thailand

ชาญสิทธิ์ คำพุฒ
Chansit Khamput
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Khon Kaen University
ศานิตย์ ศรีคุณ
Sanit Srikoon
มหาวิทยาลัยพะเยา
University of Phayao
สิริกร บำรุงกิจ
Sirikorn Bamroongkit
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
Mae Fah Luang University
Corresponding Author, E-mail : sanit.sr@up.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย ประชากร คือ งานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาที่อยู่ในประเทศไทยในช่วง 5 ปี (พ.ศ.2559-2563) จำนวนทั้งสิ้น 115 เรื่อง และกลุ่มตัวอย่างเป็นงานวิจัยที่มีฉบับสมบูรณ์ทั้งสิ้น 104 เรื่อง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินคุณภาพงานวิจัย และแบบบันทึกคุณลักษณะงานวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า ปีที่ทำงานวิจัยเสร็จมากที่สุด คือ พ.ศ. 2560 สาขาที่ผลิตงานวิจัยมากที่สุดคือ วิทยาศาสตร์ศึกษา เพศหญิงทำวิจัยมากกว่าเพศชาย วัตถุประสงค์ของการทำวิจัยมากที่สุดคือเพื่อศึกษา มีแบบแผนการวิจัยเชิงทดลองมากที่สุด มีสมมติฐานแบบมีทิศทางมากที่สุด มีแบบแผนการวิจัยแบบหนึ่งกลุ่มวัดก่อน-หลังมากที่สุด มีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงมากที่สุด มีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนหรือนักศึกษามากที่สุด และ

อยู่ในระดับมัธยมศึกษามากที่สุด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษามากที่สุด และส่วนมากไม่ระบุคุณภาพของเครื่องมือ มีเครื่องมือเป็นแบบวัดหรือแบบทดสอบมากที่สุด และใช้คอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมากที่สุดคือ Dependent t-test

คำสำคัญ: สะเต็มศึกษา, การสังเคราะห์งานวิจัยอย่างเป็นระบบ, งานวิจัย

Abstract

The study aims to review and synthesize STEM education in Thailand systematically. The population was 115 research concerning STEM education between 2016 – 2020. The samples were 104 of full-paper research. The research tools were a research quality evaluation form and a research attribute record. The researchers applied frequency, mean and standard deviation to analyze the data. It was found that in 2017 there were many completed research done. Science education was the most productive in conducting STEM education studies. Females did the research more than males. The most frequent issues found in the target STEM education studies are as follows; to explore was used to set the objective; an experimental research design also one group pre-post test design was used in research design; a directional hypothesis was used in setting hypothesis; purposive sampling was used in sampling method; school or university students were frequently found in sampling groups, but most were school students from the Office of the Basic Education Commission; most of the studies did not mention the quality of the research tools; assessment form and test were used; and computers and dependent t-test were used in a process of analyzing the data.

Keyword: STEM Education, Research Synthesis, Research

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงวิธีการแสวงหาความจริงนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสอธิบายไว้อย่างชัดเจนไว้ในพระไตรปิฎกถึงความหมายและเงื่อนไขของ “การตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ” ว่าคือ “การรู้แจ้ง” ซึ่งความจริงที่เรียกว่า “อริยสัจ 4” วลีหรือข้อความข้างต้นเป็นที่ยอมรับสำหรับพุทธศาสนิกชนโดยถ้วนหน้า ดังนั้น กระบวนการแสวงหาความรู้ความจริงจึงมีมามากกว่า 2 พันกว่าปีแล้ว วิวัฒนาการของการแสวงหาความรู้ความจริงได้พัฒนาจนมาถึงยุคปัจจุบันที่มีเทคโนโลยีสารสนเทศและกระบวนการเถลิงอำนาจของนักวิชาการ จนบังเกิดความเชื่อ คำศัพท์ หรือกระบวนการแสวงหาความรู้ความจริงตามกระบวนทัศน์ของนักวิชาการเหล่านั้น (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2544) กระบวนการแสวงหาความรู้ความจริงวิธีการหนึ่งคือ การสังเคราะห์งานวิจัย (research synthesis) เป็นวิธีวิทยาการสร้างองค์ความรู้จากงานวิจัยและได้มีวิวัฒนาการก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว (ศานิตย์ ศรีคุณ, 2562) โดยเฉพาะการสังเคราะห์งานวิจัย อันเป็นวิธีการสร้างองค์ความรู้จากงานวิจัยอย่างเป็นระบบ (Srikoon et al, 2014) ดังนั้นการสร้างองค์ความรู้ด้วยการสังเคราะห์งานวิจัยจึงเป็นแนวทางหนึ่งอันควรนำมาใช้เป็นวิธีวิทยาการแสวงหาความจริง (Lueang-suwan and Srikoon, 2019)

แนวคิดสะเต็มศึกษา (STEM Education) เป็นแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการศาสตร์ระหว่างวิทยาศาสตร์ (science) เทคโนโลยี (technology) วิศวรรมศาสตร์ (engineer) และคณิตศาสตร์ (mathematics) และมีแนวโน้มมาใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มากกว่านั้นแนวคิดสะเต็มศึกษายังได้รับการยอมรับว่าสามารถทำให้ผู้เรียนแก้ปัญหาที่ซับซ้อน และสามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้เพื่อแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ได้ (Srikoon et al, 2020) แต่กระนั้นการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษาก็ยังเป็นที่กังขา เกิดความล้มเหลวในการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา (สุธีระ ประเสริฐสรรพ์, 2559: ข) และเกิดความเข้าใจในเนื้อแท้ของสะเต็มศึกษาที่ไม่สอดคล้องกัน (สุธีระ ประเสริฐสรรพ์, 2559: ข) มากกว่านั้นสะเต็มศึกษาในประเทศไทย ยังเป็นไปตามแนวคิดการจัดการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกายังไม่ได้มีการปรับตัวเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย นั่นคือการจัดการศึกษาแบบสะเต็มศึกษาของประเทศไทยควรต้องมีการปรับให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยด้วย (สุธีระ ประเสริฐสรรพ์, 2559: ก) ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้คือควรมีการสร้างองค์ความรู้จากการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย อันก่อให้

เกิดองค์ความรู้เพื่อเป็นข้อมูลและสารสนเทศต่อการพัฒนาการศึกษาเป็นคุณูปการสืบไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2559-2563

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยการสังเคราะห์งานวิจัย (research synthesis) มีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ งานวิจัยในประเทศไทยที่เป็นวิทยานิพนธ์ทั้งระดับปริญญาโท และปริญญาเอกรวมทั้งงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย และดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษา ในช่วง 5 ปีย้อนหลัง (พ.ศ. 2559-2563) จำนวนทั้งสิ้น 115 เรื่อง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ งานวิจัยในประเทศไทยที่เป็นวิทยานิพนธ์ทั้งระดับปริญญาโทและปริญญาเอกรวมทั้งงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย และดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษา ในช่วง 5 ปีย้อนหลัง (พ.ศ. 2559-2563) ที่มีรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์และผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพงานวิจัยระดับค่อนข้างสูงขึ้นไป จำนวนทั้งสิ้น 104 เรื่อง รายละเอียดดังภาคผนวก

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ประเภท ได้แก่

1) แบบประเมินคุณภาพงานวิจัย เป็นมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อประเมินคุณภาพงานวิจัยที่จะนำมาสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบประเมินคุณภาพงานวิจัยของ กระทรวงศึกษาธิการ (2552)

2) แบบบันทึกข้อมูลงานวิจัย เป็นแบบบันทึกข้อมูลที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ลงรหัสเกี่ยวกับข้อมูล ที่เกี่ยวกับงานวิจัย เป็นแบบบันทึกข้อมูลงานวิจัยของ กระทรวงศึกษาธการ (2552)

ตัวแปรที่ใช้ในงานวิจัย

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย เป็นตัวแปรเกี่ยวกับคุณลักษณะงานวิจัย มีทั้งสิ้น 15 ตัวแปร ได้แก่ ปีที่พิมพ์ สาขาที่ผลิตงานวิจัย เพศผู้วิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย

แบบแผนการวิจัย สมมติฐานของการวิจัย การออกแบบกลุ่มตัวอย่าง วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง สถานภาพกลุ่มตัวอย่าง ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง แหล่งที่มาของกลุ่มตัวอย่าง คุณภาพเครื่องมือ ประเภทเครื่องมือ การใช้คอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล และประเภทของการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดปัญหาวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย

ขั้นตอนที่ 2 สืบค้นวิทยานิพนธ์ทั้งระดับปริญญาโท และปริญญาเอก และงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย ด้วยคำสำคัญคือ สะเต็มศึกษา จากฐานข้อมูลของโครงการพัฒนาเครือข่ายระบบห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS)

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งเนื้อหาสาระเกี่ยวกับคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย

ขั้นตอนนที่ 4 เก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยแบบประเมินคุณภาพงานวิจัย เพื่อคัดเลือกงานวิจัยที่มีคุณภาพระดับดีขึ้นไป หลังจากนั้นนำงานวิจัยที่ผ่านการประเมินไปเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบบันทึกข้อมูลงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อค่าความถี่ และร้อยละของแต่ละตัวแปร

ขั้นตอนที่ 5 แปลผลและสรุปผลเพื่อตอบคำถามการวิจัย

ขั้นตอนที่ 6 นำเสนอข้อค้นพบจากการสังเคราะห์งานวิจัยอย่างเป็นระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้ ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ผลการประเมินคุณภาพงานวิจัย

ผลการประเมินคุณภาพงานวิจัย ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณภาพงานวิจัย (104 เรื่อง)

ข้อ	ลักษณะงานวิจัยที่ประเมิน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)
1	ชื่อเรื่องมีความน่าสนใจ	3.57	0.74
2	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ชัดเจน สอดคล้องกับเรื่องที่ทำวิจัย	3.80	0.43
3	ปัญหาวิจัย/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ถูกต้องตามหลักการวิจัย	3.28	0.86
4	เหตุผลและความจำเป็นในการทำวิจัยมีความสมเหตุสมผล	3.09	0.56
5	สมมติฐานถูกต้อง ชัดเจน ตามหลักการวิจัย	2.48	1.92
6	กำหนดขอบเขตของการวิจัยได้อย่างเหมาะสมและมีเหตุรองรับ	3.01	1.05
7	ข้อตกลงเบื้องต้นของงานวิจัยเหมาะสมและมีเหตุผลรองรับ	1.23	0.76
8	การเขียนข้อจำกัดของงานวิจัยถูกต้องตามหลักการวิจัย	1.25	0.82
9	การนิยามศัพท์เฉพาะมีความชัดเจน	3.45	1.02
10	กรอบแนวคิดในการวิจัยมีความถูกต้องเหมาะสมชัดเจนตามหลักการวิจัย	2.43	1.66
11	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีปริมาณมากพอ	3.38	0.95
12	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับปัญหาหรือวัตถุปะสงค์ของการวิจัย	3.53	0.92
13	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมความทันสมัยและเชื่อมโยงกับงานวิจัยในอดีต	2.54	1.10
14	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและต่างประเทศมีสัดส่วนเหมาะสม	2.14	0.75

ข้อ	ลักษณะงานวิจัยที่ประเมิน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)
15	การออกแบบการวิจัยสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย	3.84	0.61
16	ขั้นตอนการวิจัยมีความชัดเจน	3.39	0.67
17	กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างได้อย่างเหมาะสมกับการวิจัย	2.89	1.27
18	การสุ่มตัวอย่างและเกณฑ์ในการคัดเลือกมีความถูกต้องเหมาะสม	2.10	1.57
19	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีความเหมาะสม และมีคุณภาพ	3.43	0.93
20	กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีความถูกต้องเหมาะสม	3.77	0.79
21	สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีความถูกต้องเหมาะสมกับลักษณะของข้อมูล	3.36	0.87
22	ลักษณะการนำเสนอการแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล	3.89	0.59
23	การแปลความหมายและสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีความถูกต้องชัดเจน	3.36	1.03
24	ผลสรุปที่ได้มีความครอบคลุมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และปัญหาการวิจัย	3.68	0.89
25	มีการอภิปรายผลการวิจัยที่ได้กับผลงานวิจัยในอดีต	3.31	1.33
26	ข้อเสนอแนะมีความชัดเจน และเป็นประโยชน์	3.54	0.78
27	เป็นงานวิจัยที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ในทางปฏิบัติ	3.25	0.95
28	เป็นงานวิจัยที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ในทางวิชาการ	3.41	0.87
29	รูปแบบรายงานถูกต้องตามหลักวิชา	3.91	0.34
30	คุณภาพรายงานวิจัยในภาพรวม	3.19	0.59
ค่าเฉลี่ย		3.38	0.87

จากตารางที่ 1 พบว่าลักษณะงานวิจัยที่ประเมินได้ค่าเฉลี่ยสูงที่สุด 3 อับดับได้แก่ ข้อที่ 29 รูปแบบรายงานถูกต้องตามหลักวิชา ($\bar{X}$ = 3.91, S.D.= 0.34) แสดว่ารูปแบบรายงานงานวิจัยส่วนใหญ่ถูกต้อง 5 ส่วน ได้แก่ บทนำ รายงานเอกสารที่เกี่ยวข้อง

วิธีการวิจัย ผลการวิเคราะห์ และสรุปผลและอภิปรายผล และ ข้อที่ 15 การออกแบบการวิจัยสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย ($\bar{X}$ = 3.84, S.D.= 0.61) แสดงว่า การออกแบบการวิจัยทำให้ได้แนวทางการวิจัยที่จะได้คำตอบตรงกับประเด็นกับปัญหา และสุดท้ายข้อที่ 2 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ชัดเจน สอดคล้องกับเรื่องที่ทำวิจัย ($\bar{X}$ = 3.80 , S.D.= 0.43) แสดงว่า ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาแสดงให้เห็นถึงประเด็นปัญหาและความสำคัญในการทำวิจัย ครอบคลุมประเด็นที่ศึกษาโดยมีเหตุผลสนับสนุน ข้อความมีความกระชับตรงประเด็นและความสำคัญในการทำวิจัย ครอบคลุมประเด็นที่ศึกษาโดยมีเหตุผลสนับสนุนข้อความมีความกระชับ ตรงประเด็น ตามลำดับ และลักษณะงานวิจัยที่ประเมินได้ค่าเฉลี่ยน้อยสุด 3 อับดับได้แก่ ข้อที่ 7 ข้อตกลงเบื้องต้นของงานวิจัยเหมาะสมและมีเหตุผลรองรับ ($\bar{X}$ = 1.23 , S.D.= 0.76) แสดงว่า รายงานการวิจัยส่วนใหญ่ไม่มีการกำหนดข้อตกลงเบื้องต้น และข้อที่ 8 การเขียนข้อจำกัดของงานวิจัยถูกต้องตามหลักการวิจัย ($\bar{X}$ = 1.25 , S.D.= 0.82)แสดงว่า รายงานการวิจัยส่วนใหญ่ไม่มีข้อจำกัดของวิจัยหรือไม่จำเป็นต้องมี และลำดับสุดท้าย ข้อที่ 14 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและต่างประเทศมีสัดส่วนเหมาะสม ($\bar{X}$ = 2.14 , S.D.= 0.75) แสดงว่างานวิจัยส่วนใหญ่มีเอกสารอ้างอิงและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นภาษาไทยเท่านั้น

2. ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย

ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเก็บข้อมูลจากแบบบันทึกคุณภาพการศึกษา

ตัวแปร		จำนวน(เรื่อง)	ร้อยละ
1. ปีที่ทำงานวิจัยเสร็จ	2559	20	19.23
	2560	34	32.69
	2561	32	30.77
	2562	14	13.46
	2563	4	3.85
	รวม	104	100
2. สาขาที่ผลิตงานวิจัย	ปฐมวัย/ประถมศึกษา	8	7.69
	คณิตศาสตรศึกษา	10	9.62

ตัวแปร		จำนวน(เรื่อง)	ร้อยละ
	วิทยาศาสตร์ศึกษา	42	40.38
	คอมพิวเตอร์ศึกษา	4	3.85
	บริหารการศึกษา	6	5.77
	หลักสูตรและการสอน	3	2.88
	อิเล็กทรอนิก	1	0.96
	สารสนเทศ	1	0.96
	ไฟฟ้า	1	0.96
	พุทธบริหาร	1	0.96
	การวัดประเมินผล	3	2.88
	อื่นๆ	24	23.08
	รวม	104	100
3. เพศผู้วิจัย	ชาย	42	40.38
	หญิง	62	59.62
	รวม	104	100.00
4. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย (1 เรื่อง อาจมีมากกว่า 1 วัตถุประสงค์)	บรรยาย	0	0
	ศึกษา	78	37.50
	เปรียบเทียบ	54	25.96
	หาความสัมพันธ์	12	5.77
	อธิบาย	0	0.00
	ประเมิน	18	8.65
	วิจัยและพัฒนา	44	21.15
	สังเคราะห์	2	0.96
รวม		208	100
5. แบบแผนการวิจัย	การวิจัยแบบทดลอง	94	90.38
	การวิจัยแบบกึ่งทดลอง	10	9.62
	รวม	104	100
6. สมมุติฐานของการ	ไม่มีสมมุติฐาน	43	41.35

ตัวแปร		จำนวน(เรื่อง)	ร้อยละ
วิจัย	มีทิศทาง	55	52.88
	ไม่มีทิศทาง	1	0.96
	มีทิศทางและไม่มีทิศทาง	5	4.81
	รวม	104	100
7. การออกแบบการวิจัย	True control group posttest – only desing	7	6.73
	True control group posttest – posttest desing	8	7.69
	True control group posttest – postest time desing	4	3.85
	Pretest-posttest non randomizes design	5	4.81
	The one group pre-test-posttest design	35	33.65
	Time series	0	0.00
	Posttest only group design	4	3.85
	Quasi Experimental	10	9.62
	Empirical group study	9	8.65
	ใช้แบบแผนการวิจัยเชิงการทดลองเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย	14	13.46
	ไม่ระบุ	8	7.69
	รวม	104	100
8. วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	10	9.62
	เจาะจง	32	30.77
	อย่างง่าย	18	17.31

ตัวแปร		จำนวน(เรื่อง)	ร้อยละ
	เป็นระบบ	0	0.00
	แบ่งกลุ่ม	17	16.35
	แบ่งชั้น	7	6.73
	หลายขั้นตอน	6	5.77
	ไม่ระบุ	14	13.46
	รวม	104	100
9. สถานภาพกลุ่มตัวอย่าง	นักเรียน/นักศึกษา	92	88.46
	ครู/อาจารย์	7	6.73
	ผู้บริหาร	2	1.92
	ผู้ปกครอง	0	0
	ผสม	3	2.88
	รวม	104	100
10. ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง	อนุบาล/ปฐมวัย	4	3.85
	ประถม	15	14.42
	มัธยม	65	62.50
	ปวช./ปวส.	0	0.00
	อุดมศึกษา (ป.ตรี)	4	3.85
	บัณฑิตศึกษา	0	0.00
	หลายระดับ/อื่นๆ	16	15.38
	รวม	104	100
11. แหล่งที่มาของกลุ่มตัวอย่าง	พื้นฐาน(สพฐ.)	97	93.27
	อาชีวะ(สอศ.)	0	0
	อุดม(สกอ.)	2	1.92
	เอกชน(สช.)	1	0.96
	เทศบาล/กทม.	0	0
	อบต./อบจ.	0	0
	โรงเรียนสาธิต	3	2.88

ตัวแปร		จำนวน(เรื่อง)	ร้อยละ
	สถานสงเคราะห์/มูลนิธิ	0	0
	โรงพยาบาล	0	0
	กระทรวงที่ไม่ใช่ ศธ.	0	0
	อื่นๆ	1	0.96
	รวม	104	100
12. คุณภาพเครื่องมือ	ต่ำมาก	0	0
	ต่ำ	0	0
	ปานกลาง	5	4.81
	ดี	27	25.96
	ดีมาก	30	28.85
	ไม่ระบุคุณภาพเครื่องมือ	42	40.38
	รวม	104	100
13. ประเภทเครื่องมือ (- งานวิจัย 1 เรื่อง อาจมีเครื่องมือมากกว่า 1 เครื่องมือ - * เนื่องจากมีเครื่องมือหลากหลายชนิดจึงไม่ถือว่ามีจำนวนมากที่สุด)	แบบสอบถาม	30	11.24
	แบบทดสอบ/วัด	77	28.84
	แบบฝึกทักษะ/แบบฝึกหัด	2	0.75
	แบบสัมภาษณ์	24	8.99
	แบบสังเกต	19	7.12
	แบบสำรวจ	2	0.75
	แบบรายงานตนเอง	1	0.37
	แบบประเมิน	33	12.36
	*อื่นๆ	79	29.58
	รวม	267	100
14. การใช้คอมพิวเตอร์วิเคราะห์ข้อมูล	ไม่ระบุ	0	0
	ไม่ใช้	4	3.85
	ใช้	100	96.15
	รวม	104	100
15. ประเภทของการ	Content analysis	41	20.50

ตัวแปร		จำนวน(เรื่อง)	ร้อยละ
วิเคราะห์ข้อมูล (งานวิจัย 1 เรื่อง อาจใช้การวิเคราะห์มากกว่า 1 วิธี)	Descriptive stattistics	65	32.50
	Independent t-test	13	6.50
	Dependent t-test	59	29.50
	Simple corr./regression	2	1.00
	ANOVA,ACOVA (one-way)	12	6.00
	ANOVA,ACOVA (two-way)	1	0.50
	ANOVA,ACOVA (three-way)	0	0.00
	Multiple corr./regression	4	2.00
	Factor analysis	2	1.00
	Path analysis	0	0.00
	LISRL	1	0.50
	HLM	0	0.00
	รวม	200	100

จากตารางที่ 2 พบว่า ปี พ.ศ. 2560 มีงานวิจัยทำเสร็จเป็นจำนวนมากที่สุด ส่วนปี พ.ศ. 2563 มีงานวิจัยที่ทำเสร็จจำนวนน้อยที่สุด สาขาวิทยาศาสตร์ศึกษาเป็นสาขาที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษามากที่สุด เพศที่ทำวิจัยเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษามากที่สุด งานวิจัยส่วนมากเป็นแบบแผนการวิจัยเชิงทดลอง มีสมมติฐานแบบมีทิศทางมากที่สุด มีแบบแผนการวิจัยแบบหนึ่งกลุ่มวัดก่อน-หลังมากที่สุด มีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงมากที่สุด มีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนหรือนักศึกษามากที่สุด และอยู่ในระดับมัธยมศึกษามากที่สุด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษามากที่สุด และส่วนมากไม่ระบุคุณภาพของเครื่องมือ มีเครื่องมือเป็นแบบวัดหรือแบบทดสอบมากที่สุด ส่วนแบบรายงานตนเองเป็นเครื่องมือที่ใช้น้อยที่สุด และส่วนมากใช้คอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมากที่สุดคือ Dependent t-test

อภิปรายผล

การผลการประเมินคุณภาพงานวิจัย พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย ช่วง 5 ปีย้อนหลัง (พ.ศ. 2559-2563) มีคุณภาพโดยรวมค่อนข้างสูง ($\bar{X}$ = 3.38, S.D.= 0.87) แสดงว่างานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทยนั้นมีการเขียนรายงานการวิจัยเป็นอย่างดีและดำเนินการวิจัยอย่างครบถ้วนตามกระบวนการวิจัย แต่เมื่อพิจารณาบางประเด็นเช่น ข้อ 7 ข้อตกลงเบื้องต้นของงานวิจัยเหมาะสมและมีเหตุผลรองรับ ($\bar{X}$ = 1.23, S.D.= 0.76) และข้อ 8 การเขียนข้อจำกัดของงานวิจัยถูกต้องตามหลักการวิจัย ($\bar{X}$ = 1.25, S.D.= 0.82) ซึ่งมีคุณภาพงานวิจัยค่อนข้างต่ำ ตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพงานวิจัยของ กระทรวงศึกษาธิการ (2552) นั่นหมายความว่างานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาควรเพิ่มเติมการเขียนรายงานการวิจัยในประเด็นดังกล่าว มากกว่านั้นยังพบว่า ข้อ 10 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีความทันสมัยและเชื่อมโยงกับงานวิจัยในอดีต ($\bar{X}$ = 2.43, S.D.= 1.66) และข้อ 14 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและต่างประเทศมีสัดส่วนเหมาะสม ($\bar{X}$ = 2.14, S.D.= 0.75) ซึ่งมีคุณภาพงานวิจัยระดับปานกลางเท่านั้น ซึ่งทั้งสองประเด็นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากของการวิจัย อันจะทำให้กระบวนการวิจัยมีทิศทางและมีความชัดเจน (รัตนะ บัวสนธ์, 2560) สรุปว่าจากผลการประเมินคุณภาพงานวิจัยมีประเด็นที่ต้องปรับปรุงในการดำเนินการวิจัย 3 ประการ ได้แก่ ข้อตกลงเบื้องต้น ข้อจำกัดของงานวิจัย และการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการดำเนินการวิจัยครั้งต่อไปควรเร่งรัดแก้ไขในประเด็นดังกล่าว

ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทยในช่วง 5 ปีย้อนหลัง (พ.ศ.2559-2563) พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาได้มีแนวโน้มลดลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 จนถึง พ.ศ. 2563 กล่าวคือ คิดเป็นร้อยละ 32.69 30.77 13.46 และ 3.85 ตามลำดับ ดังนั้นควรมีการเพิ่มงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษา อันช่วยส่งเสริมความสามารถในการบูรณาการศาสตร์ของผู้เรียนได้ (Srikoon et al, 2020) และพบว่าสาขาที่ผลิตงานวิจัยที่มากที่สุดคือ วิทยาศาสตรศึกษา (ร้อยละ 40.38) ซึ่งมากกว่าคณิตศาสตรศึกษา (ร้อยละ 9.62) ประมาณ 4.20 เท่า ซึ่งควรเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากสะเต็มศึกษาเป็นการบูรณาการศาสตร์วิทยาศาสตร์ (science) เทคโนโลยี (technology) วิศวรรมศาสตร์ (engineer) และคณิตศาสตร์ (mathematics) เข้าด้วยกันในการจัดการเรียนการสอน (สุธีระ ประเสริฐสรรพ์, 2559ก) มากกว่านั้นพบว่า วัตถุประสงค์ของการวิจัยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษามากที่สุด (ร้อยละ 37.50) รองลงมาคือเพื่อ

เปรียบเทียบ (ร้อยละ 25.96) รองลงมาอีกคือเพื่อวิจัยและพัฒนา (ร้อยละ 21.15) และลำดับสุดท้ายคือเพื่อสังเคราะห์ (ร้อยละ 0.96) อาจกล่าวได้ว่ายังขาดแคลนการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ทางสะเต็มศึกษาศึกษา

รูปแบบการวิจัยส่วนมากใช้การวิจัยแบบทดลอง (ร้อยละ 90.38) แต่ส่วนมากแล้วเป็นรูปแบบการวิจัยแบบหนึ่งกลุ่มวัดก่อน-หลัง (one group pretest-posttest design) (ร้อยละ 33.65) ซึ่งอาจยังไม่สามารถให้ข้อมูลหรือองค์ความรู้ได้อย่างเพียงพอว่าแนวคิดสะเต็มศึกษานั้นสามารถพัฒนาผู้เรียนได้แตกต่างจากแนวคิดอื่น หรือไม่ อย่างไร และยังพบว่าวิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างใช้การเลือกแบบเจาะจง (ร้อยละ 30.77) เป็นส่วนใหญ่ อาจทำให้ไม่สามารถใช้สถิติที่อาศัยความน่าจะเป็นได้ เนื่องจากการเลือกแบบเจาะจงเป็นการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ไม่อาศัยความน่าจะเป็น (องอาจ นัยพัฒน์, 2548)

สถานภาพของกลุ่มตัวอย่างส่วนมากเป็นนักเรียนหรือนักศึกษา (ร้อยละ 88.46) และเป็นนักเรียนมัธยมมากที่สุด (ร้อยละ 62.50) ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายการขับเคลื่อนสะเต็มศึกษาในประเทศไทยของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2556) และจากการสังเคราะห์งานวิจัยพบว่า ไม่ระบุคุณภาพเครื่องมือถึงร้อยละ 40.38 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่มากที่สุด และเครื่องมือที่ใช้ส่วนมากแล้วเป็นแบบทดสอบหรือแบบวัด (ร้อยละ 28.84) ซึ่งควรระบุค่าความตรง (validity) และความเที่ยง (reliability) หรือค่าดัชนีอื่นๆ ตามแต่ธรรมชาติของเครื่องมือ (องอาจ นัยพัฒน์, 2548) เพื่อเป็นการรับรองและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มากกว่านั้นพบว่าการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนมากแล้วใช้สิถิติพื้นฐาน (descriptive statistic) (ร้อยละ 32.50) รองลงมาคือ dependent t-test (ร้อยละ 29.50) และรองลงมาอีก คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) (ร้อยละ 20.50) ซึ่งอาจปรับเปลี่ยนกระบวนการวิเคราะห์เป็นการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (ANOVA) ซึ่งมีเพียงร้อยละ 6 หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุคูณ (MANOVA) เป็นต้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและข้อตกลงเบื้องต้นของงานวิจัย อาจทำให้สามารถลดค่าความคลาดเคลื่อนของงานวิจัย และสามารถเห็นข้อมูลและสารสนเทศของงานวิจัยได้มากขึ้น (ทรงศักดิ์ ภูศรีอ่อน, 2558)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสังเคราะงานวิจัยอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย มีองค์ความรู้เกิดขึ้น ได้แก่ (1) คุณภาพของงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย และ (2) คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษาในประเทศไทย

สรุป

คุณภาพงานวิจัยเกี่ยวสะเต็มศึกษาในประเทศไทย ในช่วง 5 ปี ย้อนหลัง (พ.ศ.2559-2563) มีคุณภาพค่อนข้างสูง

งานวิจัยเกี่ยวสะเต็มศึกษาในประเทศไทย ในช่วง 5 ปี ย้อนหลัง (พ.ศ.2559-2563) พบว่า ปี พ.ศ. 2560 งานวิจัยทำเสร็จเป็นจำนวนมากที่สุด ส่วนปี พ.ศ. 2563 มีงานวิจัยที่ทำเสร็จจำนวนน้อยที่สุด สาขาวิทยาศาสตร์ศึกษาเป็นสาขาที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับสะเต็มศึกษามากที่สุด เพศที่ทำวิจัยเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษามากที่สุด งานวิจัยส่วนมากเป็นแบบแผนการวิจัยเชิงทดลอง มีสมมติฐานแบบมีทิศทางมากที่สุด มีแบบแผนการวิจัยแบบหนึ่งกลุ่มวัดก่อน-หลังมากที่สุด มีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงมากที่สุด มีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนหรือนักศึกษามากที่สุด และอยู่ในระดับมัธยมศึกษามากที่สุด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษามากที่สุด และส่วนมากไม่ระบุคุณภาพของเครื่องมือ มีเครื่องมือเป็นแบบวัดหรือแบบทดสอบมากที่สุด และส่วนมากใช้คอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมากที่สุด คือ Dependent t-test

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). **รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาไทย: การวิเคราะห์อภิมาน (Meta-analysis).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทรงศักดิ์ ภูศรีอ่อน. (2558). **การประยุกต์ใช้ SPSS วิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ 7. มหาสารคาม: ตักศิลาการพิมพ์.

รัตนะ บัวสนธ์. (2560). **ปรัชญาวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2544). อนัตตาและนิพพานในพระไตรปิฎก. **วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.** 1(1), 93-116.

ศานิตย์ ศรีคุณ. (2562). การวิเคราะห์อภิมานเกี่ยวกับรูปแบบการสอนที่ใช้ประสาทวิทยาศึกษาศาสตร์เป็นฐานที่ส่งผลต่อผลการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในประเทศไทย. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่.** 5(2), 127-147.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2556). สะเต็มศึกษาประเทศไทยและฑูตสะเต็ม. นิตยสาร สสวท. 42(185), 14-18.

สุธีระ ประเสริฐสรรพ์. (2559ก). **การเข้าใจวิทยาศาสตร์ที่ครบถ้วน: เป้าหมายสูงสุดของสะเต็มศึกษา.** สงขลา: บริษัท นำศิลป์โฆษณา จำกัด.

สุธีระ ประเสริฐสรรพ์. (2559ข). **ถอดรหัสการสอนสะเต็ม.** สงขลา: บริษัท นำศิลป์โฆษณา จำกัด.

องอาจ นัยพัฒน์. (2548). **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา.

Lueangsuwan, T. and Srikoon, S. (2019). Meta–Analysis of Schema Theory Effected on Student's Reading Comprehension in Thailand. **International Conference on Language Studies (ICELS) ๒๐๑๙.** 13–14 September 2019 at Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen, Thailand, 115–122.

Srikoon, S., Bunterm, T., Samranjai, J. and Wattanathorn, J. (2014). Research Synthesis of Research-Based Learning for Education in Thailand. **Procedia-Social and Behavioral Sciences**. 116(1), 913-917.

Srikoon, S., Apaivatin, R., Monsang, P., Khamngoen, S. and Malaitao, T. (2020). Construct Validity of Assessing Interest in STEM Content Scale. **Education Research International.** 2020(1), 1-7.

Research Articles

Received: 2021-06-23 **Revised:** 2021-06-26 **Accepted:** 2021-06-30

วิเคราะห์จริยศาสตร์ในกระบวนการทำสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

Analysis of Ethics in The Process of Making Investigative Sentences by Investigating officers In The Royal Thai Police

อาจ เมธารักษ์

พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทโธ, วิโรจน์ วิชัย

Art Metharuk

Phra Wisit Thitawisittho, Virot Vichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail: artart3075@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการเขียนสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ 2) เพื่อศึกษาหลักจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเขียนสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน 3) เพื่อวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ในกระบวนการเขียนสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวน เป็นงานวิจัยแบบคุณภาพ ศึกษารวบรวมข้อมูลการเขียนสำนวนของสำนักงานตำรวจแห่งชาติและคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ตัดสินลงโทษ-

ผลการวิจัยพบว่า 1) ขั้นตอนสำคัญในกระบวนการยุติธรรมขั้นต้น พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่จะทำได้ 2) หลักจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับกระบวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน มี 2 หลักการ ได้แก่ (ก) จริยศาสตร์แนวหน้าที่ของค้านท์ คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ เกิดจากเหตุผล ตั้งอยู่บนเหตุผล อันได้แก่ กฎศีลธรรมและ (ข) หลักจริยศาสตร์แนวประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ได้แก่ กระทำเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนรวมมุ่งพิจารณาถึงผลที่เกิดจากการกระทำ 3) จริยศาสตร์ของ จอห์น รอลส์ ว่าด้วยทฤษฎีความยุติในกระบวนการทำสำนวนสอบสวน พบว่า พนักงานสอบสวน ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ เป็นมือ

อาชีพ มีอิสระปฏิบัติหน้าที่ ในระดับที่เหมาะสม พ้นจากการแทรกแซงและเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมและจรรยาบรรณ

การที่พนักงานสอบสวนสามารถปฏิบัติภารกิจที่กฎหมายให้อำนาจไว้ได้สำเร็จลงอย่างมีประสิทธิภาพ เอื้อประโยชน์สุขแก่สังคม ถือว่าปฏิบัติตามหลัก ตามหลักจริยศาสตร์ หน้าที่ของค้านท์ หลักประโยชน์นิยมของมิลล์ และ หลักความยุติธรรม ของรอลส์ ถือว่าเป็นพัฒนาระบบงานสอบสวนที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมประเทศชาติ

คำสำคัญ : จริยศาสตร์, การทำสำนวนสอบสวน, พนักงานสอบสวน, สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

Abstract

This research is of 3 objectives: 1) to study investigative writing process of the Inquiry Officers of the Royal Thai Police, 2) to study the ethical principles related to investigative writing of the Inquiry officers, 3) to analyze the ethical Principles in investigative writing of the Inquiry Officers. It is documentary research by mainly studying and collecting the investigative writing process of the Royal Thai Police, and the Supreme Court's convicted justment.

Its results were found that: 1) An important step in the initial justice process is that the duty of investigating officer has to collect all kinds of evidence as much as possible. 2) There are 2 ethical principles related to the investigating officers process: (a) The Kantian ethics of Duty. That is an action is performed by good will, it is caused and based by a sense of duty and reason known as the moral law. (b) The ethics of Utilitarianism of John Stewart Mill. That is an action has to be done for the great happiness of the public focusing on its consequences. 3) The ethics of John Rolls is regarding the justice theory in the investigating process of investigative sentence writing. It was found that the investigative officers should be knowledgeable, competent, professional, free in the appropriate performance of his duties and, free from interference and a person who has got integrity and ethics.

The ability in carry out the legal authorized tasks effectively of the investigating officer having contributed to the happiness of society is considered to follow the Kantian ethics of duty, to Mill's utilitarianism and Rolls' principles of justice. It is also regarded as developing the investigative system benefiting to society and country.

Key words: Ethics, Investigation, Investigating officers, the Royal Thai Police

บทนำ

ในทุกสังคมจึงจำเป็นต้องใช้กฎหมายและกฎศีลธรรมควบคู่กันไป สำหรับผู้ที่มีหน้าที่รักษากฎหมายในสังคม คือ ตำรวจ ตำรวจในประเทศไทยคือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเจ้าพนักงานที่สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งเป็นส่วนราชการกระทรวงมหาดไทย ตำรวจนั้นมีหน้าที่ตรวจตรารักษาความสงบ จับกุม และปราบปรามผู้กระทำผิดกฎหมาย เป็นผู้ที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบอันใหญ่หลวงในการดูแลคุ้มครองให้เกิดความสงบสุขแก่พลเมืองของประเทศ อำนาจของตำรวจตามพฤตินัย ตำรวจมีแนวทางในการประพฤติปฏิบัติหน้าที่ตามประเพณีที่เป็นแบบอย่าง ดังนั้น อาชีพตำรวจหรืออาชีพผู้พิทักษ์สันติราษฎร์เป็นอาชีพที่มีเกียรติมีศักดิ์ศรี เพื่อผดุงความยุติธรรมในสังคม ตำรวจ คือ ผู้รักษาความปลอดภัยให้กับประชาชน เป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม เพื่อให้บ้านเมืองเกิดความสงบเรียบร้อยคอยรักษาความปลอดภัยให้กับผู้คนในสังคม (ศิพร โกวิท,2550 : 86,93)

นอกจากนี้ ในงานด้านสอบสวนเพื่อพิสูจน์การกระทำความผิดทางอาญา เป็นงานที่เจ้าหน้าที่ตำรวจทำหน้าที่เป็นพนักงานสอบสวน เมื่อได้มีกระทำความผิดขึ้นที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นอำนาจรับผิดชอบในการสืบสวนและสอบสวน เมื่อประชาชนมาแจ้งความร้องทุกข์ที่เป็นผู้เสียหาย พนักงานสอบสวนได้มีกระบวนการทำสำนวนสอบสวนรับคำร้องทุกข์ตามระเบียบของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (คู่มือตำรวจ เล่มที่ 1 หลักสูตรนักเรียนนายสิบตำรวจ,2555 : 59-60) ด้วยจิตสำนึกและภาระหน้าที่พนักงานสอบสวนจะต้องตระหนักในเรื่องของการดำเนินคดีอาญา ที่จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดแก่ประชาชนผู้บริสุทธิ์ โดยเฉพาะปัจจุบันแนวโน้มของเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการคุ้มครองเสรีภาพของประชาชน (ประมวลกฎหมายวิธี

พิจารณาความอาญา ภาค 2 สอบสวน, 2554 : 1-17) ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ จึงมีความสนใจในการวิเคราะห์จริยศาสตร์ในกระบวนการทำสำนวนสอบสวน กฎหมายของจรรยาบรรณพนักงานสอบสวนในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นประโยชน์ต่อข้าราชการตำรวจ และประชาชนผู้สนใจโดยทั่วไป เพื่อให้มีความสันติสุขในสังคมและประเทศชาติ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการเขียนสอบสวนของพนักงานสอบสวนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

2. เพื่อศึกษาหลักการทางจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเขียนสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน

3. เพื่อวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ในกระบวนการเขียนสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิจัยเป็นการวิจัยแบบคุณภาพ เชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยเน้นการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเป็นหลัก แล้วทำการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารได้แก่ กฎระเบียบ คำพิพากษา ฎีกา งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยกระบวนการสอบสวน ของพนักงานสอบสวน ศึกษาสำนวนคดีพิพากษาคดีแพ่ง คดีอาญา และ คำพิพากษาของศาลฎีกาที่ตัดสินลงโทษและยกฟ้อง

1. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) โดยเก็บข้อมูลจากบทความ หนังสือตำรา คำพิพากษาของศาลฎีกาในคดีแพ่ง คดีอาญา ที่ตัดสินลงโทษและยกฟ้อง และในสื่อออนไลน์ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำสำนวนการสอบสวนที่เป็นกระบวนการยุติธรรมเบื้องต้น

2. ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ทำการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์เรียบเรียง ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องและเอกสารอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเบื้องต้นและการทำสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน โดยทำการศึกษา ค้นคว้าวิทยานิพนธ์ และวิเคราะห์ ไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

1. กระบวนการทำสอบสวนของพนักงานสอบสวนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยพนักงานสอบสวน หรือเจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน เป็นผู้ที่มีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐาน และการดำเนินการต่างๆ ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา (จากการร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษ) เพื่อจะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ (สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, 2546) การสอบสวนมีสาระสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การรวบรวมพยานหลักฐาน 2) การดำเนินการต่างๆ ที่เจ้าหน้าที่พนักงานกระทำตามที่กฎหมายกำหนด เช่น การแจ้งข้อหา มาตรการบังคับต่างๆ เป็นต้น พนักงานสอบสวนมีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวนป.วิ.อ. มาตรา 123 “ผู้เสียหายอาจร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนได้ คำร้องทุกข์นั้นต้องปรากฏชื่อและที่อยู่ของผู้ร้องทุกข์ ลักษณะแห่งความผิดพฤติการณ์ต่างๆ ที่ความผิดนั้นได้กระทำลง ความเสียหายที่ได้รับและชื่อหรือรูปพรรณของผู้กระทำผิดเท่าที่จะบอกได้คำร้องทุกข์นี้จะทำเป็นหนังสือหรือร้องด้วยปากก็ได้ ถ้าเป็นหนังสือต้องมีวันเดือนปี และลายมือชื่อของผู้ร้องทุกข์ ถ้าร้องด้วยปาก ให้พนักงานสอบสวนบันทึกไว้ ลงวันเดือนปีและลงลายมือชื่อผู้บันทึกกับผู้ร้องทุกข์ในบันทึกนั้น”ความผิดเกิดในราชอาณาจักรป.วิ.อ. มาตรา 18, 19 ความผิดนอกราชอาณาจักร ป.วิ.อ. มาตรา 20

เมื่อเกิดความผิดอาญาขึ้น เจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมและศาลจะมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดขั้นตอนการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งพยานบุคคล พยานวัตถุ พยานเอกสาร รวมถึงพยานทางนิติวิทยาศาสตร์ หรือพยานที่รวบรวมได้ทางเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อมาประกอบในการค้นหาความจริงว่า ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ เจ้าพนักงานที่มีบทบาทสำคัญมากและถือเป็นต้นทางแห่งกระบวนการคือ ตำรวจ ซึ่งทำหน้าที่ทั้งการสืบสวน และสอบสวนคดีอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้กำหนดให้มีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานและการสอบสวนเพิ่มเติมหลังจากที่พนักงานอัยการพิจารณาสำนวนการสอบสวนแล้วเห็นว่ายังมีประเด็นที่ต้องสอบสวนเพิ่มเติม ก็จะส่งมาให้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบดำเนินการสอบสวนแล้วส่งกลับไปที่พนักงานอัยการเพื่อพิจารณาสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องคดีต่อไป

2. หลักการทางจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการทำสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน

จริยศาสตร์เป็นศัพท์บัญญัติขึ้น ซึ่งแปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Ethics มาจากรากศัพท์ภาษากรีกว่าEethos ภาษาละตินว่า ethica แปลว่า ประเพณีความเคยชิน (Custom) เป็นพฤติกรรมกลุ่ม คือ คนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่เป็นไปในแนวเดียวกัน จนกระทั่งถือเอาพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นแบบแผนของการกระทำของสังคมไปในที่สุด เป็นสิ่งที่พึงกระทำเป็นที่พึงปรารถนาของคนทั่วไปเป็นกลุ่มประเพณีของกลุ่มสังคมในที่สุด จริยศาสตร์จะประเมินค่าของมนุษย์ว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด ควรทำ ไม่ควรทำ เป็นต้น (Science of valuation of human conduct that good or bad; right or wrong and ought to do ro ought not to do) (ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์, 2548)

เกณฑ์จริยศาสตร์ตะวันตกโดยทั่วไป การตัดสินใจเลือกความประพฤติการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมมักใช้ศาสนา กฎหมาย ค่านิยมในสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี และกฎเกณฑ์ต่างๆ ของสถาบันเป็นมาตรการตัดสินความประพฤติ การกระทำของมนุษย์ซึ่งนักจริยศาสตร์เห็นว่าปัจจัยดังกล่าวไม่อาจนำมาใช้ในการตัดสินใจเลือกได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและบางครั้งก็ทำให้เกิดความขัดแย้งนักจริยศาสตร์จึงได้เสนอทฤษฎี เพื่อใช้เป็นมาตรการตัดสินความประพฤติการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ ทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarianism) และทฤษฎีหน้าที่นิยม (Formalism) (ราชวรมุนีประยูร ธมมจิตโต, 2540 : 113-121) โดยสอดคล้องกับ เกณฑ์จริยศาสตร์แนวหน้าที่ ของ ค้านท์ (Kant) (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2539 : 17) ที่เป็นผู้ที่คิดค้นทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นหน้าที่ทางศีลธรรม ซึ่งเขาได้เสนอว่า การจะตัดสินว่าผู้ใดมีการกระทำที่มีความถูกต้องทางจริยธรรมสำหรับ ค้านท์ แล้วผลที่เกิดขึ้นไม่สามารถที่จะนำมายืนยันได้ว่า การกระทำที่ได้กระทำลงไปนั้นมีความถูกต้องทางจริยธรรมหรือไม่ การกระทำที่ถูกต้องทางจริยธรรมนั้นขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นได้ปฏิบัติตามหน้าที่ทางศีลธรรมหรือไม่ดังนั้น จริยธรรมของ ค้านท์ จึงอยู่ที่การปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยเจตจำนงค์ที่ดีและเป็นอิสระ หน้าที่นั้นจึงเรียกว่าเป็น “หน้าที่ทางศีลธรรม” ไม่ใช่หน้าที่ๆ คนทั่วไปเข้าใจกันเพราะการทำหน้าที่บางอย่าง เช่น การขโมย การฉกชิงวิ่งราว จึงไม่นับเป็นหน้าที่ทางศีลธรรมของ ค้านท์ การกระทำบางอย่างถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด การพูดความจริงในกรณีที่เราไม่อยากช่วยผู้อื่น แต่เมื่อพิจารณาด้วยเหตุผลและสามารถที่จะฝืนแรงโน้มทางอารมณ์ได้ (เนื่องน้อย บุณยเตร, 2539 : 17) โดย ค้านท์ให้เหตุผลว่าเขาใช้คำว่า “เจตนาดี” (Good Will) ให้ความหมายถึง ความสามารถ ในการ

ใช้เหตุผลของบุคคลที่จะตัดสินว่า เขาควร จะทำอะไร เจตนาดีเท่านั้นที่ดีอย่างสมบูรณ์ค้าน เชื่อว่าเจตนาดีเป็นคุณลักษณะทางศีลธรรม กล่าวคือ เมื่อบุคคล ผู้หนึ่งทำสิ่งที่เขาเชื่อว่าถูกต้องหรือสิ่งที่เป็นพันธะหน้าที่ที่ต้องทำไม่ว่าบุคคลนั้นจะปราศจากความรู้สึกเมตตาสงสาร หรือแม้แต่ปราศจากความสนใจใยดีในประโยชน์ส่วนตน หรือประโยชน์ของผู้อื่นเรายังถือว่าบุคคลผู้นั้นมีความดีที่เป็นคุณลักษณะพื้นฐานทางศีลธรรมอยู่นั่นคือเขามี“เจตนาดี” นั่นเอง การกระทำตามหน้าที่จะเป็นหลักศีลธรรมได้ต้องเป็นการกระทำที่เป็นหลักสากล หมายความว่า เมื่อเราทำแล้วคนอื่นเห็นก็รู้สึกเหมาะสมหรือคนอื่นทำแล้วเราดูอยู่ก็รู้สึกว่า เหมาะสม เช่นเราถือว่า ถ้าเราหิวเราขโมยเขาได้ ทีนี้ในทางกลับกัน เมื่อคนอื่นเขาคิดว่าเขาหิวเขาก็ขโมยของๆ เรากินเช่นนี้เรายอมรับได้หรือไม่เราไม่ยอมให้เขามาเอาของๆ เราไปจึงไม่เป็นสิ่งสากล การกระทำที่ไม่เป็นกฎสากลเช่นนี้ไม่ใช่กฎศีลธรรม สรุปได้ว่า การกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี การกระทำที่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ คือ การกระทำที่เกิดจากเหตุผล การกระทำที่ตั้งอยู่บนเหตุผล คือ การกระทำที่เกิดจากศีลธรรม การกระทำที่เกิดจากกฎศีลธรรม คือ การกระทำตามกฎสากลที่ทุกคนในสังคมยอมรับและเห็นด้วย (บุญมี แท่นแก้ว, 2529 : 133) และหลักจริยศาสตร์แนวประโยชน์นิยม ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ (John StuartMill) (John StuartMill , 1951:10-11) ได้เสนอทฤษฎี จริยศาสตร์ที่ว่า ว่าการกระทำที่มีความถูกต้องทางจริยธรรมเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด โดยที่ไม่ต้องไปดูที่เจตนาหรือเจตจำนงค์ใดๆ ทั้งสิ้น เราก็ต้องกระทำการกระทำนั้น มิลล์ จะถือว่าการที่เราทำแบบนี้เป็นการกระทำที่มีความถูกต้องทางจริยธรรมเพราะศีลธรรมหรือจริยธรรมคือ สิ่งที่ทำให้คนในสังคมทุกคนมีความสุข สิ่งใดที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขของคนในสังคม สิ่งนั้นไม่สามรถกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำที่ถูกศีลธรรม มิลล์ เห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาที่สุดและเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ สิ่งอื่นจะมีค่าทางศีลธรรมก็จะอยู่ตรงที่ว่าสิ่งเหล่านั้นนำพาไปสู่ความสุขหรือไม่ ดังนั้นสิ่งต่างๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็น วัฒนธรรม กฎหมาย จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีค่าในตัวเอง แต่เป็นสิ่งที่สามารถนำเราไปสู่เป้าหมายสูงสุดซึ่งก็คือความสุขได้ เพราะฉะนั้นเราอาจที่จะละเมิดกฎหมายได้ ตราบใดที่การละเมิดนั้นจะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนใหญ่ในสังคมความสุขในที่นี้ก็ต้องพิจารณาว่าเป็นความสุขระยะสั้นหรือระยะยาว

3. หลักจริยศาสตร์ในกระบวนการทำสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

งานของฝ่ายสอบสวนในระบบงานยุติธรรมในเบื้องต้น ต้องเรียกความไว้วางใจจากประชาชน กลับมาให้ได้เสียก่อน เจ้าพนักงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กรอบของกฎหมายและศีลธรรมอย่างเคร่งครัด ยึดมั่น ในความถูกต้องชอบธรรมและแก้ปัญหาโดยคำนึง ถึงประชาชน ผู้เดือดร้อนเป็นสำคัญ และในการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย พนักงานสอบสวนควรยึด หลักนิติธรรม อุดมการณ์จรรยาบรรณ และยึดหลักกฎหมายเป็นหลักในการปฏิบัติงาน โดยจะต้องมีความโปร่งใส สุจริต รวดเร็ว เสมอภาค และเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง โดยยึดหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามบทบัญญัติของ รัฐธรรมนูญควบคู่ไปกับการรักษาความสงบสุขของสังคม และพัฒนาพนักงานสอบสวนให้มีคุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณ สอบสวนทุกคดีต้องมีผู้ช่วยพนักงานสอบสวน ร่วมในการสอบสวนคดีอาญาทุกครั้ง การเข้าร่วมสอบสวนในทุกขั้นตอนของการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน มีการลงชื่อเป็นผู้ช่วยพนักงานสอบสวน และปฏิบัติหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญ มิใช่เพ่งเล็งแต่จะทำผลงานเพื่อเสนอรับความดีความชอบจากผู้บังคับบัญชาหรือกระทำไปเพียงเพื่อความสะใจของตน จะต้องสร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการยุติธรรม

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์จริยศาสตร์ในกระบวนการทำสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนในสำนักงานตำรวจแห่งชาติมีความสอดคล้องเกี่ยวข้องกับงานเขียนของ (สมใจ เกษรศิริเจริญ, 2541 : 40) กฎหมายกำหนดให้อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาแทนพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบหรือมอบหมายอำนาจและหน้าที่นั้นให้พนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนคนใดรับผิดชอบทำการสอบสวนแทนก็ได้ ซึ่งในทางปฏิบัติอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนจึงส่งผลทำให้พนักงานอัยการได้มีบทบาทและอำนาจที่ในการเข้าไปสอบสวนคดีตั้งแต่ต้น การมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ดังกล่าว สอดคล้องกับบทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ และงานเขียนของ (กู้เกียรติ เจริญบุญ, 2551: 68) ที่กล่าวว่าการสอบสวนเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและเป็นเงื่อนไขในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ การสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนจึงมีผลต่อการอำนวย ความยุติธรรมทางอาญาเป็นอย่างมาก หากการสอบสวนกระทำด้วย

ความถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรมตามบทบัญญัติแล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์และผลดีต่อการอำนวย ความยุติธรรมทางอาญาในภาพรวมแต่จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคข้อขัดข้อง หลายประการทั้งปัญหาทางด้านกฎหมายและปัญหาทางด้านอื่นๆ ที่ทำให้การสอบสวนไม่เป็นไปตามบทบัญญัติ การสอบสวนมีประสิทธิภาพถูกต้อง และรวดเร็ว ควรมีแนวทางในการแก้ไข ปัญหาข้อขัดข้องดังกล่าวอันประกอบด้วยข้อเสนอแนะหลายประการ เช่น การกำหนดระเบียบ หรือคำสั่ง ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่วางแนวปฏิบัติให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนโดยถูกต้องรวดเร็วและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น และถ้าหากไม่ได้รับความเป็นธรรมก็สอดคล้องกับแนวคิดของ (ประนอม วงศ์มา, 2553 : 11-14) ที่กล่าวว่าการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาและการสอบสวนของพนักงานสอบสวนได้ บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยบัญญัติให้ผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความ หรือผู้ซึ่งไว้วางใจเข้าร่วมฟังการสอบปากคำ เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นข้อกฎหมายประกอบกับหลักปฏิบัติ ดังนั้น การสอบปากคำผู้ต้องหาที่ไม่เป็นไปตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติไว้หรือการที่พนักงานสอบสวนใช้ช่องว่างของกฎหมายเพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งจนทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อตัวผู้ต้องหา ถือว่าเป็นการกระทำอันมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาที่สอดคล้องกับตามแนวคิดของ (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562) ปรัชญา “เสรีภาพ” ของคานท์,มิลล์,รอลส์ ได้ช่วยเปิดปัญญาให้เรามองเห็น “ความเป็นมนุษย์” ที่เรามีเท่าเทียมกัน นั่นคือ เราทุกคนไม่ว่าเพศ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรมใดๆ ต่างมีความเป็นมนุษย์ผู้มีเหตุผล เสรีภาพ ความเสมอภาค มีศักดิ์ศรีในตัวเอง มีอิสรภาพเหนือชีวิต ร่างกายและจิตใจของตนเองอย่างสมบูรณ์นี่คือความหมายของ “ความเสมอภาคในความเป็นคน” หรือ “ความเป็นคนเท่ากัน” อันเป็น “รากฐานที่มั่นคง” ในการสร้างหลักการทางศีลธรรม ประโยชน์สุขส่วนรวม และความยุติธรรมทางสังคมและการเมืองในการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพความเป็นคนของตนเองและทุกคนอย่างแท้จริง

ดังนั้น จากการศึกษาวิเคราะห์จริยศาสตร์ในกระบวนการทำสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีกระบวนการทำสำนวนสอบสวนของพนักงานที่มีกระบวนการทำงานที่มีความรับผิดชอบ ทำตามหน้าที่สอบสวนกระทำด้วยความถูกต้อง ปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยเจตจำนงค์ที่ดีหรือมีเจตนาดี ที่ตรงกับทฤษฎีจริยศาสตร์ของ ค้านท์ ที่เน้นหน้าที่ทางศีลธรรม และจากการกระทำที่มีความถูกต้องทางจริยธรรมเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของหลักจริยศาสตร์แนวประโยชน์นิยม ของจอห์น สจ๊วต มิลล์

องค์ความรู้จากงานวิจัย

กระบวนการสอบสวนของเจ้าพนักงาน เป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการยุติธรรมขั้นต้น พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่จะทำได้ สามารถออกหมายเรียก ผู้ครอบครอง พยาน หลักฐาน ส่งพยาน หลักฐาน นำมาตรวจพิสูจน์ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้การสอบสวนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส โดยมีกระบวนการทำงานที่ยึดหลัก จริยศาสตร์หน้าที่ของค้านท์ และจริยศาสตร์แนวประโยชน์นิยม ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่จะทำสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนสำเร็จลงอย่างมีประสิทธิภาพ และในทฤษฎีความยุติธรรม จอห์น รอลส์ ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่สามารถสร้างระบบสังคมการเมือง จากพันธสัญญาแห่งความยุติธรรม ที่สถาปนาขึ้นบนจุดยืนของการยอมรับ หรือเคารพหลักการ ความเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์

แผนผังที่ 1 แสดงองค์ความรู้จริยศาสตร์ในกระบวนการทำสำนวนสอบสวน

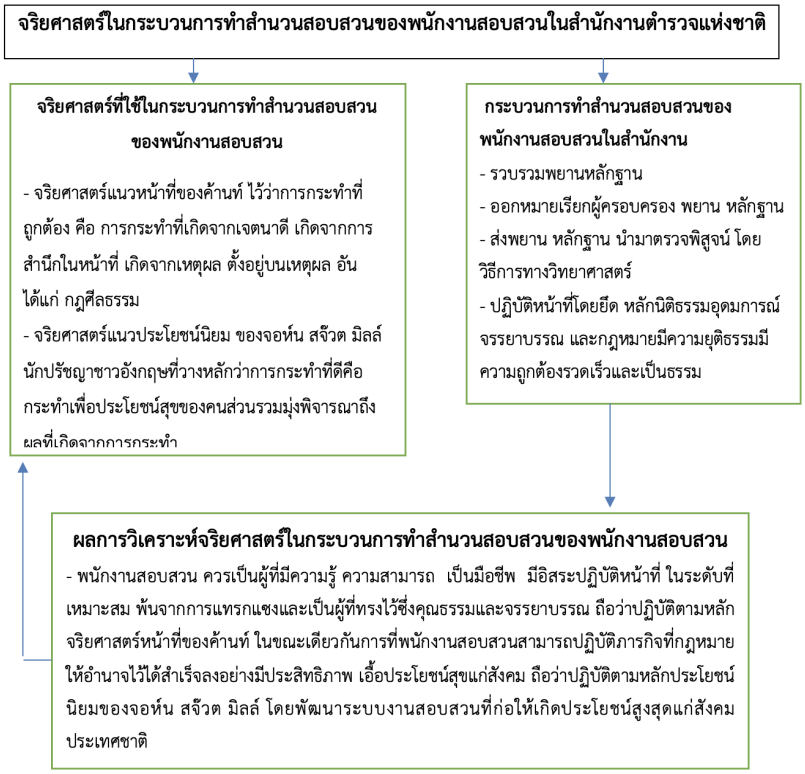

สรุป

กระบวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระบวนการสอบสวนคดีอาญา เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญในกระบวนการยุติธรรมขั้นต้น เกณฑ์ทางจริยศาสตร์ในการตัดสินและการทำกระบวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน การสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็น กระบวนการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และวิเคราะห์จริยศาสตร์ในกระบวนการเขียนสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในกระบวนการสอบสวนต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับกฎหมายตลอดจนระเบียบข้อบังคับคำสั่งต่างๆ

พนักงานสอบสวนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีความเป็นวิชาชีพและมีความอิสระกระบวนการทำสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยกระบวนเขียนสำนวนต้องยึดหลักการของทางจริยศาสตร์ ที่นำมาเป็นเครื่องตัดสินในเรื่องของความดีและความชั่ว โดยมีบรรทัดในการพิจารณา คือ ยึดหลักเกณฑ์เจตนาที่ประกอบด้วยด้วยกุศลและมุ่งเน้นผลของการกระทำต่อตนเองให้เป็นประโยชน์สุขแก่สังคมและประเทศชาติ

บรรณานุกรม

กองบัญชาการศึกษาสำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2555). **คู่มือตำรวจ เล่มที่ 1 หลักสูตรนักเรียนนายสิบตำรวจ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ.

กู้เกียรติ เจริญบุญ. (2551). **ปัญหาและข้อบ่งพร่องของตำรวจ**. นครปฐม : บริษัท 21 เซนจูรี่.

ชัยเกษม นิติสิริ. (2554). **ประมวลกฎหมายหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 2 สอบสวน**. พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพมหานคร : สำนักศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตสภา.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์. (2548). **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานค : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย รามคำแหง.

เนื่องน้อย บุณยเนตร. (2539). **จริยศาสตร์ตะวันตก :** ค้านท์มิลล์ฮอบส์รอลส์ซาร์ทร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญมีแท่นแก้ว. (2529). **ปรัชญาเบื้องต้น**. (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

ประนอม วงศ์มา. (2553) .ปัญหากฎหมายด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการใช้อำนาจและหน้าที่พนักงานสอบสวน. **วารสารนิติศาสตร์**. 53 (3), 11-14.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต). (2540). **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด.

ศิพร โกวิท. (2550). ความเป็นภาวะวิสัยของการสอบสวน. **นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์**.มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

สมใจ เกษรศิริเจริญ. (2541). บทบาทของอัยการในกระบวนการยุติธรร. **วารสารอัยการ**. 21 (246), 40.

สุรพศ ทวีศักดิ์, (2562). **มนุษย์กับเสรีภาพ: มุมมองทางปรัชญาคานท์. มิลล์ รอลส์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2496). **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง**. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญา (ฉบับที่ 5) มาตรา 4.

John Stuart Mill. (1951). **Utilitarianism**. New York : E.P.Duttum and Company Inc..

Articles

Received: 2020-10-06 **Revised:** 2021-03-01 **Accepted:** 2021-04-24

การประยุกต์ใช้ธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย

Application Dhamma and Politics for people's Pappiness on the way of Righteousness

พระมหาอำคา วรปัญโญ (สุขแดง)

ยุภาพร ยุภาศ

Phramaha Amka Worapanyo (Sukdaeng)

Yuphaporn Yupas

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Rajabhat Mahasarakham University

Corresponding Author, E-mail: Phramahaamka999_@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาชีวิตด้วยธรรมะเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 2.1) การพัฒนาร่างกาย 2.2) การพัฒนาศีลธรรม 2.3) การพัฒนาจิตใจ 2.4) การพัฒนาปัญญา และ (3) ประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับธรรมะเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย ประกอบด้วยธรรมะ 10 ประการ ได้แก่ 1) ทานัง (การให้ทานหรือแบ่งปัน) 2) สีลัง (การรักษาศีล) 3) ปะริจาคัง (การบริจาคหรือเสียสละ) 4) อาชชะวัง (ความซื่อตรง) 5) มัททะวัง (ความอ่อนโยน) 6) ตะปัง (ความเพียรเผาผลาญกิเลส) 7) อักโกธัง (ความไม่โกรธ) 8) อะวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) 9) ขันติ (ความอดทน) 10) อะวิโรธะนัง (ความไม่มีอะไรพิรุธ) นอกจากนี้ ยังรวมถึงหน้าที่ตามกฎหมาย กติกาสังคม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เข้ามาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติหน้าที่โดยธรรมของนักการเมืองที่ต้องใช้อำนาจและดุลยพินิจเพื่อบริหารรัฐกิจและจัดระเบียบสังคมให้ถูกต้องตามกฎหมายและกฎเกณฑ์แห่งศีลธรรม เพื่อให้บรรลุประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม สามารถควบคุมตนเองได้ และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยจิตเมตตา ประชาชนทุกหน่วยของ

สังคม อยู่ดี กินดี มีความสุข สงบ สันติ ปรองดอง เกิดความเชื่อมั่นศรัทธา ส่งผลให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

คำสำคัญ: ธรรมะ; การเมือง; ความสุขของประชาชน; ธรรมาธิปไตย

Abstract

These objectives of article are 1) studying concept and theory about Dharma and politics for happiness of people on the way of righteousness. 2) studying guidelines for developing life through Dharma for happiness of people on the way of righteousness, which have 4 sides. 2.1) Physical development 2.2) Moral development 2.3) Mental development 2.4) Wisdom development 3) Applying concept about Dharma for happiness of people on the way of righteousness, which have Dharma 10 sides. 1) charity 2) high moral character 3) self-sacrifice 4) honest. 5) kindness and gentleness 6) self-control 7) non-anger 8) non-violence 9) patience 10) non-opposition Also including legal duty, social rules and good traditions used as a standard for living and perform duties fairly of politician. So, politician have to use power and discretion for public administration and organize social to legitimate and good rules of morality, for achieve the greatest benefit to the public. People can self-control and generous with mercy. All of people in social work are live well, eat well, happy, peaceful, peace and harmonize. So, people are built confidence and faith result in achieving the goals set.

Keywords: Dhamma; Politics; Be happy the people; Righteousness

บทนำ

การอุบัติขึ้นทุกศาสนาบนโลกนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาสังคมของมวลมนุษยชาติ ประเวศ วะสี (ประเวศ วะสี, 2557: 3) กล่าวว่า การเกิดขึ้นของศาสนามาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ 1) มีปัญหาเกิดขึ้นในสังคม 2) มีความคิดที่จะแก้ปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้น พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในศาสนาที่อุบัติขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาสังคมอย่างครบ

วงจรภายใต้ทุกขสัจจ์ (ความจริง คือ ทุกข์) นับตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะสังคมไทยที่ยอมรับกันโดยวิถีชีวิตว่าเป็นศาสนาประจำชาติ และอยู่คู่กับสังคมมาช้านาน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2561 พบว่า ประชาชนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 93 หรือประมาณ 64 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561 : ออนไลน์) มีคำสั่งสอนทั้งหมด 84,000 พระธรรมขันธ์ ถูกรวบรวมไว้ เรียกว่า *"พระไตรปิฎก"* ภาษาบาลี เรียกว่า *"ติปิฎก หรือเตปิฎก"* แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) วินัยปิฎก เป็นส่วนที่ว่าด้วยวินัยหรือศีลของพระภิกษุหรือภิกษุณี 2) สุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่ว ๆ ไป และ 3) อภิธัมมปิฎก ว่าด้วยธรรมะล้วน ๆ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 255 : 1 - 2) พระพุทธศาสนานับว่าเป็นฐานรากสำคัญของการเมืองการปกครองที่หล่อหลอมให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ด้วยการยึดโยงกับธรรมาธิปไตยหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นหลักการสำคัญ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างผลประโยชน์บ้านเมืองกับการเมืองบนฐานแห่งศีลธรรม

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นพุทธ มามกะและอัครศาสนูปถัมภก ทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง และทรงเป็นหลักชัยในการอุปถัมภ์เผยแผ่ศีลธรรม นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีกฎหมายสูงสุด ได้แก่ รัฐธรรมนูญ ส่วนพระพุทธศาสนา มีพระธรรมวินัย เป็นธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุด คำว่า "พระธรรม" ได้แก่ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้ ส่วนคำว่า "พระวินัย" ได้แก่ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม เป็นการจัดระเบียบสังคมตามแบบแผนกติกาในการอยู่ร่วมกัน พระองค์ทรงมอบให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง โดยมีความเสมอภาคกันภายใต้พระธรรมวินัย เรียกว่า *"สังฆาธิปไตย"* พระองค์ทรงให้ถือพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ เรียกว่า *"ธรรมาธิปไตย"* เปรียบได้กับการปกปครองบ้านเมืองในปัจจุบัน คือ การยึดถือความถูกต้อง ความดี ความงาม กฎหมาย กฎกติกาสังคมที่ชอบธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง เพื่อให้เกิดความผาสุก เพราะหากแยกธรรมะออกจากการเมือง นักการเมือง ผู้บริหารประเทศไม่มีธรรมะเสียแล้ว จะเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้ง ปฏิวัติ ปฏิรูป ยุบสภา เลือกตั้งใหม่ หรืออาจจะทวีความรุนแรง เกิดเป็นสงครามกลางเมือง เกิดการคอร์รัปชันไปทุกหย่อมหญ้า เพราะเมื่อศีลธรรมในจิตใจเสื่อมทราม บ้านเมืองก็พลอยเสื่อมโทรมไปด้วย ซึ่งเห็นได้จาก พระประยุทธ อริยวังโส (สนใจ) และเกียรติศักดิ์ สุขเหลือง (พระประยุทธ อริยวังโส (สนใจ) และเกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, 2561 : 80 - 81) ได้นำเสนอ ความเสื่อมโทรมทางจิตใจและศีลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมทางการเมืองไทยในขณะนี้ พบว่า มีปัญหาอย่างน้อย 8 ประการ ได้แก่ 1)

มีการใช้เงินเป็นใหญ่ 2) ผูกขาดอำนาจทางการเมืองโดยคนจำนวนน้อย 3) คนดีมีความสามารถขาดโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง 4) มีการทุจริตประพฤติมิชอบอยู่ในทุกระดับ 5) การเผด็จการโดยระบอบรัฐสภา 6) มีการต่อสู้ขัดแย้งเรื้อรังและไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง 7) ขาดประสิทธิภาพการบริหารและนิติบัญญัติ และ 8) การขาดภาวะผู้นำทางการเมือง โดยพื้นฐานมาจากการขาดศีลธรรม การไม่เคารพกฎหมาย กติกาสังคม การขาดจิตสำนึกต่อหน้าที่ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากกิเลสตัณหาที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศ ได้แก่ ตัณหา (ความต้องการไม่สิ้นสุด) มานะ (การใช้อำนาจข่มขู่พองตัว) ทิฐิ (ความเห็นที่ใครแย้งไม่ได้) เพื่อก้าวข้ามกับดับแห่งการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน จึงจำเป็นต้องพัฒนาคนโดยเริ่มต้นที่จิตใจก่อน เพื่อให้สามารถเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่มีคุณภาพ คุณธรรม นำสังคมไปไปข้างหน้าอย่างมั่นคง สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่มุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ให้มีวินัย มีความรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อบ้านเมือง มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559 : 4) อย่างไรก็ดี เพื่อตอบโจทย์ปัญหาวิกฤตอันเป็นความท้าทายทางศีลธรรมดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประยุกต์ธรรมะเข้ามาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ บริหารกิจการบ้านเมือง เพื่อให้เกิดความผาสุกแก่ประชาชนในประเทศ

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่า การประยุกต์ใช้ธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในทุกระดับ โดยเฉพาะนักการเมืองในฐานะตัวแทนของประชาชนที่เสนอตัวเองเข้ามาเป็นผู้มีบทบาททางการเมือง เช่น สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และผู้บริหารประเทศ เพื่อปกครองและบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพบรรลุประโยชน์สูงสุด จะต้องขัดเกลาจิตใจตนเองด้วยกระบวนการทางศีลธรรม และประยุกต์ใช้หลักธรรม หลักคิด หลักการ แนวทางประพฤติปฏิบัติของผู้ปกครองรัฐ นอกจากนี้ยังรวมถึงการยึดหลักความพอดี การพึ่งตนเอง การเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข รับผิดชอบ และมีคุณธรรม เชื่อมโยงเข้าเป็นเรื่องเดียวกันพร้อมกับการบูรณาการทำงานเพื่อสังคม ก็จะก่อให้เกิดความสมดุล (ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์, 2562 : 314 – 316) ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้กำหนดเนื้อหาในบทความนี้ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ (1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย (2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาชีวิตด้วยธรรมะเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 2.1) การพัฒนาร่างกาย 2.2) การพัฒนาศีลธรรม 2.3) การพัฒนาจิตใจ 2.4)

การพัฒนาปัญญา และ (3) ประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย ประกอบด้วย 10 ประการ ได้แก่ 1) ทานัง (การให้ทานหรือแบ่งปัน) 2) สีลัง (การรักษาศีล) 3) ปะริจาคัง (การบริจาคหรือเสียสละ) 4) อาชชะวัง (ความซื่อตรง) 5) มัททะวัง (ความอ่อนโยน) 6) ตะปัง (ความเพียรเผาผลาญกิเลส) 7) อักโกธัง (ความไม่โกรธ) 8) อะวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) 9) ขันติ (ความอดทน) 10) อะวิโรธะนัง (ความไม่มีอะไรพิรุธ) เพื่อให้บรรลุประโยชน์สูงสุด คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ส่วนรวม และประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย ในปัจจุบันและอนาคต

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย

คำว่า “ธรรมะ” หมายถึง ความจริง ความยุติธรรม ความดี พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ (2547 : 15 - 33) ได้ให้ความหมาย “ธรรมะ” ไว้ว่า เป็นธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ การปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ และผลลัพธ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติ รวมไปถึงศีลธรรม วัฒนธรรม ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมายของสังคม และการทำหน้าที่ตามปกติของบุคคล เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข เริ่มต้นจากบุคคลซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม เมื่อทุกหน่วยมีศีลแล้ว ก็จะทำให้สังคมมีความปกติและมีความสงบไปด้วย ดังนั้น ธรรมะจึงมีความเกี่ยวพันกับสังคมการเมืองโดยแยกกันไม่ออก จึงเป็นธรรมะกับการเมือง การเมืองกับธรรมะ หรือการเมืองจะต้องประกอบด้วยธรรมะ อย่างไรก็ดี พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ, 2548 : 59) ยังเห็นว่า “ธรรมิกสังคมนิยม” เป็นระบบการปกครองที่มีอุดมการณ์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหาสังคมและการเมือง โดยการไม่ยึดมั่นถือมั่นในอัตตาหรือ “ตัวกู ของกู” แต่ให้ยึดถือหลักธรรมพื้นฐาน 3 ประการ คือ ประโยชน์ส่วนรวม การควบคุมตนเอง และการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันบนฐานแห่งจิตเมตตา ดังธรรมสุภาษิตว่า “โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา แปลว่า เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก” (กรมการศาสนา, 2537 : 52)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2550 : 12 - 14) ได้นำเสนอ “ธรรมะ” ไว้ว่า เป็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดา เป็นหลักการของพระพุทธศาสนา แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ความจริงก็ยังเป็นอยู่เช่นนั้น แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว ก็ทรงนำมาเปิดเผยสั่งสอน การที่มนุษย์จะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเข้าใจความเป็นจริงตามเหตุปัจจัย กล่าวคือ ถ้าสร้างเหตุไว้ดี ผลลัพธ์ก็

จะดีด้วย จะเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต คำว่า “ธรรม” จะมาคู่กับ คำว่า “วินัย” เสมอ ซึ่งหมายถึง การจัดตั้งวางระบบแบบแผนชุมชนหรือสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การได้ประโยชน์จาก “ธรรม” และ “วินัย” นอกจากนี้ คำว่า “วินัย” ยังมีความหมายใกล้เคียงกับกฎหมาย (Law) ทางสังคม และมีความสัมพันธ์กับธรรม เมื่อนำมารวมกัน จึงกลายเป็น “ธรรมวินัย” จะเห็นหลักการพระพุทธศาสนาทั้งหมด

สำหรับความหมาย คำว่า “การเมืองการปกครอง” ไพบูลย์ สุขเจตนี (ไพบูลย์ สุขเจตนี, 2562 : 166) กล่าวว่า เป็นการดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรม เป็นระเบียบ โดยแยกให้ความหมาย คือ “การเมือง” เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิธีการได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง การบริหารราชการแผ่นดิน และการใช้อำนาจที่ได้มาสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชน รวมไปถึงความหมายที่ว่า เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อที่จะกำหนดแนวทาง ข้อบังคับ หรือนโยบายให้คนในสังคมปฏิบัติตามและอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ส่วน “การปกครอง” หมายถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่น และรัฐวิสาหกิจทั้งหลาย ตามกฎหมายและนโยบายของรัฐบาล โดยมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) รูปแบบการปกครองโดยคน ๆ เดียว 2) การปกครองโดยคณะบุคคล และ 3) การปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่

ในทรรศนะของ อริสโตเติล (Aristotle) มองว่า การเมือง คือ การใช้อำนาจเพื่อสาธารณประโยชน์ กล่าวได้ว่า การเมืองจึงเกี่ยวกับอำนาจและการปกครอง (คำนวล คำมณี, 2547 : 4)

นอกจากนี้ เพลโต (Plato) ยังได้นิยามความหมายของ “การเมือง” ไว้ว่า เป็นการอำนวยความยุติธรรมแก่คนทั้งปวง (สุภาพ ปริญญเสวี และคณะ, 2533 : 1)

ส่วนคำว่า “ธรรมาธิปไตย” ภาษาอังกฤษ เรียกว่า “Meritocracy” มีความหมายว่า การถือธรรมะหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ เป็นส่วนหนึ่งใน “อธิปไตย 3 ประการ” ได้แก่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ305: 364, องฺ.ติก. พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 40: 201)

1. อัตตาธิปไตย การถือตนเป็นใหญ่ คือ การถือตนเอง เกียรติยศ ศักดิ์ศรี ความคิด และประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Self-centered viewpoint) เปรียบได้กับการปกครองแบบเผด็จการ

2. โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ การกระทำหรือตัดสินใจโดยถือกระแสโลกเป็นใหญ่ เปรียบได้กับการปกครองแบบประชาธิปไตย

3. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ การกระทำหรือตัดสินใจโดยถือธรรมะ

ความถูกต้อง หลักการ เหตุผล ความจริง เป็นที่ตั้ง ไม่ใช่ยึดถือตนเอง หรือกระแสโลกที่ไม่ถูกธรรมเป็นใหญ่ อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาโดยแยบคายจะเห็นว่า “ธรรมาธิปไตย” ไม่ใช่ระบอบการปกครอง แต่เป็นคุณธรรมหรือคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวบุคคล

ด้วยเหตุนี้ นักการเมืองที่ยึดถือ “อัตตาธิปไตย” หมายถึง การถือตนเองเป็นใหญ่ จะต้องอาศัยความอดทนและสติเข้ามากำกับความคิด การพูด และการกระทำของตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดความลุ่มหลงในอำนาจที่ก่อให้เกิดอัตตา (ตัวกู ของกู) ถือความคิดตนเป็นใหญ่ ไม่รับฟังความเห็นต่างจากผู้อื่น เป็นจุดด้อย (Weaknesses) ที่จะต้องปรับปรุงและพัฒนา ส่วนนักการเมืองรูปแบบ “โลกาธิปไตย” ถือคนหมู่มากเป็นใหญ่ มีจุดเด่น คือ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภราดรภาพ ในการแสดงออกทางความคิด คำพูด และการกระทำของคนหมู่ใหญ่ จะต้องอาศัยสติปัญญาในการรับฟังความเห็นต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ เพราะอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองได้ อย่างไรก็ดี ในการปกครองนั้น ไม่มีรูปแบบใดที่สมบูรณ์แบบที่สุด สิ่งสำคัญอยู่ที่บุคคลยึดความถูกต้องดีงาม หลักการ กฎระเบียบ กติกาสังคม ศีลธรรม กฎหมายเป็นที่ตั้งในการปกครองเพื่อตัดสินใจใช้อำนาจจัดสรรผลประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเป็นธรรม นักการเมือง ผู้นำรัฐบาล เข้ามาทำหน้าที่ในทางการเมือง เพื่อบริหารราชการแผ่นดิน จำเป็นต้องยึดถือธรรมาธิปไตยเป็นที่ตั้ง ดังพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่มีใจความว่า *“อนึ่ง เนื่องด้วยการถือชาติคนทั้งหลายย่อมมีปกติเห็นแก่ตัว จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งแม้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ตัวต้องได้ประโยชน์ด้วยจึงจะทำ อัธยาศัยนี้ติดมาในสันดาน แม้แห่งคนถือพระพุทธศาสนาทำบุญให้ทานยังปรารถนาจะได้สมบัติอย่างนั้นอย่างนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงชักนำให้ละความเห็นแก่ตัว และให้ตั้งใจทำมุ่งความสมควรเป็นใหญ่ ทรงติการทำด้วยอัตตาธิปไตย ยกตนเป็นใหญ่ และโลกาธิปไตย เพ่งโลกเป็นใหญ่ และทรงสรรเสริญธรรมาธิปไตย มุ่งธรรมเป็นใหญ่”* (สุชีพ ปุญญานุภาพ และ พระมหาบุญไทย ปุญญมโน, 2553 : ออนไลน์)

จากการให้นิยามความหมายในข้างต้น สรุปได้ว่า ธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย หมายถึง การได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองโดยชอบธรรม เพื่อออกกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ จัดสรรสังคม ให้บรรลุประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ มีชีวิตอยู่ดี กินดี มีความสุข บนฐานแห่งคุณค่าแท้ (Real value) หมายถึง การคำนึงถึงปัจจัย 4 ที่ใช้ไปอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านนโยบายแห่งรัฐที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนด้วยความเป็นธรรม และอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน ผ่านกฎหมาย ข้อบังคับ กติกาสังคม ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ปฏิบัติตาม จะอยู่ร่วม

กันได้อย่างปกติสุขภายใต้ธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ผู้ปกครอง นักการเมือง ยึดถือความจริง ความยุติธรรม ความดี ระเบียบกฎหมาย กฎเกณฑ์ ศีลธรรม เป็นใหญ่ เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปได้อย่างมีคุณภาพ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขในสังคม บรรลุประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม สามารถควบคุมตนเองได้ และการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์บนฐานแห่งจิตเมตตา สรุปเป็นแผนภาพ ได้ดังนี้

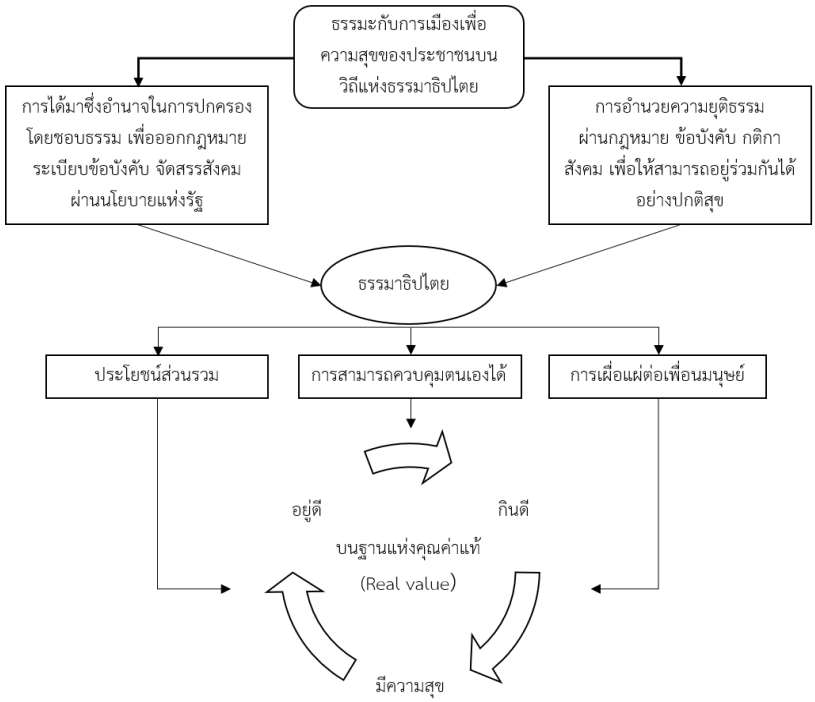

ภาพที่ 1 ธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย

แนวทางการพัฒนาชีวิตด้วยธรรมะเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย

การพัฒนา (Development) เป็นคำเฉพาะที่ใช้ประกอบคำอื่น ๆ อาทิ การพัฒนาร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ศีลธรรม ปัญญา เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี เป็นต้น พระพุทธศาสนา เรียกว่า “ภาวนา” หรือ “วัฒนา” แปลว่า ทำให้

เจริญขึ้นดีขึ้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต, 2561: 22) โดยเชื่อว่า มนุษย์ผู้ฝึกตนมีความรู้และความประพฤติดีเป็นผู้ประเสริฐ ไม่ใช่เป็นผู้ประเสริฐโดยชาติกำเนิด

เมื่อกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาชีวิตด้วยธรรมะเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตยมุ่งเน้นไปยังนักการเมืองในฐานะตัวแทนของประชาชน ที่เสนอตัวเองเข้ามาเป็นผู้มีบทบาททางการเมือง อาทิ สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และผู้บริหารประเทศ เพื่อทำหน้าที่ปกครอง และบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพบรรลุประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและประชาชน จะต้องยึดถือคุณธรรมเป็นสำคัญในการขัดเกลาจิตใจเพื่อถ่วงดุลอำนาจแห่งกิเลสทั้งหลาย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556 : 30) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้สมบูรณ์แบบ มี 4 ด้าน คือ 1) พัฒนากาย (ความสัมพันธ์ทางกาย) 2) พัฒนาศีล (ความสัมพันธ์ทางสังคม) 3) พัฒนาจิตใจ (คุณธรรม ความมั่นคง ความสุข) และ 4) พัฒนาปัญญา (ความรู้ คิด - เข้าใจ - หยั่งเห็น) นอกจากนี้ พระมหาอำคา วรปัญโญ และคณะ (พระมหาอำคา วรปัญโญ และคณะ, 2563 : 280 - 281) ยังได้นำเสนอ แนวทางการพัฒนาชีวิตภายใต้ฐานจริยศาสตร์ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาร่างกาย (Physical development) 2) การพัฒนาศีลธรรม (Moral development) 3) การพัฒนาจิตใจ (Mental development) และ 4) การพัฒนาปัญญา (Wisdom development) อธิบายรายละเอียด ได้ดังนี้

1. การพัฒนาร่างกาย (Physical development) นักการเมืองที่ดี จะต้องเลือกใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อย่างถูกวิธีเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม เช่น การรู้จักเลือกรับแต่สิ่งที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์เข้ามาในชีวิต โดยไม่นำอบายมุขเข้าสู่ร่างกาย รวมถึงการฝึกฝนตนเองให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง (Happy body) มีความคล่องแคล่วว่องไวอยู่เสมอ มีความตื่นตัว ก้าวหน้า พัฒนาชีวิตด้วยสติและปัญญา

2. การพัฒนาศีลธรรม (Moral development) เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ การมี จริยปฏิบัติที่เหมาะสมดีงาม ทางกาย วาจา และจิตใจ มีการเคารพกฎหมายและกฎแห่งศีลธรรม ไม่คอร์รัปชันในหน้าที่ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่กล่าววจีทุจริต ต้องเป็นคนที่พูดความจริง พูดถูกต้อง มีประโยชน์ ถูกกาลเทศะ บุคคลอื่นพึงพอใจ เช่น ใช้ปิยวาจาในการสื่อสาร การใช้สุนทรียสนทนาในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข

โดยเฉพาะหลักศีล 5 ซึ่งเป็นมูลฐานให้เกิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นหัวใจสำคัญ เพราะเป็นการเคารพสิทธิของมนุษยชน ถ้าไม่มีศีล 5 เป็นหลักแล้ว ไม่มีทางปกครองให้เกิดเป็นประชาธิปไตยได้

3. การพัฒนาจิตใจ (Mental development) เป็นการพัฒนาเพื่อยกระดับจิตใจไปสู่ความเป็นอารยะวิถี มีความเจริญงอกงามบนฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรม มีคุณภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีสมรรถภาพที่พร้อมต่อการทำงานและดำเนินชีวิต มีสติ สมาธิ ปัญญา ความกล้าหาญ ไม่ท้อแท้กับปัญหาอุปสรรค มีความสุขเบิกบานอิ่มเอมใจอยู่เสมอ รวมถึงการมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง เช่น ไม่มองว่าการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะตัวแทนประชาชน เป็นเกมทางการเมือง เล่นพรรคเล่นพวก มือใครยาวสาวได้สาวเอา ทำงานเช้าชามเย็นชาม เพื่อกอบโกยผลประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้อง

4. การพัฒนาปัญญา (Wisdom development) เป็นการรู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาบนฐานแห่งทุกขสัจจ์ มีความรู้ เข้าใจในเหตุและผล รู้จักแยกแยะสิ่งถูกผิด ดีชั่ว ตลอดถึงการหยั่งรู้ความจริงของชีวิต เป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ (ความเชื่อที่ถูกต้อง) สามารถแก้ปัญหาด้วยกระบวนการด้านลึกแห่งปัญญา (Tacit wisdom) ผ่านอริยสัจ 4 ได้แก่ การศึกษาสภาพปัญหาที่แท้จริง สาเหตุของปัญหา แนวทางการแก้ปัญหา และวิธีแก้ปัญหา เป็นผู้อยู่เหนืออคติ และมีจิตใจที่เป็นอิสระ วางได้ ใจเย็น เป็นสุข ซึ่งเป้าหมายการพัฒนาปัญญาสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การปลดแอกจากความทุกข์ทั้งปวงเข้าสู่พระนิพพาน

จะเห็นได้ว่า ทั้ง 4 กระบวนการพัฒนาชีวิตที่กล่าวมาข้างต้น สามารถนำมาประยุกต์ฝึกฝนตนเองได้ ตลอดชีวิต (Lifelong learning) ทั้งร่างกาย ศีลธรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อให้เจริญก้าวหน้าในคุณงามความดีทั้งหลาย จะส่งผลดีต่อตนเองและสังคมส่วนรวม สิ่งสำคัญจะต้องบำเพ็ญขันติธรรมด้วย เพราะจะช่วยเสริมบารมีให้กับตนเอง กล่าวคือจะต้องอาศัยความอดทนและการข่มใจ ไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส ซึ่งเป็นกับดักขัดขวางไม่ให้ไปสู่ความเจริญ บุญทัน ดอกไธสง (บุญทัน ดอกไธสง, 2562 : 211) กล่าวถึง อุปสรรคขัดขวางความดีของผู้นำทุกระดับ โดยเฉพาะผู้ปกครอง ผู้บริหาร นักการเมือง ประกอบด้วย 1) ความโลภ 2) ความโกรธ 3) ความหลง 4) ตัณหา (ความต้องการไม่สิ้นสุด) 5) มานะ (ใช้อำนาจข่มขู่พองตัว) 6) ทิฐิ (ความเห็นที่ใครแย้งไม่ได้) 7) การเล่นพรรคเล่นพวก (Nepotism) 8) การใช้อำนาจสั่งการแต่เพียงผู้เดียว (Despotism) และ 9) การคอร์รัปชัน (Corruption) ทั้ง 9 ประการที่กล่าวมา เป็นกิเลส (ความชั่ว) ที่ชักนำไปสู่ทางแห่งความ

เสียหาย อย่างไรก็ดี การมีสติและปัญญาจะช่วยยับยั้งพฤติกรรมแห่งความเคยชินที่ไม่พึงประสงค์ได้ อาทิ การแสดงพฤติกรรมไปตามอารมณ์ ขาดสติในการควบคุมตนเอง ดังนั้น การปรับปรุงจิตใจใฝ่ดีเป็นนิสัยอยู่สม่ำเสมอ จะช่วยส่งเสริมศรัทธาบารมีให้เจริญมั่นคงในหน้าที่การงานบนฐานแห่งคุณธรรมได้ จะเห็นว่า ทุกกระบวนการพัฒนาตนเองนั้น จะต้องเริ่มจากการรู้จักตนเองเสียก่อน ได้แก่ จุดด้อย จุดเด่น โอกาส และอุปสรรค กล่าวคือ วิเคราะห์ตนออก บอกตนได้ ใช้ตนเป็น เห็นตนชัด จากการวิเคราะห์ตนเอง หรือให้บุคคลอื่นช่วยวิเคราะห์ก็ได้ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาร่างกาย บุคลิกภาพ มนุษยสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร พฤติกรรม จิตใจ อารมณ์ สังคม และปัญญา ให้สามารถบูรณาการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข ซึ่งหลักการพัฒนามนุษย์ที่กล่าวมานั้น มีความสอดคล้องกับแนวทางจิตวิทยา ได้แก่ การพัฒนาร่างกาย อารมณ์ ความรู้สึก สังคม และสติปัญญา อธิบายเป็นแผนภาพ ได้ดังนี้

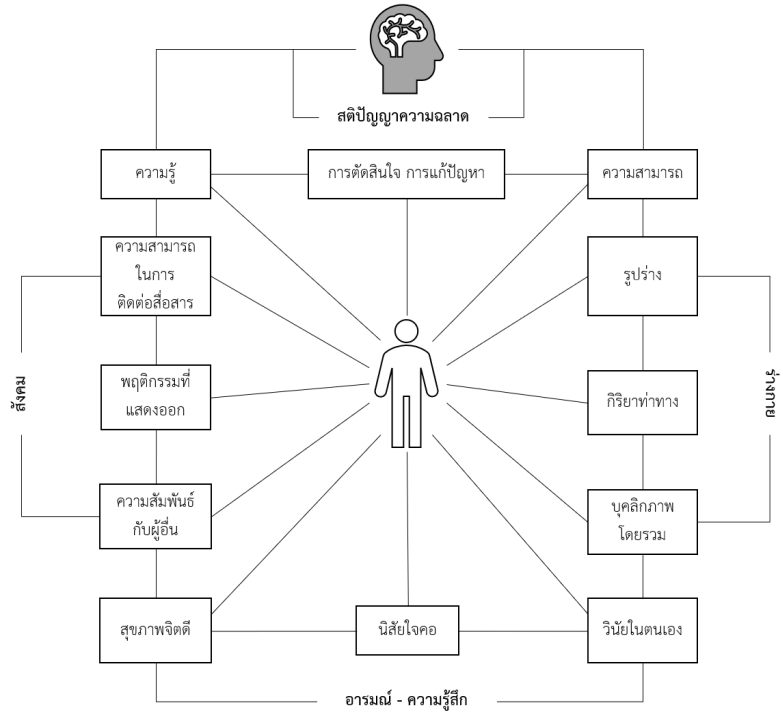

ภาพที่ 2 การพัฒนาตนเองของบุคคลด้านร่างกาย อารมณ์ ความรู้สึก สังคม และปัญญา
ที่มา : คณาจารย์โปรแกรมจิตวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา (2549 : 85) และ
สนธยา พลศรี (2556 : 177)

การประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับธรรมะเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย

เมื่อบุคคลใดตั้งอยู่ในธรรม ใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ ย่อมส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการครองตน ครองคน และครองงาน เรียกว่า *“ธรรมฐิติ”* มีระบบกฎหมายที่เป็นธรรมในการปกครอง เรียกว่า *“ธรรมนิติ”* และการกระทำหรือตัดสินใจใด ๆ ยึดผลประโยชน์ของชาติเป็นที่ตั้ง ยึดมั่นในธรรมเป็นหลัก เรียกว่า *“ธรรมมติ”* บุคคลต้นแบบของประเทศไทย ผู้ได้ชื่อว่าทำหน้าที่โดยยึดธรรมะเป็นใหญ่ในการปกครองบ้านเมือง ที่ประชาชนเคารพศรัทธาให้การยอมรับ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราโชบายในการปกครองแผ่นดินเพื่อให้เกิดความร่มเย็นในสยามประเทศที่เด่นชัดมั่นคง เมื่อครั้งพระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปีพุทธศักราช 2489 ดังพระราชดำรัสว่า *“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”* (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2553 : 1) พระราชดำรัสนี้ เป็นวาทกรรมอันยิ่งใหญ่ เป็นอมตะวาจาที่มั่นคง สามารถยืนหยัดต่อการพิสูจน์ด้วยกาลเวลา พระองค์ทรงยึดถือความถูกต้อง ความดี ความงามเป็นหลักในการทรงงาน ในฐานะผู้แทนพระองค์ทำหน้าที่เพื่อประชาชน ควรยึดถือเป็นต้นแบบแห่งการปฏิบัติหน้าที่ตามธรรม และหน้าที่ตามกฎหมาย กล่าวคือ หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 อาทิ มาตรา 50 ว่าด้วย *“การป้องกันประเทศ พิทักษ์รักษาเกียรติภูมิ ผลประโยชน์ของชาติ และสาธารณสมบัติของแผ่นดิน รวมทั้งให้ความร่วมมือในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และ การไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริตและประพฤติมิชอบทุกรูปแบบ”* เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560 : 13)

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะพบว่าหน้าที่ตามกฎหมาย และหน้าที่ตามกฎแห่งศีลธรรม จะต้องปฏิบัติควบคู่กันไป จะช่วยส่งเสริมกันและกันให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด ผู้นำทางการเมืองหรือนักการเมือง บริหารราชการแผ่นดิน จะต้องใช้อำนาจและดุลยพินิจเพื่อบริหารรัฐกิจและจัดระเบียบสังคมของรัฐให้ถูกต้องตามกฎหมายและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม เพื่ออำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน เพราะการเมืองมีความเกี่ยวพันกับเรื่องปากท้องของประชาชนโดยตรง จะเห็นได้ว่า เมื่อให้สิ่งดีที่สุด ก็จะได้รับสิ่งดีที่สุด (Give the best and you will receive the best) อันเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้นำที่ยิ่งใหญ่ พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ, 2530 : 14 - 25) ได้เปรียบผู้นำที่ดีเหมือนโคจ่าฝูงข้ามแม่น้ำ ในหนังสือทศพิธราชธรรม ไว้ว่า *“เมื่อโคจ่าฝูงผู้นำเดินตรง โคฝูงทั้งหมดก็เดินตรง แต่ถ้าโคจ่า*

ฝูงผู้นำเดินคด โคทั้งหมดก็เดินคด" ซึ่งการเดินตรงนั้น เปรียบได้กับเดินตามธรรมหรือตามหลักทศพิธราชธรรม อันเป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดี ที่ใช้บริหารกิจการบ้านเมือง ให้เกิดสันติสุขและสันติภาพร่วมกัน ประกอบด้วย ธรรมะ 10 ประการ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ทานัง คือ การให้ทานหรือแบ่งปัน (Charity) นักการเมืองที่ดีจะต้องเป็นผู้เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ได้แก่ สิ่งของที่เป็นวัตถุภายนอก อาทิ เครื่องยังชีพที่เป็นปัจจัยพื้นฐาน อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ประชาชนให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ปกติสุข ด้วยความกรุณา (kindness) มีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น คุณธรรมข้อนี้ เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวในจิตใจ

2. สีลัง คือ การรักษาศีลหรือระเบียบวินัย (High moral character) โดยเฉพาะศีล 5 ซึ่งเป็นเกณฑ์ ชี้วัดมาตรฐานความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ มีจริยปฏิบัติที่พึงประสงค์ ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เคารพกฎหมาย และกฎแห่งศีลธรรม ไม่คอร์รัปชัน มีความซื่อสัตย์สุจริตในสัมมาอาชีพ ไม่ประพฤติผิดในกาม มีความสันโดษในคู่ครองตนเอง ไม่กล่าววจีทุจริต และไม่เสพสิ่งเสพติดทุกชนิด ตรงข้ามจะต้องดูแลสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอด้วยการออกกำลังกาย ลด ละ เลิก อบายมุขทุกประเภท ที่เป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธา

3. ปะริจาคัง คือ การบริจาคหรือเสียสละ (Self – sacrifice) การมีจิตบริการสาธารณะเพื่อสังคม ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ยึดถือประโยชน์ตนเป็นที่สอง รองจากประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่หนึ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นการเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อความสุขของประชาชนส่วนใหญ่

4. อาชชะวัง คือ ความซื่อตรง (Honesty) ต่อการทำหน้าที่ ไม่มีมายา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต ไม่หลอกหลวงผู้อื่น มีจิตใจสะอาด มีความซื่อตรงต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

5. มัททะวัง คือ ความอ่อนโยน (kindness and gentleness) มีอัธยาศัยไมตรีอ่อนโยน แต่ไม่อ่อนแอ แข็งแรง แต่ไม่แข็งกระด้าง กายอ่อนน้อม วาจาอ่อนหวาน จิตใจอ่อนโยน ไม่หยิ่งยโสโอหัง มีบุคลิกภาพที่ดีในการปฏิบัติหน้าที่ จะก่อให้เกิดความเจริญงอกงามในชีวิต

6. ตะปัง คือ ความเพียรเผาผลาญกิเลสในจิตใจ (Self - control) ด้วยการหมั่นฝึกฝนอบรมจิตใจตนเองให้มีความเข้มแข็งในการเอาชนะกิเลสทั้งหลาย การรู้จักข่มใจต่อสิ่งที่เข้ามายั่วยุ ไม่ให้เกิดความหลงใหลในความสุขสำราญ หรืออำนาจที่มีอยู่ โดยไม่

คำนึงถึงกฎหมายและกฎศีลธรรม หากไม่ระมัดระวังการใช้อำนาจ อาจจะก่อให้เกิดโทษภัยแก่ตนเองและสังคมได้

7. อักโกธัง คือ ความไม่โกรธ (Non – anger) จะต้องอาศัยขันติ สติ ปัญญา และความเมตตาเข้ามาช่วยระงับความโกรธ การเป็นคนจิตใจเยือกเย็น ไม่เป็นคนโกรธง่าย จะช่วยส่งเสริมบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ เมื่อมีสติควบคุมตนเองได้ ไม่แสดงพฤติกรรมไปตามอารมณ์ จะช่วยส่งผลเชิงบวกต่อสัมพันธภาพที่ดีกับคน รอบข้าง

8. อะวิหิงสา คือ การไม่เบียดเบียน (Non – violence) ไม่แสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ด้วยการบีบคั้นกดขี่ข่มเหงประชาชน จะทำให้เสื่อมศรัทธาต่อความเชื่อมั่น

9. ขันติ คือ ความอดทน (Patience) อดทนต่องานที่ตรากตรำ ความเหนื่อยยาก การปฏิบัติหน้าที่เพื่อประชาชน มีจิตใจที่หนักแน่นไม่หวั่นไหวต่อสิ่งที่มากระทบ มีสติควบคุมตนเองได้

10. อะวิโรธะนัง ความไม่มีอะไรพิรุธ (Non - opposition) ด้วยการยึดมั่นในความถูกต้องหรือธรรมะ จะไม่หวั่นไหวต่อการพิสูจน์ความจริง เมื่อมีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง โปร่งใส เที่ยงธรรม ไม่มีพิรุธหรือข้อบกพร่องใด ๆ จะไม่เสื่อมเสียศรัทธา แต่ในขณะเดียวกัน จะช่วยเพิ่มบารมีให้สูงยิ่งขึ้นไป

จะเห็นว่า การประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับธรรมะเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย

ผ่านหลักทศพิธราชธรรม หมายถึง หลักธรรมของพระราชา หรือผู้ปกครองบ้านเมือง เป็นคุณธรรมที่อ่อนละมุน (Soft power) ไม่ใช่อำนาจที่แข็งกระด้าง (Hard power) มีความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้ปกครองและบริหารประเทศ จะทำให้ได้รับความนิยมชมชอบจากประชาชนและผู้ใต้บังคับบัญชา รักใคร่เชื่อฟัง เชื่อมั่น เคารพนับถือ การบริหารวินิจฉัยสั่งการต่าง ๆ ย่อมบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยดี เพราะทุกคนให้ความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติหน้าที่ ช่วยให้บรรลุประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและสังคมส่วนรวม สิ่งสำคัญ คือ จะต้องมีเจตคติที่ถูกต้องต่อการรับรู้ว่าธรรมะนั้นมีประโยชน์และให้คุณค่า จึงจะส่งผลต่อพฤติกรรมที่มุ่งหวังเพื่อส่วนรวม จะเกิดเป็นอุปนิสัยที่ดีในการปฏิบัติหน้าที่บริหารบ้านเมืองให้เจริญมั่นคง ผ่านการใช้อำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นอำนาจสูงสุด ได้แก่ 1) อำนาจนิติบัญญัติ 2) อำนาจบริหาร และ 3) อำนาจตุลาการ สังคมเกิดสันติสุขภายใต้ธรรมาธิปไตย ดังพระบรมราโชวาท ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในพิธีเปิดการประชุมสมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ 40 เรื่อง

พระพุทธศาสนากับภาวะวิกฤตของสังคมไทย เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2541 มีใจความว่า *"...ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้นบริบูรณ์ ด้วยสัจธรรมที่เป็นสาระและเป็นประโยชน์ในทุกระดับ ซึ่งบุคคลสามารถจะศึกษาและปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ คือ ความเจริญผาสุกแก่ตนได้อย่างแท้จริง กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมจะมีชีวิตและกิจการงานที่ประกอบด้วยความสว่าง สะอาด และสงบ ที่ว่าสว่างนั้น คือ มีปัญญารู้เหตุรู้ผล รู้ผิดชอบชั่วดีโดยกระจ่างชัด ที่ว่าสะอาดนั้น คือ ไม่มีความทุจริตทั้งกาย วาจา ใจ มาเกลือกกลั้ว เพราะเห็นจริงชัดในกุศลและในอกุศล ที่ว่าสงบนั้น คือ เมื่อไม่ประพฤติทุจริตทุก ๆ ทางแล้ว ความเดือดร้อนจากบาปทุจริตก็ไม่มาแผ้วพาน คนที่ ประพฤติตน ปฏิบัติงานโดยตั้งอยู่ในธรรมอย่างเคร่งครัด จึงเป็นผู้ที่มีปกติสุขร่มเย็นไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคมส่วนรวม ท่านทั้งหลายผู้ตั้งใจอุทิศแรงกายแรงใจของตนเองเพื่อพระพุทธศาสนา และความผาสุกของประชาชน จึงควรจะได้เพียรพยายามปฏิบัติส่งเสริมให้มหาชนได้ศึกษา และปฏิบัติธรรมะอย่างทั่วถึง ก็จะช่วยให้แต่ละบุคคล ดำรงตนอยู่ได้อย่างมั่นคงและเป็นสุขในทุกสถานการณ์ และช่วยค้ำจุนส่วนรวมมิให้เสื่อมทรุดลงได้ ดังที่ ท่านมุ่งหวัง..."* (พูลทรัพย์ ปิยะอนันต์, 2555 : 91) จากพระบรมราโชวาทดังกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น เป็นสัจธรรมความจริงที่สามารถปรับประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตได้อย่างสมดุล เป็นการถ่วงดุลอำนาจกิเลสในจิตใจด้วยศีลธรรม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการปกครอง และบริหารประเทศ เกิดความผาสุกร่มเย็นร่วมกัน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

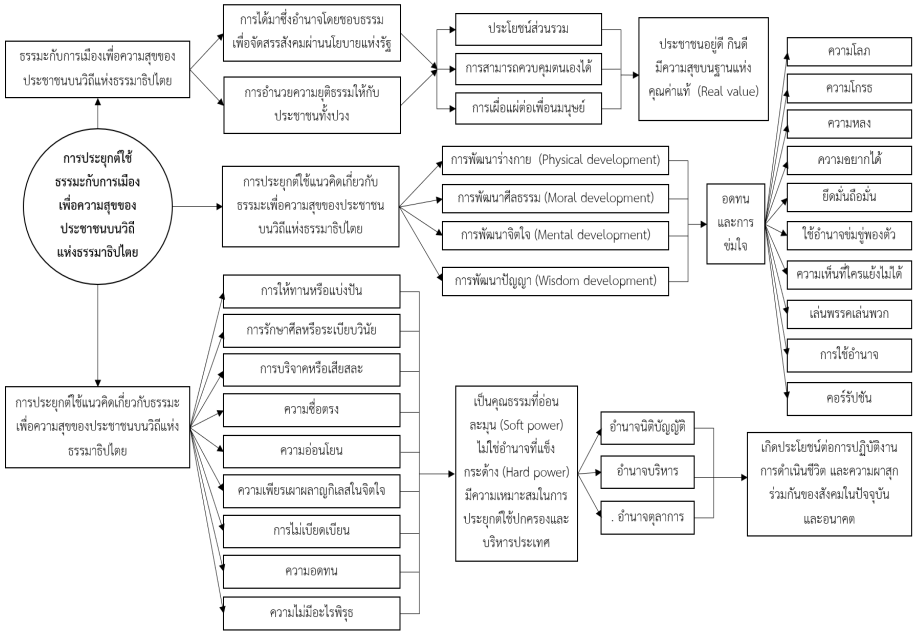

ภาพที่ 3 การประยุกต์ใช้ธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย

สรุป

การประยุกต์ใช้ธรรมะกับการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนบนวิถีแห่งธรรมาธิปไตย ผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นอกจากมีความรู้แล้ว ยังมีจริยปฏิบัติที่พึงประสงค์ (วิชชาจรณสัมปันโน) เมื่อฝึกตนดีแล้ว ฝึกคนอื่นย่อมได้รับความเคารพศรัทธา เกิดเป็นคุณค่าต่อตนเองและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทนักการเมืองที่มีอำนาจควบคุมผลประโยชน์ของประเทศชาติ ในฐานะเป็นตัวแทนประชาชนที่เข้ามาทำหน้าที่ในรัฐสภา จะต้องยึดถือความถูกต้องหรือธรรมะเป็นใหญ่ เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” อันเป็นขุมพลังอำนาจในการปฏิบัติหน้าที่ (Right is might) ไม่ใช่ถืออำนาจผลประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องเป็นใหญ่ (Might is right) เป้าหมายสูงสุด คือ มุ่งหวังให้เกิดปกติสุขต่อชีวิตประชาชนและสังคมส่วนใหญ่ บรรลุประโยชน์ที่สัมผัสได้ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) ได้แก่ ความเชื่อมั่นศรัทธาจากประชาชน ประโยชน์ในเบื้องหน้าที่สัมผัสได้ในความหวัง (สัมปรายิกัตถประโยชน์) ได้แก่ ความภาคภูมิใจในการบริหารประเทศไปสู่ความเจริญในอนาคต และ

ประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถประโยชน์) ได้แก่ การก้าวข้ามกับดักกิเลสในจิตใจ และกับดักประเทศที่ขัดขวางการพัฒนา เพื่อนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. (2537). **พุทธศาสนสุภาษิต.** (เล่ม 1). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

คณาจารย์โปรแกรมจิตวิทยา. (2549). **โปรแกรมจิตวิทยาและการแนะแนว และการพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม โดยคณาจารย์โปรแกรมจิตวิทยาและการแนะแนว.** สงขลา : มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

คำนวล คำมณี. (2547). **ปรัชญาการเมือง.** (คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์) ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์. (2562). หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง. **วารสารธรรมวิชญ์**. 2(2), 312-317.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2553). ทศพิธราชธรรม : ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ ในยุคประชาธิปไตยโลกา ภิวัตน์ กระบวนการปรองดองเพื่อแก้ไข้ปัญหาความขัดแย้ง. **สลค. สาร**. 18 (5), 1-28.

บุญทัน ดอกไธสง. (2562). **การจัดการเชิงพุทธ 5 G**. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี. (2557). **พุทธธรรมกับสังคม.** (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้านจำกัด.

พระประยุทธ อริยวังโส และเกียรติศักดิ์ สุขเหลือง. (2561). การจัดการภาครัฐ : การเสื่อมศีลธรรมของคนในสังคมไทย. **วารสารสมาคมศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 7(2), 77-89.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2550). **นิติศาสตร์แนวพุทธ.** (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวยจำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2556). **การศึกษาทั่วไป เพื่อพัฒนามนุษย์ หนังสืออ่านประกอบ วิชาศึกษาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระมหาอำคา วรปัญโญ และคณะ. (2563). การประยุกต์ใช้อรรถประโยชน์ทางการเมืองเพื่อความสุขของประชาชนภายใต้ฐานจริยศาสตร์. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์.** 9 (3), 274-288.

พุทธทาส ภิกขุ. (2530). (2547). **ธรรมะกับการเมือง (ฉบับที่ระลึกครบ 100 ปีพุทธทาสภิกขุ)**. (พิมพ์ครั้งที่ 2)กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ.

พุทธทาส ภิกขุ. (2530). (2548). **ธัมมิกสังคมนิยม.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

พุทธทาส ภิกขุ. (2530) . **ทศพิธราชธรรม : ธรรมบรรยายชุดทศพิธราชธรรม การตามรอยพระยุคลบาทโดยทศพิธราชธรรม.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พูลทรัพย์ ปิยะอนันต์. (2555). ธรรมะทั้งแผ่นดิน. **สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน**. 5 (2), 84-92.

ไพบูลย์ สุขเจตนี. (2562). การเมืองการปกครองตามแนวพุทธ. **วารสารวิจยวิชาการ.** 2 (2), 163-176.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**. (2554). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** (พิมพ์ครั้งที่ 18). นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สนธยา พลศรี. (2556). **การพัฒนาความความสามารถของบุคคลและกลุ่ม**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2561). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563 แหล่งที่มา https://www.watnyanaves.net/uploads/File/books/pdf/26-SustainableDevelopment.pdf

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก).** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). **เผยผลสำรวจสภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต ปี 2561.** สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563 แหล่งที่มา http://www.nso.

go.th/sites/2014/Pages/News/2561/N21-09-61-1.aspx

สุชีพ ปุญญานุภาพ (เขียน) และ พระมหาบุญไทย ปุญญมโน. (รวบรวม). (2553). **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา “ธรรมาธิปไตย”.** สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563 แหล่งที่มาhttp://www.cybervanaram.net/index.php/2009-12-17-14-43-37-13/343-2010-11-23-14-21-44

สุภาพ ปริญญเสวี และคณะ. (2533). **รัฐศาสตร์ว่าด้วยพื้นฐานการปกครอง.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ประสานมิตร.

Articles

Received: 2021-03-01 **Revised:** 2021-06-29 **Accepted:** 2021-06-30

คติอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในพะเยา

Beliefs about the Result of Making a Merit by Creating the Bhuddha Images in Phayao

ศุภสัณห์ ขันทะบุตร

สรัสวดี อ๋องสกุล , มาริสา แซ่เฉิง

Supasun Khuntabud

Sarassawadee Ongsakul , Marisa Chen

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: Supasunkhuntabud@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์คติอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในพะเยา ในลักษณะของความเชื่อในพุทธศาสนาและพัฒนาการทางด้านรูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปหินทรายพะเยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ถึง พุทธศตวรรษที่ 22 เมื่อล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า

ผลการศึกษาพบว่า มีการแบ่งความเชื่อของคติการสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่คติการสร้างพระพุทธรูปในระดับสากล ระดับภูมิภาค (ล้านนา) และในระดับเมือง (พะเยา) พบว่ากรณีเมืองพะเยามีคติการสร้างพระพุทธรูปมีความเกี่ยวข้องทางด้านแนวคิดทางการเมืองนั้นคือแนวคิดจักรพรรดิราช ที่มาจากแนวคิดอานิสงส์จึงส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางด้านรูปแบบศิลปกรรมที่มีแนวคิดทางพุทธศาสนาและการเมืองรวมเข้าอยู่ด้วยกัน

คำสำคัญ : คติอานิสงส์, พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา, เมืองพะเยา

Abstarct

The objective of this article was to study Buddhist beliefs about the result of making a merit by creating the Buddha images in Phayao. The study explored the changes in the art of making the sandstone images of Buddha in Phayao from the 13th century to the 15th century, when the Lanna was under the control of Burma.

The study grouped the beliefs about the result of making a merit by creating the Buddha images in Phayao into international, regional (Lanna) and local beliefs. In Phayao, creating the Buddha images was connected to a political ambition called "Cakkavattiraja" (the King of kings). It was influenced from the merit's results of creating the Buddha". The beliefs in the result of merit led to the development of Buddhist art that was a product of the combination between Buddhist and political beliefs.

Keywords : result of merit, sandstone Buddha image in Phayao style, Phayao

บทนำ

พระพุทธรูป หมายถึง รูปลักษณ์ที่สร้างขึ้นแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อกราบไหว้บูชา อาจใช้การแกะสลักจากวัสดุต่างๆ เช่น ศิลา งา ไม้ หรือวัสดุอื่นๆ นอกจากนี้ยังอาจใช้การปั้นหรือหล่อด้วยโลหะก็ได้ โดยทั่วไป คำว่า พระพุทธรูปมักจะหมายถึง รูปขนาดใหญ่พอที่จะวางบูชาได้ สำหรับรูปขนาดเล็กมักจะเรียกว่า พระเครื่อง อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแบบสามารถเรียกว่า พระพุทธรูป ได้เช่นกัน (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 8. 2550 : 7)

แต่เดิมในอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้นไม่มีรูปเคารพแต่อย่างใด เพราะเกรงว่าจะเป็นการลบหลู่ไม่เคารพต่อองค์ศาสดา แต่หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ผู้ที่เลื่อมใสในพุทธศาสนา อยากจะมีสิ่งที่จะทำให้รำลึกถึง หรือเป็นสัญลักษณ์ขององค์ศาสดา เพื่อที่จะบอกกล่าวเล่าขาน เรื่องราวขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงศึกษาค้นคว้าหาทางดับทุกข์ และทรงชี้แนะสอนสั่งผู้คน ถึงการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นอยู่ ที่ก่อให้เกิดความผาสุขในหมู่มวลมนุษย์และสิ่งมีชีวิตในโลก (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554: 52)

คราวแรกนั้นชาวพุทธก็ได้แต่นำเอาสิ่งของอันได้แก่ ดิน น้ำ และกิ่ง ก้าน ใบ โพธิ์ จากบริเวณสังเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ สถานที่ประสูติ (ลุมพินีวัน),ตรัสรู้ พุทธคยา, ปฐมเทศนา (พาราณสี) และปรินิพพาน (กุสินารา) เก็บมาไว้เป็นที่ระลึกบูชาคุณพระพุทธเจ้า (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554: 52) ล่วงมาถึงในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่พระองค์ พระพุทธรูป หรือ รูปเคารพแทนพระพุทธเจ้า เริ่มมีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่ระหว่าง พ.ศ. 500 ถึง 550 เมื่อชาวกรีก ที่ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า “โยนา” หรือ “โยนก” โดยพระเจ้าเมนันเดอร์ที่ 1 หรือ พระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครองแคว้นคันธาราฐ (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟกานิสถาน) จากนั้นพระองค์ก็แผ่อาณาเขตไปทั่วบริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป และสร้างเมืองหลวงเป็นที่ประทับ ณ เมืองสากล (Sakala) หลังจากที่ได้พบพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่านาคเสน จึงมีเรื่องราวแห่งการตั้งคำถามของพระเจ้ามิลินท์ต่อพระนาคเสน จนทำพระเจ้ามิลินท์ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา (คำถามคำตอบปุจฉาวิสัชนา ซึ่งถูกเขียนบันทึกเป็นหนังสือและแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงมาก เรื่องนี้ก็คือ มิลินทปัญหา (The Milinda Panha or The Questions of King Minlinda) ได้มีการสร้างสถาปัตยกรรมและประติมากรรมทางพุทธศาสนามากมายในแคว้นคันธาราฐ ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีลักษณะต่างๆขึ้นมา (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554: 55)

พระพุทธรูปรูปแรกจึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ หรือเมนันเดอร์ที่ 1 ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันธาราฐ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 หรือ 2,000 ปีที่แล้วนั่นเอง พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรกจึงเรียกรูปแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันธาราฐ โดยถ่ายแบบอย่างเทวรูปที่พวกชาวกรีกนับถือกันในยุโรปมาสร้าง พระพุทธรูปแบบคันธาราฐจึงมีใบหน้าเหมือนฝรั่งชาวกรีก จีวรก็เป็นริ้วเหมือนเครื่องนุ่งห่มของเทวรูปกรีก (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554: 55) เมื่อความเชื่อนี้ถูกนำเข้ามาในดินแดนไทยจึงก่อให้เกิดพุทธศาสนาแบบตามรัฐที่ได้รับไป จากความเชื่อสู่รูปแบบด้านศิลปกรรมการสร้างพระพุทธรูปนั้นเอง

รูปที่ 1 พระพุทธรูปศิลปะคันธาระ พุทธศตวรรษที่ 6 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโตเกียว

เนื้อหา

ในดินแดนล้านนามีความเชื่อของ “อานิสงส์สร้างพระเจ้า” ซึ่งได้กล่าวถึงอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไว้ละเอียดกว่าฉบับอื่นมีความว่า เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสร้างพระพุทธปฏิมาจากไม้จันทร์แล้ว ได้ทูลถามพระพุทธองค์เกี่ยวกับอานิสงส์สร้างพระพุทธรูป พระพุทธองค์กล่าวว่า บุคคลใดสร้างพระพุทธรูปแม้จะมีขนาดเล็กเท่าเมล็ดผักกาด และได้บูชาพระพุทธรูปด้วยดอกธูปเทียน ของหอม จะมีความสุขในเมืองมนุษย์ ผู้ใดสร้างพระพุทธรูปให้คนอื่นได้เคารพบูชา เขาเหล่านั้นจะได้เกิดในสุขคติทุกชาติ มีรูปร่างผิวพรรณที่สวยงาม เป็นที่รักของคนทั่วไป จะมีลาภอันประเสริฐ นอกจากนี้คัมภีร์ยังกล่าวถึงบุญที่ได้จากการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุที่แตกต่างกันต่อไปนี้

ผู้ใดเขียนพระพุทธรูปบนใบไม้ ใบตาล ใบลาน จะได้เสวยบุญนาน 5 กัป
ผู้ใดสร้างด้วยดินจะได้เสวยบุญนาน 15 กัป
ผู้ใดสร้างด้วยครั่ง จะได้เสวยบุญนาน 15 กัป
ผู้ใดสร้างด้วยไม้จะได้เสวยบุญนาน 25 กัป
ผู้ในสร้างด้วยงาช้าง จะได้เสวยบุญนาน 30 กัป
ผู้ใดสร้างด้วยอิฐจะได้เสวยบุญนาน 35 กัป
ผู้ใดสร้างด้วยหินจะได้เสวยบุญนาน 40 กัปและได้เกิดเป็นพระอินทร์
ผู้ใดสร้างด้วยตะกั่วจะได้เสวยบุญนาน 45 กัปและได้เกิดเป็นเทวดา

ผู้ใดสร้างด้วยทองแดงหรือสำริดจะได้เสวยบุญนาน 50 กัปและจะได้เกิดเป็นพระพุทธเจ้า

ผู้ใดสร้างด้วยเงินจะได้เสวยบุญนาน 55 กัปและจะได้เกิดเป็นท้าวพญา

ผู้ใดสร้างด้วยแก้วหรืออัญมณีจะได้เสวยบุญนาน 60 กัป

ผู้ใดสร้างด้วยทองคำและสำริดจะได้เกิดเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2554: 5)

จากข้อความในใบลานนี้สามารถตีความได้ว่าการนำเอาวัสดุต่างๆมา วาด (ใบไม้,ใบลาน,ใบตาล) ก่อรูป (ดิน,อิฐ,ครั่ง) แกะ (ไม้,หิน) ประดับ (อัญมณี) และการหล่อ (เงิน,ทอง,ตะกั่ว) ล้วนได้รับอานิสงส์เหมือนกันแต่จะได้อานิสงส์มากหรือน้อยนั้นจะขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาทำ

เมืองพะเยา ที่มีพัฒนาการมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อมาจึงเป็นศูนย์กลางของแคว้นพะเยา นับว่าเป็นรัฐอิสระที่มีการสร้างบ้านแปลงเมืองยุคเดียวกับแคว้นสุโขทัย และแคว้นเชียงแสนในสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 โดยในพุทธศตวรรษที่ 19 ในยุคของพระญางำเมืองถือเป็นยุคทองของพะเยา เนื่องจากความเข้มแข็งของพระญางำเมืองที่สร้างดุลย์อำนาจระหว่างรัฐอำนาจทั้งสองรัฐไว้ได้ นั้นก็คือ แคว้นสุโขทัย และแคว้นเชียงแสน โดยการผูกมิตรสาบานเป็นพระสหายด้วยกัน เมืองพะเยาจึงปรากฏในความสำคัญของประวัติศาสตร์ล้านนา

การทำบุญโดยการสร้างพระพุทธรูปที่ถือว่าเป็นรูปเคารพแทนองค์พระศาสดาอย่างพระพุทธเจ้าเป็นคติที่แพร่หลายในเมืองพะเยา เนื่องจากในพื้นที่ของเมืองพะเยาและเวียงลอได้พบพระพุทธรูปที่ทำมาจากหินทรายเป็นจำนวนมากที่สุดในล้านนา อาจเป็นสืบเนื่องมาจากอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในคัมภีร์ใบลานวัดศรีสุพรรณที่มีใจความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ผู้ใดสร้างด้วยหินจะได้เสวยบุญนาน 40 กัป (คัมภีร์ใบลาน เรื่อง อานิสงส์สร้างพระเจ้าวัดศรีสุพรรณ, 9/2 – 9/3) และได้เกิดเป็นพระอินทร์” (คัมภีร์ใบลาน เรื่อง อานิสงส์สร้างพระเจ้าวัดศรีสุพรรณ, 11/4 – 12/1) อีกทั้งในพื้นที่ของเมืองพะเยาทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีแหล่งหินทรายที่เรียกว่า “ดอยด้วน” ซึ่งเป็นแนวเขาหินทรายขนาดใหญ่ที่พาดตัวมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือจนเกือบถึงเมืองพะเยา

เป็นที่น่าสังเกตว่าชุดความรู้จากคัมภีร์ใบลานของวัดศรีสุพรรณ (คัมภีร์ใบลาน เรื่อง อานิสงส์สร้างพระเจ้าวัดศรีสุพรรณ อำเภอแม๋ใจ จังหวัดพะเยา)ที่มีการระบุอานิสงส์ได้อย่างละเอียดกว่าคัมภีร์การสร้างพระพุทธรูปอื่นๆในล้านนา จึงมีข้อสังเกตถึงเหตุใดการ

ทำพระพุทธรูปจากหินถึงได้อานิสงส์มากกว่าพระพุทธรูปที่ทำจากวัสดุอื่น อย่างเช่น ตะกั่ว ที่เป็นแร่และต้องผ่านกรรมวิธีจึงได้อานิสงส์เสวยบุญนาน 45 กัปและได้เกิดเป็นเทวดา และการทำมาจากหินถึงได้อานิสงส์น้อยกว่าตะกั่วแค่ 5 กัป แต่ได้เกิดเป็นเทวดาชั้นผู้ใหญ่อย่างพระอินทร์ ข้อสันนิษฐานน่าจะมาจากการที่พะเยามีทรัพยากรหิน (หินทราย) หาง่ายและจำนวนมากจึงเป็นกุศโลบายให้ผู้คนทำบุญในการสร้างพระพุทธรูปให้มีจำนวนมาก แต่ในหมู่ชนชั้นปกครองยังมีความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปที่มาจากวัสดุที่มีค่าอย่าง ทอง สำริด เหล็ก เป็นต้นอยู่ อาทิ หลวงพ่อนาค (พระพุทธรูปสำริดที่ถูกสร้างโดยพระยายุธิษฐิระ เจ้าเมืองสองแควที่ขึ้นมาปกครองเมืองพะเยาภายใต้ยุคของพระเจ้าติโลกราช)

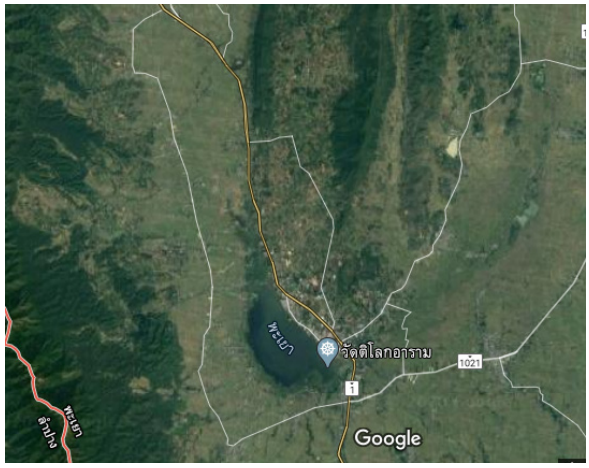

รูปที่ 2 แผนที่บริเวณเมืองพะเยาและแหล่งหินทราย
ที่มาจาก : www.google.com/เมืองพะเยา

นอกจากนั้นยังมีหลักฐานจากจารึกฐานพระพุทธรูปที่แสดงถึงอานิสงส์ของประชาชนเมืองพะเยาไว้หลายจารึกเช่น จารึกฐานพระพุทธรูปเมียนายร้อยสวนลิสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปเมียนายร้อยสวนลิสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปเถ้าเอ้ยสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปเถ้าเอ้ยสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปซาวจันสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปซาวจันสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปคำต่อนสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปคำต่อนสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปพันชัมหล้าสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปพันชัมหล้าสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปสามเจ้าสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปสามเจ้าสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปพ่อ

บุญสร้างจารึกฐานพระพุทธรูปแผ่นอิฐร้อยบุญ (จารึกฐานพระพุทธรูปพ่อบุญสร้างจารึกฐานพระพุทธรูปแผ่นอิฐร้อยบุญ) จารึกฐานพระพุทธรูปซาวหมุกสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปซาวหมุกสร้าง) เป็นต้น จารึกเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการสร้างโดยชนชั้นตั้งแต่ชาวบ้านไปจนถึงผู้ที่อาจจะเป็นหัวหน้าในการคุมผู้คนอย่างซาวหมุก (ซาว สันนิษฐานน่าจะมาจากหัวหน้าคุมคนจำนวน 20 คน) ทำให้เห็นการเข้าถึงในเรื่องอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูปในเมืองพะเยาได้รับความนิยมและสามารถหาทำได้ง่าย เราจึงสามารถพบหลักฐานที่เป็นพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากในเมืองพะเยาที่ทำมาจากชนชั้นธรรมดา

รูปที่ 3 จารึกฐานพระพุทธรูปเถ้าเอ้ยสร้าง

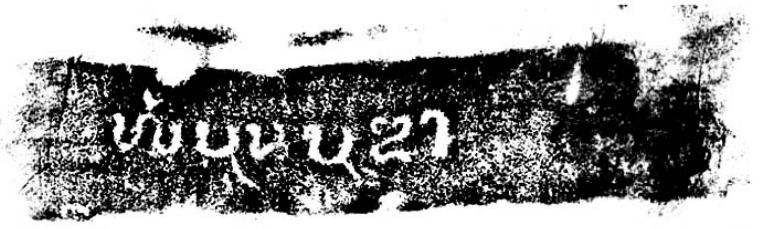

รูปที่ 4 จารึกฐานพระพุทธรูปพ่อบุญสร้างจารึกฐานพระพุทธรูปแผ่นอิฐร้อยบุญ

รูปที่ 5 จารึกฐานพระพุทธรูปพันขัมหล้าสร้าง

รูปที่ 6 จารึกฐานพระพุทธรูปเมียนายร้อยสวนลิสร้าง

รูปที่ 7 จารึกฐานพระพุทธรูปคำต่อนสร้าง

การสร้างพระพุทธรูปในพะเยาสันนิษฐานไว้สองประเด็น ประเด็นแรกน่าจะสร้างเพื่อถวายเป็นอานิสงส์แก่พุทธศาสนาหรือในภาษาเหนือเรียกว่า “ตาน” (ตาน หมายถึง ถวาย หรือ ถวายทาน) กันอย่างเป็นล่ำสันที่มีตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดกลาง (แต่ไม่ค่อยพบขนาดใหญ่เนื่องจากพระพุทธรูปขนาดใหญ่มักทำมาจากสำริดหรือปูนปั้นเพื่อความคงทน) ซึ่งในล้านนาไม่ค่อยปรากฏการตานพระพุทธรูปในรูปแบบนี้มาก่อนพุทธศาตวรรษที่ 21 และประเด็นที่สองน่าจะมาจากการสร้างตัวตนของชาวพะเยาในทางการเมืองเพื่อแสดงถึงจุดยืนในความเป็นพะเยารูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปหินทรายเมืองพะเยานั้น เป็นพระพุทธรูปที่ทำมาจากหินทราย มีลักษณะที่เกิดการผสมกันทางด้านรูปแบบจากหลายๆแหล่ง ทั้งจากล้านนา สุโขทัย และอยุธยา จนพัฒนาเป็นเอกลักษณ์ของพะเยาอย่างแท้จริงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 (สุรพล ดำริห์กุล, 2561: 214)

การเมืองกับอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในพะเยา จนมาในยุคจารีตได้มีความเชื่อในการเป็นผู้ปกครองทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อความสมบูรณ์แบบความชอบธรรมในการปกครองประชาชน ซึ่งแนวคิดนี้คือ “แนวคิดคติจักรพรรดิราช” แนวคิดจักรพรรดิราช คือ แนวคิดที่ปรากฏในพุทธศาสนาเป็นความเชื่อเรื่อง “พระเจ้าจักรพรรดิราช” หรือ “พระราชาธิราชผู้ยิ่งใหญ่กว่าราชาทั้งปวง” (Universal Monarch) โดยมีต้นแบบของแนวคิดมาจากพระเจ้าอโศกมหาราชที่ทรงเป็นทั้งกษัตริย์ทางด้านการสู้รบการปกครอง และเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ความคิดเกี่ยวกับพระราชา

ผู้ยิ่งใหญ่เหนือราชาองค์อื่นๆ (เอนก มากอนันต์, 2550: 5) และมีส่วนสำคัญกับศิลปะในแง่ของปัจจัยทางการเมืองและพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดรูปแบบศิลปะขึ้นมา ศิลปะสกุลพะเยาก็เป็นหนึ่งในนั้นจึงมีการสร้างพระพุทธรูปจำนวนมากในเมืองพะเยา เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเป็นกษัตริย์ผู้ทำนุบำรุงพระศาสนาและกลายมาเป็นผู้นำด้านความเชื่อนี้ให้กับประชาชนในเมืองพะเยา

ผู้ปกครองเมืองพะเยาไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองในฐานะรัฐอิสระ (ราชวงศ์งำเมือง) หรือ ผู้ปกครองที่อยู่ภายใต้การปกครองจากรัฐศูนย์กลาง (เชียงใหม่) ต่างนำคติจักรพรรดิราชย์มาใช้สนับสนุนเพื่ออ้างความชอบธรรมในการเป็นผู้ปกครองเมืองพะเยาอยู่เสมอ การนำแนวคิดเรื่องอานิสงส์ซึ่งเป็นแนวคิดคติทางพุทธศาสนามาเป็นแบบอย่างให้กับประชาชนทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและคล้อยตามอยู่ภายใต้การปกครองจากแนวคิดจักรพรรดิราชจะเห็นได้ถึงประชาชนในเมืองพะเยาไม่เคยมีประวัติว่ามีปฏิกิริยาต่อต้านและขับไล่เจ้าเมืองทั้งในตอนที่เป็นรัฐอิสระและรัฐที่อยู่ภายใต้การปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองได้ทำตัวเป็นแบบอย่างในการทำบุญอยู่เสม

การปกครองตนเองในฐานะกษัตริย์ท้องถิ่นที่อยู่ในยุคที่อยู่ใต้การปกครองของเชียงใหม่ ได้มีจารึกที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจักรพรรดิราชอยู่หลายครั้งเช่น มีการกล่าวถึงการถวายข้าวัดและกัลปานาที่ดินพร้อมออกคำสั่งห้ามผู้ใดฝ่าฝืนคำสั่งนี้เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดการยอมรับของประชาชนในเมืองพะเยา อีกทั้งกษัตริย์ที่อยู่ในฐานะผู้ปกครองจากแนวคิดรัฐศูนย์กลางอย่างเชียงใหม่ ก็ได้มีการมาทำบุญ หยาดน้ำ สร้างวัด และมีการถวายข้าวัด อย่างเนื่องๆแสดงให้เห็นถึงการเป็นจักรพรรดิราชส่งผ่านลงมายังหน่วยการปกครองระดับเมือง (พะเยา) และหน่วยการปกครองระดับรัฐ (เชียงใหม่) ได้อย่างสมบูรณ์

รูปแบบศิลปกรรมพระพุทธรูปหินทรายเมืองพะเยากับการสร้างตัวตน

พระพุทธรูปหินทรายเมืองพะเยาหรือจะเรียกว่า “สกุลช่างพะเยา” โดยทั่วไปจะมีพระพักตร์รูปไข่กลมแบน พระขนงเป็นสันโค้งบรรจบเป็นรูปปีกกา และเชื่อมต่อกับพระนาสิก (เอกลักษณ์ของศิลปะนี้) ลักษณะของสันพระขนงส่วนใหญ่เซาะเป็นร่องลึกเฉพาะบริเวณเหนือพระเนตรเท่านั้น พระนาสิกค่อนข้างเล็กและโด่ง ปลายพระนาสิกเป็นสามเหลี่ยมมนเป็นส่วนใหญ่ พระโอษฐ์เป็นรูปปีกกาเหนือพระนลาฏ บางองค์มีไรพระศกเม็ดพระศกพบทั้งมีแบบลักษณะเป็นตุ่มกลมและเป็นตารางสี่เหลี่ยมคล้านทรงพีรามิด พระพุทธรูปบางองค์ไม่มีเม็ดพระศก สันนิษฐานว่าคงเป็นเครื่องรักปิดทองใช้สวมเครื่อง

ประดับในภายหลัง ส่วนพระเกตุมาลาทำเป็นทรงเตี้ยๆรองรับพระรัศมีคล้ายดอกบัวตูม ลักษณะเป็นตุ่ม พบตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ พระวรกายส่วนใหญ่มีพระอุระอวบอ้วนและนูนออกมามาก ครองจีวรห่มเฉียง แนวเส้นจีวรและสังฆาฏิพบทั้งที่เป็นสองเส้นและเส้นเดียว สังฆาฏิส่วนใหญ่เป็นแผ่นขนาดปานกลางไปจนถึงขนาดเล็ก ปลายสังฆาฏิยาวลงมาจรดพระนาภี พบทั้งประเภทปลายตัดและปลายแยกเป็นสองแฉก นิ้วพระหัตถ์เสมอกันทุกพระองค์ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2539: 120 – 124)

รูปที่ 8 ลายเส้นเศียรพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2539: 120 – 124)

เนื่องจากในการขุดค้นพบพระพุทธรูปต่างๆในเมืองพะเยาเป็นรูปแบบศิลปกรรมในยุคของพะเยาที่อยู่ภายใต้การปกครองของเชียงใหม่มาแล้วทั้งสิ้น จึงสามารถแบ่งเป็นประเด็นการสร้างตัวตน (Identity Creation) ของเมืองพะเยาผ่านการแสดงออก

ทางรูปแบบศิลปกรรมพระพุทธรูปหินทราย

ร้าง
นปี
พ่อ
่อง

รูปที่ 9 พระพุทธรูปสำริดที่พระยายุธิษฐิระสร้างขึ้นมา

รูปที่ 10 ลายเส้นพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย วัดป่าแดงบุญนาค (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2539: 97)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาข้อมูลคติอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในเมืองพะเยา พบว่าประชาชนเมืองพะเยาในยุคจารีตมีความเชื่อและศรัทธาต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยจะรับความเชื่อมากจากผู้นำหรือผู้ปกครอง จะสังเกตได้จากการที่พบหลักฐานเป็นพระพุทธรูปหินทรายเป็นจำนวนมากในพะเยา เป็นการสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่อาศัยเรื่องบาปบุญ และความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ในชาติเพื่อเกิดในภพภูมิที่ดี จนก่อให้เกิดการรังสรรค์รูปแบบศิลปกรรมพระพุทธรูปหินทรายเมืองพะเยา

กล่าวส่งท้าย คติอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในเมืองพะเยานั้นมีความพิเศษตรงที่มีการถวายพระพุทธรูปที่ทำมาจากหินทรายที่เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายบริเวณเมืองพะเยา ซึ่งคติอานิสงส์การสร้างสร้างและถวายพระพุทธรูปหินทรายในเมืองพะเยาจากมุมมองของผู้เขียนคิดว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้พบหลักฐานที่เป็นพระพุทธรูปหินทรายที่เป็นผลของอานิสงส์เป็นจำนวนมากถึง 2,000 กว่าชิ้น ทั้งที่สมบูรณ์บ้างและไม่สมบูรณ์บ้าง ต่างกับเมืองอื่นๆในล้านนาที่ถึงแม้จะมีทรัพยากรที่แตกต่าง เช่น ไม้ งาช้าง เป็นต้น แต่ไม่พบถึงความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปหินทรายมากมายขนาดนี้หรืออาจเป็นเพราะคติอานิสงส์ไม่ประสบความสำเร็จเท่าเมืองพะเยาเป็นต้น

คติอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูปจะไม่สำเร็จหากผู้ปกครองไม่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนในเมืองพะเยา คติจักรพรรดิราชย์ถือว่าประสบความสำเร็จเช่นกันในแง่ของพุทธศาสนา แต่ในแง่ของศิลปะลึกๆชาวเมืองพะเยายังมีความเชื่อว่าจะสามารถก่อร่างสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาใหม่จึงใช้วิธีการต่อสู้โดยยืมมือของ ศิลปะสุโขทัย ซึ่งเป็นรัฐขนาดใหญ่ที่พอจะต่อกรกับรัฐเชียงใหม่ได้เข้ามาสร้างเอกลักษณ์ให้กับตนเองจนกลายเป็นการต่อสู้เพื่อตัวตนผ่านทางศิลปกรรมพระพุทธรูปหินทรายผ่านความเชื่อทางอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมานั้นเอง

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2551). **ศิลปะเมืองเชียงแสน.** กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์.

ฐานพระพุทธรูปคำต่อนสร้าง พย.81. **จารึก.**

ฐานพระพุทธรูปชาวจันสร้าง พย.80. **จารึก.**

ฐานพระพุทธรูปชาวหมุกสร้าง พย.41. **จารึก.**

ฐานพระพุทธรูปเถ้าเอ้ยสร้าง พย.79. **จารึก.**

จารึกฐานพระพุทธรูปแผ่นอิฐร้อยบุญ พย.33. **จารึก.**

ฐานพระพุทธรูปพ่อบุญสร้าง พย.60. **จารึก.**

ฐานพระพุทธรูปพันชัมหล้าสร้าง พย.82. **จารึก.**

ฐานพระพุทธรูปเมียนายร้อยสวนลิสร้าง พย.76. **จารึก.**

ฐานพระพุทธรูปสามเจ้าสร้าง พย.64. **จารึก.**

ปฐม หงส์สุวรรณ. (2554). **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2538). **ประวัติศาสตร์เมืองพะเยาจากจารึกเมืองพะเยา ในประชุมจารึกเมืองพะเยา**. กรุงเทพมหานคร : พิฆเนศพริ้นท์ติ้งเซนเตอร์.

พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2560). **พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา**. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2564, แหล่งที่มา http://asc.mcu.ac.th/ascadmin/wp-content/uploads/shwcp_19/63-files/%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9E%E0%B8%B8%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B8%93%E0%B8%B2%E0%B8%88%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A5%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%99%E0%B8%B2.pdf

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2563). **พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา.** พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 8. (2550). **โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.

สำเนาไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลาน. **เรื่องอานิสงส์สร้างพระเจ้า ต้นฉบับ วัดศรีสุพรรณ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา.** จำนวน 1 ผูก 14 หน้าลาน ไมโครฟิล์ม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เลขที่ไมโครฟิล์ม 07 060 03 10.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2538). **ประชุมจารึกเมืองพะเยา**. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

สุรพล ดำริห์กุล. (2561). **ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2554). **พระพุทธรูปในล้านนา**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ตะวันเหนือ.

เอนก มากอนันต์. (2550). **แนวคิดเรื่องจักรพรรดิราชของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่พ.ศ.2172-2394.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มติชน.